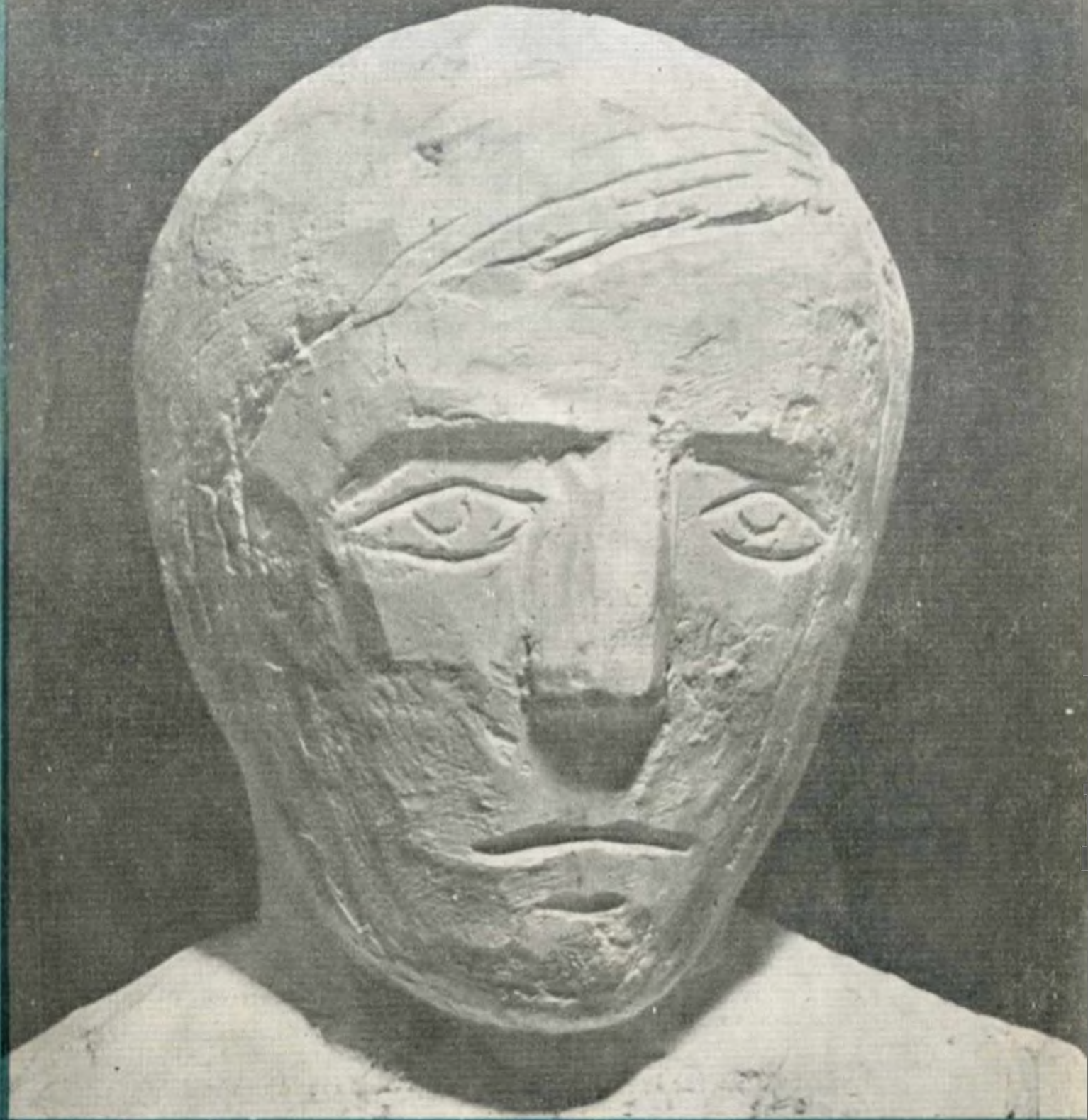

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

1955

8

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ

ΣΥΝΕΡΓΑΖΟΝΤΑΙ:

ΒΛ. ΜΑΠΑΚΟΦΙΚΥ ● ΗΤΑ ΜΕΤΣΥΜΗ-ΠΑΠΑ ● Χ. ΓΕΩΡΓΙΔΗΣ ● ΖΩ. ΛΕΒΑΝΤΑΣ ● Κ. ΠΕΡΙΣΣΗ ● Γ. ΠΑΙΟΣ
ΒΑΣ. ΡΟΙΔΑΣ ● Γ. ΒΟΥΡΝΑΣ ● ΣΤ. ΚΑΤΣΙΜΗΣ ● Γ. ΒΕΡΑΜΟΣ ● ΣΠ. ΠΑΝΤΖΑΣ ● Φ. ΑΝΘΕΜΗΣ ● ΕΜΜ. ΡΟΙΔΗΣ ●
Δ. ΔΟΥΚΑΡΗΣ ● Μ. ΦΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ ● Κ. ΚΟΥΛΑΚΟΥΦΑΚΙΣ ● Ε. ΣΤΑΥΡΟΥ ● Β. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ● Τ. ΠΕΤΡΗΣ

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ ΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ Διευθυντής: ΝΙΚΟΣ ΣΙΑΠΚΙΔΗΣ Τυπογραφ.: ΙΩΣΗΦ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ Ζωοδ. Πηγής — Μάνης Γράμματα - Έμβάσματα: Γαμβέτα 6 Άθήνα	REVUE D' ART REVUE MENSUELLE DES LETTRES ET DES ARTS Directeur: ΝΙΚΟΣ ΣΙΑΠΚΙΔΗΣ Adresser toute la correspondance concernant l' Administration et la rédaction de la Revue: Rue Gambeta 6 — Athènes - Grèce
--	---

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ { Έσωτερικού: Έτήσια Δρχ. 120.— Έξάμηνη Δρχ. 60.
 Έξωτερικού: Έτήσια Δολ. 8.—

ΕΤΟΣ 1 — ΤΟΜΟΣ Β'. — ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1955 — Άρ. Τεύχους 8

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΒΛ. ΜΑΓΙΑΚΟΦΣΚΥ (Μετ. Τ. Πατρίκιου) Πώς γράφονται οι στίχοι (μελέτη)
 ΡΙΤΑ ΜΠΟΥΜΗ-ΠΑΠΑ Άν βγώ περίπατο με τις νεκρές μου φίλες—Δια-
 μαντούλα—Φιλίτσα (ποιήματα)
 Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ Οι μετεμψυχώσεις του Πυθαγόρα (μελέτη)
 ΧΡ. ΛΕΒΑΝΤΑΣ Ό γέρος και τό σακκούλι (διήγημα)
 ΤΑΣ. ΒΟΥΡΝΑΣ Φαινόμενα «διαλεκτικού» έκλεκτικισμού
 ΒΑΣ. ΡΩΤΑΣ Ό Κολοκοτρώνης (θέατρο)
 Κ. ΠΟΡΦΥΡΗΣ Τό ζακυθινό λαϊκό θέατρο
 ΓΕΩΡΓ. ΛΑΪΟΣ Ό Γεώργ. Βενδότης και ή πρώτη ελληνική έφημε-
 ρίδα (άνέκδοτα έγγραφα)
 ΣΠ. ΚΑΤΣΙΜΗΣ, Γ. Φ. ΒΕΛΜΟΣ, ΣΠ. ΠΑΝΤΖΑΣ, Φ. ΑΝΘΕΜΗΣ (ποιήματα)

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

ΤΗΣ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: Θεατρική λογοκρισία—Άπ' τή Χιροσίμα στη Γενεύη—
 Τιμή στο ελληνικό πνεύμα—Η άστεγη Στέγη.
 Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΕΙ ΤΗ
 ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ
 ΕΜΜ. ΡΟΪΔΗΣ: Θεατρική ανάμνησις.
 ΔΗΜ. ΔΟΥΚΑΡΗΣ: Οι πολιτιστικές άξίες του ελληνικού παρελθόντος.

ΚΡΙΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΥ

Μ. ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ: *Ρόδη Προβελέγγιου*: Ό ρίζα του μύθου. Θ. Δ.
Φραγκόπουλου: Τειχομαχία. Κ. ΚΟΥΛΟΥΦΑΚΟΣ: *Άρ Άβραικιώτης*:
 Σκόρπια ροδοπέταλα.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Γ. ΣΤΑΥΡΟΥ: Ό θάνατός σου ή ζωή μου.—Τρεις πετεινοί σ' ένα
 κοτέτσι.—Κόκα - Κόλα.—Ό Φιλοκτήτης.

ΜΟΥΣΙΚΗ

Β. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ: Έργα σε πρώτη άκρόαση άπ' τήν Κρατική
 Όρχήστρα.

ΕΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ

Γ. ΠΕΤΡΗΣ: Έκθεση Έρασμίας Μπερτσά.
 ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ κ.τ.λ.

ΕΙΚΟΝΕΣ

Τό έξώφυλλο. ΚΛ. ΛΟΥΚΟΠΟΥΛΟΥ: Κεφάλι άγρότη (άπόσπασμα).
 Γελοιογραφία του μήνα. ΜΙΝΟΥ ΑΡΓΥΡΑΚΗ: Άγγλικές διακοπές στα
 ελληνικά νησιά.
 Εικονογράφηση κειμένων. Π. ΣΑΡΑΦΙΑΝΟΣ: Ό Γέρος με τό σακκούλι.
 Π.: Ζακυθινό λαϊκό θέατρο.
 Έκτός κειμένου. ΦΡ. ΝΤΟΖΑΜΑΝΤΕΣ: Γυναίκες του Όοξάχα (Μεξι-
 κάνικη τέχνη. ΓΑΡCΙΑ: Οιδίποδας.

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ: ΒΑΣΩ

Διευθύνσεις συμφώνως τῷ νόμῳ: Διευθυντής - Ίδιοκτήτης Νίκος Σιαπκίδης,
 Καλύμνου 34—Άθήναι.
 Προϊστάμενος Τυπογραφείου: Ίωσήφ Προδρόμου, Ζωοδόχου Πηγής 31—Άθήναι.

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ

ΧΡΟΝΟΣ Α' ΤΟΜΟΣ Β'

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 1955

ΤΕΥΧΟΣ 8

ΠΩΣ ΓΡΑΦΟΝΤΑΙ ΟΙ ΣΤΙΧΟΙ*

Του ΒΛΑΔΙΜΗΡΟΥ ΜΑΓΙΑΚΟΦΣΚΥ

ΠΡΕΠΕΙ νά γράψω πάνω σ' αυτό.

Σέ πολλές φιλολογικές συζητήσεις, μιλώντας σέ νέους έργατες γιά τους διάφορους συνδυασμούς των λέξεων καθώς και σέ όρισμένες απαντήσεις σέ κριτικούς, πολλές φορές μου έτυχε άν όχι νά χτυπήσω, τουλάχιστον νά άμφοισβητήσω την άξία της άπαρχαιωμένης ποιητικής. Βέβαια ή αντιμετώπιση της παλιάς κι άθώας αυτής ποίησης δέν εΐταν συστηματική, και τότε μονάχα χτυπήθηκε όποτε οί παθιασμένοι υπερασπιστές κάθε άρχαιολογίας κρύβονταν πίσω άπό τά ποιητικά μνημεία γιά νά άποφύγουν την καινούργια τέχνη.

Έντελώς αντίθετα, άναστατώνοντας, τραντάζοντας, άναποδογουρίζοντας τά μνημεία θά μπορούσαμε νά δείξουμε μιά καινούργια όψη κάθε μεγαλοφυΐας, μιάν όψη όλωοδιόλου άγνωστη στους άναγνώστες της, πού δέν έχει ώς τά τώρα μελετηθεί.

Τά παιδιά (τό ίδιο όπως και οί νεαρές φιλολογικές σχολές) θέλουν πάντα νά ξέρουν τί κρύβεται μέσα σ' ένα χαρτονένιο άλογο. "Υστερα άπό τή δουλειά πού έχουν κάνει οί φορμαλιστές ξέρει κανείς περίφημα τί ύπάρχει μέσα σ' ένα άλογο ή έναν έλέφαντα άπό χαρτί. Τώρα άν τά άλογα βασιάνιστηκαν λίγο—μās συμπαθάτε! "Όσο γιά τήν ποίηση των παλιών καιρών, δέν ύπάρχουν πιά περιθώρια ν' αντιδικούμε μαζί της. Γιά μās εΐναι μονάχα ένα ύλικό γιά μελέτη.

Τό μίσος μας, ένα μίσος πού δέν θά πάψει ποτέ, στρέφεται πριν άπ' όλα πρós τις μικροαστικές μετριότητες μέ τις ρομάντσες τους και τις κριτικές τους άερολογίες. Στρέφεται πρós ό-

λους αυτούς πού τό μεγαλείο της ποίησης τό βρίσκουν μονάχα στο γεγονός ότι κι αυτοί κάποτε άγαπήσανε, όπως ό 'Ονέγκιν άγάπησε τήν Τατιάνα (τήν άδελφήν ψυχήν!), στο γεγονός ότι κι αυτοί γίνανε ίκανοί νά καταλαβαίνουν τους ποιητές (τους τό μάθανε έξ άλλου στο σχολείο...), κι άκόμα στο γεγονός ότι ό Ίαμβος τους χαΐδεύει τό αυτί. Αυτός ό βακχικός χορός πού δέν εΐναι καθόλου δύσκολος. μās άηδιάζει γιατί δημιουργεί γύρω άπό τή δυσκολώτατη και σημαντική ποιητική λειτουργία μιάν άτμόσφαιρα άπό λιγοθυμίες και σεξουαλικές άνατριχίλες πού στηρίζει τήν πίστη πώς ή αΐωνια ποίηση δέν ύποτάσσεται μέ κανένα τρόπο στη διαλεχτική και πώς γιά όλη αυτή τή δουλειά φτάνει νά ύψώνει κανείς τό κεφάλι μ' ένα ύφος έμπνευσμένο προσμένοντας τήν ούράνια ποίηση νά του κατέβει στο τσερβέλο σαν ένα περιστέρι, ένα παγώνι, ή μιά στρουθοκάμηλος.

Εΐναι πολύ εύκολο νά ξεμασκαρέψουμε αυτούς τους κυρίους. Φτάνει μόνο νά συγκρίνουμε τόν έρωτα της Τατιάνας μέ τό σύγχρονο γάμο, νά άπαγγείλουμε τά «'Αλάθευτα φασμαίν» του Ποϋσκιν στους άνθρακωρύχους του Ντόνετς, ή νά τρέχουμε μπροστά άπό τις πρωτομαγιάτικες φάλαγγες ούρλιάζοντας: «Θείε μου μέ τις έντιμες άρχές...» (1)

* 'Απ' τό δοκίμιο αυτό, πού εΐναι ή πιο σημαντική θεωρητική εργασία του Μαγιακόφσκι, δίνουμε τό πρώτο του μέρος. 'Η μετάφραση εΐναι άπό τή γαλλική άπόδοση της Έλσας Τριολέ.

1. 'Ο πρώτος στίχος άπό τόν Εϋγένιο 'Ονέγκιν του Ποϋσκιν. (Σημ. Έλσας Τριολέ)

Είναι πολύ αμφίβολο αν ύστερα από μια τέτοια εμπειρία, ένας νέος που φλέγεται από τον πόθο να δώσει τις δυνάμεις του στην πρόοδο θα μπορούσε σιγά σιγά να θέλει να άφοσιωθεί σ' αυτούς τους άπαρχαιωμένους ποιητικούς τρόπους.

Ειπώθηκαν και γράφτηκαν πολλά πάνω σ' αυτό το θέμα. Και πάντοτε το άκροατήριο έκδηλωνε με θερμή την έπιδοκιμασία του. Μετά όμως απ' τα χειροκροτήματα άκουγόντουσαν και οι φωνές των σκεπτικιστών:

—Δέν κάνετε τίποτα άλλο παρά να γκρεμίζετε χωρίς να φτιάχνετε τίποτα. Τα παλιά έγχειρίδια είναι κακά μά ποῦ είναι τα καινούργια; Δώστε μας τέλος πάντων τους νόμους της δικής σας ποιητικής! Δώστε μας μελέτες!

Τό να έπικαλεστοῦμε το γεγονός ότι η παλιά ποιητική υπάρχει έδω και χίλια πεντακόσια χρόνια ένω η δική μας δέν έχει πάρα πάνω από τριάντα χρόνια ζωή είναι μια δικαιολογία που δέ χρησιμεύει σέ τίποτα.

Θέλετε να γραφτεί και να γίνει γνωστό πως καταπιάνεται κανείς μ' αυτά τα ζητήματα; για ποιο λόγο άρνιόμαστε να άναγνωρίσουμε σάν ποίηση ένα έργο γραμμένο σύμφωνα με όλους τους σεγκελιανούς⁽¹⁾ κανόνες, με πλούσιες ρίμες, λάμβους και τροχαίους. Έχετε δίκιο να απαιτείτε από τους ποιητές να μην πέρνουν μαζί τους στον τάφο τα μυστικά της τέχνης τους.

Θέλω να μιλήσω για την εργασία μου όχι σάν δάσκαλος μά σάν πρακτικός. Το άρθρο μου δέν έχει καμιά έπιστημονική σημασία. Μιλάω για τον τρόπο της δουλειάς μου, που στο βάθος, σύμφωνα με τις παρατηρήσεις μου και την πεποίθησή μου, έλάχιστα ξεχωρίζει από τον τρόπο δουλειάς των άλλων έπαγγελματιών ποιητών. Έπαναλαμβάνω ακόμα μια φορά κατηγορηματικά: δέν δίνω κανένα κανόνα που θα μπορούσε να κάνει έναν άνθρωπο ποιητή, που θα μπορούσε να κάνει έναν άνθρωπο να γράφει στίχους. Τέτοιοι κανόνες δέν υπάρχουν. Αυτός που φτιάχνει τους ποιητικούς κανόνες, είναι ο ίδιος ο ποιητής.

Δέ θα βαρεθώ να ξαναπώ για εκατοστή φορά το ίδιο παράδειγμα—άναλογία: ο μαθηματικός είναι ένας άνθρωπος που δημιουργεί, συμπληρώνει, άναπτύσσει τους νόμους της μαθηματικής έπιστήμης, ένας άνθρωπος που φέρνει κάτι το καινούργιο στη μαθηματική γνώση. Ο άνθρωπος που για πρώτη φορά σχημάτισε τον κανόνα «δύο και δύο κάνουν τέσσερα», είναι ένας μεγάλος μαθηματικός ακόμα κι αν έφτασε σ' αυτή την αλήθεια προσθέτοντας δυο άποσιγάρα σέ δυο άλ-

λα άποσιγάρα. Όλοι όσοι έρχονται κατόπι του, ακόμη κι αν προσθέτουν πράγματα άσύγκριτα πιο μεγάλα, άτμομηχανές παραδείγματος χάρη, όλοι αυτοί δέν είναι μαθηματικοί. Αυτός ο ίσχυρισμός δέν μειώνει καθόλου τη σημασία της εργασίας του ανθρώπου που άθροίζει άτμομηχανές. Η δουλειά του, όταν οι μεταφορές βρίσκονται σέ τέλεια έξάρθρωση, είναι ίσως εκατό φορές πιο πολύτιμη από μιάν άπλη μαθηματική αλήθεια. Άλλά δέν πρέπει να στέλνει μιάν έκθεση για την άναδιοργάνωση των σιδηροδρόμων στη Μαθηματική Έταιρία και να έχει την άπαίτηση να τη μελετήσουν με τον ίδιο τρόπο όπως και το έγχειρίδιο γεωμετρίας του Λομπατσέβσκυ. Η Έπιτροπή Σχεδίων θα έξοργιζόταν, οι μαθηματικοί δέν θα μπορούσαν να συνέρθουν και οι υπάλληλοι που καθορίζουν τα κοστολόγια των σιδηροδρομικών μεταφορών θα μέναν μ' άνοιχτό το στόμα.

Θα μου πεί κανείς τώρα ότι παραβιάζω άνοιχτές πόρτες κι ότι αυτό είναι όλοκάθαρο. Καθόλου.

Τα 80% από τις όμοιοκατάληκτες βλακειές στέλνονται στο τυπογραφείο από τους άρχισυντάκτες μας μόνο και μόνο γιατί αυτοί οι τελευταίοι δέν έχουν καμιά ιδέα για την ποίηση που ήδη υπήρχε, ή γιατί δέν ξέρουν για ποιο λόγο η ποίηση είναι άναγκαία.

Οι άρχισυντάκτες δέν ξέρουν τίποτα άλλο έξω από το «αυτό μ' άρέσει» ή από το «αυτό δέ μ' άρέσει», ξεχνώντας πως το γούστο είναι κάτι που μπορεί κανείς να το άναπτύξει. Σχεδόν όλοι οι άρχισυντάκτες μου παραπονιούνται ότι δέν τολμοῦν να έπιστρέψουν τα χειρόγραφα των ποιημάτων γιατί δέν ξέρουν τί να πουνε.

Έάν ο άρχισυντάκτης δέν είναι άναλφάβητος, θα πεί στον ποιητή: «Οι στίχοι σας είναι καλογραμμένοι, τους φτιάξατε άκολουθώντας πιστά την τρίτη έκδοση του έγχειριδίου στιχουργικής του κ. Μπροντόβσκυ (Σεγκελί Γκρέτς κ.λ.π.). όλες σας οι ρίμες είναι ρίμες δοκιμασμένες, που υπάρχουν έδω και πολλά χρόνια στο λεξικό των ρωσικών όμοιοκαταληξιών του Ν. Άβράμωφ. Μιά κι αυτή την ώρα δέν έχω τίποτα καλούς καινούργιους στίχους, δέχομαι ευχαρίστως τους δικούς σας και θα σας πληρώσω όσο πληρώνεται κι ένας καλός άντιγραφείας, δηλαδή 30 ρούβλια τη λίστα⁽²⁾, υπό τον

1. Σεγκελί: συγγραφέας ενός έγχειριδίου στιχουργικής. (Σημ. «Ε.Τ.»)

2. Λίστα: Τα 40.000 τυπογραφικά στοιχεία. Στην ΕΣΣΔ η δουλειά του συγγραφέα πληρώνεται με τη λίστα. (Σημ. «Ε.Τ.»)

δρο νά υποβάλατε τρία αντίγραφα.»

Ὁ ποιητής δέ θά ἔχει νά πει τίποτα. Ὁ ποιητής ἢ θά πάψει νά γράφει ἢ θ' ἀλλάξει τή στάση του καί θ' ἀρχίσει νά θεωρεῖ τὸ γράψιμο τῶν στίχων σὰ μιὰ υπόθεση ποῦ ἀπαιτεῖ τεράστια ἐργασία. Ὅπωςδήποτε ὁμως θά πάψει νά βλέπει ἀφ' ὑψηλοῦ τὸ συντακτάκο ποῦ αὐτὸς τουλάχιστο τρέχει καί μαζεύει τὰ ἐπίκαιρα γεγονότα γιὰ τρία ρούβλια τὴν εἶδηση. Ἐνας συντακτάκος λυώνει τὸ παντελόνι του κυνηγώντας σκάνδαλα καί πυρκαγιές, κι ἕνας ποιητής αὐτοῦ τοῦ εἴδους δὲν κάνει τίποτα ἄλλο παρὰ νά ξεδεύει τὸ σάλιο του βρέχοντας τὸ δάχτυλο γιὰ νά φυλλομετράει τὶς σελίδες.

Γιὰ νά πετύχουμε μιὰν ὑψηλότερη ποιητικὴ ἔκφραση, γιὰ νά πετύχουμε μιὰ μελλοντικὴ ἀνθιστὴ τῆς ποίησης πρέπει νά ξεμπερδεύουμε πιά μ' αὐτὸ τὸ διαχωρισμὸ ποῦ γίνεται ἀνάμεσα σὲ τούτη τὴν εὐκόλην υπόθεση καί τὶς ἄλλες πλευρὲς τῆς ἀνθρώπινης ἐργασίας.

Καί τώρα μιὰ ρητορικὴ ἐπιφύλαξη: Ἡ δημιουργία κανόνων δὲν εἶναι ἕνας ποιητικὸς σκοπὸς καθ' ἑαυτὸν· ἂν εἴταν ἔτσι ὁ ποιητής θά ἐκφυλιζόταν σ' ἕναν σχολιαστὴ ἀπασχολούμενο μὲ τὸ φτιάξιμο κανόνων γιὰ πράγματα καί καταστάσεις ἀνώφελες ἢ ἀνύπαρκτες. Παραδείγματος χάρι: θά ἔταν ἀνώφελο νά ἐπινοήσουμε κανόνες γιὰ νά μετρήσουμε τ' ἀστέρια τὴν ὥρα ποῦ τρέχουμε μ' ἕνα ποδήλατο μὲ μεγάλη ταχύτητα.

Τὶς καταστάσεις ποῦ ζητοῦν νά παρουν ἕνα σχῆμα, ποῦ ζητοῦν κανόνες, τὶς προβάλλει ἢ ἴδια ἢ ζωῆ. Τὰ μέσα τῆς μορφοποίησης, ὁ σκοπὸς τῶν κανόνων καθορίζονται ταξικὰ, ἀπὸ τὶς ἀπαιτήσεις τῆς πάλης μας.

Παραδείγματος χάρι: Ὁ Ὀχτώβρης ἔσπρωξε μὲς στοὺς δρόμους τὴν τραχειά γλῶσσα ἑκατομμυρίων ἀνθρώπων καί τὸ λαϊκὸ ἰδίωμα τῶν φτωχογειτονιῶν ξεχύθηκε στὶς κεντρικὲς λεωφόρους. Ἡ λεπτεπίλεπτη γλῶσσα τῶν διανοουμένων μὲ τὶς εὐνουχισμένους λέξεις τῆς «ἰδεώδους», «αἱ ἀρχαὶ τῆς δικαιοσύνης», «ἡ θεία ἀρχή», «ἡ ὑπερβατικὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Ἀντιχριστοῦ», ὅλες αὐτὲς οἱ κουβέντες ποῦ σιγομουρμουρίζονταν μέσα στὰ ρεστωράν, τσακίστηκαν. Ἡ γλῶσσα μπαίνει σὲ μιὰ καινούργια ἐποχὴ. Πῶς θά τὴν κάνουμε ποιητικὴ; Οἱ ἀπαρχαιωμένοι κανόνες μὲ τὰ «μάτια—παλάτια, ἀγάπη—ἀράπη» καί ὁ ἀλεξανδρινὸς στίχος δὲν κάνουν. Πῶς θά μπάσουμε τὴν καθημερινὴ γλῶσσα μέσα στὴν ποίηση καί πῶς θά γλυτώσουμε τὴν ποίηση ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀερολογίες;

Μποροῦμε νά θρονιαστοῦμε πάνω

στὴν καινούργια ἐποχὴ στ' ὄνομα τῶν λάμβων;

*Ὅλοι μας γίναμε κακοὶ κι ὑποταγμένοι.
Λέξοδο δὲν ὑπάρχει, ἡ ζωὴ μας ἄδεια.
Τὰ χέρια ἀπλώνει καί μᾶς προσμένει
πάνω στὸ δρόμο ἡ μαύρη βάρδια.*

(Ζ. ΧΙΠΠΙΟΥΣ) 1

Ὅχι! Εἶναι ἀνώφελο νά πασκίζουμε ν' ἀποδώσουμε τὴν τρομερὴ βουὴ τοῦ μέλλοντος μὲ στίχους τεσσάρων ἰαμβικῶν ποδῶν, ἐπινοημένους γιὰ τὸ σιγοψιθύρισμα.

*Ἡρώες θαλασοδύκοι ποῦ ἀπλώνετε παν-
[τοῦ πανιά
Στ' ἀψιὰ σας γλέντια τὸ κρασί σιτραγγᾶτε
[στὰ ποτήρια.*

*Ναῦτες μας, ναῦτες μας, ἀητιογενιά
Γιὰ σᾶς μὲς στὸ τραγούδι μου τῶν λέξεων
[τὰ ζαφείρια.
(ΚΥΡΙΑΛΛΩΦ)*

Ὅχι!

Δώστε μὲ μιὰν ἀνάσα ὅλα τὰ δίκαια τῆς πολιτείας σὲ μιὰ καινούργια γλῶσσα: κραυγᾶστε ἀντὶ νά σιγοτραγουδάτε, χτυπεῖστε τὸ ταμποῦρλο ἀντὶ νά μουρμουρίζετε νανουρίσματα:

*Πᾶρτε τὸ βῆμα τῆς ἐπανάστασης!
(ΜΠΛΟΚ)*

*Ἀναπτύξτε τὶς φάλαγγες τῆς πορείας!
(ΜΑΓΙΑΚΟΒΣΚΥ) 2*

Δὲ φτάνει μόνο νά δίνουμε παραδείγματα ἑνὸς καινούργιου στίχου, νά δίνουμε τοὺς κανόνες ποῦ σύμφωνα μ' αὐτοὺς οἱ λέξεις ἐπιδροῦν πάνω στὰ πλήθη ποῦ βαδίζουν γιὰ τὸν καινούργιο κόσμο. Πρέπει ἀκόμα νά ὑπολογίζουμε αὐτὴ τὴν ἐπίδραση ἔτσι ποῦ ἡ βοήθεια ποῦ δίνουμε στὴν τάξη μας νά φτάνει στὸ μάξιμουμ.

Δὲ φτάνει νά λέμε: «Ἀγρυπνάει ὁ ἀκούραστος ἐχθρὸς» (ΜΠΛΟΚ). Πρέπει νά δείχνουμε μὲ ἀκρίβεια ἢ τουλάχιστο νά δίνουμε τὴ δυνατότητα στὸν ἀναγνώστη νά ἀναπαραστήσει ἀλάθευτα τὸ πρόσωπο αὐτοῦ τοῦ ἐχθροῦ.

Δὲ φτάνει νά ἀναπτύξουμε τὶς φάλαγγες τῆς πορείας. Πρέπει ἡ ἀνάπτυξη αὐτὴ νά γίνῃ σύμφωνα μὲ ὅλους τοὺς κανόνες τῆς μάχης.

*(Ἐδῶ ὁ Μαγιακόβσκυ δίνει ὁρισμένα
παραδείγματα στίχων). (Σημ. τ. μ.)*

.....
Τὸ καινούργιο εἶναι ἀπαραίτητο σ'

1. Ζινάϊντι Χίππους σύγχρονὴ του ποιητρία. ἐμιγκρέδισσα. Τὸ ἀπόσπασμα ποῦ ἀναφέρει ὁ Μαγιακόβσκυ δὲν εἶναι ἀκριβές. Τὸ ἔχει παρωθήσει. (Σημ. Ε.Τ.)

2. Φυσικὰ ἢ μετὰφραση δὲ μπερδεύει νά κάνει πιαστικά ὅλα αὐτὰ τὰ παραδείγματα. (Σημ. Ε.Τ.)

Ένα ποιητικό έργο. Ο ποιητής πρέπει να ξαναδουλεύει το ύλικό των λέξεων και τους λεκτικούς συνδυασμούς που βρίσκει. Εάν γράφει κανείς στίχους με παλιές, ξεφτισμένες λέξεις, πρέπει να λογαριάζει την ποσότητα αυτών των λέξεων σε σχέση με το νέο ύλικό που χρησιμοποιεί. Ο παράγοντας που καθορίζει το αν ή ανάμιξη αυτή μπορεί σε κάτι να χρησιμεύσει, είναι ή ποσότητα και ή ποιότητα του νέου ύλικού.

Το καινούργιο δέ σημαίνει βέβαια πως όλη την ώρα κανείς πρωτοτυπεί. Ο Ιαμβος, ο έλεύθερος στίχος, ή παρήχηση, ή συνήχηση δέν δημιουργούνται κάθε μέρα. Μπορούμε να δουλέψουμε πάνω σ' αυτά και να τα συνεχίζουμε, να τα βαθαινουμε, να τα πλαταίνουμε.

Τό «δύο και δύο κάνουν τέσσερα» δέ ζει μόνο του, δέν μπορεί να ζήσει μόνο του. Πρέπει να ξέρουμε να εφαρμόζουμε αυτή την αλήθεια (κανόνες εφαρμογής). Πρέπει να κάνουμε ό,τι περνάει απ' το χέρι μας ώστε αυτή ή αλήθεια να διατηρηθεί (και πάλι κανόνες), πρέπει να δείξουμε πάνω σε μια σειρά γεγονότα πως είναι άτράνταχτη (τό παράδειγμα, τό περιεχόμενο, τό θέμα).

Από τούτο βγαίνει ότι ή άπεικόνιση, ή άντανάκλαση της πραγματικότητας στην ποίηση, δέν έχουν μια θέση άνεξάρτητη. Αυτή ή εργασία είναι χρησιμη, αλλά πρέπει να θεωρείται όπως ή εργασία του πρακτικογράφου μιας μεγάλης συνέλευσης. Είναι μια άπλη κουβέντα να πούμε: «Η συνέλευση, έχοντας υπ' όψη, αποφάσισε...»

Αυτή είναι ή τραγωδία των «συντρόφων της πορείας»¹: αυτά που γίνανε τα άντιληφθήκανε ύστερα από πέντε χρόνια και με κάποια καθυστέρηση πήραν την απόφαση να κάνουν κάτι, όταν οι άλλοι είχαν αρχίσει κι άλλας να πραγματοποιούν τις αποφάσεις τους.

Η ποίηση αρχίζει εκκί όπου υπάρχει μια τάση.

Κατά τη γνώμη μου στίχοι σαν τούτον δώ: «Βρίσκομαι μόνος καταμεσις στο δρόμο...» είναι στίχοι προπαγάνδας που τό μόνο της αποτέλεσμα είναι να προσκαλεί τις κοπέλλες σ' έναν περίπατο παρέα με τους ποιητές. Μονάχος του πλήττει κανένας. Αχ! αν μπορούσε κανείς να φτιάξει ένα τόσο δυνατό στίχο που να καλεί τον κόσμο να μπει στις κοοπερατίβες!

Τα παλιά έγχειρίδια ποιητικής δέν είχαν βέβαια τέτοια. Απλώς περιγράφουν τις ιστορικές μεθόδους που καθιέρωσε ή μακρόχρονη χρήση. Αυτά τα βιβλία δέν είναι σωστό να λέγονται «πως γράφονται» αλλά «πως γράφονταν» οι στίχοι.

Θα σάς τό πω καθαρά: ποτέ δέν έμαθα να ξεχωρίζω ούτε τους Ιαμβους ούτε τους τροχάιους κι ούτε έχω την πρόθεση να τους ξεχωρίζω. Όχι γιατί θα ήταν μια υπόθεση και τόσο δύσκολη, αλλά γιατί στην ποιητική μου δουλειά ποτέ δέν έτυχε να μπλεχτώ με τέτοια κόλπα. Κι αν βρίσκονται ακόμα εδώ κι εκεί υπολείμματα απ' αυτά τα μέτρα είναι γιατί απλούστατα τα έχει πιάσει για καλά τό αυτί μας, μια κι αυτούς τους σκοπούς τους άκούμε ώσπου να μπαφιάσουμε—όπως τό «Βόλγα, ρούσικο ποτάμι...».

Έχω πολλές φορές δοκιμάσει να τα μελετήσω, κατάλαβα τό μηχανισμό τους κι άμέσως τόν ξέχασα. Αυτά τα πράγματα που στα ποιητικά έγχειρίδια πιάνουν τα 90%, στην πρακτική μου δουλειά δέν πιάνουν ούτε τα 3%. Στην ποιητική δουλειά υπάρχουν μερικοί κανόνες μονάχα για τό πως να ξεκινήσεις. Μ' ακόμα κι αυτοί οι κανόνες είναι καθαρά τυπικοί. Όπως στο σκάκι. Οι πρώτες κινήσεις είναι σχεδόν πανομοιότυπες. Αλλά από τις κατοπινές κινήσεις αρχίζετε να έπινόείτε μια καινούργια έπίθεση. Η πιο μεγαλοφυής κίνηση δέ μπορεί να έπαναληφθεί σε μια δοσμένη φάση της έπόμενης παρτίδας. Ο άντίπαλος δέ μπορεί να άίφνιδιαστεί παρά μονάχα με μιάν άπρόσμενη κίνηση.

Ακριβώς όπως και με τις άπρόσμενες ρίμες μέσα σ' ένα στίχο.

Ποιά είναι λοιπόν τα δεδομένα που χρειάζονται άπαραίτητα για τό ξεκίνημα της ποιητικής εργασίας;

Πρώτο: ή ύπαρξη στην κοινωνία ένός προβλήματος που ή λύση του δέν είναι νοητή παρά μονάχα μ' ένα ποιητικό έργο. Η κοινωνική έπιταγή. (Θάταν ένδιαφέρον να γίνει μια ιδιαίτερη εργασία πάνω στο ότι ή πρακτική έπιταγή δέν άνταποκρίνεται στην κοινωνική έπιταγή).

Δεύτερο: μια άκριβης γνώση ή μάλλον ένα αίσθημα, των πόθων της τάξης σας (ή της ομάδας που άντιπροσωπεύετε) σχετικά μ' ένα δοσμένο ζήτημα, δηλαδή: τάση (του ποιήματος) προς ένα συγκεκριμένο σκοπό.

Τρίτο: τό ύλικό. Οι λέξεις. Ένας συνεχής έμπλουτισμός των δεξαμενών, των άποθηκών του κρανίου σας με λέξεις άναγκαίες, έκφραστικές, σπάνιες, έφευρεμένες, σύνθετες και άλλες.

Τέταρτο: τα έφόδια που χρειάζονται

1. Συντροφοί της πορείας: έτσι λέγονταν εκείνη την εποχή οι συγγραφείς που δέν άντιπροσώπευαν τό πρωτόπορο κομμάτι της λογοτεχνίας και τό μόνο που ήξεραν ήταν να τό ακολουθούν κουτσά στραβά. (Σημ. «B.T.»).

για να γίνει αυτή ή επιχείρηση καθώς και τα εργαλεία της δουλειάς. Πέννα, μολύβι, γραφομηχανή, τηλέφωνο, ένα κοστούμι για να μπορείς να πας κάπου να περάσεις τη νύχτα σου, ένα ποδήλατο για να πηγαίνεις στη σύνταξη των έφημερίδων και των περιοδικών, ένα οργανωμένο τραπέζι για γράψιμο, μιά όμπρέλλα για να γράφεις κάτω απ' τη βροχή, μιά κατοικία που να 'χει λίγο χώρο έτσι που να μπορείς να κάνεις μερικά βήματα, απαραίτητα για τη δουλειά, επαφή μ' ένα πρακτορείο τύπου για να σου κρατάει τα αποκόμματα που χρειάζονται για να βλέπεις τα φλέγοντα προβλήματα των έπαρχιων κ.λ.π., κ.λ.π. Κι ακόμα ή πίπα και τα τσιγάρα.

Πέμπτο: οι σχέσεις και οι μέθοδοι εργασίας πάνω στις λέξεις, που είναι απεριόριστα προσωπικές και καταχτιούνται μόνο με χρόνια δουλειάς: Οι ρίμες, τα μέτρα, οι παρηχήσεις, οι εικόνες, το ύφος, ή έμφαση, ή κατάληξη, ο τίτλος, ή στίξη του χώρου, κ.λ.π.

Παράδειγμα: ή κοινωνική έπιταγή—να γραφτούν λόγια για τα τραγούδια των φαντάρων που πάνε στο μέτωπο της Πετρούπολης. 'Ο σκοπός—να πολεμήσουν το Γιουντένιτς. Το υλικό—το λεξιλόγιο των φαντάρων. 'Εργαλείο για τη δουλειά—μιά παλιά μύτη μολυβιού. Τρόπος: ή όμοιοκατάληκτη τσαστούσκα (1).

Αυτοί οι γενικοί κανόνες για το ξεκίνημα της ποιητικής εργασίας δίνουν ακόμα δυνατότητες που πριν δεν υπήρχαν για να βοηθηθεί ή έκτιμηση και ή κρίση της ποιότητας των ποιητικών έργων.

Το υλικό, τα έφοδια και οι τρόποι μπορούν άμεσα να θεωρηθούν σαν έκτιμητικές μονάδες.

'Υπάρχει ή κοινωνική έπιταγή; Ναι. Δυό μονάδες. 'Η τάση προς ένα σκοπό; 'Ακόμα δυό μονάδες. 'Εχει ρίμες; Μιά μονάδα ακόμη. Παρηχήσεις; 'Αλλη μισή μονάδα. Προσθέστε μιά μονάδα για το ρυθμό—το παράξενο μέτρο απαιτεί διαδρομές με το λεωφορείο.

'Ας μη γελάσουν οι κριτικοί, αλλά θα έβαζα πιό πάνω τους στίχους ενός ποιητή της 'Αλάσκας από τους στίχους ενός ποιητή της Γιάλτας, να πούμε (φυσικά με το ίδιο ταλέντο).

Σκεφτείτε μόνο. 'Ο ποιητής της 'Αλάσκας ξεπαγιάζει κι είναι υποχρεωμένος ν' αγοράσει μιά γούνα, και το μελάνι παγώνει μέσα στο στυλό του. 'Ενώ ο ποιητής της Γιάλτας γράφει ανάμεσα στις φοινικίες σ' έναν τόπο όπου είναι καλά ακόμα και χωρίς στίχους.

'Η ίδια καθαρότητα μπορεί να μεταφερθεί και στις έκτιμήσεις μας.

Οι σίχοι του Ντέμιαν Μπιέντι (2) κοινωνική έπιταγή που την καταλαβαίνουμε πολύ καλά για σήμερα. 'Ενας συγκεκριμένος σκοπός—οι ανάγκες των εργατών και των αγροτών. Μιά γλώσσα συνηθισμένη, μισοχωριάτικη μ' ένα κρᾶμα από ρίμες που έχουν αρχίσει να εξαφανίζονται. Τρόπος του οι μύθοι.

Οι σίχοι του Κρουτσιόνιχ (3): παρήχηση, παραφωνία. Σκοπός—βοήθεια στους μελλοντικούς ποιητές.

'Εδώ τώρα δεν υπάρχει λόγος ν' ασχοληθούμε με το μεταφυσικό πρόβλημα ποιός απ' τους δυό είναι καλύτερος: ο Ντέμιαν Μπιέντι ή ο Κρουτσιόνιχ. Το ποιητικό έργο του ενός και του άλλου αποτελείται από διαφορετικά στοιχεία και μπορεί το καθένα να υπάρχει χωρίς να εξουδετερώνει ούτε να ανταγωνίζεται το άλλο.

Κατά τη γνώμη μου το πιό καλό ποιητικό έργο θα 'ναι έκεϊνο που γράφεται σύμφωνα με την κοινωνική έπιταγή όπως δίνεται από το ανώτατο πολιτικό όργανο της έποχής, που για σκοπό έχει τη νίκη του λαού, με λέξεις καινούργιες και κατανοητές σε όλους, πάνω σ' ένα τραπέζι που είναι καλά έφοδιασμένο και που στέλνεται στη σύνταξη με αεροπλάνο. 'Επιμένω με αεροπλάνο, γιατί τα ποιητικά ήθη είναι κι αυτά ένας από τους σημαντικώτερους παράγοντες της βιομηχανίας μας. Είναι φανερό βέβαια ότι το προτσές των άθροισων και των έκτιμήσεων στην ποίηση είναι πολύ πιό λεπτό και πολύ πιό περίπλοκο απ' ότι το δείχνω.

Φυσικά τη σκέψη μου θεληματικά την όξύνω, την άπλοποιώ και τη γελοιογραφώ. Την όξύνω για να δείξω με τον πιό ξεκάθαρο τρόπο πώς ή ουσία της λογοτεχνικής δουλειάς δεν βρίσκεται στις κρίσεις για τα πράγματα που πιά έχουν γίνει και μάλιστα από τη σκοπιά του προσωπικού γούστου, αλλά στη σωστή μελέτη του προτσές της κατασκευής.

Πώς γράφεται ένα ποίημα;

'Η δουλειά αρχίζει πολύ πριν συνειδητοποιήσουμε την κοινωνική έπιταγή.

'Η προπαρασκευαστική ποιητική δουλειά γίνεται μ' ένα συνεχή τρόπο.

'Ενα ποιητικό έργο ποιότητας μπορεί ίσως να γίνει σ' ένα δοσμένο χρόνο, μόνο αν διαθέτουμε ένα μεγάλο άριθμό «ποιητικών αποθεμάτων».

1. Τσαστούσκα: λαϊκό τετράστιχο. (Σημ. «Ε.Τ.»)

2. Ντέμιαν Μπιέντι: Ποιητής σύγχρονος του Μαγιακόβσκυ. Πολύ δημοφιλής στην περίοδο 1917-1923. (Σημ. «Ε.Τ.»)

3. Κρουτσιόνιχ: Φουτουριστής ποιητής. (Σημ. «Ε.Τ.»)

(*Ἐδῶ ὁ Μαγιακόβσκυ ἀναφέρει μερικὰ παραδείγματα «ποιητικῶν ἀποθεμάτων»*). (Σημ. «E.T.»).

Ἄλλα αὐτὰ τὰ ἀποθέματα εἶναι κατατεθειμένα μέσα στοῦ κεφάλι καὶ τὰ πιδὸ δύσκολα τὰ ἔχουμε σημειωμένα σ' ἓνα σημειωματάριο.

Πῶς θὰ τὰ χρησιμοποιήσῃ κανεὶς αὐτὰ τὰ ἀποθέματα δὲν ἔχω ἰδέα, ξέρω ὅμως πολὺ καλὰ ὅτι ὅπωςδήποτε θὰ τὰ μεταχειριστεῖ ὄλα τους σέ κάτι.

Ὅλος μου ὁ χρόνος εἶναι πιασμένος ἀπὸ τὴν προπαρασκευὴ ἀποθεμάτων. Τοὺς ἀφιερῶνω 10 ἕως 18 ὥρες τὴν ἡμέρα καὶ δὲ σταματῶ στιγμὴ νὰ μουρμουρίζω κάτι σχετικό. Ἡ συγκέντρωση αὐτὴ ἐξηγεῖ τὴν περίφημη ἀφηρημάδα τῶν ποιητῶν.

Τὴ δουλειά πάνω σ' αὐτὰ τὰ ἀποθέματα τὴν κάνω μὲ τέτοια ἔνταση πού, σέ 90 περιπτώσεις στίς 100, θυμᾶμαι τὸ μέρος ὅπου, σ' ὄλα τὰ δεκαπέντε χρόνια τῆς δουλειᾶς μου, ὀρισμένες ρίζες, παρηγήσεις, εἰκόνες, κλπ. πήραν τὴν τελικὴ τους μορφή.

(*Παραδείγματα*) (Σημ. «E.T.»)

Τὸ «σημειωματάριο τῆς τσέπης» εἶναι μιὰ ἀπὸ τίς οὐσιωδέστερες προϋποθέσεις πού χρειαζόμαστε ἂν εἶναι νὰ γράψουμε κάτι τῆς προκοπῆς.

Εἶναι συνήθεια πιά νὰ μνημονεύεται τὸ σημειωματάριο τοῦτο μονάχα μετὰ τὸ θάνατο ἑνὸς ποιητῆ. Χρόνια ὀλόκληρα κυλιέται μέσα στὴ σκόνη καὶ τὸ ἐκδίδουν μὲ τὰ μεταθανάτια ἔργα του καὶ μάλιστα ἔπειτα ἀπὸ τὰ «ὀλοκληρωμένα». Ἄλλὰ γιὰ τὸ συγγραφέα αὐτὸ τὸ σημειωματάριο εἶναι τὸ πᾶν.

Οἱ ποιητὲς πού πρωτοξεκινᾶν δὲν ἔχουν βέβαια ἀκόμα ἓνα τέτοιο σημειωματάριο. Δὲν ἔχουν οὔτε πείρα οὔτε πρακτικὴ. Οἱ ἀρτιωμένοι στίχοι εἶναι σπάνιοι στὰ γραφτὰ τους· γι' αὐτὸ τὰ ποιήματά τους εἶναι μακροσκελῆ καὶ νερουλιάρικα.

Ἐνας πού πρωτοξεκινᾷ, ὅποια κι ἂν εἶναι τὰ χαρίσματά του, δὲν θὰ μπορέσῃ νὰ γράψῃ ἀμέσως κάτι πού νὰ μείνῃ. Ἄλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ πρώτη δουλειά εἶναι πάντα πιδὸ «φρέσκια» γιατί κλείνει μέσα τῆς ὄλα τὰ ἀποθέματα μιᾶς ζωῆς.

Αὐτὸ πού μοῦ δίνει τὴ δυνατότητα νὰ τελειῶνω τὴ δουλειά μου τὴν ὥρα πού θέλω εἶναι ἀποκλειστικά ἡ ὑπαρξὴ αὐτῶν τῶν «ἀποθεμάτων» πού τὰ ἐπικυρώνω μὲ μεγάλο μόχθο, γιατί ἡ νόρμα τῆς τωρινῆς μου παραγωγῆς εἶναι ὀκτώ μὲ δέκα ἀράδες τὴν ἡμέρα.

Σ' ὅποια περίσταση κι ἂν βρῆται ὁ ποιητῆς θεωρεῖ κάθε συνάντηση, κάθε εἰκόνα, κάθε γεγονός, ἀποκλειστικὰ ὡς ὑλικὸ λεκτικῆς ἔκφρασης.

Ἄλλοτε βυθίζονται τόσο βαθιὰ

σ' αὐτὴ τὴ δουλειά, πού φοβόμουν νὰ χρησιμοποιήσω ἀκόμα καὶ λέξεις καὶ ἐκφράσεις πού νόμιζα πῶς θὰ μπορούσαν νὰ μοῦ χρειαστοῦν σέ μελλοντικούς στίχους· γίνονται σκυθρωπός, ἐνοχλητικός γιὰ τοὺς ἄλλους κι ἀμίλητος.

Κατὰ τὸ 1913, γυρνώντας ἀπὸ τὸ Σαράτωφ στὴ Μόσχα, εἶπα σέ μιὰ νέα, πού συνάντησα στοῦ τραίνο, γιὰ νὰ τίς ἀποδείξω τὴν ἀγνόητα τῶν προθέσεών μου, πῶς δὲν εἶμουν ἓνας ἄνθρωπος ἀλλὰ ἓνα οὐνεφο μὲ παντελόνια. Μόλις ὅμως ξεστόμισα αὐτὲς τίς λέξεις, μοῦ ἤρθε στοῦ μυαλοῦ πῶς θὰ μπορούσαν νὰ μοῦ χρησιμεύουν γιὰ κάποιο στίχο κι ἴσως τώρα νὰ ξαναλεγόντουσαν καὶ νὰ πηγαινάν χαμένες. Τρομερὰ ἀνήσυχος, ἄρχισα νὰ ξεψαχνίζω τὴ νεαρή καὶ νὰ τῆς κάνω παραπειστικές ἐρωτήσεις πάνω ἀπὸ μισὴ ὥρα καὶ ἠσύχασα μονάχα ὅταν σιγουρευτήκα πῶς τὰ λόγια μου εἶχαν βγεῖ κι ὄλα ἀπὸ τ' ἄλλο τῆς αὐτί.

Δυὸ χρόνια ἀργότερα, χρειάστηκα τὸ «Σύννεφο μὲ παντελόνια» γιὰ τίτλο ἑνὸς ποιήματος.

Κάποτε σκεφτόμουν δυὸ ὀλόκληρες μέρες γιὰ νὰ βρῶ τὰ τρυφερὰ λόγια πού θὰ πεῖ στὴ μοναδικὴ του ἀγαπημένη ἓνας πού βρίσκεται μὲς στὴ μοναξιά του.

Πῶς θὰ ἔμενε ξάγρυπνος γιὰ χάρη τῆς, πῶς θὰ τὴν ἀγαποῦσε;

Τὸ τρίτο βράδυ ξάπλωσα μ' ἓνα φοβερὸ πονοκέφαλο, δίχως νὰ ἔχω βρεῖ τίποτα. Μέσ' στὴ νύχτα, μοῦ ἤρθε ἡ διατύπωση:

*Τὸ κορμί σου
θὰ τὸ φροντίζω καὶ θὰ τ' ἀγαπῶ,
ὅπως ἓνας φαντάρος ἀκρωτηριασμένος ἀπ'
[τὸν πόλεμο,
ἄχρηστος, δίχως πρόσωπο,
φροντίζει
τὸ μοναδικό του πόδι.*

Πετάχτηκα μ' ἓνα σάλτο, μισοξυπνημένος. Στὰ σκοτεινά, σημείωσα μ' ἓνα καμμένο σπῖρτο πάνω στοῦ κουτί τῶν σπῖρτων: «μοναδικὸ πόδι», κι' ἀποκοιμήθηκα. Τὸ πρωὶ ἔκανα δυὸ ὥρες γιὰ νὰ ξαναθυμηθῶ τί ἦταν αὐτὸ «τὸ μοναδικὸ πόδι» πού εἶχα σημειώσῃ πάνω στοῦ κουτί καὶ γιατί μοῦ ἤρθε νὰ τὸ γράψω.

Μιὰ ρίμα πού πάει κανεὶς νὰ τὴ γραπώσει ἀπ' τὴν οὐρὰ καὶ πού δὲν τὸ ἔχει καταφέρει ἀκόμα, τοῦ δηλητηριάζει τὴ ζωὴ: μιλάει χωρὶς νὰ ξέρε τί λέει, τρώει δίχως νὰ ξέρε τί τρώει καὶ δὲ μπορεῖ νὰ κλείσῃ μάτι γιατί ὄλη τὴν ὥρα σχεδὸν βλέπει τὴ ρίμα νὰ πετάει μπρὸς στὰ μάτια του.

Ἦστερα ἀπὸ τὸ Σενγκέλι, ἄρχισαν νὰ θεωροῦν στὴ χώρα μας τὴν ποιητικὴ ἔργασια ὡς ἓνα τίποτα. Ὑπάρχουν

δμως και μερικοι παλληκαράδες που ξεπέρασαν το δάσκαλο. Κοιτάξτε, παραδείγματος χάρη, μιάν άγγελία στον «Προλετάριο» του Χάρκοβου (No 256):

«Πώς να γίνετε συγγραφείς;

Λεπτομέρειες στη διεύθυνση Σταθμός Σλαβιάνοκ, Σιδηρόδρομοι Ντόνετς, Ταχυδρομική Θυρίδα Νο 11. Άποστείλατε 50 καπίκια σε γραμματόσημα».

Άλλωστε κάτι τέτοια φροῦτα ὑπήρχαν και πριν από την επανάσταση. Να κι ὄλας ἡ επιθεώρηση «Ψυχαγωγία» εξέδιδε σαν παράρτημα τῆ φυλλάδα: «Πώς να γίνετε ποιητές σε πέντε μαθήματα».

Νομίζω πως αυτά τα μικρά παραδείγματα είναι αρκετά για να τοποθετήσουμε τῆν ποιῆση ανάμεσα στις πιο δύσκολες εργασίες, και πραγματικά ἔτσι είναι.

Τά αίσθήματα που δοκιμάζει κανείς για ἕνα στίχο πρέπει να ἔχουν τῆν

ἴδια δύναμη ὅπως ἐκεῖνο που ἐκφράζει για τῆ γυναίκα τὸ μεγαλοφυές τετράστιχο του Παστερνάκ (1).

Τῆ μέρα κείνη, σ' εἶχα δλόκληρη, ἀπ' τῆν
[κορφή ὡς τὰ νύχια,
ὅπως ἕνας ἐπαρχιακὸς τραγωδὸς ἔνα σαιξ-
[πήρειο δράμα,
σ' ἔσερνα ἀπάνω μου και σ' εἶχα μάθει
[ἀπ' ἔξω,
γυρνώντας μες σιτῆν πόλη κι ὄλη τῆν ὠρα
[λέγοντας και ξανάλεγοντάς σε.

Στὸ ἐπόμενο κεφάλαιο, θά προσπαθήσω να δείξω τις ἀπαραίτητες προϋποθέσεις για τὸ γράψιμο ἑνὸς στίχου, που ἀνάφερα πιο πάνω, πάνω στὸ συγκεκριμένο παράδειγμα του γραψίματος ἑνὸς ποιήματος.

ΒΛΠΔΙΜΗΡΟΣ ΜΑΓΙΑΚΟΦΣΚΥ
(Μεταφρ. Τίτου Πατρίκιου)

1. Ρῶσος ποιητῆς, ἕνας ἀπὸ τους πιο μεγάλους τῆς ἐποχῆς μας. (Σημ. Μετ.)

ΜΕΞΙΚΑΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΦΡΑΝΤΣΙΣΚΟ ΝΤΟΖΑΜΑΝΤΕΣ — Γυναίκες του Όαξάχα

ΑΝ ΒΓΩ ΠΕΡΙΠΑΤΟ ΜΕ ΤΙΣ ΝΕΚΡΕΣ ΜΟΥ ΦΙΛΕΣ

Ἄν βγῶ περίπατο μὲ τίς νεκρές μου φίλες,
θὰ πλημμυρίσει ἡ πόλη μὲ θουδὰ κορίτσια
ὁ ἀέρας μὲ στιφὴ εὐωδιὰ θανάτου
τὰ φρούρια ἄσπρες σημαίες θὰ σηκώσουν
τὰ ὄχηματα θὰ σταματήσουν—
ἄν βγῶ περίπατο μὲ τίς νεκρές μου φίλες.

Ἄν βγῶ περίπατο μὲ τίς νεκρές μου φίλες,
θὰ δεῖτε χίλια κορίτσια μὲ τρυπημένα στήθη
ἀκάλυπτα, νὰ σὰς φωνάζουν
«γιατί μὰς στείλατε ἔτσι νωρίς νὰ κοιμηθοῦμε
σὲ τόσο χιόνι, ἀχτένιστες, κλαμένες;»—
ἄν βγῶ περίπατο μὲ τίς νεκρές μου φίλες.

Ἄν βγῶ περίπατο μὲ τίς νεκρές μου φίλες
θὰ ἴδουν κατάπληκτα τὰ πλήθη
πὼς φάλαγγα πιδ ἀνάλαφρη δὲν πάτησε στὴ γῆ
πὼς λιτανεῖα πιδ ἱερὴ δὲν ἔχει παρελάσει
ἀνάσταση πιδ ἐνδοξὴ καὶ ματωμένη—
ἄν βγῶ περίπατο μὲ τίς νεκρές μου φίλες.

Ἄν βγῶ περίπατο μὲ τίς νεκρές μου φίλες
γαμήλιο ἄνθος θὰ ὑψωθεῖ ἡ πανσέληνος νὰ τίς στολίσει
μέσα στὰ κούφια μάτια τους θὰ κλαῖνε ὀρχήστρες
οἱ μποῦκλες τους, οἱ ἐπίδεσμοι, θὰ κυματίζουν·
ὦ τότε, πολλοὶ ἀπὸ τύψη θὰ πεθάνουν—
ἄν βγῶ περίπατο μὲ τίς νεκρές μου φίλες.

ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΛΑ

Ἦμουν στιφὴ καὶ ἄγουρη,
δὲν ἦμουν γιὰ τὰ δόντια τοῦ θανάτου·
ἓνα κοχύλι πρόφτασα στὰ χεῖλη μου νὰ φέρω,
μόλις νὰ γράφω ἤξερα τ' ὄνομα π' ἀγαποῦσα
καὶ τὸ δικό σου: Ἐλευθερία.

Δὲν πρόφτασα νὰ περπατήσω
πατημασιές ν' ἀφήσω στὸ τριφύλλι Ἀπρίλη,
αὐγὴ δὲ μὲ χωροῦσε τὸ κρεβάτι μου.
Κάποιος φώναξε πέρα τ' ὄνομά μου
κι' ἔτρεχα κι' ἔτρεχα νὰ γνωριστοῦμε.

Μέσα σὲ τόσο ἀγριεμένες μέρες

κοιμήθηκα σὲ φροβερὸ προσκέφαλο
δεκάξη χρόνια
τὸ κάλεσμα δὲ σταματοῦσε.
Ἦταν ὁ Χάρος ποὺ μ' ἐφώναζε,
ἀλαφιασμένη ἔτρεχα πίσω ἀπ' τ' ἀρνιά μου.

Τώρα ἐδῶ, καινούργια ἔρχονται κορίτσια κάθε μέρα
καὶ τρέχουμε ἀνάλαφρα μὰ τρομαγμένα
μὲ τὸ μργαριτάρι μας ἀνέγγιχτο
βαθιὰ κρυμμένο.

Ὡ τίποτ' ἄλλο δὲ θυμόμαστε δῶ πέρα
ἀπὸ τὰ πράσινα λειβάδια
ποὺ τὰ περνούσαμε βραδί μὲ τὸ σταμνὶ στὸν ὦμο
τ' ἄστρο τὸ λαγαρὸ τοῦ δειλινοῦ ποὺ μᾶς κοιτοῦσε
καὶ κείνο τὸ φτωχὸ σπιτάκι μας
ἀπὸ τὰ χέρια μας ἀσῶεστωμένο...

Σ' ὄλο τὸν κόσμο
τίποτα δὲν εἶχαμε περισσότερὸ δικό μας.

Φ Ι Λ Ι Τ Σ Α

Ἄς ἤμωνα μιὰ βροσκοπούλα, ὄξω ἀπ' τὴ Φλώρινα
σὲ ἄλλους κόσμους κι' ἐποχές
θὰ πάρω κείνο ποὺ μ' ἀναλογοῦσε
θὰ ἰδῶ τὴ θάλασσα ποὺ δὲν τὴ γνόρῃσα
τσαμπιὰ θὰ κόψω ἀπὸ τ' ἀμπέλια.

Ἐδῶ μὲ χαιρετοῦν μαῦρα θεόρατα πουλιὰ
τὰ δέντρα καὶ τὰ μῆλα εἶν' ἀπὸ στάχτη
κι' ἡ σκέψη μου στὴ γῆ ἔχει μπηγμένο τὸ κεντρί της
στὶς μέρες π' ἀστραποβολοῦν στὸν ἥλιο τὰ ρυάκια,
στὸ περιβόλι μας, ἡμέρα Πάσχα,
τ' ἀρνιά μου ἀκούω νὰ βελιάζουν.

Πονῶ ποὺ δὲν ἐπρόλαβα ἔνν λουλούδι νὰ καρφώσω
στ' ἀγριωπὰ ξανθὰ μαλλιὰ μου
μὲ τῆς φλογέρας νὰ χορτάσω τὸ σκοπὸ
νὰ ξεδιψάσω μὲ φεγγάρι.

Τώρα, στὸ μέτωπό μου
γυμνὸ σὰν μιὰ πλατεῖα ἄδεια
δὲν ἔχουν βλέμμα τὰ μεγάλα μάτια μου.

Φυσάει, φυσάει δυνατὸς ἀγέρας,
μὰ ὄσο κι' ἂν φυσήξει,

δὲ θὰ στεγνώσει τὸ χυμένο αἷμα μου
τὰ δάκρυά μου.

ΑΡΤΕΜΙΣ

Μακρὺς πολὺ ὁ δρόμος ποὺ θὰ πάρω
καὶ τόσο κρυερὸς
νὰ τὸν πατᾶς ξυπόλυτος αὐγὴ...

Γιὰ τὸ ταξίδι αὐτὸ τοιμάστηκα στὴ φυλακὴ:
ἄλλαξα καθαρὰ ἐσώρρουχα
τὴ νύχτα ποὺ μοῦ στάθηκε σὰ φιλενάδα·
κορίτσια μελλοθάνατα ποὺ μὲ φωνάζαν νὰ τὰ περιμένω
ποὺ μὲ βεβαίωναν πὼς δὲ θ' ἀργήσουν
μοῦ δώσαν νὰ πλυθῶ μὲ ἀρωματικὸ σαποῦνι
στάξαν κολώνια στὰ μαλλιά μου.

Τώρα δῶ ποὺ μὲ φέρατε τὸν τόπο δὲ γνωρίζω,
κι ὁμως ἐδῶ σὲ λίγο θὰ χυθεῖ τὸ αἷμα μου
καθὼς μπουκάλι μὲ κρασί σὲ γάμο.

Τοιμάζετε τὰ ὄπλα σας καὶ χασμουριέστε, στρατιῶτες,
(ὦ νὰ μὲ συχωρέσετε ποὺ ἔτσι πρῶι σᾶς ξύπνησα)
ὅταν ἐγὼ στερνὴ φορὰ χτενίζω τὰ μαλλιά μου
σεῖς τὴν καρδιά μου ποὺ σὰν καμπάνα οὐρλιάζει
δὲν τὴν ἀκοῦτε.

Ἔνα σκυλί γαυγίζει πέρα.
Ἔμμη γαυγίζεις, νὰ χαρεῖς, σκυλί τῆς ἐρημίας
φοβᾶμαι—
Σπάζει ἡ τσατσάρα μου στὰ δάχτυλά μου.

Ἐμπρός! Τί περιμένετε; διαστεῖτε!
Ν' ἀκούσετε ζητᾶτε τὴν τελευταία μου θέληση;
Εἶμαι δεκαενιὰ χρονῶν. Δὲ θέλω νὰ πεθάνω.*

ΡΙΤΑ ΜΠΟΥΜΗ ΠΑΠΑ

* Τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἀπ' τὸ ἀνέκδοτο βιβλίο «Χίλια σκοτωμένα κορίτσια».

ΟΙ ΜΕΤΕΜΨΥΧΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΑ

ΑΠ' ΑΦΟΡΜΗ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Του καθηγητή Χ. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗ

ΚΑΤΑΤΡΕΓΜΕΝΗ από ατέλειωτα δεινά, από εμφύλιο σπαραγμό, αεργία και πείνα, καταστραμμένη από σεισμούς, ή φτωχή πατριδούλα μας ταλαιπωρείται τον τελευταίο καιρό από την επιδημία των «Διεθνών Συνεδρίων». Αν στο Φιλοσοφικό και στο Διάλογο του Γαλλικού 'Ινστιτούτου προφτάσαμ' εμείς να δείξουμε τις προζοπές μας, οί ξένοι βιάστηζαν να μᾶς ξεπεράσουν στο «Συνέδριο τῶν Νομικῶν» και φαιδρότερα ἢ ἀποκαρδιωτικότερα προμηνύονται για τὸ «Συνέδριον τῶν Πυθαγορείων», πὸν ἀπειλεῖ νὰ συνέλθει στὴν Ἀθήνα κατὰ τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου. Ἐδῶ θὰ μαζευτοῦν θεόσοφοι κι ἀνθρωπόσοφοι, μάντηδες και προφήτες, θαυματοποιοί, μυστικοί, ἐνορατικοί, πὸν τρέφονται ἀπὸ ἄμεση ἐπικοινωνία μὲ τὰ θεῖα και ὑπεράνθρωπα. Ποιὸς εἶναι ὁ λόγος πὸν οἱ μυστήριοι αὐτοὶ προτιμοῦν τὴν πόλη μας χωρὶς νὰ σκιαχτοῦν τῇ λοξῇ ματιᾷ τῆς Γλαύκας Ἀθηνᾶς, θὰ τὸ ἰδοῦμε παρακάτω.

Γιὰ τοὺς Πυθαγόρειους, παλιοὺς και σημερινοὺς και για τὸ γενάρχη τους, τὸν Πυθαγόρα, εμείς ἐδῶ εἴμαστε λίγο πληροφορημένοι. Μὰ κι οἱ περισσότεροι ἀπ' ὅσους θὰ μᾶς ἔρθουν κι ἀπὸ τοὺς δικούς μας τῆς ἐπιτροπῆς, δὲν ξέρουν πὸν βρίσκονται οἱ πηγές κι οὔτε ὑποψιάζονται πὸς ἂν τις διάβαζαν και μπορούσαν νὰ τις καταλάβουν, θὰ σκόρπαγε τὸ νεφέλωμα πὸν ἔχουν γύρω στὸ μυαλό τους για τὸν «ἕνα ἐκ τῶν μεγαλυτέρων και σοφωτέρων ἀνθρώπων, πὸν ἐφάνησαν εἰς τὸν κόσμον, πὸν ἰδρυσε τὸ πρῶτον Πανεπιστήμιον, τὴν πρώτην Φιλοσοφικὴν Σχολὴν και ὠργάνωσε τὴν γνώστην Πυθαγόρειον Ἐταιρίαν και Ἀδελφότητα εἰς τὴν Σάμον». Προτοῦ προχωρήσω παρατηρῶ πὸς ἡ εἰδησεογραφία αὐτὴ ἔχει ἐλαφρὸς ἀνακρίβειες, ὅπως ὁ ὀρισμὸς τῆς γαρίδας πὸν εἶχαν φέρει στὸν Κυβιέ. Ὁ Πυθαγόρας, ἂν εἶναι πραγματικὰ ἱστορικὸ πρόσωπο, δὲν ἰδρυσε οὔτε μπορούσε νὰ ἰδρύσει στὴν ἐποχὴ του Πανεπιστήμιον ἢ Φιλοσοφικὴ Σχολὴν παρά σύστησε μιὰ πολιτικὴ ὀργάνωση, τῆς ἄκρας δεξιᾶς, πὸν τὴν ἔλεξαν Σύλλογον κι ὄχι Ἐταιρίαν και τὴν ἰδρυσε ὄχι στὴν Ἴωνική, τὴ δημοκρατικὴ και προοδευτικὴ Σάμον, παρά στὸ δωρικὸ, τὸν ὀλιγαρχικὸ κι ἀντιδραστικὸ Κρότωνον τῆς Ἰταλίας.

Οἱ πληροφορίες μας για τὸν Πυθαγόρα εἶναι τόσο φτωχὲς κι ἔτσι μπερδεμένες μὲ μύθους, ὅστε πολλοὶ ἀμφιβάλλουν για τὴν ὑπαρξὴ του. Ἀκόμα και στὸ μικρὸ λεξικὸ Larousse διαβάζουμε: «dont l'existence est très problématique» (ἡ ὑπαρξὴ του εἶναι πολὺ προβληματικὴ). Ὁ Τσέλλερ βλέπει μονάχα «μιὰ γιγαντένια σκιά τοῦ προσώπου του νὰ δρασκελίζει τὴν ἱστορία». Ὁ Πλάτων, πὸν εἶναι θαυμαστής του, κι ὁ Ἀριστοτέλης, πὸν ἔγραψε ἰδιαιτέρου σύγγραμμα «Περὶ Πυθαγορείων», δὲν ἔχουν νὰ μᾶς πληροφορήσουν περισσότερα και μιλοῦν περισσότερο για Πυθαγόρειους παρά για Πυθαγόρα: «οἱ λεγόμενοι Πυθαγόρειοι», εἶναι ἡ συνηθισμένη ἔκφραση τοῦ Ἀριστοτέλη. Πολλὰ φιλοσοφικὰ λεξικά βάζουν τὸν ὄρον Πυθαγόρειοι και μέσα ἐκεῖ μιλοῦν για τὸν ὑποθετικὸ ἀρχηγό τους.

Ἄν πιστέψουμε τὴν παράδοση, ὁ Πυθαγόρας εἶναι ἀνθρωπος τοῦ 6ου π.Χ. αἰῶνα. Χρονολογικά του ὄρια βάζουν τὸ 580—500 ἢ 571—497. Εἶναι Ἴωνας, γεννήθηκε κι ἔζησε ἕνα διάστημα στὴ Σάμον, σὲ μιὰ σημαντικὴ ἐποχὴ, τὸν καιρὸ πὸν οἱ ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Μ. Ἀσίας περνοῦσαν ἀπὸ τὴν φυσικὴ στὴ χρηματικὴ οἰκονομία. Βιοτέχνες, ἔμποροι, ναυτικοί, ὁ δῆμος, ὅπως τοὺς ἔλεξαν μὲ μιὰ λέξη, δυνάμωνα ὀλοένα, ἔσπανε τὴν ἐξουσία τῆς γαιοκτημονικῆς ὀλιγαρχίας και θεμε-

λίωνε τούς δημοκρατικούς θεσμούς, εξέλιξη που έχει τεράστια σημασία στην ανθρώπινη ιστορία. Ἡ Σάμος ἦταν ἀπὸ τὰ σημαντικότερα κέντρα ἰωνικῆς παιδείας, ἀμέσως μετὰ τὴν κοσμοπόλη Μίλητο. Ὁ τύραννός της, ὁ διαβόητος Πολυκράτης, εἶναι τολμηρὸς λαϊκὸς ἡγέτης, ἀπὸ τούς τύραννους τοῦ ἑβίου καὶ τοῦ ἑκτοῦ αἰῶνα πού ἀνοίγουν τὸ δρόμο στὴ δημοκρατία. Ἐκτελεῖ δημόσια ἔργα, ὑποστηρίζει τούς τεχνίτες καὶ τὸ ἐμπόριο, ὀργανώνει πεζικὸ καὶ στόλο, μὲ βλέψεις ἐθνικὲς καὶ ἰμπεριαλιστικὲς. Ὄταν πρόβαλε ἡ περσικὴ ἀπειλὴ ἀγωνίζεται νὰ ἐνώσει τὶς πόλεις γιὰ κοινὴ ἀντίσταση καὶ πέφτει θύμα τῆς προσπάθειάς του. Εἶναι γιὰ τὶς λαοκρατικὲς του τάσεις ἡ ἀντιπάθεια τῆς ὀλιγαρχίας καὶ τῆς Σπάρτης, πού ὑποκινεῖ ἐξεγέρσεις ἐναντίο του καὶ ἐπιχειρεῖ πραγματικὴ ἐκστρατεία, χωρὶς ὅμως νὰ καταφέρει νὰ τὸν βάλει κάτω. Οἱ κοινωνικοὶ ἀγῶνες εἶναι ὀξύτατοι στὶς γόνιμες ἐκεῖνες μέρες. Οἱ Σπαρτιάτες δὲ βοήθησαν τὴν ἰωνικὴ ἐπανάσταση, γιὰτὶ οἱ μικρασιατικὲς πόλεις εἶναι δημοκρατικὲς καὶ οἱ τύραννοι ὑποπτοι.

Φανατικὸς ἀριστοκράτης ὁ Πυθαγόρας, μὲ βαθύτατη ἀντιπάθεια στὴ δημοκρατίαν καὶ τὴν καινούρια, τὴν ὀρθολογικὴν κοσμοερμηνείαν, δηλαδὴ στὴν ἰωνικὴ φυσικὴ, ἀφήνει τὴν πατρίδα του, γύρω στὰ 532, καὶ πάει νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν ἀγροτικὴ, τὴν ὀλιγαρχικὴ καὶ καθυστερημένην Κάτω Ἰταλία, πρῶτα στὸν Κρότωνα, ὕστερα στὸ Μεταπόντιο, δωρικὲς ἀποικίαι καὶ τὶς δύο. Εἶπαν πῶς ἔφυγε τὴν τυραννίαν τοῦ Πολυκράτη ζητώντας τὴν ἐλευθερίαν του. Στὴν πραγματικότητᾳ γιὰτὶ δὲν μποροῦσε νὰ μείνει σὲ μιὰ πατρίδα, ὅπου εἶχε ἀρχίσει νὰ φουντώνει ἡ ἐλευθερία.

Τὸν προσκάλεσαν πιθανότατα οἱ ὀλιγαρχικοὶ, πού ἀνήσυχτοι ἀπὸ τὸ δημοκρατικὸ ρεῦμα, ἤθελαν νὰ ὀργανώσουν τὴν ἀντίσταση. Μὲ τὴ δύναμίν, ὅπως φαίνεται, προσωπικότητά του (Περβ. τὴν περιγραφὴν στὸν Πορφύριον, Βίος Πυθαγόρου, 18, Diels¹ I σ. XX, 29.) καὶ μὲ τὴν ἀνώτερον μόρφωσιν, ἴωνας αὐτὸς κοντὰ στοὺς ἀμελάνωτους τὸ δάχτυλο Μωραῖτες, ἐπιβλήθη καὶ ἐπαιξε σημαντικὸτατον ρόλον. Στὸν Κρότωνα ἱδρυσε πολιτικὸν σύλλογον, πού κύριον σκοπὸν εἶχε νὰ πολεμήσει τὴν δημοκρατίαν καὶ τὶς ἀπαίσιαι, τὶς ἀντεθνικὲς καὶ ἐγκληματικὲς ἰδέαι γιὰ λαϊκὰ δικαιώματα, ἐλευθερίαν τοῦ πολίτη, φυσικὴν ἐπιστήμην, πού τὶς ξεπετοῦσε ἡ πατρίδα τοῦ Ὀμηροῦ, τοῦ Ἀρχίλοχου καὶ τοῦ Ἀναξίμανδρου. Ὅμοιοι σύλλογοι ἱδρύθησαν καὶ σὲ ἄλλαι πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ οἱ Πυθαγόρειοι κυβέρνησαν ἓνα διάστημα τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα καὶ φόρτωσαν στὶς πόλεις στενόψυχον καὶ καταπιεστικὴν ὀλιγαρχίαν. Ἔτσι ἡ Δυτικὴ Ἑλλάδα δὲν μπόρεσε ὅλον αὐτὸν τὸν διάστημα ν' ἀκολουθήσει τὴν μεγάλην προοδευτικὴν κίνησιν πού γίνονταν στὴν Ἀνατολικὴν. Ὁ Πυθαγόρας φανάτισε τούς ὀπαδοὺς του καὶ ἐγένετο πρωταίτιος γιὰ ἀξιοθρήνηται τρομοκρατικὲς πράξειαι, ὅπως εἶναι ἡ ἄγρια σφαγὴ τῶν δημοκρατικῶν στὴ Σύβαρην γύρω στὸ 512 π.Χ. πού τὴν διηγίεται ὁ ἱστορικὸς Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (XII 10,1, Diels¹ 4, 14). Οἱ ἀυταρχικοὶ του τρόποι τὸν ἔκαναν ἀντιπαθητικὸν καὶ στὸν Κρότωνα, ὥστε ὑποχρεώθηκε νὰ μετοικήσει στὸ Μεταπόντιο, ὅπου καὶ πέθανε. Οἱ ὀπαδοὶ του συνέχισαν τὸ ἀντιδραστικὸν ὄργιον στὶς πόλεις, ὥσπου ἡ ὕλικὴ καὶ πνευματικὴ προκοπὴ τοῦ δήμου τὸν 5ο αἰῶνα εἶχε συνέπειαν τὸν ξεριζωμὰν τους. Ἡ ἐξέγερσιν ἀρχισε στὸν Κρότωνα, πού εἶχε ταλαιπωρηθεῖ περισσότερο. Τούς ἔξωσαν στὸ σπῖτι τοῦ παλιοῦ πρωταθλητῆ Μίλωναν, πυθαγόρειου καὶ αὐτοῦ, ἐνῶ συνεδρίαζαν, ἔκαψαν τὸ σπῖτι καὶ σκότωσαν τούς περισσότερους. Τὰ ἴδια ἐγέναν καὶ σὲ ἄλλαι πόλεις (γύρω στὰ 450 π.Χ.).

Ὅσοι Πυθαγόρειοι ἔμειναν ὡς τὸν 4ο αἰῶνα καὶ ἐξακολούθησαν νὰ κυβερνοῦν πολλὰς πόλεις. Ἀπ' αὐτούς πῆγε νὰ πάρει μαθήματα πολιτικῆς ὁ νέος Πλάτων, ὅταν μὲ τὴν ἀνατροπὴν τῶν Τριάντα ὑποχρεώθηκε νὰ φύγει ἀπὸ τὴν Ἀθήναν. Γνωρίστηκε μ' ἓναν ἀπὸ τούς σημαντικότερους, τὸν Ἀρχύταν τὸν Ταραντῖνον, πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν ἡγέτην τῆς πατρίδας του καὶ ἐκεῖνος τὸν σύστησε στὸν ἄξεστον καὶ ὠμὸν τύραννον τῆς Συρακούσας, τὸν Διονύσιον τὸν Πρεσβύτερον, πού κοντὰ του ὀνειρεύθηκε ὁ ἀθηναῖος φιλόσοφος νὰ ὀργανώσει τὴν ἰδανικὴν πολιτείαν.

Ὁ Πυθαγόρας φημίστηκε σὰ μεγάλος σοφός. Γιὰ τὶς ὑπεράνθρωπαι γνώ-

σεις του και τή δύναμη νά βλέπει ὅλα ὡς τῆς τελευταῖες λεπτομέρειες τὸν ἐξυμνεῖ ἓνας ἄλλος θεοπαρμένος, τοῦ 5ου αἰῶνα, ὁ περίφημος Ἐμπεδοκλῆς ὁ Ἀκραγαντῖνος (483—424, Diels' 21 B 129). Ψυχραιμότερος ὁ σύγχρονος Ἡρόδοτος τὸν ἔχει γιὰ ἓναν ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους σοφοὺς τῆς Ἑλλάδας (IV 95). Μὰ καὶ ἡ φήμη αὐτὴ σκορπάει στὸ λαφρότερο φύσημα τῆς κριτικῆς. Ἐνας ἀπὸ τοὺς ὄψιμους θαυμαστὲς του, ὁ Πορφύριος (232—304 μ. Χ.), ὅταν σφίγγεται νά μᾶς πει, τί εἶναι τέλος αὐτὴ ἡ μεγάλη, ἡ ὑπεράνθρωπη σοφία τοῦ Πυθαγόρα, ποὺ ἔκανε νά διαβοηθεῖ τ' ὄνομά του καὶ στοὺς «ἀπὸ τῆς σύνεγγυς βαρβάρου χώρας βασιλεῖς καὶ δυνάστας», κομπιάζει: «Ὅσα ἔλεγε στὸ στενὸ του κύκλο κανεῖς δὲν μπορεῖ νά τὰ πει σήμερα μὲ βεβαιότητα. Βασικὰ ὁμῶς ἦταν ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς, ἡ μετεμψύχωση καὶ ἡ γνώμη πὼς τὰ ἔμψυχα εἶναι «ὁμογενῆ» (Βίος Πυθαγ. 18, Diels' σ. XX 8ά.). Τὸ ἀνακάτεμα κιόλας μὲ προφητείες καὶ θαύματα κάνει ὑποπτη τὴ σοφία του. Ὁ Πυθαγόρας εἶναι στὸ βάθος ἀντίπαλος τῆς πραγματικῆς ἐπιστήμης. Σαμποτάρει τὴν ἰωνικὴ φυσικὴ ἀνακατώνοντάς τη μὲ μυστικὰ καὶ ὑπερφυσικὰ στοιχεῖα, τὸ ἴδιο καὶ τὰ μαθηματικὰ ξεγλιστρώντας στὴν ἀριθμομαγεία. Τῆ φυσικῆ δὲν τὴ χωνεύει, γιατί εἶναι παιδί τῆς δημοκρατίας, τὰ μαθηματικὰ γιατί ὑπερετοῦν τὴ φυσικὴ καὶ μαθαίνουν τὸ λαὸ νά λογαριάζει. Ἦθελα πολὺ νά ἐξετάσω τὸ θέμα στίς λεπτομέρειες. Μιὰ ὁμῶς ποὺ δὲ μὲ παίρνει ὁ χῶρος, περιορίζομαι σὲ μερικὰ χτυπητὰ σημεῖα.

1) Φιλοσοφία. Ὁ Πυθαγόρας δὲν εἶναι φιλόσοφος παρὰ θεόσοφος. Ἀντίθετα στὴν ἰωνικὴ ὁρμὴ γιὰ ἔρευνα μὲ τὸ λογικὸ, ἡ γνώση γιὰ τὸν Πυθαγόρα εἶναι χάρισμα θεοῦ, «ἄνωθεν δεδομένον». Σοφὸς εἶναι μονάχα ὁ θεός, ὁ φτωχούλης ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ πολὺ φίλος τῆς σοφίας. Μαζί του ἔχουμε δηλαδὴ τὴ γνωστὴ τάση τῆς ἰδεαλιστικῆς φιλοσοφίας νά ἐξευτελίζει τὸ ἀνθρώπινο λογικόν. Οἱ ξεχωριστοὶ μονάχα, οἱ προικισμένοι μὲ θεϊκὴ ἔμπνευση καὶ προφητικὸ χάρισμα, μποροῦν νά ἐξιχνιάσουν τὰ μυστήρια τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

2) Μαθηματικά. Φημίστηκε ἰδιαίτερα σὰ μεγάλος μαθηματικός. Κανένας στὴν ἐποχὴ του δὲν ἦταν μεγάλος μαθηματικός, γιατί τὰ μαθηματικὰ βρίσκονταν στὰ σπάργανα. Ἐφερε μερικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴ φωτισμένη πατρίδα του, τὴν Ἰωνία, ποὺ ἔκαναν ἐντύπωση στοὺς ἀρχοντοχωριάτες τῆς Ἰταλίας. Τὸ λεγόμενο πυθαγόρειο θεώρημα δὲν τὸ βρῆκε ὁ ἴδιος. Τὸν πῆραν γιὰ σπουδαῖο, ἐπειδὴ ἀνακάτωσε τοὺς ἀριθμοὺς καὶ τὰ σχήματα μὲ ἀπόκρυφα μυστήρια. Ἐκανε ἀριθμομαγεία. Τὰ τέτοια κάνουν ἐντύπωση ἀκόμη καὶ σήμερα.

Ὁ ἀριθμὸς 1 παριστάνει τὸ σημεῖο, ὁ 2 τὴ γραμμὴ, ὁ 3 τὴν ἐπιφάνεια, ὁ 4 τὸ στερεόν, ὁ 5 τὴν ποιότητα καὶ τὸ χρῶμα, ὁ 6 τὰ ἔμψυχα, ὁ 7 τὴ φρόνηση, τὴν ὑγεία, τὸ φωτισμό, ὁ 8 τὴν ἀγάπη καὶ τὴ φιλία, ὁ 9, σὰν ἄθροισμα τοῦ 4+5, τὴν ἐνωση τῶν ποιοτικῶν καὶ ποσοτικῶν προσδιορισμῶν. Ὁ 10 εἶναι τὸ πραγματικὸ θαῦμα. Σὰν ἄθροισμα τῶν πρώτων τέσσαρων ἀριθμῶν 1+2+3+4 εἶναι ὁ τελειότερος ἀριθμὸς. Κλείνει μέσα του τῆς ἀριθμητικῆς, γεωμετρικῆς καὶ μουσικῆς ἀρμονίας. Ὁ 4 ποὺ γεννιέται μὲ τὴν πρόσθεση καὶ πολλαπλασιασμὸ τοῦ 2 μὲ τὸν ἑαυτό του 2+2=4, 2×2=4, ἔχει τὴ μυστικὴν του ιδιότητα, τὸ ἴδιο καὶ σὲ ἀνώτερο βαθμὸ ὁ 3. Στὴ γεωμετρία οἱ γωνίες ἔχουν ἀντιστοιχία μὲ θεότητες, τοῦ τριγώνου μὲ τοῦτες, τοῦ τετράγωνου μὲ ἄλλες.

Ἐπειδὴ φαίνεται πὼς ὁ νοῦς βάζει τοὺς ἀριθμοὺς στὰ πράματα, δίδασκε πὼς οἱ ἀριθμοὶ ἔρχονται πρὶν ἀπὸ τὰ πράματα. Εἶναι αὔλες πραγματικότητες καὶ κάνουν τὴν οὐσία τοῦ κόσμου. Ὡστε ἡ ἀρχικὴ οὐσία εἶναι αὔλη, πνευματικὴ. Ἐτσι θόλωνε τὴν ἰωνικὴν προσπάθεια, νά βροῦν τὴν «ἀρχὴν» τῶν ὄντων, ποὺ ἐκεῖνοι τὴ φαντάζονταν ὑλική, ἐν «ὑλῆς εἶδει», ὅπως γράφει ὁ Ἀριστοτέλης. Οἱ ἀριθμοὶ λοιπὸν εἶναι ἅγιοι καὶ θεῖοι. Αὐτοὶ ρυθμίζουν τὴ μουσικὴ, τὸν κόσμον, τὰ οὐράνια. «Ἄνωθεν τὰς ἀρχὰς αὐτῆς (τῆς γεωμετρίας) ἐπισκοπούμενοι καὶ αὐλῶς καὶ νοερῶς τὰ θεωρήματα διερευνώμενοι» (Diels' I σ. 23, 41-42). Ἡ ἐννοια κόσμος, σὰν κάτι βαλμένο σὲ τάξη, εἶναι ἰωνικὴ. Τὴ σφετερίστηκαν οἱ Πυθαγό-

ρειοι για να υποστηρίξουν πώς όλα στο σύμπαν άρα και στην κοινωνία είναι βαλμένα με τάξη και σοφία και δε χρειάζεται τίποτε ν' αλλάξει.

3) Κοσμολογία. Στην υλιστική και μηχανιστική κοσμογονία των Ιώνων έγινε, όπως είναι φυσικό, πολύμορφη ιδεαλιστική αντίδραση, όπως του Ησίοδου, Φερεκύδη, του Πυθαγόρα, κ. ά. Το σύμπαν γεννήθηκε και διαμορφώθηκε κατά του τους Πυθαγόρειους όχι από μιάν αρχική ουσία μηχανικά παρά από κάτι μυστικό και θεαρχικό, από την κεντρική φωτιά, την «εστία του παντός». Γύρω σ' αυτή χορεύουν, κινούμενα από δύση σε ανατολή, τα ουράνια σώματα.

Αυτά πρέπει να είναι 10, γιατί ο αριθμός 10 είναι ο τελειότερος. Τα 9 τά ηξεραν: σφαίρα άπλανών, στην πιο μακρινή απόσταση από την «εστία του παντός», σφαίρα των γνωστών τότε πέντε πλανητών, ο ήλιος, ή γη. Για δέκατο φαντάστηκαν την «αντίχθονα», που βρίσκεται κοντύτερα στην κεντρική φωτιά κι είναι άόρατη σ' έμάς. Τα ουράνια σώματα με τη στροφή τους γύρω στην κεντρική φωτιά κάνουν θαυμαστή συνήχηση και συναυλία, την περίφημη «σφαιρική άρμονία», που έμεις δεν την άκούμε, γιατί τη συνηθίσαμε είτε γιατί δεν έχουμε όσο χρειάζεται άκονισμένη άκοή. 'Ο ίδιος όμως τ' άκουε όλα και ζούσε μέσα σ' αυτή την άσύγκριτη συναυλία. Αυτά είναι μυστικισμοί, που δεν έχουν σχέση με νεότερες αστρονομικές παρατηρήσεις, με το ηλιοκεντρικό σύστημα, όπως το είπαν οι προχειρολόγοι, κι όμοια θ' άκούσουμε χωρίς άλλο και στο Συνέδριο.

4) Μετεμψύχωση. 'Ολ' αυτά είναι στριφογυρίσματα για να φτιάσουν σε θεό κι άθανασία της ψυχής. Άκολουθώντας δόγματα όρφικά και της όργιαστικής θρησκείας ο Πυθαγόρας δίδαξε την άθανασία, που τη στήριξε στη μετεμψύχωση ή μετενσωμάτωση, όπως έλεγαν τότε.

Οι Άρχαίοι τον έβαλαν μάλιστα να ταξιδέψει στην Αίγυπτο για να μάθει τα μυστικά της από τους παπάδες, που όμως, όπως άπόδειξε ή νεότερη έρευνα, δεν είχαν ιδέα για μετεμψύχωση.

'Ο Πυθαγόρας έζησε πολυάριθμες ζωές περνώντας από σώμα σε σώμα κι άπ' όλες αυτές κράτησε ζωηρότατη μνήμη. 'Η περιπλάνηση αυτή της ψυχής «ή της ψυχής περιπόλησις», όπως διαβάσουμε στο Διογένη Λαέρτιο (VIII 4), πολύ πιθανό να συνεχίζεται ως τις μέρες μας και μερικοί από κείνους που θα μάς έρθουν για το Συνέδριο και κανένας ή δυο από την έλληνική επιτροπή να νιώθουν μέσα τους την ψυχή του σάμιου σοφού. Με την πίστη στην άθανασία σχετίζεται το βαρετό παραμύθι για το θράκα «Σάλμοξιν», που το διηγείται διεξοδικά ο 'Ηρόδοτος (IV 95) και ο ίδιος βιάζεται να προσθέσει πώς αυτά είναι φαντασιοκοπίες, άφοϋ μάλιστα ο φημισμένος θράκας, πρώτα σκλάβος κι ύστερα μαθητής του Πυθαγόρα, έζησε πολλά χρόνια νωρίτερ' από κείνον.

5) «Πυθαγόρειος τρόπος του βίου». 'Ο Πυθαγόρας κι οι Πυθαγόρειοι φημίστηκαν για την άυστηρότητα της ζωής. Αυτό δε σημαίνει τίποτε άλλο παρά πώς κολλήθηκαν σφιχτά στον παλαιότερο τρόπο ζωής, στα δωρικά ήθη, δηλαδή της άγροτιάς, των «κακοβίων» όπως γράφει ο 'Ηρόδοτος. Αυτό από αντίδραση στην τεχνική προκοπή και την λεπτότερη ζωή των Ιώνων: «δίαιτάν τε 'Ιάδα και ήθεα βαθύτερα», όπως λέγει ο ίδιος ο 'Ηρόδοτος. Δίνω πάλι μερικά παραδείγματα από πυθαγορικά παραγγέλματα, από τ' «άκούσματα και σύμβολα» όπως είπαν, που ή φήμη τους έφτασε ως έμάς έτσι που πάει να πιστέψει κανείς πώς έχει να κάνει με κάποια ύψηλή σοφία.

«Έμψύχων απέχεσθαι», να μη σκοτώνεις ζωντανά και να μη τρώς το κρέας τους. 'Επίσης να μη κάνεις αίματηρές θυσίες. Είναι ίσως το ευγενικότερο πυθαγόρειο παράγγελμα. Μά δεν είναι δικό του αποκλειστικά. Διαμαρτυρίες για την άποτρόπαια πράξη έγιναν από πολλές πλευρές στην 'Ιωνία.

«Άλεκτρούνος μη άπτεσθαι λευκού», να μη βάζεις χέρι σε άσπρο κόκκορα. Γιατί λαλεί την ώρα και γιατί είναι ιερό το άσπρο χρώμα. «Άρτον μη καταγνύειν», να μη τσακίζεις το ψωμί. Γιατί παλαιότερα ή οικογένεια κι οι φίλοι έτρωγαν από την ίδια κουραμάνα, «καθάπερ έτι και νυν οι βάρβαροι» προσθέτει

αὐτὸς ποὺ ἔσωσε τὴν πληροφορία (Διογ. Λαέρτιος VIII 34 κ.έ.). «Μαχαίρα πῦρ μὴ σκαλεύειν», νὰ μὴ σκαλίζεις τὴ φωτιά μὲ τὸ μαχαίρι, νὰ μὴ χύνεις λάδι στὴ φωτιά. «Μὴ καρδίαν ἐσθίειν», νὰ μὴ τρῶς τὴν καρδιά σου. «Τὰς λεωφόρους μὴ βαδίζεις», νὰ μὴν ἀκολουθεῖς τὴ ρουτίνα. «Κυάμων ἀπέχεσθαι», νὰ μὴ τρῶς κουκιά. Τὴ δικαιολογία δὲν τὴ γράφω γιατί ἐμᾶς μᾶς λείπει ἡ παρρησία τῶν Ἀρχαίων (στὸ ἴδιο). Δὲ μὲ ἀφήνει ὁμως ὁ πειρασμὸς νὰ μὴ σημειώσω τὸ ἀμίμητο ποὺ παράγγελλε ἡ γυναίκα του, ἀρχηγίνα κι αὐτὴ τῶν γυναικῶν στὶς ὀπάδισσές της. Τὸ κάνω ὁμως στ' ἀρχαία: «Τὴν γυναίκα δεῖν θύειν αὐθημερόν ἀνισταμένην ἀπὸ τοῦ ἑαυτῆς ἀνδρός» (Ἰάμβλιχος, Βίος Πυθαγόρου 267 p. 189).

Τὰ παραγγέλματα τοῦ Πυθαγόρα, φροῦτα πρωτογονότερου πολιτισμοῦ, ἄσχετα ἀπὸ τὴν προέλευσή τους, ἀρμονίζονται μὲ τὴν κοινωνικὴ θέση καὶ τὶς δοξασίες του, ἐνῶ τ' ἄφθονα γνωμικὰ ποὺ μᾶς ἔρχονται σὰν ἀπὸ τὴν παλαιότερη Ἑλλάδα, ἰδιαίτερα τῶν Ἑπτὰ Σοφῶν, μαρτυροῦν περισσότερο μεταγενέστερη κι ἀσιατικὴ προέλευση. Τὸ περίφημο λ.χ. τοῦ Σόλωνα στὸν Κροῖσο δὲ στέκεται κὰν ἱστορικὰ, γιατί ὁ Σόλωνας πέθανε μόλις ἀνέβηκε στὸ θρόνο ὁ βασιλιάς τῆς Λυδίας.

Περιβόητη ἔγινε ἡ πυθαγορικὴ ἀγωγή τῶν νέων. Στὴν οὐσία ἔχουμε κι ἐδῶ τὴν παλαιοδωρικὴ ἀγωγή, λίγα γράμματα, μακριὰ μας ὁ διαφωτισμὸς, πειθαρχία, βουβαμάρα μπρὸς στοὺς μεγαλύτερους, σωματικὴ ἄσκηση, γάμος στὴν ὥρα, παιδοποιία. Δὲν πρέπει νὰ βλέπουμε τρανὴ σοφία στὴν πυθαγορικὴ «σιωπὴ».

β) Ἄγιοσύνη καὶ θαυματουργία. Τέτοια θέση πολιτικὴ, δοξασίες καὶ βίος δὲ μπορούσαν νὰ μὴ φέρουν στὴν ἀγιοσύνη καὶ στὸ θαυματουργικὸ χάρισμα. Ὁ Ἀριστοτέλης κι ὄλας μᾶς πληροφορεῖ γι αὐτό: «Πυθαγόρας Μνησάρχου υἱὸς τὸ μὲν πρῶτον διεπονείτο περὶ τὰ μαθήματα (=μαθηματικὰ) καὶ ἀριθμούς, ὕστερον δὲ ποτε καὶ τῆς Φερεκύδου τερατοποιίας οὐκ ἀπέστη». (Diels⁴ 4, 7).

Προφητεύει ναυάγιο πλοίου. Σκοτώνει δαγκάνοντας φίδι ποὺ μὲ τὸ δάγκωμά του σκότωνε ἀνθρώπους. Προλέγει ἐξέγερση στὸν Κρότωνα. Ὁ ἴδιος τὸ στρίβει. Διαβαίνοντας τὸν ποταμὸ μὲ ἄλλους ἀκούει ὑπεράνθρωπη φωνὴ «Πυθαγόρα χαῖρε», ποὺ ἔκανε νὰ τρομάξουν οἱ ἄλλοι. Φάνηκε τὴν ἴδια μέρα κι ὥρα στὸν Κρότωνα καὶ στὸ Μεταπόντιο. Σηκώνεται στὸ θέατρο καὶ δείχνει στοὺς παρακαθήμενους χρυσαφένιο τὸ μηρό του. Οἱ Κροτωνιάτες τὸν ἔλεγαν γιὸ τοῦ Ἀπόλλωνα. τοῦ κατ' ἐξοχὴν δωρικοῦ θεοῦ, εἶτε καὶ τὸν ἴδιο τὸν ὑπερβόρειο Ἀπόλλωνα,

Ὁ ἰωνικὸς ὁμως κόσμος δέχτηκε μὲ ἀγανάκτηση καὶ σαρκασμὸ τὶς πόζες καὶ τὸ χοντρὸ παραμῦθι. Σώζονται βαριὲς ἐπιθέσεις τῶν σύγχρονῶν του. Ὁ Ἡράκλειτος τὰ βάζει μὲ τὴ θυλούμενη μάθησή του: «Ἡ πολυμαθία δὲ σὲ κάνει νὰ ἔχεις μυαλό. Διαφορετικὰ θάκανε τὸν Ἡσίοδο καὶ τὸν Πυθαγόρα» (Diels⁴ 12 B 40). Καὶ βαρύτερ' ἀκόμα: «Ὁ Πυθαγόρας, ὁ γιὸς τοῦ Μνήσαρχου, καταπιάστηκε πάνω ἀπὸ κάθε ἄλλον μὲ διαβάσματα κι ἀφοῦ τὰ διάβασε ὄλα, ἔκανε τὴ δική του τὴ σοφία, τὴν πολυμαθία, τὴν τσαρλατανιά του» (B 129). Μὲ καφετερὸς στίχους σατιρίζει τὴ μετεμψύχωση ὁ ἀσύγκριτα ἀνοιχτομάτης Ξενοφάνης: «Διαβαίνοντας, λένε, ἀκούει νὰ χτυποῦν ἓνα σκυλάκι. Ταραγμένος φωνάζει: «μὴ σὲ παρακαλῶ. Εἶναι ἡ ψυχὴ φίλου μου. Κατάλαβα ἀπὸ τὴ φωνὴ της» (11 B 7).

Ὁ Πυθαγόρας εἶναι ὁ τύπος τοῦ συντηρητικοῦ κι ἀντιδραστικοῦ φιλόσοφου, ποὺ στυλῶνεται μπρὸς στὸ προοδευτικὸ ρεῦμα γιὰ νὰ σώσει τὴν παλιὰ τάξη, δηλαδὴ τὰ προνόμια τῆς ὀλιγαρχίας. Εἶναι ὁ πρόδρομος καὶ γενάρχης τοῦ ἰδεαλισμοῦ—γι αὐτὸ ἡ μεγάλη τιμὴ ποὺ τοῦ ἔχει ὁ Πλάτων—πιὸ ἀκριβολογημένα αὐτὸ ποὺ λέμε σήμερα ἰρρασιοναλισμὸς, φιλοσοφία τῆς ζωῆς, ὑπαρξισμὸς κλπ. Ἐξευτελίζει τὸ λογικὸ, ὅπως οἱ ἀπόγονοί του στὶς μέρες μας, εἰσάγει τὸ ὑπερφυσικὸ στοιχεῖο, ἐμπνεύσεις κι ἐνοράσεις καὶ περιλάμψεις. Τὸ παράδειγμά του δείχνει πὼς ὁ ἰρρασιοναλισμὸς εἶναι φαινόμενο καθολικὸ, κοινὸ σὲ ὄλες τὶς ἐποχὲς καὶ σὲ ὄλους τοὺς τόπους, γέννημα κοινωνικὸ κι ὄπλο στὰ χέρια τῆς ὀλιγαρχίας. Μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ὁ Πυθαγόρας ἀγωνίζεται γιὰ τὰ δικά του τὰ προνόμια, ἐνῶ οἱ δικοί μας οἱ ἰρρασιοναλιστὲς εἶναι ἐνεργούμενα κι ἀγωνίζονται τὸ πολὺ γιὰ τὴν παρασιτικὴ τους θέση. Κι ὅπως γίνεται στὶς μέρες μας ἡ ὀλιγαρχία διαφήμιζε τὸν Πυθαγόρα,

τόν παρουσίασε μεγάλο σοφό, υποδειγματικό στο ήθος, κι ή προπαγάνδα είχε τον αντίλαλο σε μικροαστούς και χασομέρηδες... επιφυλλιδογράφους. 'Ο κοντόφθαλμος λιγάκι, μὰ πονηρούλης ρήτορας 'Ισοκράτης, σύγχρονος κι επαγγελματικός αντίπαλος του Πλάτωνα (κι οί δυο έχουν ιδιωτικές σχολές) γράφει πώς ό Πυθαγόρας πήγε σήν Αίγυπτο, έγινε μαθητής των παπάδων και με μεγάλο ζήλο σπούδασε «τά περι τας θυσίας και τας άγιστείας τας έν τοίς Ιεροίς (μυστικές τελετές στους ναούς)», γιατί ήξερε πώς, κι αν δε σκοτιστούν γι αυτά οί θεοί, μεγάλες ωφέλειες θά είχε κοντά στους ανθρώπους. Κι αυτό τό πέτυχε. 'Η φήμη αυτή έκανε τον ίδιο και τους όπαδούς του περιζήτητους δάσκαλους. 'Αρα επικίνδυνους συναγωνιστές του ρητοροδάσκαλου 'Ισοκράτη (Βούσιρις 28). 'Ο θρησκευτικός ζήλος, κηρύγματα για ύπαρξη θεού, άθανασία ψυχής, κεραυνοί κατά του δαρβινισμού και του υλισμού είναι και στίς μέρες μας μέσα δραστικότητα στους κοινότερους άρριβιστές για σκαρφάλωμα.

Τόν 3ο π. Χ. αιώνα ό πυθαγορισμός βρίσκεται σε διάλυση. 'Εκτός από μερικούς που κρατούν τή θέση τους και τους λένε πυθαγορικούς, κυκλοφορούν πολλοί άμόρφωτοι κι άπεριποίητοι, που κάνουν έντύπωση με τήν παραμέληση και τους λένε πυθαγοριστές και που γίνονται στόχος στη Μέση κωμωδία. «Τών Πυθαγορικῶν δ' έντυχον άθλιοί τινες έν τή χαράδρα τρώγοντες». «'Ο 'Επιχαρίδης, πυθαγόρειος κι αυτός, τρώγει σκυλιά, που τά σκοτώνει κάπου. Γιατί δέν είναι πιά έμψυχα». «Έδει θ' ύπομείναι μικροσιτιάν, ρύπον, ρίγος σιωπήν, στεγνότητα, άλουσίαν». «'Η φτώχεια τους έκανε νά κοκκορεύονται για λιτότητα. Δώσε τους ψάρι ή κρέας κι αν δέν καταβροχθίσουν μαζί και τά δάχτυλά τους νά με κρεμάσεις δέκα φορές». Σ' ένα ειδύλλιο του Θεόκριτου, 14, 5, διαβάζουμε: «τοιούτος πρώαν άφίκετο Πυθαγορικτάς, ώχρός, κύνυπόδητος» (Τά χωρία στον Diels⁴, I σ. 373-4). Στην επιστολή του 'Αλκίφρονα, III 19, συμπόσιο φιλοσόφων, ό πυθαγορικός 'Αρχίβιος παρουσιάζεται πασαλειμμένος για νά φαίνεται ώχρός.

'Ο φακιρικός αυτός τρόπος είναι αντίθετος κι αντιπαθητικός στο γνήσιο έλληνικό αίσθημα. 'Ασκησε όμως δυνατή επίδραση μέσα στις συνθήκες που δημιουργήθηκαν ύστερ' από τον πελοποννησιακό πόλεμο και μετά τή μακεδονική και ρωμαϊκή επικράτηση. Παρεξηγούμε τον Ευριπίδη αν τον 'Ιππόλυτό του δέν τον πάροουμε σαν εξέγερση κατά του πυθαγορισμού.

'Ενώ τον 3ο και 2ο π.Χ. αιώνα φάνηκε νά σβήνει, ό πυθαγορισμός ξανάναψε από τον 1ο π.Χ. αιώνα με καταπληχτική φόρα. 'Ο Νεοπυθαγορισμός στην ουσία είναι κάτι διαφορετικό από τον παλιό, που σφετερίστηκε τή φήμη του. Μιά παράδοση θρησκοληψία, πίστη σε μυστήρια και θαύματα ξαπλώθηκε τά χρόνια αυτά στον έλληνορωμαϊκό κόσμο. 'Η οικονομική βάση του άρχαίου κόσμου σάλευε. 'Ο δήμος των έλληνικῶν πόλεων καταστράφηκε ή έχασε τή δύναμή του. Τό ίδιο έγινε και με τό δήμο τής Ρώμης. 'Η επικράτεια των Διαδόχων απλώθηκε σε λαούς άγροτικούς με άπαιδευτους γαιοκτήμονες άρχηγούς. Τό φαινόμενο ολοκληρώθηκε με τήν επιβολή τής ρωμαϊκής κυριαρχίας. Οί αυτοκράτορες στηρίχτηκαν στους γαιοκτήμονες των έπαρχιών. Σε λίγο άρχισαν οί ίδιοι νά βγαίνουν από τίς έπαρχίες.

Μέσα σ' αυτά τά περιστατικά, ένω ή δουλοκτητική οικονομία τραβάει προς τή φεουδαρχική, έπαθε άξιοθρήνητη παραμόρφωση ή έλληνική διάνοηση. Παρά τό ζωηρό και πονεμένο άγώνα των 'Επικούρειων νά σώσουν τον όρθολογισμό, τήν έλληνική επιστήμη και γενικά τήν έλληνική ύπόσταση, ή άνατολική φαντασιοκοπία πλάκωσε τον έλληνορωμαϊκό κόσμο. Τήν κίνηση αυτή που άρχισε στην 'Αλεξάνδρεια και συνεχίστηκε στη Ρώμη τήν είπαν Νεοπυθαγορισμό. Οί κυριότεροί της αντιπρόσωποι είναι ξένοι. 'Ασιάτες τό περισσότερο, εκτός από λίγους που σαν τον Πλούταρχο τους βλέπουμε βυθισμένους στην πιο άκριτη θρησκοληψία. Για νά δώσουν στίς άσυναρτησίες τους έπίφαση επιστήμης παίρνουν φήμη ελληνική, του Πυθαγόρα, και φουσκώνουν τό θρύλο, ένω για τον Πυθαγόρα τον ίδιο δέν ξέρουν τίποτε ξεκάθαρο. 'Εγραψαν πραγματείες που τίς κυκλοφόρησαν με τ' όνομα του Πυθαγόρα, ένω είναι βέβαιο πώς εκείνος δέν έγραψε τίποτε, είτε όνομαστών Πυθαγόρειων τής παλαιάς εποχής. Οί πληροφορίες για τον Πυθαγόρα πλουτίζονται όσο προχωρούν τά χρόνια κι από τον 3ο μ.Χ. αιώνα έχουμε δυο διεξοδικές βιογραφίες του γραμμένες από τους νεοπλατωνικούς Πορφύριο και 'Ιάμβλιχο, χαρακτηριστικές για τή διανοητική κατάντια τής εποχής, σε μακρινή όμως σχέση με τον πραγματικό Πυθαγόρα. 'Οταν μάλιστα φούντωσε ή κίνηση και βρήκε τήν υποστήριξη τής πολιτείας, θέλησαν νά ξεπλύνουν τήν ύψηλή σοφία από κάθε βόχα έλληνική. Βάλθηκαν νά κάνουν τον Πυθαγόρα δικό τους. Είπαν πώς βαστούσε από τήν Τυρρηνία, από τή Συρία ή από τήν Τύρο, «βάρβαρον τό γένος». Τέτοιος θεοπρόβλητος σοφός δέν μπορούσε νά είναι από τό χαλασμένο γένος των Γραικῶν, που έβγαλε δημοκρατία κι όρθολογική επιστήμη. Γι αντίθετο λόγο τον ήθελαν ξένο παλαιότερα οί 'Ελληνες, όπως ό μαθητής του 'Αριστοτέλη 'Αριστόξε-

νος, ὁ θεωρητικὸς τῆς μουσικῆς : «συνδιατρίβων τοῖς ἱερεῦσι (τῶν Αἰγυπτίων) καὶ εἰς Βαβυλῶνα μετελθὼν τὰς βαρβαρικὰς τελετὰς μυηθῆναι» (Diels, I 4, 8).

Ἄπο τοὺς ὀνομαστότερους Νεοπυθαγόρειους εἶναι ὁ μικρασιάτης Ἀπολλώνιος ὁ Τυανεύς, προφήτης, θαυματουργός, πλανόδιος ἱεροκέρυκας, πού πρόβαλε σὰ μετεμψυχωμένος Πυθαγόρας καὶ πῆρε γύρα τὴν αὐτοκρατορία στὰ χρόνια τοῦ Νέρωνα, φορέας θεϊκῆς σοφίας καὶ κομιστῆς νέων ἀποκαλύψεων. Ὁ Μοδεράτος ἦταν ἀπὸ τὰ Γάδαιρα, ὁ Νικόμαχος Γερασηνός, ὁ Νουμένιος Ἀπαμιέας. Φαίνεται περίεργο, πῶς ὕστερ' ἀπὸ αἰῶνες ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη καὶ τὴν ὑψηλὴ λογοτεχνία τοῦ 5ου αἰῶνα καὶ σ' ἐποχὴ πού ἡ ἀλεξανδρινὴ παιδεία πλάτυνε ὡς τὶς τελευταῖες ἄκρες τῆς αὐτοκρατορίας, μπόρεσαν νὰ κυκλοφορήσουν τέτοιες δοξασίες. Οἱ ἄνθρωποι φαίνονται βαριά λαβωμένοι ἀπὸ τὸν πόθο γιὰ μιὰν ὑψηλότερη ἀποκάλυψη. Μεταφυσικὴ προϋπόθεση εἶναι ἡ ἀντίθεση θεοῦ καὶ κόσμου, τοῦ νοῦ καὶ τῆς ὕλης, ἀντιλήψεις, πού σπερματικὰ τὶς βρίσκουν στοὺς παλιούς πυθαγόρειους, στὸν Πλάτωνα καὶ στοὺς Στωϊκοὺς. Αὐτὲς γίνονται γέφυρα νὰ περάσουν οἱ ξένοι μέσα στὴν ἑλληνικὴ παιδεία καὶ μὲ τὴ θερμὴ τους ὄρεξη γιὰ ὑπερκόσμια δανείζονται ἀπὸ τὸν Πλάτωνα. Ἀριστοτέλη, Στωϊκοὺς ὅ,τι σχετικὸ εἶχαν καὶ παρουσιάζουν ἓνα παράξενο καὶ ἀναπάντεχο ἐκλεκτικισμό. Θέλουν νὰ γεμίσουν τὸ χάσμα ἀνάμεσα στὸ θεὸ καὶ στὸν κόσμον, ἀνάμεσα στὴν ψυχὴ καὶ στὸ σῶμα. Ὅλα στὸν κόσμον εἶναι μiasμένα, ὅσα τρώμε, ὅσα θυσιάζουμε, ἑμεῖς ὁλόκληροι. Μὰ ὁ ἄνθρωπος ἔχει τὸ πνεῦμα πού μπορεῖ μὲ τὴ θεία ἐπιφοίτηση νὰ τὸν ἐξαγνίσει καὶ νὰ τὸν ὑψώσει.

Ἡ ἀριθμομαγεία προβάλλει μὲ νέα μορφή. Ἐσχατοὶ λόγοι εἶναι ἡ μονάδα καὶ ἡ δυάδα. Ἡ πρώτη ταυτίζεται μὲ τὸ εἶδος, ἡ δευτέρη μὲ τὴν ὕλη, στὴν ἀριστοτελικὴ ἀντίληψη πού τὸ εἶδος τὸ ἔχει μορφοπλαστικὴ δύναμη τῆς ὕλης. Ἡ μονάδα γιὰ μερικὸς εἶναι ἡ ἐνεργητικὴ αἰτία εἴτε ἡ θεότητα. Ἄλλοι ξεχωρίζουν τὰ δυὸ αὐτὰ καὶ τὴ θεότητα τὴν παριστάνουν σὰν κινητικὴ αἰτία, πού ἐνώνει τὸ εἶδος καὶ τὴν ὕλη, εἴτε σὰν τὸ ἓνα, πού αὐτὸ γεννᾷ τὴν παράγωγη μονάδα καὶ τὴ δυάδα. Εἶναι κουρέλια, ὅπως βλέπουμε, ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἐπιστῆμη πού πᾶν νὰ φτιάξουν μ' αὐτὰ ὑλιβερό πλεμμάτι. Ὁ Νουμένιος ἤθελε δικό τους ὁλόκληρο τὸν Πλάτωνα («Μωῦσῆς ἀττικίζων»).

Ἡ κατάπληξη εἶναι ἀδικαιολόγητη. Στὶς μέρες μας κυκλοφοροῦν καὶ ἐπιβάλλονται ἀντιλήψεις, πού ἔχουν στενὴ ἀναλογία μὲ ὅ,τι ἔγινε στὰ χρόνια τῆς ξεπεσμένης αὐτοκρατορίας. Γιατὶ καὶ στὰ χρόνια μας ἔχουμε πόνους τοκετοῦ μὲ τὴν ἀλλαγὴ τῶν παραγωγικῶν σχέσεων.

Ὁμολογῶ πῶς δὲν ἤμουν πληροφορημένος γιὰ τὴν τέτοια ἐπιβίωση τοῦ πυθαγορισμοῦ. Εἶναι, λέγει, στὶς μέρες μας 4.000 ὀργανώσεις στὸν κόσμον καὶ στὴν Ἑλλάδα, καὶ ὅποια ζοῦν καὶ πολιτεύονται μὲ τὰς ἰδέας καὶ τὴν ζωὴν τῶν Πυθαγορείων», καὶ αὐτὲς θὰ στείλουν 240 ἐκπρόσωπους, ἐπικίνδυνα πολλοὺς γιὰ τὴν Ἑλλάδα, λίγους ἀναλογικὰ μὲ τὴ μερμηκία τῶν ὀργανώσεων. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ μυστήριοι ἔβαλαν πλῶρη γιὰ τὴν πατρίδα μας, γιατί πληροφορήθηκαν, σὲ ἀποκαλυπτικὰ ὄνειρα εἴτε σ' ἐκστατικὰς καταστάσεις πῶς ὁ τόπος μας ξεκαθαρίστηκε ἀπὸ κάθε μίasma καὶ πῶς ἐπιστῆμη καὶ λογικὸ δὲ θὰ ἔχουν τὴν ἀναίδεια νὰ τοὺς ζητήσουν τὰ χαρτιά. Ἡ ἐξυγίανση προχώρησε τόσο πού νὰ βαλθεῖ τέρμα σὲ κάθε κακοδοξία. Ἐμεῖς ἐδῶ κάναμε θαύματα. Ἀνακαλύψαμε τὸ θεὸ μὲ τὸ τηλεσκόπιο, μὲ τὸ μικροσκόπιο, μὲ τὰ τέστ, μὲ τὴν ψυχολογία τοῦ βάθους, μὲ τὶς διαμαρτυρημένους συναλλαγματιζές.

Ὅλα θὰ πᾶν καλά. Θὰ ἐπικαλεστοῦν τὸ πνεῦμα καὶ αὐτὸ θὰ τοὺς φωτίσει νὰ ἐξορκίσουν τὴν εἰρήνη καὶ τὸν κατευνασμό, ὅπως τὸ εἶχε κάνει ὁ προπάτοράς τους, καὶ θὰ δώσουν τὴ χαρὰ καὶ τὴ γαλήνη σὲ πολλὰς ψυχὰς καὶ ψυχούλες. Τί θὰ γίνονταν οἱ ἀεριστῆδες, οἱ πολιτιζάντηδες, οἱ ἰδιοχτῆτες ἐφημερίδων, οἱ σουλουπωμένοι καλαμαράδες, χωρὶς πόλεμον, τὸ λιγότερον ψυχρό ;

Ἐνα σημεῖο μπορεῖ νὰ δώσει ἀφορμὴ σὲ παρεξηγήσεις καὶ προστριβές. Ποιὸς ἀπ' ὅλους εἶναι ἡ γνησιότερη μετενσωμάτωση τοῦ Πυθαγόρα ; Οἱ δικοὶ μας θὰ ἔχουν τὶς φυλετικὰς ἀξιώσεις τους. Οἱ ξένοι θὰ ἰσχυριστοῦν πῶς δὲν εἶναι δικός μας, ὅπως τὸ δείχνουν τὰ χαρτιά καὶ ὅπως τάφερε στὴ φόρα ἓνας ἐλεεινὸς «ἐξυγιανθεῖς». Ἐδῶ πέφτει ὁ συμβιβαστικὸς ρόλος σ' ἐμένα σύμφωνα μὲ τὸ συμφιλίωτικὸ «κλίμα» τῶν ἡμερῶν. Ὁ Πυθαγόρας εἶχε τὸ χάρισμα νὰ βρίσκεται σὲ διάφορους τόπους τὴν ἴδια ὥρα : «ἐφάνη δὲ ποτε καὶ ἐν Κρότωνι καὶ ἐν Μεταποντίῳ τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ καὶ ὥρᾳ». Μπορεῖ λοιπὸν νὰ βρίσκεται σύγχρονα μετενσωματωμένος σὲ περισσότερα κορμιά, στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθήνας ἢ τοῦ Μπούφαλο, στὸ Ἀνώτατον Ἰνστιτούτον τῆς Λουβαίν, στὴ Μαδρίτη, στὴ Μπὸν στὸ Μοντρεάλ ἢ στὸ Μοντεβίντεο.

X. ΘΕΟΔΩΡΙΔΗΣ

Ο ΓΕΡΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΑΚΚΟΥΛΙ

(Δ ι ή γ η μ α)

Τοῦ ΧΡΗΣΤΟΥ ΛΕΒΑΝΤΑ

ΣΑΝ ΕΚΛΕΙΣΕ ἡ πόρτα πίσω του, κι' ἄκουσε νὰ βάζουν ἀπ' ὄξω μιὰ βαρεῖα σιδερένια ἀμπάρα—ἀπαίσια θραυαλικά ἀπὸ σιδερικά—ἔμοιαζε ἄνθρωπο πού ὑπνοδατοῦσε. Ἄλλοῦ πάταγε κι' ἄλλοῦ βρισκόταν. Τρέμανε τὰ γόνατά του καὶ στέκονταν ἀμπόρετο νὰ στηριχτεῖ στὰ πόδια του.

ἌΟ Βασίλης ὁ Ρόβας—ἔτσι τὸν λέγανε—ἕνας ἄντρας μεσόκοπος, μέτριος στὸ μπόι, μὲ πρόσωπο μαυροκίτρινο, σουρωμένο σὰ γέρικο, μὲ δυὸ μάτια θαθυλά, ἀποκαρωμένα, πού φόραγε ἀκόμα τὴ σκούρα φόρμα τῆς δουλειᾶς, γεμάτη καρβουνόσκονη καὶ λάδια ἀπ' τὶς φωτιές καὶ τὰ καζάνια, ἀπλωσε τὰ χέρια του σὰν ἔμεινε μόνος στὸ μικρὸ χῶρο, νὰ πιαστεῖ, νὰ βαστηχτεῖ ἀπὸ κάπου, ἔμως σκότος βαθύ ἦταν ἀπλωμένο μπρὸς στὰ μάτια του καὶ τοῦτα, ἀφοῦ ψαχοῦλεψαν γιὰ κάμποσο στὸ κενό, τέλος, ἀκριδῶς τὴ στιγμή πού ἐνιωθε τὰ πόδια του ἔτοιμα νὰ σωριαστοῦνε, ἐρῆκαν κι' ἀδαντάρησαν πάνω σὲ κάτι στέρεο.

ἌΟ Βασίλης ὁ Ρόβας ψηλάφισε λαφιασμένα, μὲ τὴν ψυχὴ στὸ στόμα καὶ πισωπλάτησε γρήγορα στὸν τοῖχο. Ἐφερε κι' ἀκούμπησε οὐρριζα τὴ ράχη του, ἀνασαίνοντας μ' ἀνακούφιση.

—Ὅχου... ἔκανε, κι' ἦτανε σὰν κάτι νὰ ζερζωνότανε ἀπὸ μέσα του.

Ἐμεινε ἔτσι μερικά λεπτὰ, μὲ τὸ κεφάλι γερό, ἀκουμπισμένο σχεδὸν στὸ στήθος, σὰ νὰ τοῦχε ἀπολείψει κάθε πνοή—αἰστανόταν πὼς χτυποῦσαν τὰ μελίγγια του, λές καὶ τὸν ἔτρωε ἀψηλὸς πυρετός—κι' ὕστερα, σὰ νὰ συνέρχονταν ἀπ' τὸ δῦθος, φάνηκε σιγά-σιγά νὰ καταπραένεται τ' ἀνάβρυσμα τοῦ στήθους του, νὰ συχάζει ἡ ταραγμένη του ἀνάσα.

ἌΑνασήκωσε τὸ κεφάλι του. Τὰ μάτια του ἄρχισαν νὰ βλέπουν τότε λίγο φῶς—ἕνα ἀσπριδερό, ἄρρωστημένο φῶς π' ἔμπαινε ἀπὸ μιὰ μικρὴ τρύπα, ξανοιγμένη στ' ἀπάνω μέρος τῆς πόρτας, πού ἦταν κλειδωμένη μ' ἀμπάρα κι' ἕνα σωρὸ σιδερικά, σκεπασμένη ἀπὸ κάγκελλα, βαλμένα σταυρωτά—νὰ ξεχωρίζουν τὰ γύρω του.

Εἶδε τότες πὼς τὸν εἶχαν κλείσει σ' ἕνα σκοτεινό, ἀνήλιο, χαμηλοτάβανο κατώι, χτισμένο κάμποσα μέτρα μέσα στὴ γῆς, μὲ μαυρισμένους, ρυπαροὺς τοίχους καὶ δάπεδο στρωμένο μὲ τσιμέντο, πού μόλις χωροῦσε ἀπλωμένο τὸ κορμί του.

Τάφος σωστός, πού μύριζε χωματίλα καὶ μοῦχλα, ποῦχε στὸν ἀγέρα του κάτι κρυερό, κάτι πνιχτικὸ καὶ βαρὺ.

ἌΟ Βασίλης ὁ Ρόβας, πῆρε τὰ πόδια του κι' ἦρθε καὶ κόλλησε τὸ πρόσωπό του πίσω ἀπ' τὰ σίδερα τῆς μικρῆς τρύπας, πού ἦταν ἀνοιγμένη ψηλά στὴν πόρτα. Κόλλησε σ' αὐτὴ τὸ μούτρο του προσπαθώντας ν' ἀνασάνει τὸ λιγοστὸ ἀγέρα ποῦφτανε ἀπ' ὄξω, πάνω ἀπ' τὶς σκάλες—κάτι πέτρινα, χορταριασμένα, μαυροπράσινα σκαλιά, π' ἔφερναν ὡς τὸ σκοτεινὸ ἐτοῦτο μπουντρούμι—ν' ἀποδιώξει ἀπ' τὴν ἀνάσα του τὴ βαρεῖα ὀσμή, πού ἦταν κατακαθισμένη στὴν ἀποπνιχτικὴ ἀτμόσφαιρά του. Ἄνάσαινε, ἀνάσαινε, μὰ μαζὶ μὲ τὶς πνοές τ' ἀγέρα, ἔφταναν ἀπὸ πάνω πότε—πότε μπερδεμένες φωνές, ἀπότομα, ράθυμα μιλήματα καὶ ὁ ἀχὸς ἀπὸ πορπατήματα βαριά, λές κι' ἦταν στρατωνισμένη σ' αὐτὸ τὸ χτίριο ὀλάκαιρη φανταρία...

ἌΟ Βασίλης ὁ Ρόβας, πάσχιζε νὰ θυμηθεῖ, νὰ ξαναταιριάξει στὸ θολωμένο

του πνέμα, τὸ πῶς εἶχαν ρθει τὰ πράματα κι' εἶχε βρεθει σ' ἐτοῦτο τὸν ἀνή-
λιαγο, τὸ σκοτεινὸ χῶρο.

Τὸ πρωὶ—αὐτὸ ἦταν σίγουρο—εἶχε ξεκινήσει ἀπ' τὸ σπῖτι του, ἔπως
γινόταν τὴν πάσα μέρα ποῦχε πρωϊνὴ δάρδια, γιὰ τὴ δουλειὰ στὸ Γκάζι.

Θυμόταν καλά, πῶς καθὼς περνοῦσε τὸ κατώφλι τῆς πόρτας του, κρα-
τώντας στὸ ζερβὶ χέρι, τυλιγμένο σὲ μιὰ πετσέτα πράσινη καρρῶ, τὸ τενεκε-
δένιο κουτί μὲ τὸ μεσημεριανό του φαί—λίγες μελιτζάνες μαγερεμένες μὲ λάδι,
ποῦχαν περισσέψει ἀπ' τὸ βράδι—τὸν εἶχε προφτάξει ἡ γυναίκα του, ἡ Μαριέ-
τα, νὰ τοῦ πεῖ νὰ μὴν ἀποξεχάσει γυρίζοντας τ' ἀπομεσήμερο νὰ πάρει μαζί
τὴν κάρτα γιὰ τὸ Ἐπικουρικὸ σφραγισμένη ἀπ' τὴν ὑπερεσία τοῦ ἐργοστάσιου,
γιὰ νὰ πήγαινε ἐτούτη αὔριο νὰ φρόντιζε γιὰ τὸ ἐπίδομα τοῦ Μικέλη, τοῦ
μεγάλου τῶς γιουῦ «...Χρειάζεται προσοχή—τοῦχαν πεῖ οἱ γιατροί—γιατι
ἔχει ἀπομείνει ἀδύναμος ἀπ' τὸν ἀψηλὸ πυρετό, ποῦχε τόσες μέρες, καὶ θέλει
καλὴ θροφή κι' ἀνάπαψη...»

Κεῖνος τῆς εἶχε ἀποκριθεῖ πῶς ἐτοῦτο θὰ γινόταν σίγουρα καὶ νᾶμενε
ξέγνοιαστη.

Ἵστερα θυμόταν πῶς εἶχε φτάσει στὸ Γκάζι, πῶς εἶχε δάλει τὴ σκούρα
φόρμα του κι' εἶχε πιάσει βάρδια στὴ θέση τοῦ μαστρ—Ἀντρέα τοῦ Λούπη,
ποῦταν χωμένος στὶς φωτιές καὶ τὰ γράδα, νᾶχει τὰ μάτια του τέσσερα στὴν

πίεση, κοντὰ ἀπ'
τὰ μεσάνυχτα. Κι'
ἔπειτα, πῶς καθὼς
τροφοδοτοῦσε μὲ
κάρβουνο τὶς φω-
τιές, καθὼς φτυά-
ριζε τὴ μχύρη, τὴν
καταραμένη σκόνη
π' ἀνασηκίωνονταν
καὶ γίνονταν λάσπη
στὸ στόμα καὶ στὰ
πλεμόνια τουᾶκού-
στηκε κείνη ἡ ἀνα-
πάντεχη, ἡ φαρμα-
κερὴ εἶδηση.

«Παιδιά
Κάνανε καινούργιο
νόμο, κι' αὐξαίνουν
τὰ χρόνια τῆς δου-
λειᾶς...»

Τὴν εἶχε πεῖ
ὁ Δημήτρης τοῦ
Γκά, ὁ λιπαντής,
ποῦ τάχε τὰ χρο-
νάκια του—πορπά-
ταγε στὰ πενήντα
τέσσερα—καὶ δὲν
ἔβλεπε ἄλλο τίπο-
τες, παρὰ πότε νὰ
πάταγε στὸν ἄλλο
χρόνο, γιὰ νᾶπαιρ-
νε τὴ σύνταξη.

«Ὅχι μωρὲ
παιδιά—τοῦς εἶχε

(Σχέδιο Π. Σαραφιοῦ)

τριβελίσει τὸ μυαλό—πὼς θὰ χορτάσω φωμί μὲ τούτη τὴ σύνταξη πού μᾶς δίνουνε, μπάς δα καὶ τὸ χορτάσαμε μὲ τὸ λειψὸ μεροκόπι, μὰ θὰ βγῶ δῶ ἀπ' αὐτὸ τὸ κάτεργο, πού μᾶς φαρμακώνει τὸ αἷμα μὲ τὸ μολεμένο τὸν ἀγέρα καὶ θὰ ἀνασάνω! Θὰ δῶ τὸν οὐρανὸ τί χρῶμα ἔχει, τ' ἀστέρια πὼς φωσφορίζουνε στὸ θόλο του τὴ νύχτα... Θ' ἀνοίξω τὸ στήθος μου ν' ἀνασάνω ἀγέρι καθαρὸ, πού φτάνει πέρα, ἀπ' τὴ ζαφειρένια θάλασσα...Θᾶχω, μωρὲ παιδιὰ, τὴν κάθε μέρα δική μου, καταδική μου...»

Μιλοῦσε, κι' ἔδλεπε τὸ ρουφηγμένο του πρόσωπο, τὸ χλωμὸ σὰ θειάφινο, τὸ γερασμένο πρὶν τῆς ὥρας του, νὰ παίρνει μιὰν ἄλλη δῶψη. Νὰ φεύγουν οἱ μαῦρες σκιές ἀπὸ πᾶνω του. Καὶ τὰ μάτια του, τ' ἀποσθησμένα ἀπ' τὸ ταμάχι τῆς δουλειᾶς, τὰ χαμένα μέσα στίς κώχες τους, νὰ παίρνουν μιὰ ζωηράδα, μιὰ λάμψη, σὰ νᾶταν ἐτούτη κι' ὄλας ἡ ὥρα π' ἄφηνε τὴ φόρμα του στὸ Γκάζι γιὰ νὰ μὴν τὴ ξαναφορέσει ποτὲς πιά.

«Θᾶχω μωρὲ παιδιὰ τὴν κάθε μέρα δική μου, καταδική μου...»

Αὐτὴ ἡ μέρα, πόσο ἄπιαστο πράμα ἦταν μέσα σ' ἐτοῦτο τὸ κάτεργο, μὲ τὸ μολεμένο, τὸν φαρμακερὸ ἀγέρα, γιὰ ἔλους! Πόσο λαχταροῦσαν, πόσο ὄνειρεύονταν νὰ τὴν κάνουνε κάποτες δική τους! Νὰ τὴ ζήσουν, νὰ τὴ χαροῦνε, νὰ γευτοῦνε τὴν ἀκριβὴ οὐσία της, τὴ γλύκα καὶ τὴ διάρκειά της...

Θυμόταν πὼς δὲν εἶχαν χαρεῖ, δὲν εἶχαν ζήσει μιὰ μέρα ὀλότελα δική τους. Πὼς κυνηγοῦσαν μέσα ἀπ' τὸ χῶρο τῆς φάμπρικας νὰ προφτάξουν ἕνα κομμάτι ἡλίου στὰ τζάμια τῶν παραθυριῶν του, τὰ θολὰ, τὰ σκεπασμένα μὲ συρμάτινη πλέξη. Πὼς σὰν τέλειωνε ἡ βάρδια τους, διάζονταν νὰ προβάλουν στήν πόρτα, νὰ βγοῦν στὸ δρόμο πριχοῦ σουρουπῶσει γιὰ καλὰ, πριχοῦ σθήσει καὶ τὸ πιὸ ὑστερνὸ φῶς του... Ὅμως, ἐτούτη ἔμοιαζε μὲ ἀλλόκοτο πουλί π' ἀνοιγε τίς χρυσὲς φτεροῦγες του καὶ χάνονταν μακριὰ τους, καθὼς κείνοι νόμιζαν πὼς εἶχαν προφτάξει γιὰ λίγο νὰ τὸ κρατήσουν στίς φουχτες τους...

Ἀτέλειωτες μέρες καὶ νύχτες, εἶχαν ζήσει μέσα στὸ Γκάζι. Πότε ἔφταναν ἀπ' τὰ χαράματα σχεδόν, νὰ δουλέψουν ἐνιά καὶ δέκα ὥρες πλάι στίς φωτιές, στὰ καζάνια, στὸ κάρβουνο, στὰ γράδα καὶ νὰ ξαναβγοῦνε στὸ δρόμο, σὰν εἶχε γείρει ὁ ἥλιος ἀποκαμωμένος ἀπ' τὸ ὀλοήμερο τρεχιό, πίσω ἀπ' τὰ βουνά, κατὰ τὴ Δύση,—μπορεῖ καὶ πικραμένος ἀπ' τὴν καταφρόνηση π' ἔβλεπε νὰ τοῦχουν οἱ ἄνθρωποι ἐτούτης τῆς μεγάλης πολιτείας, μὲ τίς ἄμετρες φάμπρικες, τὰ λογιῆς κάτεργα, μιὰ πού τὸ πιὸ πολὺ πλῆθος τους, χώνονταν κάθε πρωτ', ἀπ' τὴ νύχτα ἀκόμα τοῦ Θεοῦ, στοὺς ἀνήλιαγους χώρους τους—πότε τὰ δράδουα γιὰ νὰ βγοῦνε μὲ τὴν ἀνατολή, νὰ πᾶνε ν' ἀναπάψουν τὸ κορμί τους.

Ὅχου... Πόσο ἄπιαστο πράμα ἦταν ἡ μέρα γιὰ ἔλους, μὲ τούτη τὴ μίζερη ζήση, τὸ ἄσωςτο χτικιὸ καὶ πόσο ἀποδιψοῦσαν, πόσο χτυποκάρδιζαν νὰ τὴν κάνουνε κάποτες δική τους, νὰ τὴ ζήσουν, νὰ τὴν κρατήσουνε στὰ χέρια τους, νὰ χαροῦνε τὴ γλύκα καὶ τὴ διάρκειά της!

Εἶχαν μπεῖ παλληκάρια ἀμούστακα, πᾶνω στὸν ἀνθὸ τῆς νειότης τους, μὲ πρόσωπα φρέσκα, μὲ κορμιὰ γεροδεμένα, σβέλτα, μὲ καρδιές πού χτύπαγαν μέσα τους ὄλο γρηγοράδα, πού πηλάλιζαν δυνατά, λὲς κι' ἤθελαν νὰ ξεπεταχτοῦνε ἀπ' τὸ στήθος τους, κι' εἶχαν δεῖ νὰ ζαρώνουν τὰ πρόσωπά τους, ν' ἀλλάζει χρῶμα τὸ μαλλί τους, νὰ καμπουριάζει ἡ ράχη τους, νὰ γίνονται τὰ πόδια τους βαριά, ἀσήκωτα, κι' ἄλλη κουδέντα δὲν ἔφτανε στὰ χεῖλη τους, σὰν ἔδλεπαν νὰ σβήνει τὸ τριανταφυλλένιο της φῶς πίσω ἀπ' τὰ θολὰ τζάμια τῶν παραθυριῶν μὲ τὴ συρμάτινη πλέξη, ἀπὸ ἐτοῦτο τὸ μεγάλο, τὸν ἀδάσταχτο καημό...

Ὁ ἕνας, μιλοῦσε γιὰ τὰ χρόνια π' ἀπόμεναν, ἴσαμε πού θὰ τοῦδιναν τὴ σύνταξη—λογάριαζε ἀκόμα καὶ τὸ μῆνα—ὁ ἄλλος γιὰ τὰ σκέδια, πού ἔκανε μὲ τὸ μυαλό του, σὰν θᾶρχονταν ἡ βλογημένη, ἡ πολυπόθητη κείνη ὥρα.

«Μωρὲ Δημήτρη—ἔλεε—θὰ φεύγω τὸ πρωτ' ἀπ' τὸ σπίτι καὶ δὲν θᾶχω

μαζεμό απ' τούς δρόμους, ίσαμε τή νύχτα. Θα σουλατσάρω, όπου θα με φχαριστει. Θα τραβάω κάτω, στο λιμάνι και θα κάνω χάζι με τὰ καράβια που πηγαινοέρχονται, με τόν έρχομό και τὸ σαλπάρισμά τους..

«Μωρὲ μαστρο-Γιάννη—έμπαινε στη μέση ὁ ἄλλος—ἄς έρθει κείνη ἡ ὥρα.. Φτάνει νὰ μπορῶ ἀκόμα νὰ σέρνω τὰ πόδια μου..»

Ἐνα βράδυ—σίγουρα θάχε ξανάψει τὸ πνέμα του ἀπὸ τοῦτες τίς κουδέντες—εἶχε δεῖ στὸν ὕπνο του ἕνα πρᾶξενο ὄνειρο.

Ἦταν, λέει, ἕνας γέρος πελώριος, ίσαμε κει πάνω, με μακρὰ ἄσπρα γενειάδα, μ' ἕνα πρόσωπο φεγγαρότο και ξάστερα μάτια, ἡμερα, γιομάτα πραότητα, ποῦχε φανεῖ ξαφνικά στα σύνορα τῆς μεγάλης πολιτείας και κατηφόριζε ἀπ' τίς ράχες τοῦ ἀντικρινοῦ φαλακροῦ βουνοῦ κατὰ τούς δρόμους με τίς ἄμετρες φάμπρικες, τὰ στενοσόκκακα με τὰ γύφτικα, τὰ ἐργαστήρια που μάλαζαν τὸ σίδερο, τὰ χαμόσπιτα και τίς παράγκες, στηριγμένους σ' ἕνα χοντρὸ ραβδί.

Φοροῦσε ἕνα μαῦρο, κατὰμαυρο βελούδινο σκοῦφο κι' ἀπ' τὸ δεξί ὤμο του ἦταν περασμένο και κρεμότανε στὸ πλευρό του ἕνα χρυσοκέντητο μακρόστενο σακκούλι.

Κόσμος πολὺς εἶχε συναχτεῖ γύρω του και τὸν ἀκολουθοῦσε, κι' ἄλλοι ξεφώνιζαν, σὰ νᾶχαν λωλαθεῖ ἀπὸ ξόφρενη χαρὰ με τὸν ξαφνικὸ ἐρχομό του, κι' ἄλλοι ἀνάδευαν τὰ χέρια τους, σὰ ν' ἀποζητοῦσαν κάτι νὰ τοῦς δώκει ἀπ' τὸ σακκούλι του.

—Τί 'νε, καλέ;... φώναζε σὲ μεγάλη σάστιση ὁ Βασίλης ὁ Ρόδας σὲ μιὰ μεσόκοπη γυναίκα, π' ἔρχονταν τρέχοντας κι' ἔσκυζε παλαβά, λές κι' εἶχε χάσει με τὸν ξαφνικὸ ἐρχομό τοῦ γέρου τὰ συλλοϊκά της.

—Τί 'νε καλέ;...

Κείνη φρενιασμένη ἀπ' τὸ τρεχίό, τοῦπε κάτι μπερδεμένα λόγια, συνεχίζοντας τὸ δρόμο της.

—Μωρὲ μιλάτε... πέμεινε κείνος, πέφτοντας σὲ μιὰ ομάδα ἀπ' ἄντρες, γυναῖκες και παιδιὰ, που κατηφόριζαν πίσω της. Μιλάτε, γιὰ τὸ Θεό, πέστε μου τί εἶνε τούτη ἡ ὀχλοβοή. Τί μᾶς φέρνει ὁ γέρος με τὸ σακκούλι.

Και τότες, ἕνα παιδί, ἕνα μαυροτσούκαλο ἀγόρι, με σγουρὸ μαλλί, κοντοστάθηκε και τοῦ φώναξε:

—Μέρες!

Κόπηκε ἡ ἀνάσα του που τ' ἄκουσε. Σύγκρουξ ἔνιωσε στὸ πετσί του.

—Τί ἔκανε; ρώτησε με τρεμάμενη φωνή. Πῶς τῶπες, τί μᾶς φέρνει ὁ γέρος με τὸ σακκούλι;

—Μέρες! τοῦ ξαναφώναξε τ' ἀγόρι με τὸ μαυροτσούκαλο πρόσωπο και τὸ σγουρόμαλλο κεφάλι. Μέρες!

Ἐμως ὁ γέρος εἶχε φτάσει πιὰ κοντὰ του, κι' εἶδε κείνος τότες, νὰ δάξει τὸ χέρι του στὸ χρυσοκέντητο σακκούλι και κάτι νὰ μοιράζει στὸ πληθός, κάτι ἀνάερο, κάτι ἄσπρο σὰ χιόνι, λαμπερὸ σὰν ἀστραπή, κάτι που τῶβλεπες και θάμπωναν τὰ μάτια σου...

Ἐδινε σὲ γυναῖκες φτωχές, στερημένες, ποῦχαν ξεπροβάλει ἀπ' τὰ γύρω χαμόσπιτα, μέσα ἀπὸ ρυπαρὲς αὐλές κι' ἔπεφταν στα πόδια του νὰ τὸν θερμοπαρακαλέσουν.

—«...Καλέ μου γέρο, δῶσε και σὲ μᾶς μιὰν ἄσπρη μέρα,.. Δῶσε μας μιὰ μέρα ἀνθρωπινή».

Σὲ κορίτσια λιγνά, ἀδύνατα ποῦχαν ξεχυθεῖ με τὸ τσίτινο ροῦχο της δουλειᾶς μέσα ἀπ' τὰ γύρω καπνομάγαζα, ἀπ' τίς φάμπρικες που φτιάχναν κλωστής και νήματα τὸ μπαμπάκι, σὲ ἀργάτες, ποῦχαν ξεπεταχτεῖ μέσα ἀπὸ κάτεργα που δούλευαν τ' ἀναλυτὸ γυαλί, π' ἄλεθαν μέρα και νύχτα στᾶρι, που φτιάναν λογιῆς λιπάσματα γιὰ τῆ γῆς, κι' ἔρχονταν νὰ μποδίσουν τὸ δρόμο

του, να του μιλήσουν για τὰ δικά τους. Για τὸ πῶς λαχταροῦσαν μιὰ μέρα χωρίς βαρὺ ταμάχι, χωρίς παιδεμὸ για τὸ λειψὸ μεροκόπι. Μιὰ μέρα ποὺ νᾶνιωθε ἀνάπαψη τὸ κορμὶ τους, μέρωμα ἢ καρδιά τους, ὁρόσο τ' ἀχειλί τους.

—Δῶσε καὶ σὲ μᾶς, γέροντα, μιὰ τέτοια μέρα ἀπ' τὸ σακκούλι σου...

—Δῶσε καὶ σὲ μᾶς... ἔσμιξε τὴν τρεμάμενη φωνή του μὲ τὶς δικές τους, κι' ὁ Βασιλῆς ὁ Ρόδας. Δῶσε μᾶς...

Μὰ πάνω ποῦχε ἀπλώσει τὰ χέρια του κι' ἐτοῦτος στὸ γέρο μὲ τὸ χρυσοκέντητο σακκούλι, πάνω π' ἀκαρτεροῦσε μιὰν ἄσπρη μέρα, νὰ πάρει καὶ νὰ κρατήσῃ στίς χεῦρες του, ἄκουσε τὴ φωνή τῆς γυναίκας του, ποὺ τοῦ μιλοῦσε, ποὺ τὸν ρωτοῦσε για τὸ τί αἰστανόταν, κι' ἦταν ταραγμένος ὁ ὕπνος του καὶ ξύπνησε καταμουσκεμένος στὸν ἴδρωτα.

Ὁ Λουκάς—κεῖνος ὁ νέος τεχνίτης ποὺ δούλευε στίς μηχανές καὶ εἶχε τὰ μάτια του τέσσερα στίς δόννες, στοὺς ἀτμοφράχτες για τὴν πίεση, στὰ καζάνια καὶ στὴν κανονικὴ ἀπόσταξη τοῦ ἀέριου—σὰν πῆρε τ' αὐτί του, τὴν ἄλλη μέρα, ποὺ ἱστοροῦσε ἐτοῦτος τὸ παράξενο ὄνειρο στὸ μαστρο-Γιάννη, πλάι στὰ βαγονέττα μὲ τὸ κάρβουνο, μπήκε στὴ μέση καὶ τοῦ μίλησε ξαναμμένα κι' ἄπρεπα.

«...Αὐτὰ εἶναι πράματα ἄρρωστα καὶ χαζά. Τὴν ἄσπρη μέρα π' ἀποζητᾶς μπορεῖ νὰ τὴν ἀποχτήσῃς, μὲ τὰ χέρια σου...»

Καὶ τοῦ θύμιζε, πῶς τὶς προάλλες, ποῦχαν σύναξη οἱ ἄλλοι μαστόροι, νὰ μιλήσουν για τὸ λειψὸ μεροκάματο, ν' ἀποφασίσουν ἐνωμένοι τὸ πῶς θὰ καλλιτέρευαν τὴ δουλειά, πῶς θὰ τὴν ἔκαναν πιὸ ἀνθρωπινή, ἐτοῦτος εἶχε ἀπολείψει νὰ πᾶει, μπᾶς καὶ μάθαιναν ἀπ' τὸ γραφεῖο τίποτες καὶ τοῦκοβαν—καθῶς εἶχε πεῖ—τὸ ψωμί...

Θυμόταν ἀκόμα, πῶς ὕστερα ἀπὸ κάμποσο καιρὸ, εἶχε ξαναδεῖ στὸν ὕπνο του τὸ Γέρο μὲ τὸ σακκούλι. Μὰ τούτῃ τὴ φορὰ δὲν εἶχε φεγγαράτο πρόσωπο, οὔτε μάτια γιομάτα ἀπὸ ἡμεράδα καὶ πραότητα. Ἦταν ἕνας γέρος ἄγριος, μ' ἀπαίσια ὄψη. Ἐνας γέρος παρόμοιος μὲ τοὺς δράκους τῶν παραμυθιῶν, καὶ δὲν εἶχε περασμένο στὸ ζερβὶ του ὦμο χρυσοκέντητο σακκούλι, μὰ ἕνα μαῦρο, πίσσα μαῦρο καὶ δὲ μούραζε μέρες, μὰ τρύπωνε σὰν ἀερικὸ στὰ λογιῆς κότεργα, στὰ στενοσόκκακα μὲ τὰ χαμόσπιτα καὶ τὶς παράγκες καὶ μάζευε τὶς μέρες, τὶς ἔκλεβε ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ζοῦσαν μέσα στοὺς χώρους τους. Τὶς ἔπαιρνε μαζί του.

Ἐμπηξε στὸν ὕπνο του τὶς φωνές καὶ ξύπνησε ξανά ταραγμένος καὶ καταμουσκεμένος στὸν ἴδρωτα.

Αὐτὸ τὸ γέρο μὲ τὴν ἀπαίσια ὄψη, τὸ δράκο ποὺ τρύπωνε στὰ κότεργα τῆς μεγάλης ἐτούτης πολιτείας, ποὺ κατηφόριζε μὲ τὸ μαῦρο σακκούλι στοὺς δρόμους τῆς, ποὺ κυκλόφερνε σὰν ἀερικὸ στίς φτωχογειτονιές καὶ τὰ στενοσόκκακα κι' ἔκλεβε τὶς μέρες τους, πριχοῦ προφτάξουν νὰ τὶς ζήσουν, νὰ γευτοῦνε τὴν ἀκριβή τους οὐσία, τὴ γλύκα καὶ τὴ διάρκειά τους—ἀναθυμόταν καθαρὰ, τῶρα ποὺ μπρουμουτισμένος στὴ μικρὴ τρύπα μὲ τὰ κάγκελλα ψηλὰ στὴν πόρτα τοῦ σκοτεινοῦ, τοῦ ἀνήλιαγου χώρου ποὺ τὸν εἶχαν κλείσει καὶ ξαναταίριαζε στὸ θολωμένο μυαλό του τὰ πράματα—νόμιζε πῶς εἶχε ἀντικρύσει μπροστά του, μέσα στὸ κότεργο τοῦ Γκαζιῦ, πλάι στὰ καζάνια καὶ τὶς φωτιές κεῖνο τὸ πρωτὶ τὴν ὥρα ποὺ ὁ Δημήτρης τοῦ Γκαῖ εἶχε φανεῖ κι' εἶχε πεῖ τὴ μαύρη εἴδηση.

«Παιδιά, κάνανε καινούργιο νόμο καὶ μᾶς αὐξάνουνε τὰ χρόνια τῆς δουλειᾶς...».

Εἶχε τὴν παράξενη αἴσθησι πῶς τὸν ἔβλεπε νὰ στέκεται καταντικρὺ του, πελώριος, νὰ τὸν κοιτάζει μὲ κάτι ἄγρια, κατακίτρινα μάτια καὶ νᾶναι

άπλωμένο στο άπαίσιο πρόσωπό του ένα περιπαιχτικό χαμόγελο, λές κι' αναγάλλιαζε μέσα του πού δέν θ' απόσωνε νά μαζεύει τις μέρες τους...

Τούρθε σά ζάλη. Παράτησε ξαναμμένος τὸ φτυάρι, ἔσφιξε τις γροθιές του καὶ ἔμπηξε τὴ φωνή.

— Ὁ κλέφτης. Αὐτός εἶναι ὁ κλέφτης. Ὁ Δράκος πού μᾶς κλέβει τις μέρες μας.

Ἔγινε βουητό, σούσουρο μεγάλο. Ὅλοι οἱ μαστόροι, οἱ ἀργάτες πούταν σκαρπισμένοι στο ἄσπαστο του, παράτησαν κάτω τὰ σύνεργά τους, ἄφηκαν τὰ καζάνια, τὰ μανόμετρα, τὰ βαγονέττα καὶ τις βόννες, τὴς ἀτμοφράχτες κι' ἤρθαν καὶ στάθηκαν πλάι του.

«Θέλουμε τις μέρες μας... φώναζαν. Τις μέρες, πού μᾶς κλέβετε μωλωχτά, πού μᾶς παίρνετε μὲ τὸν καινούργιο νόμο...».

Τὰ τσιράκια τῶν ἀφεντάδων, πούχανε τὸ κάτεργο, φαίνεται πὼς γλίστησαν στὰ κρυφά, ἀπὸ μέσα. Πὼς τρέξανε, πὼς γίναν ἀστραπή καὶ δώκανε σινιάλο. Καὶ θυμόταν καλά, πὼς τὴν ὥρα πούδβαιναν, πού πέρναγαν τὸ κατώφλι του μὲ τὴν ἀπόφαση νὰ μὴ ξαναπιᾶσουν δουλειά, ἂν δέν τοὺς ξανάδιναν τις χαμένες μέρες τους, αἰστάνθηκε ξαφνικά πάνω του, χέρια βαριά νὰ τὸν πιάνουν καὶ νὰ τὸν σέρνουν, νὰ τὸν χώνουν σ' ἕνα γκρίζο, μολυδί, καμιόνι.

Ἐκανε νὰ μπήξει τὴ φωνή. Νὰ πάρουν χαμπάρι οἱ ἄλλοι. Ὅμως κάποιος τοῦδωκε μιὰ γερὴ γροθιά, ψηλά ἀπ' τ' ἀπάνω χεῖλος.

«Μιλιά... τούπε, Μιλιά...»

Ἐνα σύγγεφο μαῦρο ἤρθε καὶ σκέπασε τὸ μάτι του. Θολούρα πηχτὴ ἔπεσε στο μωαλό του. Καὶ τώρα πού σκόρπισε τὸ μαῦρο σύγγεφο, πού διαλύθηκε ἡ θολούρα πούχε πέσει στο πνέμα του, ἔδλεπε, πὼς τὸν εἶχαν φέρει καὶ τὸν εἶχαν κλείσει σ' ἐτοῦτο τὸ σκοτεινό, τὸ ἀνήλιαγο κατώϊ.

Στέναξε ..

« ..Σὰ γυρίζεις—θυμήθηκε τὴ γυναίκα του, τὴ Μαριέττα—κοίταξε μὴν ξεχάσεις νὰ πάρεις μαζί σου τὴν κάρτα γιὰ τὸ Ἐπικουρικό, γιὰ τὸ ἐπίδομα τοῦ Μικέλη...».

ΧΡΗΣΤΟΣ ΛΕΒΑΝΤΑΣ

Φ Α Ι Ν Ο Μ Ε Ν Α

“ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΟΥ,, ΕΚΛΕΚΤΙΚΙΣΜΟΥ

Ο κ. ΜΑΝΟΛΗΣ ΛΑΜΠΡΙΔΗΣ ΚΑΙ Η ΠΑΡΑΚΜΗ

ΤΟΥ ΤΑΣΟΥ ΒΟΥΡΝΑ

Υπάρχει μιὰ μορφή μικροαστικού εκλεκτικισμού που φαντάζεται τον εαυτό του «διαλεκτικό». Δουλεύοντας με στοιχεία ληλατημένα ακριτα από τον κορμό της διαλεκτικής και ανακατεύοντάς τα με ίση δόση ιδεαλισμού φτάνει σε εκτιμήσεις και συμπεράσματα που δεν αναπαριστούν σωστά το πραγματικό. Μια τέτοια άποψη διατυπώθηκε τελευταία για την ποίηση του Καβάφη και του Καρυωτάκη : ότι δηλαδή οι δύο αυτοί ποιητές δεν ανήκουν ήθικα στην άρχουσα τάξη και δεν την εκπροσωπούν καλλιτεχτικά—β ρ ί σ κ ο ν τ α ι ἀ ν τ ι μ ἔ τ ω π ο ρ τ η ς. Κι' ότι ο Βάρναλης σαν ποιητής εκφράζει την πίκρα του άξιου, του προχωρημένου ατόμου για τη διάστασή του με το περιβάλλον του, για την ανωριμότητα, την καθυστέρηση, την άμορφωσιά, το σκοτάδι και την πρόληψη που δέρνει το πλήθος.

Άρχίζω επίτηδες με μιὰ φράση που είναι παραλλαγή της πρώτης φράσης της μελέτης του Μ. Λαμπρίδη* κι' είμαι περιεργος να ιδω πώς θα του φανεί, τώρα που ή αιχμή της είναι στραμμένη έναντίον του. Φυσικά δεν του άρέσει, όπως δεν μ' άρέσει και μένα που τη γράφω. Έλπίζω ωστόσο ότι απ' αυτή την αντιστροφή και την άλλαγή της γωνίας σκόπευσης θα βγει για όλους μας ένα χρήσιμο συμπέρασμα ήθους : όταν συζητούμε πνευματικά ή άλλα ζητήματα—και με την συζήτηση προάγεται ή επιστημονική γνώση—έχουμε υποχρέωση νάμαστε καλοπροαίρετοι, καλόπιστοι και πριν απ' όλα έγκάρδιοι. Είρωνεϊες, εγωϊσμοί, ψευτοφιλοτιμα, που προδίνουν για κείνον που τὰ μεταχειρίζεται έναν αυτάρεσκο ναρκισσισμό και μιὰ πίστη στην «έξ αποκαλύψεως» γνώση, είναι πράγματα άπαράδεκτα ανάμεσα σ' ανθρώπους που θητεύουν στην ίδια σχολή της έρευνας. Όταν λοιπόν λέμε ότι ο Παπαϊωάννου, ένας πνευματικός εργάτης που δουλεύει το αντικείμενό του με πίστη, ένθουσιασμό και με το περίσσευμα από το αίμα της καρδιάς του «φαντάζεται τον εαυτό του «διαλεκτικό» (έτσι, μέσα σε εισαγωγικά), διαπράττουμε μιὰ πνευματική άπρέπεια πρώτου μεγέθους, ακόμα κι' αν δίκαια δεν συμφωνούμε με τις γνώμες του.

Και τώρα άς έρθουμε στο θέμα των σύντομων σημειώσεων που θα ακολουθήσουν εδώ. Θεώρησα τον εαυτό μου υποχρεωμένο να τις διατυπώσω, έστω και βιαστικά, γιατί συμβαίνει να μη συμφωνώ με όσα έγραψε ο Λαμπρίδης στη μελέτη του για τον Καβάφη, το Βάρναλη και για τον Καρυωτάκη κι' ακόμα γιατί είμαι υποχρεωμένος ν' απαντήσω σε κάποιες διαφωνίες του σχετικά μ' ένα σημείωμά μου για τὰ 50 χρόνια του Βάρναλη,** κι αυτές διατυπωμένες όχι με τον καλύτερο τρόπο, αλλά κάπως άφοριστικά και με ύφος από καθέδρας διδασκαλίας, πράγμα που είναι και άχρηστο και πολύ εύκολο, όταν ιδιαίτερα γίνεται με σκοπό να δημιουργήσει προπέτασμα ψευτοτελεσίδικων καταφάσεων γύρω από ένα θέμα που διακρίνεται για την πολυεδρικότητά του και το δυναμισμό του—για να χρησιμοποιήσω μιὰ σωστή παρατήρηση του Λαμπρίδη.

* «Έπιθ. Τέχνης» τεύχ. 7 σ. 29 κ. έ.

** «Έπιθ. Τέχνης» τεύχ. 2]1955.

Πρὶν καταπιασθῶ μὲ τις λεπτομέρειες, νομίζω πὼς ὁ Λαμπρίδης δὲν στήριξε σὲ σωστὴ βάση τὴν πολεμική του κατὰ τοῦ Παπαϊωάννου. Προχωρώντας μάλιστα περισσότερο, βρίσκω πὼς παρερμηνεύει συστηματικὰ τις ἀπόψεις του. Πιο συγκεκριμένα νομίζω πὼς ὁ Παπαϊωάννου δὲν ἰσχυρίστηκε οὔτε σὲ μιὰ γραμμὴ τῆς μελέτης του αὐτὸ πού τοῦ ἀποδίνει ὁ Λαμπρίδης, «ὅτι δηλαδή οἱ δύο αὐτοὶ ποιητὲς ἀπηχοῦν τὴν ψυχολογία, τὴν ἠθική, τὴν ἰδεολογία τῆς ἄρχουσας τάξης». Ἀντίθετα, ἀπὸ τὴ μελέτη τοῦ Παπαϊωάννου βγαίνει ὅτι οἱ ποιητὲς αὐτοὶ εἶναι οἱ ἐκφραστές τῆς παρακμῆς τῆς ἄρχουσας τάξης, πράγμα ἐντελῶς διαφορετικὸ φαντάζομαι. Καὶ ἡ οὐσιαστικὴ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸν Παπαϊωάννου καὶ τὸ Λαμπρίδη μένει πιά τὸ ὅτι ὁ μὲν πρῶτος διαπιστώνει πὼς ἐκφράζουν τὴν παρακμὴ ἀπὸ τὰ μέσα, καὶ ἡ διαμαρτυρία τους δὲν ὀδηγεῖ οὐσιαστικὰ πούθενά. ἐνῶ ὁ δεύτερος πιστεύει πὼς ἐκφράζουν τὴν παρακμὴ ἀπὸ τὰ ἔξω, εἶναι δηλαδή δραπετέες τῆς τάξης τους πού δὲν μπόρεσαν γιὰ λόγους περισσότερο ἀντικειμενικοῦς καὶ λιγότερο ὑποκειμενικοῦς νὰ φέρουν τὴ «μεγάλη τους ἄρνηση» ὡς τὴν ἔσχατη συνέπειά της, τὴν προσχώρηση δηλαδή στὸ στρατόπεδο τῶν καινούριων δυνάμεων πού μάχονται γιὰ τὴ διαδοχὴ τῆς παλιᾶς τάξης στὶς εὐθῦνες της ἀπέναντι στὴν ἱστορία καὶ τὸν πολιτισμό.

Πιστεύω, μαζί μὲ τὸν Παπαϊωάννου ὅτι καὶ ὁ Καβάφης καὶ ὁ Καρυωτάκης ἐλέγχουν τὸν κόσμον τους ἀπὸ τὰ μέσα, χωρὶς νὰ χάσουν τὴ συνοχὴ τους μαζί του. Τὸ καθεστῶς πού ἀπλώνεται μπροστά τους, «μὲ τις καθιδρυμένες σχέσεις του, τὶς ἀξίες του, τοὺς θεσμούς του καὶ τὴν ἠθική του», ἐλέγχεται ἀπλὰ χωρὶς νὰ αἰρεται, γιὰτὶ μιὰ ἀντίληψη, καὶ μάλιστα σὲ ποιητικὲς ἰδιοσυγκρασίες, πού θὰ θύμιζε τὸν «καλύτερο τῶν δυνατῶν κόσμων» τοῦ Λάϊμπνιτς ἔχει καταντήσει φαιδρὴ ἀπὸ τὸν καιρὸ καὶ ὅλας πού δέχτηκε τὰ πλήγματα τοῦ Βολταίρου. Ἡ διαμαρτυρία, ἡ κριτικὴ τῶν ἀστικῶν θεσμῶν σ' ὅλη τους τὴν κλίμακα ἀπὸ τὰ πιο πιστὰ πνευματικὰ παιδιὰ τῆς τάξης πού τοὺς γέννησε εἶναι τὸ πιο συνηθισμένο φαινόμενο, ἰδιαίτερα τὰ τελευταῖα χρόνια καὶ ἐκτείνεται πολλὰς φορὲς ὡς τὰ ἔσχατα περιθώρια τοῦ ἀναθεωρητισμοῦ, χωρὶς αὐτὸ νὰ σημαίνει πὼς οἱ επικριτὲς εἶναι φορεῖς τῆς προόδου· ἀντίθετα ἐκπροσωποῦν τὴν πιο ὑπολογισμένη ἀνάσχεση στὸ κοινωνικό. Στὴν περίπτωσι μάλιστα τοῦ Καβάφη, ὅπου ἡ σεξουαλικὴ διαστροφὴ ἀποτελεῖ τὸ ὑπόστρωμα τῶν ἰδεῶν του, τὴν ἀφετηρία τῆς μόνωσής του καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τῆς σκέψης του, τὰ πράγματα γίνονται ἀκόμα πιο δύσκολα καὶ πολύπλοκα. (Παρένθεση: τὸ ξεστράτισμα ἀπὸ τὴν ὑγιῆ εὐαισθησία, τὸ ξεστράτισμα τοῦ ἐνστίκτου εἶναι μέγιστο δείγμα παρακμῆς ὅσο καὶ ἂν τὸ ἀρνιέται ὁ Λαμπρίδης. Δὲν εἶναι καθόλου «μιὰ ἀνωμαλία πού μπορεῖ νὰ τύχει στὸν καθένα» ὅπως γράφει, οὔτε δίνει «τόνον τραγικότητας» στὴν ποίησι τοῦ Καβάφη. Ἀπόδειξη τοῦ πόσο σὰ στοιχεῖο καλλιτεχνικὸ εἶταν ἐπικίνδυνον εἶναι ὅτι καὶ ὁ ἴδιος τὸ κάλυψε στὴν ποίησή του μὲ ἀριστοτεχνικὴ ἀοριστολογία. Καὶ σημειῶνω ἐδῶ πὼς οἱ μελέτες πού ἔγιναν στὴν ΕΣΣΔ πάνω στὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐκτροπῆς ἀπόδειξαν πὼς τὰ 90% τῶν περιπτώσεων εἶχαν τὶς ρίζες τους σὲ κοινωνικὰ αἴτια καὶ ὄχι σὲ βιολογικὰ—ψυχικὰ. Περιστὸ νὰ σημειωθεῖ ὅτι τὸ «ἄνθος» τοῦτο τοῦ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ κοντεύει νὰ ἐξαφανιστεῖ ἐντελῶς ἐκεῖ πάνω—ἂν δὲν ἐξαφανίστηκε καὶ ὅλας).

Οἱ εἰκόνες τῆς ὁμαδικῆς ἐξαχρείωσης τοῦ κοινωνικοῦ πού μᾶς δίνει ὁ Καβάφης δὲν εἶναι ἄμεσες. Τυλίγονται ἐπιμελέστατα σ' ἓνα σάβανο ἱστορισμοῦ, ἔχουν βιβλιακὸ καὶ ἀλληγορικὸ χαρακτήρα—τέτοιο, πού εἶναι ἐξαιρετικὰ δύσκολον νὰ ξεχωρίσει κανεὶς ἅμμεσα ἂν στὸν κόσμον τοῦτο τὸ βαθιὰ παρακμασμένο πού προσφέρει στὴν παρατήρησή μας παραχωρεῖ τὴν κατάφασή του ἢ τὴν ἄρνηση. Τί εἶναι στὸ βάθος ἡ στάση του δὲν θέλει νὰ τὸ ὑποδηλώσει ἀνοιχτὰ: ἀποδοκίμασία ἢ ἀπλή ποιητικὴ ἀποτύπωση ἱστορικοῦ ὑλισμοῦ, λεηλατημένου, ὅπως ἀπόδειξε ὁ Μαλᾶνος, ἀπὸ ἱστορικὲς πηγὲς καὶ βοηθήματα; Εἶναι τόσο μπόσικα τὰ περιθώρια πού ἀφήνει (ὅπως εἶναι καὶ μάστορας στὴ δουλειά του) ὥστε νὰ μπορεῖ ὁ καθένας, ἀνάλογα μὲ τὴν ποιότητα

τῆς νοητικῆς του δεκτικότητας καὶ τῆς τοποθέτησός του «σιῶν ἰδεῶν τὴν πάλῃ» νὰ βλέπει στὴν ἴδια περίπτωσιν τὸν τυχοδιώκτη, τὸν ἀναχωρητὴ, τὸ μηδενιστὴ καὶ ὅ,τι ἄλλο ἐπιθυμῆται ἢ ψυχὴ του. Σ' αὐτὸ τὸν ἐνισχύει καὶ τὸ ἄτσαλο γλωσσικὸ του ὄργανο, ἐπίτηδες διαλεγμένο, ποὺ δὲν ἀντιπροσωπεύει τίποτα, «ἱεροκρατικό» στὴν ἀρχιτεκτονικὴ του, ἀριστοκρατικό, κλειστό—ἔτσι ὅπως θυμίζει ξόρκια καὶ μαγικὰς ἐπωδὰς—ὑπολογισμένα ἀντιλαϊκό. Διαλύει μὲ σοφὴ μαστοριά τὸ ἀντικείμενό του ἀκριβῶς γιατί δὲν ἔχει συγκεκριμένῃ ἰδεολογία, εἶναι ἓνας χλευαστὴς ποὺ παίζει μὲ τὸ θέμα του καὶ μὲ τὸν ἀναγνώστη του, ἓνας ἀγνωστικιστὴς τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων ποὺ ἀκροβατεῖ στὸ τεττωμένο σκοινὶ τῆς ἱστορίας πάνω ἀπὸ τὴ φλεγόμενη ἄβυσσος τοῦ παρόντος.

Μᾶς μίλησαν καὶ μᾶς ξαναμίλησαν γιὰ τὸ ποίημα «Che fece... il gran rifiuto». Ὁ Λαμπρίδης τοῦ παραχωρεῖ τὴν κεντρικὴ θέσιν. Ὡστόσο μὲ ποῖο τρόπο θὰ πειστοῦμε ὅτι καταξιώνει τὸ νόημα τῆς «μεγάλῃς ἀρνήσεως», ὅτι τιμᾷ τὸν κοινωνικὸ ἀγωνιστὴ, τὴν ἠθικὴ προσωπικότητα; Μήπως γιὰ τὸ δαντικὸ στίχο τοῦ τίτλου ἔβγαλε τὴ φράσιν «per villate»—«ἀπὸ ἀναντρία»; Καὶ ποῖος μᾶς πείθει καὶ μὲ τί τρόπο ὅτι οἱ στίχοι «καὶ λέγοντάς το πέρα | πηγαίνει στὴν τιμὴ καὶ τὴν πεποίθησή του» ἔχουν νόημα περιπαικτικό. Ὄποτε καὶ μόνο τὸ ποίημα ἀποκτᾷ κοινωνικὰ καταφατικὸ νόημα; Γιατί νὰ μὴν εἶναι περισσότερο ἓνα «δράμα συνειδήσεως» ἀπ' αὐτὰ ποὺ κατὰ κόρον μᾶς ἔχει σερβίρει ἢ εὐρωπαϊκὴ λογοτεχνία τῆς ἐποχῆς τοῦ Καβάφη, μιὰ ἄλλη, λιγότερο κοινωνιολογοῦσα καὶ περισσότερο δῆθεν ἐμβαθύνουσα ἑλληνικὴ περίπτωσις Ἴψεν; Καὶ γιὰ τὴν οἱ δυὸ τελευταῖοι στίχοι, «ὅμως τὸν καταβάλλει | ἐκεῖνο τ' ὄχι—τὸ σωστό—εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του» νὰ πρέπει σώνει καὶ καλὰ νὰ ἐξηγηθοῦν σὰ σωστὴ πλήρωσις ζωῆς, βαρὺ τίμημα ποὺ κρατᾷ τὸν ἀρνητὴ μακριὰ ἀπὸ τὴ χαρὰ τῆς ζωῆς, ποὺ τὸν ἐκθέτει στὴν καταδίωξιν, ποὺ τὸν τοποθετεῖ ἔξω ἀπὸ τὴν κρατοῦσα τάξιν, καὶ νὰ μὴ σημαίνουν ὅτι τὸ ὄχι δηλητηριάζει ὀλοκλήρῃ τὴ ζωὴ τοῦ ἀρνητῆ, τὸν καταστρέφει, ἔτσι μάλιστα ὅπως μπαίνει στὸ ποίημα σὰν ἐπιμύθιο μὲ κείνο τὸ ἀντιθετικὸ ὅμως, ποὺ μπορεῖ νὰ ἐκφράζει τὴν προτίμησιν τοῦ ποιητῆ στὸ ναὶ καὶ ποὺ μπορεῖ νὰ εἶναι σὲ τελευταία ἀνάλυσις μιὰ ἀπὸ τὰς ἄπειρας ὕψεις τοῦ ἀμοραλιστικοῦ εὐδαιμονισμοῦ τοῦ Καβάφη; Τί τὰ θέλουμε, στὰ προοδευτικὰ ἔργα ἰσχύει ἢ ἄμεσις, ἢ ἀνοιχτὴ κατάφασις. «Ἔτσι τὸ ναὶ, ναὶ καὶ τὸ οὐ, οὐ». Ἀκτισμοί, σκοτεινοὶ συμβολισμοί, μεταφυσικὴ παρασημαντικὴ δὲν χωρᾶνε καὶ ὅπως μπορούμε νὰ βεβαιωθοῦμε στὸ ἔργο τοῦ Καβάφη τὰ τερτίπια τοῦτα περισσεύουν μὲ τὸ παραπάνω καὶ δὲν ξεπερνᾶνε τὸ ὄροσημο τῆς διαμαρτυρίας, μιᾶς ἀπὸ τὰ μέσα κριτικῆς εἴτε ἀτομικῶν ἐξευτελισμῶν εἴτε ὀμαδικῆς ἐξαχρείωσης, καὶ ὅλ' αὐτὰ περασμένα ἀπὸ τὸ κόσκινο τῆς ἱστορίας, εὐνοησιμὰ, ἀποστειρωμένα, ἄχρωμα, ἄγευστα καὶ ἄοσμα.

Ἄμ' ἐκεῖνα τὰ «Παράθυρα» ἄλλος μπελὰς γιὰ τὴν κοινωνικὰ προβληματισμένη κριτικὴ. Βρίσκονται ἄρα γε ἢ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ βρεῖ; Δὲν βρίσκονται, λέει ὁ Λαμπρίδης γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Καβάφη. Βρίσκονται, μᾶς λέει ὁ Καβάφης καὶ εἶναι αὐτὸς ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ τὰ βρεῖ, γιὰ τὸ φῶς εἶναι μιὰ νέα τυραννία. Δὲν μπορῶ νὰ τὰ βρῶ σημαίνει δὲν θέλω νὰ τὰ βρῶ καὶ πραγματικὰ ὁ Καβάφης δὲν θέλησε νὰ τὰ βρεῖ. Ἄς μὴν ξεχνᾶμε ὅτι ἔζησε καὶ ἔγραψε στὴν Ἀλεξάνδρεια ἀνάμεσα στὰ 1890 ὡς τὰ 1931, σ' ἓνα κέντρο τοῦ ἐξωτερικοῦ ὅπου ἀναπτύχθηκε καὶ ὑπάρχει μιὰ ἀκμαία ἐμπορομεσιτικὴ ἑλληνικὴ παροικία, στὴν ὁποία ἡ κεφαλαιοκρατικὴ συσσώρευσις πραγματοποιήθηκε πολὺ πρὶν καὶ ἀρχίσει στὴν Ἑλλάδα. Οἱ ἄστοι τῆς Ἀλεξανδρινῆς παροικίας εἶχαν ταξικὴ συνείδησις, ἤξαιραν τί τοὺς συμφέρει καὶ τί ὄχι τὸν καιρὸ τῆς ἀνόδου τους, ἔδειξαν ἀξιόλογη οἰκονομικὴ εὐεξία, ἔβγαλαν βιβλία, περιοδικὰ, γνώρισαν ζυμώσεις ποὺ εἶχαμε τὴν ἀπήχησίν τους καὶ στὴν Ἑλλάδα. Ἡ ἀστικὴ τάξις τοῦ παροικιακοῦ ἑλληνισμοῦ τῆς Αἰγύπτου διέτρεξε ταχύτερα τὸν κύκλον τῆς. Δὲν εἶναι τυχαῖο ποὺ τὸ «Κοινωνικὸ μας πρόβλημα» τοῦ Σκληροῦ εἶδε τὸ φῶς στὴν Ἀλεξάνδρεια (1908) οὔτε τὸ ὅτι ὁ Βάρναλης παρουσίασε τὸ κοινωνικὰ προβληματι-

σμένο ποιητικό του έργο για πρώτη φορά εκεί. Κάποιο κλίμα θά υπήρχε ευνοϊκό ὥστε τέτοια βιβλία νά παίρνουν τήν σημασία πνευματικῆς καί πολιτικῆς αἰτήματος.

Ἄπ' αὐτό τό κλίμα τί πῆρε χαμπάρι ὁ Καβάφης; Τίποτε ἤ σχεδόν τίποτε. Καί βásiμα γεννάει τήν ὑπόψία ὅτι ὁλόκληρος ὁ χρωματισμός τοῦ ἔργου του ἐλάχιστη σχέση ἔχει μέ τήν καθημερινή ζωή τοῦ ἐμπορομεσιτικῆς μπεζαχτά τῆς αἰγυπτιώτικης παροικίας. Ἀεροβατώντας μέσα στό κλίμα τῆς παρακμῆς τῆς Ἀλεξάνδρειας τῶν διαδόχων καί τῶν ἐπιγόνων, βιβλιακός, ἐργαστηριακός, ἀπομονωμένος, διεστραμμένος δέν ἔζησε καθόλου οὔτε τὰ νοοελληνικά οὔτε τὰ παροικιακά προβλήματα καί μίλησε γιά παρὰ μὴ σέ μιὰ ἐποχὴ πού συμπίπτει μέ τὰ χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸν πρῶτο παγκόσμιον πόλεμον καί πού γιά τὸν παροικιακὸ ἑλληνισμό τῆς Αἰγύπτου εἶταν ἐποχὴ τοῦ ὑλάχιστο κεφαλαιοκρατικῆς συσσώρευσης. Ἀπάνω στή φαιδρὴ τούτη ἱστορικὴ παρεξήγηση στηρίζονται πολλὰ λάθη τῆς κριτικῆς μας...

Τελειώνοντας τίς σημειώσεις τούτες γιά τὸν Καβάφη πρέπει νά συμφωνήσω μέ τό Λαμπρίδη ὅτι δέν εἶναι σωστὸ νά ζητᾶμε σέ κάθε συναίσθημα ἢ σέ κάθε ποίημα ἕναν ἄμεσο ταξικὸ προσδιορισμό· καί νά διαφωνήσω ὅτι δέν πρέπει νά τὸν ἀναζητοῦμε σ τ ἦ ν π ο ἰ ἦ σ ἦ γ ε ν ἰ κ ᾶ. Ἡ τέχνη, ἡ ποίηση, ὅπως καί κάθε ἰδεολογία καθορίζεται, σέ τελευταία ἀνάλυση, ἀπὸ τοὺς ὑλικοὺς ὄρους τῆς ζωῆς τῆς κοινωνίας, τρέφεται ἀπὸ τίς σκέψεις καί τὰ αἰσθήματά της. Ἔτσι ἡ πικρὴ νοσταλγία τῆς ἡδονικῆς νιότης, ἡ ὀδύνη γιά τὰ χρόνια πού φεύγουν, ἡ σκιά τοῦ θανάτου πού πλανιέται πάνω ἀπὸ τό ἔργο τοῦ Καβάφη, ὅλη τούτη ἡ καταθλιπτικὴ ἀτμόσφαιρα ἔχει ταξικότητα προέλευση. Ὁ ἀληθινὸς ἄνθρωπος, ὁ ἐντεταγμένος προοδευτικῶς καί δημιουργικῶς στὸν κοινωνικὸ κορμό, δέν καταπιέζεται καθόλου ἀπὸ τέτοια νοσηρὰ συναίσθημα. Ὁ χρόνος, ἡ φθορά, ὁ θάνατος εἶναι γι' αὐτὸν—πρέπει νά εἶναι—καταστάσεις φυσικῆς, πού ἀντιμετωπίζονται καί ξεπερνιοῦνται μέ τὴ δημιουργικὴ αἰσιοδοξία, μέ τὴ συμμετοχὴ στίς προσπάθειες τῶν πολλῶν γιά τὴ βελτίωση τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος συνειδητοποιήσει τὸ ρόλο του στήν ἀλλαγὴ τοῦ κόσμου, ὅταν κρατᾶει σίγουρα στό χέρι του τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια, ὅταν μπορεῖ νά ἐπέμβει ἄμεσα στὸν ἐξωτερικὸ κόσμον, νά ἐπιδράσει ἀπάνω του καί νά τὸν ἀλλάξει, ὅταν εὐθυγραμμίσει ἀρμονικῶς τίς σχέσεις του μέ τὴ φύση, τὴν κοινωνία καί τὴν ἱστορία, τότε οἱ προσωπολογικῆς ἀντιλήψεις τῆς ποίησης τοῦ Καβάφη, πού δέν ἀπηχοῦν παρὰ ἀτομικῆς περιπτώσεως λύτρωσης, ἠχοῦν στό κενὸ καί ὁ χρόνος, ἡ φθορά, ὁ θάνατος δέν κλείνουν κανένα «τραγικὸ τόνον», οὔτε εἶναι διαποτισμένες ἀπὸ τὴ «βαρεσιὰ θλίψη» τοῦ Λαμπρίδη. Εἶναι σκέτα μιὰ μορφὴ ἀπελπισίας πού ἀπηχεῖ τὴν παρακμὴ, τὸ ἀδιέξοδον καί τὴν ἱστορικὴ καταδίκη μιᾶς τάξης, καί δέν εἶναι καθόλου τυχαῖον πού τό ἔργο του παίρνει καί πάλι τὴν ἀπάνω βόλτα σήμερα, ἐποχὴ ἐντονότατης καί χειροπιαστῆς διάλυσης...

Φυσικῶς δέν ἔφερε στὸν κρόταφο τοῦ Καρυωτάκη τὸ περίστροφο τῆς αὐτοκτονίας «ἡ ἀπελπισία κι' ὁ πανικὸς τῶν ἀστῶν πού τρέμουν μήπως τοὺς πάρουν τὰ ὑλικά ἀγαθὰ τους». Κανένας δέν τὸ ἰσχυρίστηκε αὐτὸ καί ἐπομένως ἄδικα ἀποδίνει ὁ Λαμπρίδης στὸν Παπαϊωάννου αὐτὴ τὴν ἰδέαν. Ὁ Καρυωτάκης βρῖσκεται σέ γοερὴ καί ἐνσυνείδητη ἀντίθεση μέ τὸν ἀστικὸν κόσμον—συμφωνοῦμε σ' αὐτὸ μέ τό Λαμπρίδη. Διαφωνοῦμε ὅμως ὡς πρὸς τὸν τρόπο πού ἀντιδρᾷ, στή μορφὴ τῆς κριτικῆς του πού εἶναι πάλι ἀπ' τὰ μέσα κι' ὄχι ἀπὸ τὰ ἔξω. Δέν βρῖσκεται σέ ἀπόλυτη διάσταση μέ τὸν κόσμον του, ἀντιπαρατάσσει ἀπλᾶ τὴν ὑποκειμενικὴ του διάθεση, πού εἶναι διάθεση ἀπελπισίας καί φυγῆς, στό ψέμμα, τὴ σκληρότητα καί τὴν ἀπανθρωπία τοῦ κοινωνικοῦ πραγματικοῦ στήν πρώτη δεκαετία μετὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον. Ἀπὸ τίς ἀστικῆς ἀξίες ἀγκαλιάζει καί συντηρεῖ ὅσες ἀνάγονται σ τ ἦ ν π ε ρ ἰ π τ ω σ ἦ τ ο ὕ ἀ τ ὀ μ ο υ' ὅ,τι καταξιώνει τὸ μαζικόν, τὸ κοινωνικῶς δυναμικόν τὸ ἀπορρίπτει, ἀποσύρεται μέ

«ἀξιοπρέπεια», αὐτὴ τῆ sui generis ἀξιοπρέπειά του, ὅταν χρειάζεται νὰ ἐνώσει τὴ φωνὴ του μὲ τοὺς πολλοὺς, κλασικὴ περίπτωση τοῦ «ἐλεφάντινου πύργου» καὶ κορυφαία ἐκδήλωση πνευματικῆς ἀντίδρασης. Ἔτσι δὲν ἐκφράζει καμμιά πραγματικότητα ὅταν ἀκούγοντας ἀνθρώπους ρίχνει τὸ ὄπλο καὶ σωριάζεται πρηνῆς, οὔτε ὅταν χλευάζει γενικὰ τὶς γυναῖκες, θεωρώντας τες ὄργανα ἡδονῆς, ἀνόητες καὶ κοῦφες μὲ μοναδική τους ἐπιδίωξη «τὸν ἀγαθὸν ἄντρα τους καὶ τὰ νόμιμα κρεβάτια», ἢ ὅταν θεωρεῖ τὶς λαϊκῆς μάζες ἀναίσθητες στοὺς κόλαφους, μὲ μικρὴ καὶ κατὰπτυστη ψυχὴ. Ὅλα αὐτὰ εἶναι μιὰ κατ' εὐθείαν προβολὴ τῆς ἀπαγκίστρωσής του ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ κορμό, τοῦ ἀρρωστημένου ψυχισμοῦ του, καταστάσεις πού τὸν ὀδήγησαν ἀργότερα στὴν αὐτοκτονία ὄχι φυσικὰ ἀπὸ καμμιά κοινωνικὴ ἢ λογικὴ νομοτέλεια ἀλλὰ ἀπὸ κρίση ἀπελπισίας, πού προετοιμάστηκε μὲ τὸ χάσιμο καὶ τοῦ τελευταίου ἴχνους πίστεως σ' αὐτὸ πού λέμε ἀνθρώπινη ἀξία καὶ κατὰ συνέπεια καὶ στὴ ζωὴ.

Ὡστόσο ὑπάρχει κι' ὁ ἄλλος Καρυωτάκης τῆς «ἡρωϊκῆς τριλογίας», τῆς «πεδιάδας καὶ τοῦ νεκροταφείου», τοῦ «ἀγάλματος τῆς ἐλευθερίας», ὁ Καρυωτάκης γραμματέας τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, ὁ συνδικαλιστὴς δηλαδή. Σύμφωνοι. Αὐτὸν δὲν τὸν ἀρνιέται κανεὶς κι' ὁ Παπαϊωάννου τὸν ἐπισήμανε ἀρκετὰ στὴ μελέτη του. Ὡστόσο αὐτὲς οἱ σποραδικῆς φωνές του, πού δὲν αἰρουν τὴν οὐσία τοῦ καρυωτακικοῦ κλίματος, μποροῦν νὰ τὸν καταξιώσουν σὰν ἓνα ποιητὴ πού ἀρνιέται τὴν τάξη του, πού τὴν κρίνει ἀπ' τὰ ἔξω; Μιὰ τέτοια ἀντίληψη ἀποτελεῖ παρασυρμὸ τῆς κρίσης μας ἀπὸ ἀβάσταχτο «διαλεκτικὸ» ἐνθουσιασμὸ καὶ ἀθωώνει συλλήβδην ὅλους τοὺς παρακμίες. Ὅλα τὰ μηνύματα ἀγωνίας καὶ θανάτου πού μᾶς στέλνουν, ἀναγνωρίζει ἀνύπαρχτη εἰλικρίνεια ὡς καὶ στοὺς ἐκπρόσωπους τῆς σύγχρονης μαύρης λογοτεχνίας πού λυμαινεται σήμερα τὸ δυτικὸ κόσμο, ἐπειδὴ κι' αὐτὴ ἀκόμα διατυπώνει κάπου—κάπου τὴν διαμαρτυρία της, τὴν ἐπιθυμία της γιὰ «ἀλλαγὴ». Στὴν περίπτωση λοιπὸν τοῦ Καρυωτάτη, ὅπως καὶ τοῦ Καβάφη ὁ ἐρμητισμὸς, τὰ τεῖχη, ἡ ἀπομόνωση, ἡ μηδενιστικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς εἶναι ἀδήρητες πνευματικῆς μορφῆς ἀντίδρασης καὶ ἐκφράζουν τὴν ὀλόπλευρη διάσταση τῶν δύο τούτων ποιητῶν μὲ τὸ κοινωνικὸ. Καὶ τέτοιες διαστάσεις ὀδηγοῦν σὲ ἀδιέξοδα ὄχι γιὰτὶ ὑπάρχει τάχα τὸ χάσμα ἀνάμεσα στοὺς λίγους συνειδητοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴ βαρεῖα καὶ δυσκίνητη μάζα, ὅπως λέει ὁ Λαμπρίδης, ἀλλὰ γιὰτὶ οἱ λίγοι αὐτοὶ εἶναι τὸ τυπικὸ παράδειγμα τοῦ ἄγχους πού κατέχει ὀρισμένους ἀνθρώπους σὲ στιγμῆς ἱστορικῶν ἀναστατώσεων, τοὺς ἀνθρώπους πού εἶναι εὐαίσθητοι καὶ δειλοί, πού δὲν ἔχουν τὸ θάρρος νὰ τοποθετηθοῦν, νὰ ἰδοῦν, νὰ βοηθήσουν.

* * *

Κι' ἐνῶ ἡ τοποθέτηση τοῦ Καβάφη καὶ τοῦ Καρυωτάκη μέσα ἢ ἔξω ἀπὸ τὰ περιθώρια μιᾶς τάξης εἶναι, ἐπὶ τέλους, μιὰ ὑπόθεση συζητήσιμη, ἡ τοποθέτηση τοῦ Βάρναλη ἀπὸ τὸ Λαμπρίδη μέσα στὰ ἴδια πλαίσια τῆς παρακμῆς, γεννάει ἄπειρες ἀντιρρήσεις. Ἡ ἄρνηση τοῦ Βάρναλη δὲν ἔχει σὲ καμμιά περίπτωση τὴν ἴδια ἀφετηρία μὲ τὴν ἄρνηση τῶν ἄλλων δύο, ξεκινάει ἀπὸ κοινωνικὴ προβληματικὴ καὶ ἀκολουθεῖ μιὰ συγκεκρίμενη γραμμὴ. Ὁ Βάρναλης δὲν ἀρνεῖται τὸ λαὸ ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ ἐκλεχτοῦ, τοῦ προχωρημένου ἀστοῦ, εἶναι κοινωνικὸς ἐπαναστάτης πού συντονίζει τὴν τέχνη του μὲ τὴ δύναμη πού πάει νὰ ὑποκαταστήσει τοὺς ἀστοὺς στὶς εὐθύνες τους ἀπέναντι στὴν ἱστορία. Τὴ μάζα δὲν τὴν βλέπει σὰν μιὰ ἀυθύπαρχτα βαρεῖα καὶ δυσκίνητη λάσπη πού φράζει τὸ δρόμο πρὸς τὴν πρόοδο, ἀλλὰ σὰν μιὰ προσωρινὰ ἀχρηστευμένη δύναμη πού δὲν ἔχει ἐπενεργήσει ἀπάνω της ὁ ἄνεμος τῆς ἀναγέννησης, ἢ «καμπάνα» πού θὰ φέρει τὸν ἦχο της «πάνω ἀπὸ θάλασσες, πάνω ἀπὸ χῶρες». τὴν ἀναταράζει βαθιὰ καὶ θὰ τὴ μεταβάλει ἀπὸ ἀδρανῆ δύναμη σὲ ὕλη ἐκρηκτικὴ πού θὰ εἰσβάλλει στὸ στίβο τῆς ἱστορίας καὶ θὰ ἄρει τὴν κρίση, γιὰ νὰ μεταχειριστοῦμε μιὰ ἀδρῆ εἰκόνα τοῦ Λαμπρίδη. Οὔτε τὰ κορίτσια τοῦ λαοῦ εἰρω-

νεύεται, ούτε τον ίδιο το λαό: ειρωνεύεται τα ψεύτικα και κούφια ιδανικά που έχουν έμπνεύσει στους πολλούς οι κυρίαρχοι.

Και τώρα ας έρθουμε στο σημείο που διαφωνούμε με το Λαμπρίδη, σχετικά με την έρμηνεία της κοινωνικής προβληματικής του έργου του Βάρναλη. Ο Λαμπρίδης νομίζει ότι η συνταύτιση του έργου του ποιητή με την παιδική ηλικία του ελληνικού εργατικού κινήματος είναι μια εξήγηση ανεπαρκής κοινωνιολογικά. Έξακολουθώ να επιμένω στην άποψή μου γιατί έμαθα να έρμηνεύω τα φαινόμενα της λογοτεχνίας μας σύμφωνα με τις συνθήκες του τόπου μας και του λαού μας· κάθε άλλη εξήγηση έχει επικουρική μόνο σημασία και κοσμοπολιτικό χαρακτήρα. Μου είναι δύσκολο να αποδώσω στο Βάρναλη «απέραντη απελπισία» που τάχα πηγάζει «από τις άπανωτές τρομαχτικές ήττες της ανθρωπότητας: τη δικτατορία του Μουσσολίνι, τη συντριβή του εργατικού κινήματος στη Γερμανία, τις σφαγές της Καντόνας και την επικράτηση του Τσάγκ—Καϊ—Σέκ», στηριζόμενος μάλιστα στο στίχο «που φέρνει το Βάρναλη ως την ιδέα να δέσει πέτρα στο λαιμό, να πέσει σ' άπατο γκρεμό», γραμμένο πολύ πρόσφατα και δημοσιευμένο στα 1951 (περιοδικό «Πρωτεύουσα» φ.1) Όλο τουτο το κλίμα δεν βγαίνει από καμιά «συνεχή πτώση του συνειδησιακού επιπέδου των μαζών» σε διεθνή κλίμακα, αλλά από καθαρά τοπικές αντικειμενικές συνθήκες. Ωστόσο, επειδή αρέσουν στο Λαμπρίδη τόσο πολύ οι υπερεθνικές αναγωγές, ας κοιτάξουμε τί γινόταν την εποχή εκείνη στην ίδια τη χώρα του σοσιαλισμού: Η συλλήβδην άρνηση στην κλίμακα του έποικοδομήματος των αστικών αξιών εΐταν υπόθεση συνηθισμένη. Ας θυμηθούμε μόνο τα φουτουριστικά πειράματα στην ποίηση και θά πειστούμε ότι χρειάστηκε πολύς μόχθος ώσπου να λυθούν άρμονικά προβλήματα σαν τις σχέσεις βάσης και έποικοδομήματος.

Και για να τελειώνουμε: Δεν χρειάζεται να δημιουργούμε πολύπλοκα σχήματα εκεί όπου τα φωτεινά διαλεκτικά μπορούν να μας δώσουν τη λύση. Οι χοντροκομμένες γενικεύσεις είναι βέβαια απαράδεκτες γιατί συσκοτίζουν το αντικείμενο αντί να το έρμηνεύουν και να το αναδείχνουν. Γι' αυτό ας μου έπιτραπεί να είπω ανεπιφύλακτα ότι χάρηκα την πλαστικότητα της σκέψης του Λαμπρίδη, γιατί άνοίγει τουλάχιστο το δρόμο στη γόνιμη συζήτηση.

ΤΑΣΟΣ ΒΟΥΡΝΑΣ

ΠΡΟΣΜΟΝΗ

Θαρθεῖς,
ὄχι σὰν κάτι πού δὲν ἔχασα
δὲν ἔπιασα,
δὲν εἶδα
Σ' εἶχα γνωρίσει
ὅταν ἤμουν παιδί.

Ἔχτισα ἓνα σπῖτι στοὺ βουνὸ
καὶ σὲ περίμενα
τὸ χτισσα στὴν ἀκρογιαλιά
καὶ σὲ περίμενα
στοὺ δρόμο τοὺ μακρὺ
καὶ σὲ προσμένω

Δὲν μπορεῖ
νὰ μὴν ὑπάρχεις ἄλλο.

Ἔχω βγεῖ
στοὺ περιγιάλι,
στοὺ δρόμο,
στοὺ βουνὸ
νὰ δῶ μὴν ἔργεσαι.
Νὰ δῶ μὴ σέφερε
τὸ κύμα,
τ' ἀγέρι,
τὸ φῶς!

ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΤΣΙΜΗΣ

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ

Ἀπλώσανε οἱ μαυροντυμένες μάνες
τὰ μοιρολόγια τους
στὰ ξερὰ κλαδιὰ τῆς νύχτας
καὶ περιμένουν.

Σηκώνουν ψηλὰ τὰ χέρια
κι ἡ ὀδύνη πέφτει ἀργὰ
στὰ λευκὰ μαλλιά τους.

ΓΙΑΝΝΗΣ Φ. ΒΕΛΜΟΣ

ΣΤΗ ΓΙΟΡΤΗ ΣΟΥ

Σ' ἄφησα μόνο ἐκεῖ μὲ τὴ μανούλα
δίχως ζεστὴ γωνιά δική σου
φτωχὸ καὶ μὲ θλιμμένη τὴν καρδούλα
χωρὶς τὸ δῶρο τοῦ πατέρα στὴ γιορτὴ σου.

Πονᾶς, τὸ ξέρω· μὰ νὰ μὴν κακιώσεις
κι αὐτὸ πού θὰ σοῦ πῶ καλὰ θυμήσου:
Λεῖπω, μὰ δὲ θὰ μετανοιώσεις
Τοιμάζω τὴ μεγάλη τὴ γιορτὴ σου.

ΠΑΡΑΜΟΝΕΣ...

Σ τ ἦ ν Κ ὕ π ρ ο

Τοῦτο τὸ τραγούδι πού ξέρεῖ νὰ περιμένει,
τὸ χιλιοτονισμένο τραγούδι καὶ τ' ὄριμο,
δὲ χωράει πιά στὴν περιοχὴ τῆς σιγῆς
πού τὸ κλειδώνει ἡ μουγγή μας ἀπόφαση,
ἔμεῖς θέλουμε νὰ χαϊδεύει τὰ χεῖλια μας,
θέλουμε νὰ τὸ τραγουδάμε κάτω ἀπ' τὸν ἥλιο
νὰ τὸ σφυρίζουμε στ' αὐτὴ τοῦ κόσμου

ζωσμένοι σφιχτά τή σιγουριά—ισόβιο χιτώνα—
σφίγγοντας τις γροθιές να συνηθίσουνε
στο πιάσιμο τής λευτεριάς και τής 'Αλήθειας!
Τούτο τὸ τραγούδι πού τὸ ξέρει ὁ κόσμος,
τὰ πουλιά, οἱ σάλπιγγες κι' οἱ καλαμιές
πού φλυαροῦνε μὲ τὸν ἄνεμο
γιὰ τὶς λεπτομέρειες τῆς εἰρήνης.

Τὸ ξέρει ὁ κόσμος αὐτὸ τὸ τραγούδι.
Τούτο τὸ τραγούδι,
τούτο τὸ πάφλασμα, ἀπ' τὸ πνίξιμο τῆς σκλαδιᾶς.
Τὸ μοτίβο τῆς φουσαρμόνικας
τῆ νύχτα μὲ τὴν ἀστροφεγγιὰ
τὸ πέρασμα τοῦ ἀγέρα στὶς κίτρινες ροδακινιές
κι' ὄχι μέσ' ἀπ' τὰ συρματοπλέγματα νὰ ματώνει...

Μυρίζει ὁ δυόσμος αὐτὸ τὸ τραγούδι
ὁ ἥλιος, ἡ ἔροχή, ὁ ἀγέρας, τὸ φυσᾶνε
σ' ὄλες τὶς καρδιές, σ' ὄλα τὰ στόματα,
ῥίμασε ἡ παρουσία του
στὰ μάτια τοῦ κόσμου
ῥίμασε μέσα μας, θέριεψε, δὲν τὸ βολεύει
τὸ στενὸ κελλὶ τῆς σιωπῆς,
τούτα τὰ μουγγὰ πρόσωπα,
δὲν τὸ χωρᾶνε τὰ στήθια μας
θὰ τὸ ξεδιπλώσουμε αὔριο στὸ φαρδύ,
στὸν ξάστερο οὐρανὸ τῆς λευτεριάς και τῆς εἰρήνης!

ΦΟΙΒΟΣ ΑΝΘΕΜΗΣ

ΜΟΥ ΓΡΑΦΕΙΣ

Δὲν ἐρωτεύτηκα, γυναίκα, αὐτὸ τὸ ἐρᾶχο
καθὼς λές στὸ γράμμα σου
Τὰ μάτια σου εἶν' ἀκόμα γαλανὰ
κι ἄς πᾶνε τόσα χρόνια
Μὰ δὲν ξεχνῶ σὰν εἴμαστε παιδιὰ
σοῦ εἶπα καὶ συμφώνησες:
Κρίμα νὰ πεινᾶνε οἱ ἄνθρωποι.

Ἦρθες τότε μαζί στὸν Ἕλλη-Λιά
φοροῦσες τὰ γαλάζια πού σοῦ πήγαιναν

κι ἐγὼ τὸ μπλὲ κοστούμι μὲ τὶς πίκες·
στριμωγμένοι στὸ θαγόνι τοῦ ἔρωτα
ζεσταίναμε τὶς ἀδειες τσέπες μας·
νωρὶς κρεμάσαμε τὰ ὄνειρα στὸ δίχτυ μὲ τὰ ψώνια.

Ὕστερα ἦρθε ὁ γιός μας,
σκούπισα μὲ φιλιὰ τὰ δάκρυα τοῦ πόνου σου.
Εἶδα στὴν ἀγορὰ τοὺς πατεράδες
νὰ χάσκουν μπρὸς στὰ κρεμασμένα δῶδια·
εἶπα γιὰ δεύτερη φορὰ :
κρίμα.

Μιὰ μέρα μὲ πῆραν
κουδούνισα τὰ σίδερά μου στὸ ρυθμὸ τοῦ τραίνου
κόλλησαν στὸ τζάμι τὰ χλωμά σας πρόσωπα
Γιὰ τὸ παιδί μας
γιὰ τὰ παιδιὰ μας
γειά σας.

Τώρα κουβαλῶ ἕναν πελώριο λεκὲ κατάφατσα·
τὰ δάχτυλά μου εἶναι μικρὰ γιὰ νὰ τὸν κρύψουν
Τί μὲ κυττάζουν ἔτσι ;

Εἶμαι μακριὰ καὶ δὲ μπορῶ νὰ σὰς μιλήσω
μὰ ξέρει τὸ Παρίσι, ἡ Γιοκοχάμα
ἡ Νέα Ὑόρκη, τὸ Γιοχάνεσμπουργκ, ἡ Ἰρκούτσκη
ξέρει ἡ Καλκούτα, τὸ Πεκίνο, ἡ Μόσχα,
ξέρει, ἔλος ὁ κόσμος ξέρει·
ὅμως ἐσὺ μὴν πᾶς μακριὰ νὰ μάθεις
ρώτησε τὰ παιδιὰ στὴ γειτονιά μας.
Κρατῶ στὰ χέρια μιὰ παλιά σου κάρτα
Πήγαμε, λές, τὸ πρῶτ στὸ Σανατόριο
ἦταν ἀργά· τὸν θάψανε τὸ Γιάννη.

Κυττώντας τώρα ἀπ' τὸ βράχο τὸν ἐρίζοντα
ζητάω κάπου ἐκεῖ τὰ μάτια σου
γιὰ νὰ σοῦ πῶ :
Κρατῶ ἐδῶ σφιχτὰ τὴν ἀνθρωπιά μου
καὶ τὴ γνώμη μου.
Σήκωσε τὸ κορμί σου
Δεῖξε τὰ νύχια σου
Φώναξέ τους μαζί μου :
ποτέ !

ΣΠΥΡΟΣ ΠΑΝΤΖΑΣ

ΒΑΣΙΛΗ ΡΩΤΑ

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

Ἡ

Η ΝΙΛΑ ΤΟΥ ΔΡΑΜΑΛΗ

ΔΡΑΜΑ ΗΡΩΙΚΟ ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ Ἡ 20 ΕΙΚΟΝΕΣ *

ΠΡΟΣΩΠΑ

ΕΞΗΓΗΤΗΣ — ΑΓΓΕ- [ΛΟΣ	ΣΙΣΙΝΗΣ ΚΥΡΙΛΛΟΣ	ΓΙΩΤΗΣ ΛΙΟΥΛΙΟΣ
ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ	ΙΩΣΗΦ	ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ ΜΑΧ- [ΜΟΥΤ Ο Β'
ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ	ΦΩΤΗΛΑΣ	Μ. ΒΕΖΥΡΗΣ
ΠΑΠΑΦΛΕΣΑΣ	ΦΡΑΝΤΖΗΣ	ΚΑΡΑ ΑΛΗΣ
ΝΙΚΗΤΑΡΑΣ	ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ	ΔΡΑΜΑΛΗΣ
ΜΑΥΡΟΜΙΧΑΛΗΣ	ΙΓΝΑΤΙΟΣ	ΖΙΧΝΑΛΗΣ
ΤΣΟΚΡΗΣ	ΜΠΕΡΟΥΚΑΣ	ΤΟΠΑΛ ΑΛΗΠΑΣΑΣ
ΜΠΟΥΜΠΟΥΛΙΝΑ	ΑΝΤ.ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ	ΜΕΛΕΚ
ΠΛΑΠΟΥΤΑΣ	ΦΙΛΗΜΩΝ	ΑΜΠΝΤΟΥΛ
ΚΟΛΙΑΣ	ΒΑΜΒΑΣ	ΜΗΤΕΡΑ ΤΟΥ ΚΙΑ- [ΜΗΛΜΠΕΗ
ΦΩΤΑΚΟΣ	ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΧΗΡΑ ΤΟΥ ΚΙΑΜΗΛ- [ΜΠΕΗ
ΛΟΝΤΟΣ	ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ	ΓΙΟΥΣΟΥΦ ΠΑΣΑΣ
ΖΑΪΜΗΣ	ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ	ΑΛΗΜΠΕΗΣ
ΝΟΤΑΡΑΣ	ΣΕΚΕΡΗΣ	ΑΓΓΛΟΣ ΠΛΟΙΑΡΧΟΣ
ΚΡΕΒΑΤΑΣ	ΠΑΛΑΜΗΔΗΣ	ΑΓΓΛΟΣ ΛΕΙΩΜΑΤΙ- [ΚΟΣ
ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ	ΜΠΑΡΜΠΙΤΣΙΩΤΗΣ	ΜΕΜΕΤΗΣ
ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ	ΤΣΟΠΑΝΑΚΟΣ	ΧΑΣΑΝΗΣ
ΚΩΛΕΤΗΣ	ΑΧΙΛΛΕΑΣ	
ΝΕΓΡΗΣ	ΛΑΒΙΛΑΣ	
ΜΕΤΑΞΑΣ	ΜΟΥΡΛΟΓΙΩΡΓΗΣ	
ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ	ΜΠΛΑΤΣΑΡΑΣ	
ΤΟΜΠΑΖΗΣ	ΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΜΟΝΗΣ	
ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ	[ΒΡΑΧΟΥ	

Γερουσιαστές, βουλευτές, καπεταναῖοι, πασάδες, γραμματικοί, κήρυκες, στρατιῶτες, ναῦτες, ταχυδρόμοι, ἀγγελιαφόροι, ἱερωμένοι, ἀξιωματοῦχοι, ἀκόλουθοι, χωριάτες, κλπ.

Ἡ σκηνὴ στὴν Κωνσταντινούπολη, στὴ Δάρισα καὶ σὲ διάφορα μέρη τοῦ Μωριᾶ τὸ καλοκαίρι τοῦ 1822.

ΠΡΑΞΗ Α'

ΕΞΗΓΗΤΗΣ: Ὁ Μούσα πὺ φλογίζει τις καρδιές τῶν σκλάβων
μὲ λευτεριάς τραγούδια, πὺ τονίζει ὕμνους

* Ραδιοφωνικὴ διασκευὴ ἀπὸ τις τελευταῖες σκηνές τοῦ ἔργου δόθηκε τὴν 25ῃ Μαρτίου τρέχοντος ἔτους γιὰ χάρη τῆς Ἐθνικῆς ἐορτῆς. Ἡ ἐκπομπὴ ἔγινε ἀπὸ τὸ πρῶτο πρόγραμμα τοῦ ραδιοφωνικοῦ σταθμοῦ Ἀθηνῶν τοῦ Ε. Ι. Ρ. καὶ μετεδόθη ἀπὸ τοὺς σταθμοὺς Θεσσαλονίκης, Κομοτινῆς, Χανίων, Ρόδου καὶ Πατρῶν. Δύο σκηνές ἀπὸ τὸ ἔργο ἔχουν δημοσιευτεῖ σὶ το περιοδικὸ «Ἐλεύθερα Γράμματα» φύλλα 2-6-45 καὶ 15-3-1948.

Χωρὶς τὴ γραφτὴ ἄδεια τοῦ ποιητῆ ἢ τῆς Ἐταιρίας Ἑλλ. Θεατρικῶν Συγγραφέων ἀπαγορεύεται ἡ παράσταση ἢ μετάφραση ὅλου ἢ μέρους τοῦ ἔργου, ἢ ἡ διασκευὴ γιὰ ραδιόφωνο ἢ κινηματογράφο.

στή λεβεντιά και σέρνεις τούς χορούς τῆς νίκης,
 ἔλα μας, ἀηδονόλαλη, τραγούδησέ μας!
 Πές μας γιά μιὰ φορά, παλιά, πού' χει ἡ Ἑλλάδα
 —δὲν εἶταν οὔτε ἡ πρώτη κι οὔτε ἡ τελευταία—
 σηκώσει τῆ σημαία μὲ τὴν ἐξάσια ρήτρα
 «ΓΙΑ ΔΕΥΤΕΡΙΑ ΓΙΑ ΘΑΝΑΤΟΣ». Κάμε νὰ ἰδοῦμε
 πῶς ὁ αἰμοβόρος ὁ Ἄρης ὁ σαρικοφόρος
 ὀργωσε μὲ φωτιά και σίδερο τῆ γῆ μας
 κι ἔφτασε ὡς τ' Ἄργος, πῶς ἐκεῖ τοῦ ἀντισταθῆκαν
 οἱ Ἕλληνες, μ' ἀρχηγό τους τὸν Κολοκοτρώνη
 κι ἄλλους πολλοὺς γενναίους, πού τ' ἄξια ὀνόματά τους
 τὰ 'χει πελεκητὰ στὴν πέτρα ἡ Ἱστορία.
 Δόσε μας σ' ὄλους δύναμη ν' ἀγωνιστοῦμε
 κι ἀξίωσε κι μένα ἐξηγητῆς νὰ γίνω,
 νὰ λέω κάθε φορά πού ἐρίσκειται ἡ σκηνή μας.
 Φώτισε τούς καλούς, τούς ἀκριβοὺς θεατές μας,
 καλόκαρδα νὰ ἰδοῦν, καλόγνωμα νὰ κρίνουν.
 Ἐμπρός, στὴν ξακουσμένη Πόλη, στὸ σαράγι
 νὰ μπροῦμε, γιά νὰ ἰδοῦμε τὸν τρανὸν ἀφέντη
 πῶς πάει νὰ ξαναβάλλει στῆς σκλαβιάς τῆ ζέβγλα
 τὴν ἀφηνιασμένη Ἑλλάδα. Ἀκοῦν τὰ λόγια,
 ἡ ὦρα χτυπᾷ ἀνυπόμονη νὰ ξεκινήσει τὸ ἔργο.

ΣΚΗΝΗ 1η. Κωνσταντινούπολη: στὸ παλάτι τοῦ Σουλτάνου.

(*Σουλτάνος, μεγάλος Βεζύρης, Ἀξιωματοῦχοι, Κήρυκας, ὕστερα Καρὰ Ἀλῆς, Δράμαλης*).

ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ: Καλὸς εἶναι ὁ Καρὰ Ἀλῆς. Ἄμα εἶναι γιά χαλασμό, αὐτὸς εἶναι ὅ,τι χρειάζεται: Νὰ τίς χαλάσει ὄλες τίς φωλιές τῶν κουρσάρων!

Μ. ΒΕΖΥΡΗΣ: Καὶ τῆ Χιό;

ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ: Καὶ τῆ Χιό. Τούς ἀνθρώπους νὰ χαλάσει. Ἡ γῆς πάλι θὰ κάνει μαστίχα. Κι ἡ ἄλλη μας ἀπόφαση ν' ἀναθέσουμε τὸ σεφέρι ὄχι στὸ Χουρσίτ παρὰ στὸ Δράμαλη, κι αὐτὴ καλή. Ὁ Χουρσίτ μοῦχει παραμπει στὴ μύτη.

Μ. ΒΕΖΥΡΗΣ: Ὁ Χουρσίτ μᾶς ἔστειλε τὸ κεφάλι τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ.

ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ: Καλὰ τὸ κεφάλι, ἀλλὰ θησαυρούς δὲν ἔστειλε. Χωρὶς θησαυρούς κι ἓνα μουςκαροκέφαλο μοῦ 'ναι τὸ ἴδιο. Ὁ Δράμαλης εἶναι πλούσιος και ξέρει καλὰ τὸν τρόπο νὰ βγάξει χρήμα ἀπ' τοὺς ραγιαδες. Εἶναι και φιλόδοξος. Τὸν ἀγαπάει κ' ἡ Βαλιδὲ σουλτάννα και πάντα θὰ τὸν ἔχουμε τοῦ χερσοῦ μας, ἐνῶ ὁ Χουρσίτ ἔγινε καρῦδι πολὺ σκληρό. Φέρτους μέσα, τὸν Καρὰ Ἀλῆ και τὸν Δράμαλη.

Μ. ΒΕΖΥΡΗΣ: Στις προσταγές σου, γαληνότατέ μου ἀφέντη! (Πάει στὴν πόρτα, στὸν κήρυκα). Ὁ Καρὰ Ἀλῆς ὁ καπουτάν πασᾶς, κι ὁ Μαχμούτ πασᾶς ὁ Δράμαλης!

ΚΗΡΥΚΑΣ: Καρὰ Ἀλῆς καπουτάν πασᾶς. (Σάλπισμα. Μπαίνει ὁ Καρὰ Ἀλῆς). Μαχμούτ πασᾶς Δράμαλης, Μόραλη Βαλεσῆς. (Σάλπισμα. Μπαίνει ὁ Δράμαλης).

ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ: Μπέηδες και πασάδες κι ἀξιωματοῦχοι, σὲ τοῦτο τὸ ἱερό, πολεμικό μας κράτος πού τὸ ἱδρυσε ὁ Ὄσμάν, ὁ μέγας πρόγονός μας, σᾶς ἔχουμε καλέσει ἐδῶ, σὲ τούτη τῆ μεγάλη

καὶ δοξασμένη πόλη, τὴν πρωτεύουσά μας,
 ὄχι γιὰ νὰ χαρεῖτε τὸ χαμόγελό μας,
 παρὰ γιὰ ν' ἀγρικεῖστε τὴν ἔργη πού βράζει
 μὲς στὴν καρδιά μας, γιὰ τὸν ξεπνομό μας:
 Ἡ καλοπέραση ἔδραψε ὅλη τὴν ἀξιά μας·
 τὴν εὐκόλη ζωὴ καὶ τοῦ κορμιοῦ τὶς γλύκες
 τὰ προτιμάμε ἀπ' τ' ἄρματα κι ἀπ' τοὺς ἀγῶνες.
 Ἔτσι ἤδρε τὸν καιρὸ ἢ προδότρα ἢ ἀνταρσία
 νὰ πνίξει τὴ γλυκειὰ γαλήνη τῆς ζωῆς μας.
 Ὁ σκύλος ὁ Ἀρβανίτης σήκωσε κεφάλι
 καὶ ξαγρυπνήσαμε ἀρκετὲς νυχτιές, ὡσότου
 τὸ ἰδοῦμε, τὸ κακὸ κεφάλι, ματωμένο
 νὰ κυλιστεῖ στὰ πόδια μας. Ἀκόμα τώρα
 τὸν ὕπνο μας ταραΐζουν ἄσκημα χαμπέρια:
 Βγήκανε ἄρματωλοί, ρεμπετοαντάρτες, κλέφτες,
 σκύλοι βαλτοὶ ἀπ' τοὺς Φράγκους κι ἀπὸ τοὺς Ταλιάνους,
 τοὺς Ρούσους καὶ τοὺς ἄλλους νέους, παλιούς ἐχθρούς μας—
 τοὺς λένε καρδουνιάρηδες, τοὺς λέν ξεδράκωτους,—
 σηκώνουν στὰ ὄσυνά, στοὺς κάμπους μπαῖράκια,
 πιάνουνε τὰ δερβένια, παίρνουνε τὰ κάστρα,
 κι ἀπλώνουν κιόλας χέρι, μᾶς τραβᾶν τὴ μύτη!
 Δριπὸν, γενιὰ τοῦ Ὀσμάν, ὡσπότε θὰ κοιμάσαι;
 Ἐμπρός, ξεπεταχτεῖτε, δούλοι μου ἀντρειωμένοι,
 δουλεῦτε τὸ δοβλέτι, τὸν Ἀλλάχ καὶ μένα!
 —Ἐσύ, μὲ τὴν ἀρμάδα, καπετάνιε Κάραλη,
 σὲ θέλω, πρὶν γιορτάσουμε τὸ μπαῖράμι,
 νὰ ἔχεις τὴν ἄσπρη θάλασσα ξεκαθαρίσει
 ἀπ' τοὺς κουρσάρους, νὰ ἔχεις κάψει τὶς φωλιές τους,
 ἄλλιως νὰ μὴ σὲ ἰδῶ στὰ μάτια μου.—Καὶ σὺ
 Μαχμούτμπεη καὶ πασᾶ τῆς Δράμας, θέλω μέσα
 σὲ δώδεκα ὁδομάδες νὰ μοῦ στείλεις ἔλα
 τ' ἀφτιά ἀπ' τοὺς Ρουμελιῶτες καὶ τοὺς Μωραῖτες·
 μαζί: τὰ δυὸ κεφάλια, τοῦ Δυσσέα Ἀντρούτσου
 καὶ τοῦ γκιαούρ πασᾶ, πού λέν Κολοκοτρώνη,
 εἶδ' ἄλλως νὰ μοῦ στείλεις τὸ δικό σου. Ἐδῶ λαβαίνεις
 τῆς ἐκστρατείας τὸ σκέδιο. Ἀπ' τὴ Θεσσαλία,
 ἀφοῦ μαζώξεις ἔλον τὸ στρατὸ χαζίρι,
 προχώρα τρομερός· τιμώρησε προπάντων
 ἐκεῖνο τὸ Μωριά, πού λέν, τὴ φιδομάνα.
 Χάλασε τὰ κεφάλια, μὰ ἄσε τοὺς ραγιαδες
 νὰ ζοῦν καὶ νὰ δουλεύουν μὲ σκυφτὸ κεφάλι.
 Ἐμπρός, τὸ ματωμένο ξίφος τοῦ Μωάμεθ
 ἄς εἶναι τὸ εἶδωλό σας, φλάμπουρο καὶ κράχτης.
 Στεριώστε τὸ δοβλέτι, γιὰ νὰ στεριωθεῖτε
 καὶ σεῖς στ' ἀξιώματά σας καὶ σ' ἀνώτερα ἄλλα
 ν' ἀνέβετε σκαλιά, μὲ δόξες καὶ μὲ πλοῦτια,
 εἶδ' ἄλλιως μὲ τὰ κεφάλια σας λογαριαστεῖτε.

ΚΑΡΑ ΑΔΗΣ: Ἀφέντη βασιλιᾶ μου πολυχρονεμένη,
 πιστὸς καθὼς ἡ θάλασσα εἶναι στοὺς ἀνέμους,
 ὑπάκουος σὰν σπαθὶ στὰ χέρια τοῦ ἀντρειωμένου,
 μπροστά σου γονατίζω καὶ σοῦ τάζω μὲ ὄρκο
 νὰ μὴν ἰδῶ, νὰ μὴ γιορτάσω τὸ μπαῖράμι,

ἂν δὲ σοῦ παραδώσω τὰ νησιὰ μὲ δίχως
ἀνθρώπους καὶ τὴ θάλασσα μὲ δίχως πλοῖα !
ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Σ' εὐχαριστῶ, κύριέ μου πολυχρονεμένε,
γιὰ τὴν ἀξία ποῦ μοῦ δώσεις ν' μ' ἀναθέσεις
ἐμένα τὸ Μωριᾶ. Πρὶν κλείσει ἡ προθεσμία
ποῦ μοῦ 'βαλες, θὰ ἴδεις αἱματοκυλισμένα
μπροστὰ στὰ πόδια τῆς μεγαλωσύνης σου ἔλα
τ' ἀντάρτικα κεφάλια, ὡσὰν τοῦ 'Αλῆ τοῦ σκύλου.
'Απάνω ὁ Γεραμπῆς τὰ λόγια μου ἄς ἀκούσει.
ΣΟΥΛΤΑΝΟΣ : Νὰ σὰς ἴδῶ, τὰ λόγια σας νὰ γίνουν ἔργα.
(σάλπισμα—ἀλλαγὴ)

ΕΞΗΓΗΤΗΣ : Στὴ Λάρισα ὁ πασᾶς ὁ Δράμαλης μαζεύει
λεφτά, στρατὸ καὶ ἐφόδια, γιὰ νὰ ξεκινήσει
τὸ πάνοπλο σφερί ποῦ θὰ καταχτήσει
τὸ ρέμπελο Μωριᾶ, τ' ὠρατο τοῦ πασαλίκι.
'Ἡ ἀλήθεια ἀκόμα τὸ 'χει μόνο στὸ φερμάνι,
μὰ ἐλπίζει, ὁ ξιπασμένος, πὼς στὸ χέρι του εἶναι,
στοῦ ἀλόγου του τὰ πόδια μᾶλλον καὶ ἡ ἡμέρα
ποῦ ἀφέντης ζηλευτὸς καὶ δοξασμένος ἤρωας
θὰ μπεῖ καὶ στοῦ Μωριᾶ τὴν ὁμορφὴ Κορώννα,
μὲς στὴν Ντρομπολιτσά, ν' ἀπλώσει τὴν ἀρίδα,
νὰ χαίρεται τὴν τύχη του καὶ τὰ καλὰ του.

ΣΚΗΝΗ 2η. Λάρισα : Στὸ κονάκι τοῦ Δράμαλη.

(Δράμαλης, ὁ Μαχμουτ Χασὰν Ζιχναλης, ὁ Τοπάλ 'Αλῆ πασᾶς, ὁ γραμ-
ματικὸς ὁ χριστιανὸς, ὕστερα οἱ ἱερωμένοι καὶ οἱ πρόκριτοι).

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ : Ἦρθαν οἱ δεσποτάδες καὶ οἱ κοτζαμπάσηδες τῆς Λάρσας
καὶ ἀπ' τὰ γύρω.

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Πιστεύεις, ὄρε, πὼς θὰ θγάλουμε παράδες ἀπὸ δαύτους ;

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ : Πολλούς. Ἄμα ἡ γενναιότης σου, πασᾶ μου, τοὺς φρε-
ρίσει μὲ κατακρημνισμόν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν μοναστηρίων, αὐτοὶ θὰ
πληρώσουν δσα-δσα γιὰ νὰ τὰ γλυτώσουν.

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Φέρτους μέσα. Νὰ τοὺς δάλεις νὰ μποῦνε σκυφτοὶ στὸ πά-
τωμα, χωρὶς νὰ σηκώσουν τίς βρωμερές τους ὄψεις νὰ μὲ ἴδουν στὰ μάτια,
μόνε νὰ ρθοῦν σούρνοντας νὰ μοῦ φιλήσουν τὸ ἀριστερό μου πόδι.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ : Ἀμέσως, γενναιότατε ! (Βγαίνει).

ΖΙΧΝΑΛΗΣ : Μὴ τοὺς πολυκεντᾶς τὸ φιλότιμο, ξάδερφε.

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Κάνε δουλειά σου, ξάδερφε. Ὁ ραγιαῆς δὲ θέλει νὰ τοῦ ἀμολᾶς
καθόλου σκοινί. Νὰ 'χει τὸ φόβο τοῦ ἀφέντη, μὲ τὸ φόβο νὰ ζεῖ, ὁ φόβος
νὰ τοῦ εἶναι τὸ καθημερινό του ταγίνι, ἡ καλημέρα του, ὁ ὕπνος του καὶ
τὸ ξύπνο του· ἀλλιῶς, μόλις πάρει λίγο θάρρος, σηκώνει κεφάλι, νιώθει τὴ
δύναμή του καὶ τότε μᾶς δάζει σὲ μπελάδες. Σ' ὠραίους μπελάδες. Γιατὶ ἂν
δὲν εἶχαμε καὶ αὐτὰ ἐμεῖς οἱ στρατιωτικοί, νὰ κουνιόμαστε λίγο, θὰ μουχλιά-
ζαμε ἀπ' τὸ καθησιὸ καὶ τὸ μαχμουρλίκι.

ΖΙΧΝΑΛΗΣ : Μὰ τούτοι οἱ δεσποτάδες, οἱ κοτζαμπάσηδες, πρέπει νὰ 'χουνε
καὶ αὐτοὶ κάποιο ἀέρα, ἀλλιῶς πὼς θὰ τονε κάνουνε ζάπι τὸ λαό ;

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Ἐγώ, ξάδερφε, καὶ τὴ γνώμη μου μπορεῖς νὰ τὴν ἀκούσεις καὶ
σύ, βεζύρη μου 'Αλῆ πασᾶ, ἐγὼ τοὺς ραγιαῆδες δὲν τοὺς ξεχωρίζω σὲ ἀρχόν-

τους ραγιάδες και σε δούλους ραγιάδες. Για μένα δλοι τους είναι άπιστα σκυλιά.

ΤΟΠΑΛ : Σκέφτεσαι στρατιωτικά. 'Εμεις οι πολιτικοί έχουμε διαφορετική γνώμη. 'Ο καλύτερος τρόπος να κυβερνάς σκλάβους είναι να δάζεις από τους ίδιους έπιστάτες σου.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ : Περάστε, περάστε. (Μπαίνουν δυο τρεις ίερωμένοι κι άλλοι τόσοι κοιζαμπάσηδες, προσκυνάνε, και σούρνοντας φτάνουν και φιλοῦνε του Δράμαλη τὸ πόδι και πάλι σούρνοντας και πισώκωλα περπατώντας αποτραβιῶνται παράμερα και περιμένουν γονατιστοί).

ΔΕΣΠΟΤΗΣ : Πολλά τὰ ἔτη, γενναιοῦτα ἀφέντη μας Μαχμούτ πασά, οἱ ταπεινοί σου δούλοι προσκυνᾶνε τὴν ἐκλαμπρότητά σου και τὴν εὐλογᾶνε πρὸ καταδέχτηκε νὰ ἴδει και ν' ἀκούσει τοὺς ἀνάξιους δούλους της.

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Σκασμός, δούλοι του Χριστοῦ, ἐδῶ πρὸ ῥθα στὰ μέρη σας εἶδα πολλές ἐκκλησιές και μοναστήρια. Νὰ μου δείξετε τὰ φερμάνια πρὸ σας ἐπίτρεψαν νὰ τὰ χτίσετε.

ΔΕΣΠΟΤΗΣ : 'Εκλαμπρότατε και κραταιότατε, αὐτὰ ἔλα εἶναι πολὺ παλαιὰ κι ἂν εἶναι και κανένα νεώτερο τὸ ἔχουμε χτίσει μὲ μπουγιουρντί.

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Ποιανὸ μπουγιουρντί ;

ΔΕΣΠΟΤΗΣ : Μπουγιουρντί, ἀφέντη μας, ἀπὸ παλαιὰ, ἀκόμα και τελευταῖα του Ἄλη πασά.

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : 'Ο Ἄληπασας οὔτε καλίφης εἶταν, οὔτε σουλτάνος, παρὰ Κάφρος σάν και σᾶς και τὸ ῥφαγε τὸ κεφάλι του, ἔπως θὰ φᾶτε και σεῖς τὰ δικά σας. Κι οἱ ἐκκλησιές και τὰ μοναστήρια σας θὰ γκρεμιστοῦν ἔλα, ἀμέσως, συθέμελα. Ἄμέσως νὰ θαθεῖτε νὰ τὰ γκρεμίσετε ἔλα τὰ μαγαρισμένα σας χτίρια. Σὲ μιὰ βδομάδα πρὸ θὰ γυρίσω τὸν τόπο νὰ μὴν ξαναἰδῶ τέτοια πρῶθενά, ἀλλιῶς πέτρα ἀπάνου στὴν πέτρα δὲ θ' ἀφήσω. Κι ἄλλη φορὰ, ἂν ξανάρθετε νὰ παρουσιαστεῖτε μπροστά μου, νὰ φορᾶτε στεφάνια ἀπὸ ἰτιά στὸ λαιμὸ και σκούφια μπαμπακένια στὰ κεφάλια σας, τὰ σημάδια τῆς σκλαβιάς σας, ὡ ἄπιστο γένος τῶν ραγιάδων. Γκρεμιστεῖτε ἀπ' τὰ μάτια μου ! (Δεσποτάδες και κοιζαμπάσηδες βγαίνουν).

ΤΟΠΑΛ : Νὰ ἴδοῦμε τῶρα θὰ τὸ ἀνοίξουνε τὸ κεμερί ;

ΖΙΧΝΑΛΗΣ : Μὴν τὸ παρατραβάς τὸ σκοινί, ξάδερφε...

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Του ραγιά ἔσο κι ἂν του σφίξεις τὸ σκοινί, λίγο του εἶναι. 'Ο ραγιάς δὲν πρέπει νὰ βλέπει παραπάνω ἀπ' τὸ πόδι του ἀφέντη του.

ΤΟΠΑΛ : Νὰ σοῦ πῶ, μπέη μου. Τὸ κράτος μας εἶναι μεγάλο και δυνατὸ, ἀλλὰ μὴ σοῦ περνᾶει ἡ ἰδέα πὼς κυβερνᾶει μόνο μὲ τὴ φοβέρα και μὲ τὸ ματσούκι. 'Εμεις οἱ κοσμικοὶ δὲν πολυανακατευόμαστε μὲ τὰ θρησκευτικὰ πράγματα και μὲ τὰ γράμματα, ἔμεις εἴμαστε τῆς πραχτικῆς ζωῆς και ξέρουμε πὼς, γιὰ νὰ κρατᾶμε καλύτερα τὴν ἐξουσία στὰ χέρια μας, γιὰ νὰ ἔχουμε τὸ λαὸ ὑποταχτικὸ κι ὑπάκουο νὰ δουλεύει, χρειάζεται: μιὰ στὸ καρφί και μιὰ στὸ πέταλο, ἔχι ὀλοένα νὰ τόνε φοβερίζουμε και νὰ τόνε βασανίζουμε, παρὰ νὰ του χαϊδεύουμε και τὸ φιλότιμο. Τότε ὁ σκλάβος σου δγάζει πολὺ δουλειά. Γι αὐτὸ τοὺς ἀφήνουμε και τὴν πίστη τους, στοὺς ἀλλόπιστους, και τοὺς ἀρχόντους τους πρὸ ξέρουν τὴ γλώσσα τους και τὰ συνήθια τους και τοὺς ζεύρουν εὐκολώτερα και τοὺς κάνουν νὰ δουλεύουν μὲ περισσότερη προθυμία. 'Εμεις ἔχουμε συμφέρο νὰ δουλεύει ὁ σκλάβος, νὰ βγάζει πλοῦτο και γι αὐτὸ πρέπει μὲ τοὺς ἀρχόντους τους νὰ τᾶχουμε καλά. Νὰ τοὺς χαϊδεύουμε, νὰ τοὺς δίνουμε κι ἀέρα, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ κυβερνᾶνε αὐτοὶ τοὺς σκλάβους.

ΖΙΧΝΑΛΗΣ : 'Εγὼ λέω ἡ δικαιοσύνη εἶναι καλύτερη και στεριώνει πιὸ καλά ἕνα βασίλειο και πρέπει νὰ ἔχουμε και συμπόνοια στοὺς ἀνθρώπους. Πλάσματα του Θεοῦ εἶν' ἔλοι.

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Τί μου λές, ξάδερφε ; Ἄχα χούχα ! Κι εἶσαι και στρατιωτι-

κός ; Ἐγὼ δὲν ξέρω ἄλλο νόμο ἀπὸ τὸ σπαθί. Ζωὴ θὰ πει δύναμη. Καὶ τὴ δύναμή μου πρέπει νὰ τὴν δειχῶ κάθε στιγμὴ, νὰ ᾖναι ὁ φόβος κι ὁ τρόμος. Ἔτσι κυβερνιέται ὁ κόσμος. Ἐ, Βεζύρη μου, Τοπάλ Ἀλῆ πασᾶ ;

ΤΟΠΑΛ : Ἀφροῦ μου ρωτᾶς τὴ γνώμη μου, μὲ τὸ συμπάθιο θὰ σοῦ πῶ : ὄχι, ὁ κόσμος καταχτιέται μὲ τὸ σπαθί, ἀλλὰ κυβερνιέται μὲ τὴν πολιτικὴ κι τὴ πολιτικὴ ξέρει πότε θὰ φοβερῆξει καὶ πότε θὰ χαϊδέφει καὶ τὸ πᾶν εἶναι, ὅπως εἶπα, νὰ βάλεις καλοὺς ἐπιστάτες.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ : (Μπαίνει) Ἦρθε ὁ Μελέκ πασᾶς.

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : (Χαιρετίζοντας τὸν Μελέκ πασᾶ πού μπαίνει). Νά, τοῦτα ᾖναι χαμπέρια. Καλωσόρισες, πασᾶ μου Μελέκ. Ἐ, τὸν ἔπιασες ἐκείνον τὸ σκυλοδάσκαλο ; Μοῦ τὸν ἔφερες νὰ τόνε γδάρω ζωντανό ;

ΜΕΛΕΚ : Τὸ Γαζῆ ; Αὐτὸς ὁ σκύλος μου ξέφυγε. Πρόφτασε καὶ μπαρκαρίστη. Σοῦφερα ὅμως ἐβδομῆντα, τοὺς καλύτερους ἀπ' ἔλο τὸ Πήλιο. Εἶναι νοικοκυρατοὶ γεροὶ καὶ μὴ σοῦ κάνουνε τὸ μισοκακόμοιρο.

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : (Στὸν γραμματικὸ). Φέρε μου δῶ τὸν Ἀμπντούλ. (Στὸν Μελέκ) Νά ξαποστάσεις, πασᾶ μου καὶ νὰ σὲ ἰδῶ. Θὰ σὲ πάρω μαζί στοῦ σεφέρι. Ἄιντε μπακαλούμ, κάτσε.—Καφέ καὶ τσιμπούκι ! (μπαίνει ὁ Ἀμπντούλ).

ΑΜΠΝΤΟΥΛ : Διατάξει ἐφέντημ !

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Ἀμπντούλ, πάρε αὐτοὺς τοὺς ραγιαδες, ἐβδομῆντα, ποῦφερε ὁ Μελέκ πασᾶς καὶ κλεῖσε τους μὲ ἀσφάλεια καὶ φύλαξε τους καλά· θὰ τοὺς ἀνακρίνουμε ἕναν ἕναν ἀπὸ αὔριο. Ξέρεις ἐσύ.

ΑΜΠΝΤΟΥΛ : Πογιά, ἐφέντημ ! (βγαίνει).

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Τοῦτοι οἱ νεονοικοκυρατοὶ εἶναι πολὺ πονηροί. Μὲ τὴν τσιμπίδα νὰ τοὺς θγάλεις τὸν παρᾶ. Ἰποφέρουνε τὰ μαρτύρια καὶ προτιμᾶνε νὰ ψοφήσουν, παρᾶ νὰ μαρτυρήσουν πού τῶχουν τὸ κεμέρι.

ΤΟΠΑΛ : Ὅσοι τὸ χρῆμα τὸ μαζεύουν μὲ ἴδρωτα, δύσκολα τὸ ξοδεύουν.

ΔΡΑΜΑΛΗΣ : Τὸ σεφέρι ἔχει ἔξοδα καὶ πρέπει νὰ τὰ θγάλει καὶ νὰ θγάλει καὶ κέρδος. Λένε πῶς ὁ Μωριάς εἶναι πλούσιο μέρος κι ἔχει κι ὁμορφες γυναῖκες. Ἐκεῖ ἐσένα, ξάδερφε, πούσαι πονόψυχος θὰ σὲ θάλω νὰ διαλέξεις τὰ ὁμορφότερα κορίτσια, ἀπὸ τὰ καλύτερα σπίτια. Καὶ σένα Βεζύρη μου, Τοπάλ Ἀλῆ πασᾶ, πού ἀγαπᾶς τὴν πολιτικὴ καὶ τὸ χρῆμα, ἐκεῖ θὰ σὲ κάμω θησαυροεισπράχτορα καὶ θησαυροφύλακα. Χάιντε μπακαλούμ, διάζουμαι, διάζουμαι νὰ κατέβω στοῦ Μωριά. Ἰσαλα !

ΤΟΠΑΛ : Ἀλὰ βερμέρσου ! (Ἀλλαγὴ).

ΕΞΗΓΗΤΗΣ : Τὸν εἶπε φιδομάνα τὸ Μωριά ὁ Σουλτάνος, τι ἔτσι τοὺς εἶδε, φίδια τους ξεσηκωμένους, πού τοῦχαν καταλύσει στοῦ Μωριά τὸ κράτος, καὶ πιδὸ μεγάλο φίδι τὸν Κολοκοτρώνη, τὸν κλεφτοκαπετάνιο, ποῦχε σ' ἕνα χρόνο —τὸν πρῶτο, τὸ γλυκὸ τῆς λευτεριάς τὸ χρόνο— κερδίσει μάχες, πάρει κάστρα καὶ προπάντων τὴν καρδιά τοῦ Μωριά πού τότε τὴν ἔλεγαν Ντρομπολιτσά. Τὸ πιδὸ σπουδαῖο, ποῦχε μάθει τοὺς σκλάβους, πού πρὶν ἔτρεμαν τὸν Τοῦρκο, τώρα νὰ τοῦ ἀντιστέκονται καὶ νὰ τὸν πολεμᾶνε. Καὶ θᾶχαν ἀποδιώξει ἀπ' τὸ Μωριά τὸν τύραννο, ἂν τὸν ἱερὸν ἀγῶνα τους δὲν τὸν φαρμάκωνε ἐν' ἄλλο φίδι, φίδι τὸντι ὀλέθριο, φίδι σὰν τῆς Γραφῆς τὸ πρῶτο σκάνταλο, ἡ διχόνοια : τὸ χρῆμα ξεμαυλίζει τίς ψυχές, ὁ πόθος

τῆς ἐξουσίας χαλάει τοὺς ἥρωες, τὸ συμφέρον
τὸ ἀτομικὸ προδίνει τοὺς ἀγῶνες. Τώρα
στὴν Πάτρα ἀπόξω ἄς πάμε λίγο, γιὰ νὰ ἰδεῖτε
πολεμικὲς σκηνὲς καὶ τὸν Κολοκοτρώνη.

**ΣΚΗΝΗ 2. Ἐξω ἀπ' τὴν Πάτρα. Μάντρες, ταμπούρια
καὶ μιὰ μουριά.**

(Ἀκούγονται ντουφέκια ἀνάγια καὶ ταμπούρια καὶ σάλπιγγες πὺν
βαρῶνε ἐφοδοί). (Μπαίνουν Ἕλληνας μὲ Ἑβραῖον αἰχμάλωτό του).

ΕΛΛΗΝΑΣ : Πηλάλα μπροστά, μὴ μπερδεύεσαι στὰ πόδια μου! Ἑβραῖος,
μωρέ, καὶ θυγῆκες στὸν πόλεμο; Γιὰ πλιάτσικο θυγῆκες;

ΕΒΡΑΙΟΣ : Μὴ μὲ σκοτώσεις, μὴ μὲ σκοτώσεις! Θὰ ξαγοραστῶ, ἔχω νὰ σοῦ
δώσω χρήματα.

ΕΛΛΗΝΑΣ : Ἑβραῖος καὶ νὰ δώσεις χρήματα! Ποῦ τὰ ἔχεις; Γιὰ νὰ ἰδῶ,
πόσα δίνεις;

ΕΒΡΑΙΟΣ : Ἀπάνω μου δὲν ἔχω οὔτε μεταλλίκι. Ἀμὴ ἔχει ὁ μπαμπᾶς μου
στὴν Πάτρα.

ΕΛΛΗΝΑΣ : Ἐχει ὁ μπαμπᾶς σου λεφτὰ καὶ σ' ἄφησε σένα νὰ ἔγεις στὸν
πόλεμο;

ΕΒΡΑΙΟΣ : Ἐγὼ ῥθᾶ γιὰ νὰ τὸν πεισματώσω. Μὴ μὲ σφάζεις, νὰ χαρεῖς!
Τί θὰ καταλάβεις νὰ μοῦ χύσεις τὸ λίγο αἶμα; Εἶμαι χυκιάρης!

ΕΛΛΗΝΑΣ : Χυκιάρης εἶσαι; Μὴν τὸ λές γιὰτί θὰ σὲ πρυλήσω ἐγώ. Ἄν εἴ-
σαι σὺ Ἑβραῖος, ἐγὼ ἔμαι Δημητσανίτης. Τράβα μπρός! Τράβα μπρός!
(Βγαίνουν)

ΚΑΛΟΓΕΡΟΣ : Ἐ, κυρὰ Παναγιά, πήγαινε καὶ σὺ μὲ τοὺς Τούρκους, ἀφοῦ
τοὺς θέλεις. (Μπαίνει κρατώντας εἰκόνημα τῆς Παναγίας). Ἐδῶ σ' ἀφή-
νω, νά! Δὲ σὲ παίρνω, ἂν δὲ δοθηθῆσεις καὶ δὲ δυναμώσεις τοὺς Ἕλληνες.
(Ἀφήνει χάμω τὸ εἰκόνημα). Ὠχ, ὦχ, ὦχ! (Φεύγει).

ΕΛΛΗΝΑΣ (Μπαίνει). Μᾶς φάγανε τὰ σκυλιά! Φεύγετε νὰ φεύγουμε! (Περ-
νάει καὶ βγαίνει. Πίσω ἀπὸ μιὰ μάντρα μπαίνει Τούρκος μπαϊραχτιά-
ρης μὲ τὴ σημαία του. Μαζί του καὶ μερικοὶ Ἀρβανίτες στρατιῶτες).

Α. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ : Γίνανε λαγοί! Τεκί τέμενε! (Φωνάζει κατὰ ἔξω). Μπέσα
γιὰ μπέσα ὄρέ, ἔλα δῶθε νὰ μιλήσουμε!

ΕΛΛΗΝΑΣ : (Μπαίνει ἀπ' τὴν ἄλλη μάντρα). Τί θές νὰ εἰποῦμε, ὄρέ Ἀρ-
βανίτη;

ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ : Γιατί δὲ στεκόσαστε νὰ πολεμήσετε, ὄρέ, παρὰ φεύγετε σὰν
λαγοί;

ΕΛΛΗΝΑΣ : Θὰ σταθοῦμε, ὅποτε θελήσουμε.

ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ : Ποῦ ἔναι ὁ βλαχοβασίλειός σας, ὁ Κολοκοτρώνης; Ἐφυγε καὶ
σὰς παράτησε κι ἀπὸ τότε τὰ κάνετε ἀπάνω σας.

ΕΛΛΗΝΑΣ : Σιγά, ὄρέ μπέρομ! Ἀπάνω σας τὰ κάνουμε, ἔχι ἀπάνω μας!

ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ : Μπᾶς κι εἶσαι Ἀρβανίτης, ὄρέ;

ΕΛΛΗΝΑΣ : Ἀρβανίτης! Ἀμὴ;

ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ : (Τοῦ μιλάει κάμποσα Ἀρβανίτικα)

ΕΛΛΗΝΑΣ : Βέβαια.

ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ : Τί βέβαια; Δὲν κατάλαβες τί σοῦ πα, καὶ λές πὼς εἶσαι Ἀρ-
βανίτης! Ἐ, ὄρέ, μπαμπέσης ἄνθρωπος εἶσαι. Φεύτης, φτοῦ! Φεύγα, γιὰτί
θὰ σοῦ ρίξω καὶ θὰ χαλάσω κάνα βόλι σὲ ἄπιστο κρέας. (Ντουφεκιὲς κι
ἀπ' τὶς δυὸ μεριές. Μπαίνουν Κολοκοτρώνης, Πλαπούτας, Σουμάνης,
Νικολέτος, Φωτιάκος κι Ἕλληνες).

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: "Ε, μωρέ "Ελληνες! Τί τούς φοβόσαστε μωρέ; "Ανθρωποι είναι: κι αυτοί μωρέ! Μὲ κόκκαλα πού σπάζουν, μὲ κρέας πού λαδώνεται καὶ μ' αἷμα πού χύνεται καὶ δάφει τὴ γῆς. Κι ἀντὶς νὰ φοβόνται αὐτοί, πού πολεμᾶνε ξένοι, σὲ ξένο μέρος, γιὰ ξένα διάφορα, φοβόσαστε σεῖς οἱ ντόπιοι: ποῦσαστε μὲς στὸν τόπο σας, πού πολεμᾶτε γιὰ τὸ ἔχει σας γιὰ τίς ζωές σας, γιὰ τίς γυναῖκες σας καὶ γιὰ τὰ παιδιὰ σας! Εἶδε ὁ δοῦλος τὸν ἀφέντη του καὶ φοβήθηκε! Πάρτε το μωρὲ ἀπόφαση πὼς δὲν εἶσαστε πιὰ δοῦλοι. Εἶσαστε ἐλεύτεροι, μωρέ! Τοῦτα τ' ἄγια χώματα εἶναι δικὰ μας, μωρέ. Πολεμᾶτε, μωρέ! Γιὰ τὸ δίκιο σας, γιὰ τὰ χώματά σας, μωρὲ "Ελληνες, διαφεντεῦτε τὴ λευτεριά σας, μωρέ. "Ελα δῶ ἐσὺ Σουμάνη!

ΣΟΥΜΑΝΗΣ: Διαταή!

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: "Εσὺ 'σαι "Αρβανίτης κι "Οσμανλής.

ΣΟΥΜΑΝΗΣ: Εἶμαι.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: "Όταν πήραμε τὴν Ντρομπολιτσά, ἐσὺ δὲν τὸ θέλησες νὰ φύγεις, ἔπως οἱ ἄλλοι πατριῶτες σου πολεμιστάδες, παρὰ τὸ πῆρες ἀπόφαση νὰ μείνεις καὶ νὰ πολεμήσεις μὲ μᾶς.

ΣΟΥΜΑΝΗΣ: "Ετσι.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: Σ' ἔχει τώρα μπαῖραχτάρη του ὁ καπετὰν Πλαπούτας.

ΣΟΥΜΑΝΗΣ: Μ' ἔχει.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: Ξέρεις τί θέλω ἀπὸ σένα; Θέλω νὰ βάλεις τὸ μπαῖράκι σου ἐκεῖ πού 'ναι τὸ γιουρούς μπαῖράκι τὸ Τούρκικο.

ΣΟΥΜΑΝΗΣ: Καλά!

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: Τηράτε τον, "Ελληνες! Εἶναι "Αρβανίτης κι "Οσμανλής, ἀλλὰ εἶναι λεύτερος ἄνθρωπος, στρατιώτης. Δὲ φοδᾶται! Τηράτε τον πὼς πάει, κρατώντας ψηλὰ τὸ μπαῖράκι του!

ΣΟΥΜΑΝΗΣ: (Κοντὰ στὸν Τούρκο μπαῖραχτάρη). "Ε, ἔρε μπαῖραχτάρη, φεύγα ἀπὸ δῶ, γιὰτὶ ἐδῶ 'ναι ὁ τόπος τοῦ σταυροῦ κι ὁ σταυρὸς νικάει. Στὸ λέω ἐπειδὴ κι ἐγὼ 'μαι Τουρκαρβανίτης καὶ δὲ θέλω νὰ σὲ βαρέσω, παρὰ νὰ πάρεις τὸ μπαῖράκι σου καὶ νὰ φύγεις, νὰ πᾶς ἀπὸ κεῖ ποῦρθες.

ΤΟΥΡΚΟΣ: "Απιστε, ἔγινες ραγιαῆς κι εἶσαι μὲ τούς γκιαούρηδες;

ΣΟΥΜΑΝΗΣ: "Ε, τί τὰ θές τὰ λόγια, ἐγὼ θὰ στὸ πάρω τὸ μπαῖράκι! (Μαλώνουν μὲ τὰ μπαῖράκια, ὁ Σουμάνης τοῦ τὸ σπάζει τὸ κοντάρι).

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: Νικολέτο!

ΝΙΚΟΛΕΤΟΣ: Παρών!

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: "Ανέδα στὴ μουριά καὶ βάρια σύναξη. (Νικολέτος ἔχτελει). "Απάνω τους, "Ελληνες! Σᾶς φεύγουν! Φεύγουν! Πιάστε τους ζωντανούς σὰ λαγούς! (Στρατιῶτες καὶ μπαῖράκια προχωροῦν καὶ βγαίνουν, ἐνῶ ταμποῦρα καὶ σάλπιγγες σημαίνουν ἔφοδο).

ΠΛΑΠΟΥΤΑΣ: "Ο λόγος σου ἔπιασε: τούς κυνηγᾶνε. Μόλις ἔφτιασες ἀπ' τὴν Κόρθο κι ἀκούστηκες, ἀρχηγέ.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: Τίποτε δὲν κάνουμε, ἀφοῦ ἡ Κυβέρνηση μᾶς πῆρε τὸν περισσότερο στρατό.

ΠΛΑΠΟΥΤΑΣ: Σήμερα ἔφυγε κι ὁ Σέκερης. Πῆρε διαταγή, λέει, νὰ πάει μαζί μὲ τὸ Ρήγα τὸν Παλαμήδη νὰ πιάσουνε τὰ μεγάλα Ντερῶνια. Μᾶς διαλύσανε ἡ κυβέρνησή μας.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: Καὶ μεῖς θὰ δικλύσουμε τὴν πολιορκία τῆς Πάτρας, Φωτᾶκο!

ΦΩΤΑΚΟΣ: Διάταξε, ἀρχηγέ!

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: Τράβα πίσω στὸν ληνὸ καὶ πὲς στοὺς γραμματικούς νὰ μοῦ ἐτοιμάσουν ἀμέσως τὰ γράμματα.

ΦΩΤΑΚΟΣ: Πάω.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ: Ποιοὶ 'ναι κείνοι ποῦρχονται;

ΠΛΑΠΟΥΤΑΣ: "Ο Γιώργης ὁ Σισίνης εἶναι κι ὁ δεσπότης "Ηλείας ὁ Κύριλλος.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Χμ. Μεγάλο συμπεθεριό, μικρή θάνα! ή προΐκα. Καλωσορίσατε ! Ποῦ νά σᾶς βάλουμε ; ὁ πόλεμος δὲν ἔχει βολές γιά δεσποτάδες... Γιά νάκούσουμε τὰ χαμπέρια σας.

ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ : Ἀκούσαμε πὼς ἀποφάσιες νά λύσεις τὴν πολιορκία τῶν Πατρῶν. Δὲν κάνεις καλά, στρατηγέ.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Ἀπὸ πότε οἱ δεσποτάδες ξέρουν καλύτερα ἀπὸ τοὺς στρατηγούς ;

ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ : Οἱ δεσποτάδες δὲν ξέρουν, ἀλλὰ ὁ μινίστρος τοῦ πολέμου ξέρει.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Ὁ ἐκλαμπρότατος κύρ Κωλέτης ;

ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ : Ὅποιος κι ἂν εἶναι, ἂν αὐτὸς εἶναι ἀρμόδιος. Πρέπει νά ἔχωμεν πειθαρχίαν διὰ νά νικήσωμεν καὶ ἡ πειθαρχία προὔποθέτει ἀξιωματικὴν ἱεραρχίαν.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Γνωρίζεις δέσποτά μου πὼς μοῦ πήραν τοὺς στρατιῶτες καὶ μ' ἄφησαν μοναχόν ;

ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ : Ὁ μινίστρος τοῦ πολέμου...

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Μὲ συμπαθᾶς, δεσπότη μου, ὁ μινίστρος τοῦ πολέμου δὲν ἔγινε μινίστρος γιά νά μὴν ἀφήσει τίποτα ὀρθό. Γνωρίζεις πὼς στείλανε ἀνθρώπους νά μὲ σκοτώσουν ;

ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ : Ὅλοι ἐσεῖς οἱ...

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Οἱ κλεφτοκαπεταναῖοι, πές το, μὴ ντρέπεσαι.

ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ : Ἔγω, οἱ στρατιωτικοί, βλέπετε παντοῦ ἐχθροὺς καὶ φονεῖς.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Δὲ στείλανε τὸν Νούτσο καὶ τὸν Μπαλάσκα νά ξεκάνουν τὸν Ὀδυσσέα καὶ κείνος τοὺς ἐπρόλαβε ; Δὲ σκότωσαν τὸν Ἀντώνη τὸν Οἰκονόμου σὺν τὸ σκυλί στὸ ἀμπέλι ; Δὲ μᾶς κυνηγᾶνε ἔλους μὲ κρυφούς βαλτούς ; Δὲν κατάφεραν νά λείψει ἡ ἐμπιστοσύνη καὶ νά μὴν ἐμπιστευόμαστε κανεῖς κανέναν ;

ΚΥΡΙΑΛΛΟΣ : Ὅπωςδὴποτε ἐμεῖς οἱ ὑπεύθυνοι πρέπει νά δίνουμε τὸ παράδειγμα καὶ νά μᾶς κυβερνάει πάντοτε τὸ πνεῦμα τῆς αὐτοθυσίας.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Ἐμ' ὄχι, δεσπότη μου, καὶ νά παραδοθοῦμε δεμένοι χεροπόδαρα στὰ χέρια τῶν ὀχτρῶν τῆς πατρίδας· κι ὁποιος καταλαβαίνει τὸ νόημα πατρίδα καὶ λευτεριά ἐκεῖνος ἔχει καὶ τὴν εὐθύνη, δεσπότη μου, καὶ ξέρει τί κάνει. Νά σοῦ εἰπῶ, ἐσύ ἔκαμες στὴν Ἀνατολή. Τώρα τελευταῖα ἤρθες σὲ τοῦτα τὰ χῶματα. Δὲν ἤπιας ἀκόμα νερὸ Μωραῖτικο. Γιά κάτσε λίγο ἀκόμα νά πιεῖς νερὸ Μωραῖτικο καὶ τότε θ' ἀλλάξεις ψαλτικὴ.— Ἡ ἀφεντιά σου κύρ Γιώργη Σισίνη τὸ ξέρεις πὼς στείλανε ἀνθρώπους νά μὲ σκοτώσουν ;

ΣΙΣΙΝΗΣ : Ἐγὼ ξέρω, ἐγὼ τοὺς ἐμπόδισα.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Καὶ πὼς δὲ μοῦστειλες χαμπέρι ;

ΣΙΣΙΝΗΣ : Ἀφοῦ τοὺς ἐμπόδισα ;

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Ἐμπόδισες αὐτουνούς, ἀμὴ στέλνουνε ἄλλους.

ΣΙΣΙΝΗΣ : Γι αὐτό, Θεωρῆ, μὲ βλέπεις ἐδῶ.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Ἀκουσε, δέσποτα καὶ σὺ Γιώργη Σισίνη, ἀρχοντα τῆς Γαστρούνης, ποῦσαι μελίσοι ἄτρυγο, καὶ σεῖς στρατιῶτες καὶ καπεταναῖοι καὶ ἀρχηγοὶ ποῦ χύνετε τὸ αἷμα σας γιά νά λευτερώσουμε πατρίδα, μάθετε πὼς, ἐνῶ ἐμεῖς πολεμᾶμε μαζὶ μὲ ἔλο τὸ λαό, καὶ σκοτωνόμαστε, εἶναι καμπόσοι ποῦ ποτέ τους δὲν τὸ πήρανε μὲ τὸ μέσα μυαλό πὼς ἡ πατρίδα μας ἐλευτερώνεται, πὼς ὁ Θεὸς τὴν ὑπόγραψε τὴ λευτεριά τῆς Ἑλλάδας καὶ τὴν ὑπογραφή του δὲν τήνε παίρνει πίσω. Εἶναι πολλοὶ ποῦ θέλουν αὐτοὶ νά πάρουν τὴ θέση τῶν Τούρκων, καὶ νά μὴ μᾶς λείψουν ποτέ οἱ τύραννοι. Ἐφόρεσαν τίς Τούρκικες φορεσιές κι ἄς εἶναι χριστιανοὶ κι ἀρχίσανε τίς διαολιές, τίς σπιουნიές καὶ τίς προδοσιές, ποῖος νά ξεκάνει τὸν ἄλλονε, γιά νά πάρει αὐτὸς μόνος του νᾶχει τὴν ἐξουσία καὶ βρίσκουνε ξένους πρόθυμους βοηθοὺς καὶ κάνουνε πάτα ἀκόμα καὶ μὲ τὸν ἴδιο τὸν Τούρ-

κο και κοιτάζουν πώς να βγάλουν απ' τή μέση τούς αγωνιστές. Νά, έδω θά τήν είχαμε πάρει τήν Πάτρα, αλλά τὸ στρατὸ λίγο λίγο μᾶς τὸν πῆραν ἀπὸ δῶ και στείλανε λίγους γιὰ τὰ μάτια τάχα νὰ φυλάξουνε τὰ δερβένια, ἀλλὰ τούς περισσότερους τούς κρατᾶνε γι ἀσφάλεια κοντὰ τους και τούς κάνουνε σωματοφύλακες. Ἐδῶ μείναμε τόσο λίγοι πού δὲ μπορούμε νὰ κάνουμε τίποτα και ὁ ἐχθρὸς πῆρε θάρρος και βγαίνει κάθε μέρα ἀπὸ τὸ κάστρο και μᾶς κυνηγᾶει. Και τὸν βοηθᾶει ἀπὸ τή θάλασσα και ὁ Αὐστριακὸς και ὁ Ἑγγλέζος. Ἐ, δὲ θ' ἀφήσουμε τὸ γάμο νὰ πᾶμε γιὰ πουργάρια. Ἕλληνες, ἀκούστηκε πὼς ὁ Σουλτάνος ἐτοιμάζει μεγάλο σεφέρι γιὰ τὸ Μωριά. Ἡ πατρίδα μας και ἡ λευτεριά μας κιντυνεύουνε ὄχι ἀπὸ τὸ Σουλτάνο, πούναι θρονιασμένος στὴν Πόλη, ἀπ' αὐτὸν δὲν ἔχουμε φόβο. Ὅχι, ἡ πατρίδα μᾶς κιντυνεύει ἀπὸ τούς ντόπιους σουλτάνους, πού παίζουσι τὸ κρυφτούλι μὲ τὸν Τούρκο και θέλουν νὰ καβαλλικέψουν τὴν ἐπανάσταση. Ἄς τὸ μάθουνε και αὐτοὶ και ὄλος ὁ κόσμος πὼς δὲ θ' ἀφήσουμε τόσο αἷμα πού χύνεται νὰ πᾶει χαμένο. Ὅσο κρατᾶμε τ' ἄρματα δὲ θά παραδεχτούμε τύραννο νὰ μᾶς καβαλλήσει. Ἀκούσαμε ἀκόμη και τοῦτο ἀπὸ τὰ στόματα αὐτῶν πού λέγονται ἐκλαμπρότατοι και λογιώτατοι και ὄσα θέλεις ὄτατοι, πὼς ἐμεῖς ἐδῶ, λέει, δὲν εἴμασθ' Ἕλληνες, παρὰ Γραικοὶ και Ρωμιοὶ και ἀνάξιοι γιὰ λευτεριά και ὥσπου νὰ μάθουμε, λέει, στὴ λευτεριά, μᾶς χρειάζεται ματσούκι ὅπως στὰ παιδιὰ ἀπ' τὸ δάσκαλο. Κι ἄλλος μᾶς λέει νὰ πέσουμε στὰ πόδια τοῦ Ἑγγλέζου, ἄλλος στὰ πόδια τοῦ Φραντσέζου και ἄλλος ἀλλοινοῦ. Κι ἐγὼ σᾶς λέω πὼς τὰ ξένα πόδια βρωμιᾶνε. Σᾶς καλᾶ ὄλους ἀμέσως και θά γράψω γράμματα παντοῦ, νὰ μαζευτούμε στὴν Ντρομπολιτσά, γιὰ νὰ ἴδουμε τί θά κάνουμε. Γιὰ νὰ μὴ μᾶς νιώσουνε πὼς φεύγουμε και μᾶς ριχτοῦνε οἱ Τούρκοι τῆς Πάτρας, θά τραδηχτούμε λίγοι λίγοι και ὄσοι μένουσι παρὰ πίσω θά κρατᾶνε ντουφέκι.— Ἐσὺ και ἐγώ, ὄρε Πλαπούτα!

ΠΛΑΠΟΥΤΑΣ : Καλά!

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Νά εἰπεῖτε σ' ὄλο τ' ἀσκέρι, ὄσοι θέλουν νὰ ἴδουνε τίς φαρμίλιες τους, νὰ λοξοδρομήσουνε και νὰ πεταχτοῦνε στὰ χωριά τους και νὰ ῥθουνε τὸ γληγορότερο πίσω, νὰ μ' ἀνταμώσουν. Χάιντεστε και καλὲς ἀντάμωσες στὴν Ντρομπολιτσά! Ἄιντεστε και σὺ δεσπότη μου, μὴν ἔρθουν οἱ Τούρκοι ἐδῶ και σᾶς πιάσουνε. Τραβᾶτε, θά φυλάξω ἐγὼ γιὰ σᾶς. Ἡρθεσ Φωτάκος; (Φωτάκος μπαίνει, Κύριλλος, Σισίνης, βγαίνουν ὄλοι).

ΦΩΤΑΚΟΣ : Διατάχτε, ἀρχηγέ!

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Ἐ, πού ναι αὐτοὶ οἱ γραμματικοὶ; Ἀκόμα δὲν τὰ ῥαψαν κείνα τὰ γράμματα;

ΦΩΤΑΚΟΣ : Ἐτοιμα εἶναι, νὰ τους ἔρχονται!

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Τί, κάλεσμα θέλουν; Τὸν Σπηλιωτόπουλο και τὸν Οἰκονόμου! (Φωτάκος βγαίνει και ξαναμπαίνει μὲ τούς Μ. Σπηλιωτόπουλο και Μιχαὴλ Οἰκονόμου).

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Θά ξεκινεῖστε ἀμέσως. Ἐσὺ Σπηλιωτόπουλε θά κόψεις γραμμὴ γιὰ τὸ Ἄργος. Ποιὸ εἶναι γιὰ τὸ Ἐχτελεστικό; (ὑπογράφει) Στὸν πρόεδρο τὸν Κανακάρη στὰ χέρια του. Ποιὸ εἶναι γιὰ τὸν Πρίντζιπα; (ὑπογράφει).

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ : Τοῦτο γιὰ τὴν καπετάνισσα τὴν κυρὰ Μπουμπουλίνα.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : (Ἐνῶ ὑπογράφει) Σπηλιωτόπουλε, στὰ χέρια της.

ΣΠΗΛΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ : Ὅλα τὰ γράμματα στὰ χέρια θά πᾶνε τοῦ καθενοῦ, ἀρχηγέ.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Τὸ ξέρεις, ὄρε Σπηλιωτόπουλε, ἀλλὰ σοῦ τὸ θυμίζω και ἐγώ. Κι ἄκουσε: θά γυρίσεις ἀμέσως στὴν Ντρομπολιτσά και νὰ εἰπεις τῆς κυρὰ Γιώργαινας, ξέρεις, νὰ μοῦ κόψει και ράψει ἓνα σῶδρακο, γιὰτὶ δὲν ἔχω ν' ἀλλάξω. Κι ὄταν φτάσω ἐκεῖ τῆς τὸ πληρώνω.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ : Τοῦτο εἶναι γιά τόν Τσόκρη.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : (*Ἐνῶ ὑπογράφει*) Στοματικά σέ ὄλους ὄσους σᾶς ρωτᾶνε θά λέτε νά δίνουνε θάρρος στόν κόσμον καί νά παιδεύουν ἐκείνους πού λιποψυχᾶνε· κι ὄσους προσκυνᾶνε, σκότωμα! Κι ἄμα σοῦ φωνάζουνε οἱ Κωλέτηδες κι οἱ Μαυροκορδάτοι, ἐσύ τόν κουφό. Καί νά φυλαγόσαστε ἀπό τή διαβολική τριάδα. Ἰδραίους καραβοκύρηδες, Κοτζαμπάσηδες Μωραίτες καί τὰ ξένα δάχτυλα. Βάλτε κοντά τώρα καί τοὺς ξενοφερμένους τοὺς λογιώτατους—νά μέ συμπαθᾶτε ἕρε γραμματικοί, ἀμή σᾶς πῆρε καί σᾶς σήκωτε μέ τίς ἑλληνικοῦρες σας. Ἄλλα σᾶς λέμε, ἄλλα γράφετε.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ : Δέ μάς ἐμπιστεύεσαι, ἀρχηγέ :

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Ὅπως καταντήσαμε δέν ἐμπιστεύομαι οὔτε τὰ μάτια μου οὔτε τ' ἄρτιά μου. Κι ἄν σᾶς ρωτάει καί κανένας μέ ποιό κόμμα ἢ μέ ποιό σύστημα εἶναι ὁ Κολοκοτρώνης, νά εἰπείτε πῶς εἶμαι μέ τὸ σύστημα πού θέλει τήν ἐλευθερία τῆς πατρίδας.—Ἐδῶ τί λέει ; διάβασε.

ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ : Γενναιοτάτον Νικήταν Σταματελόπουλον, εἰς χειρας του, Λεοδάδαιαν. Χαιρετισμούς γενναιοτάτον Ὀδυσσεάν Ἀνδρίτσον.

ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ : Ἐλα δῶ, Πετρόπουλε. Ἐσένα σέ στέλνω γιά νά μοῦ φέρεις σωστή εἰδηση γιά τὸ Δράμαλη καί τὸ σερῆρι του. Θά περάσεις τὰ Δερβένια καί θά φτάσεις ἴσαμε Λειβαδιά, ὅπου ἀνταμώσεις Νικήτα, εἴτε Δυσσέα καί νά μοῦ φέρεις χαμπέρι καί τοῦ Νικήτα πέστου καί στοματικά πῶς τόν περιμένω. Ὅπου ἄν βρίσκειται, νά ξεκινήσει ἀμέσως. Θά γυρίσεις κι ὅπου μ' ἀνταμώσεις καί σεῖς ὄχι πού εἴσουν, πούπετα. Τί ἔκανες, τίποτε. Στό καλὸ καί καλὸς ἀντάμωσες στήν Ντρομπολιτσά!

(*Ἀλλαγὴ*)

ΕΞΗΓΗΤΗΣ : Τώρα στ' ἀρχοντικό τοῦ Λόντου, στή Βοστίτσα, ὅπως λεγόταν τότε τὸ Αἴγιο, ἀνταμώνουν τὰ τζάκια τοῦ Μωριᾶ, οἱ φεουδαρχόντοι, Λόντος, Ζαΐμης, Νοταρᾶς καί Κρεβατᾶς. Προσμένουν ἀπόκριση ἀπ' τὴ Ζάκυνθο, ὅπου ἔχαν σταλμένη ἀναφορὰ στόν Ἄγγλο διοικητή, μέ πρόταση νά πιανε τὸ Μωριᾶ ἢ Ἄγγλία. Τὴν πατρίδα τους συχνά πολλοί σάν χτήμα τους τὴν ξεπουλήσαν.

ΣΚΗΝΗ 4η. Στὸ ἀρχοντικό τοῦ Λόντου,

(*Λόντος, Ζαΐμης, Νοταρᾶς, Κρεβατᾶς, Ζαφειρόπουλος, ὑπηρέτης*).

ΛΟΝΤΟΣ : Τὸν ἀγαπάει ὁ λαός, ὄλοι τ' ὄνομά του ἔχουνε στό στόμα τους. Καλημέρα τοὺς λές καί ὄε σέ χαιρετᾶνε, παρὰ ρωτᾶνε πούν' ὁ Κολοκοτρώνης. Οἱ ἄνθρωποι μας, τοὺς μιλάμε γιά τίς δουλειές κι αὐτοὶ σοῦ ἀπαντᾶνε τί κάνει ὁ Κολοκοτρώνης. Μᾶς ἔγιναν κι οἱ Ρωμιοὶ ἄνθρωποι καί μάς λένε τὴ γνώμη τους. Οἱ Μωραίτες ὀρκίζονται στ' ὄνομά του κι ὅπου ὄγει, τρέχει ὁ κόσμος καί τοῦ φωνάζουνε ζήτην κι ἄλλοι τότε λένε ἐκλαμπρότατο, ἄλλοι πανιερώτατο, ἄλλοι ἀφέντη, βασιλιᾶ καί σωτήρα. Καί κείνος, ἢ πονηρὴ ἀλπού, τοὺς καλοπιάνει μέ μύθους, μέ φτωχοφερσίματα, μέ μαλαγαγιές καί τοὺς συνεπαίρνει μέ τὸ λόγο πού βρήκε, «λευτεριά». «Λευτεριά» τοὺς λέει κι ὄλοι, σὰ μεθυσμένοι, φωνάζουνε καί πιστεύουνε πῶς κάτι εἶναι αὐτὴ ἢ λευτεριά.

ΝΟΤΑΡΑΣ : Ἐτσι νομίζουνε πῶς θάρθει ἢ λευτεριά κι ἀπὸ μισοτσάρουχους καί ψειρήδες θά τοὺς κάμει ἀφεντάδες, νά τρώνε μέ χρυσᾶ κουτάλια. Τὸ

- χειρότερο είναι πώς του 'ναι άφροσιωμένοι κι όλοι οι πολεμιστάδες. 'Εγώ, που να έμπιστευτώ πια Μωραίτη! Γι αυτό έφερα τους Ρουμελιώτες κι ένας Θεός ξέρει τι μου κουστίζουν.
- ΚΡΕΒΑΤΑΣ:** 'Η λευτεριά έχει μαγέψει τ' άφτια του κόσμου και κάνουνε σαν τρελλοί.
- ΛΟΝΤΟΣ:** Είναι αυτός ό πλάνος και οι όμοιοι του που τάζουνε στους πεινασμένους φούρνους με καρδέλια και λένε πώς θα τους τα φέρει ή λευτεριά.
- ΝΟΤΑΡΑΣ:** Οι κλέφτες! Τάζουνε, γιατί να μην τάζουνε; Τα δικά μας τάζουνε, του Νοταρά, του Λόντου, του Κρεβατά και τα δικά σου, Κύρ 'Αντρέα Ζαΐμη, που κάθισαι φτου και δέ μιλάς.
- ΖΑΪΜΗΣ:** 'Ανακατώνεται ό κόσμος. Οι καιροί αλλάζουν. Ευπνάει το πλάσμα του Θεού και ζητάει το δικό του.
- ΝΟΤΑΡΑΣ:** Δέ ζητάει το δικό, παρά το δικό σου και το δικό μου να το κάνει δικό του.
- ΖΑΪΜΗΣ:** Δίκιο, δικό το ίδιο είναι.
- ΛΟΝΤΟΣ:** Και ποιός του δίνει; 'Εμ' έχι κι έτσι, κύρ Ζαΐμη μου, δέ θα σταυρώσουμε τα χέρια να τα παραδώσουμε όλα στα κοπέλια μας. Κι αν όλοι έσεϊς τ' αποφασίστε να σκυφτε το κεφάλι, έγώ δέν το σκύβω. Να σηκώσουμε ψηλά δικούς μας ανθρώπους, έμπιστους.
- ΖΑΪΜΗΣ:** Κι ό πιο έμπιστος, άμα του δώκεις την έξουσία και νιώσει τη γλύκα, δέν την αφήνει ύστερα απ' τα χέρια του άμα είναι ικανός. Να ό Βασίλης ό Πετμεζάς. Τόνο κάναμε στρατηγό. 'Εγινε; Δέν έγινε! Του λέει ό Κολοκοτρώνης «έλα δώ» και πάει τρέχοντας!
- ΝΟΤΑΡΑΣ:** 'Επρεπε να τον είχαμε ξεκάμει το βλαχοδασιλιά. Είναι πονηρή άλεπου και δέν πιάνεται.
- ΚΡΕΒΑΤΑΣ:** Δέν είναι σωστό να ξεκάνουμε τους ανθρώπους που πολεμάνε. Κι ό Κολοκοτρώνης αξίζει.
- ΛΟΝΤΟΣ:** Μόνο τα δόντια να του βγάλουμε.
- ΝΟΤΑΡΑΣ:** Σας λέω πρέπει να τότε ξεκάνουμε, να βγει απ' τη μέση, άλλως κακά ξεμπερδέματα θάχουμε με δαυτόν, γιατί ό νοός του πάει μακριά. Γι αυτό δέ δέχεται ούτε παράδες, ούτε πιάνεται φίλος με κολακέματα, ούτε με συμπεθερέματα παρ' ό,τι του είπεις σου άπαντάει «λευτεριά». Το βρήκε το κλειδί.
- ΛΟΝΤΟΣ:** 'Εμαθα ότι συμπεθέρεψε με τη Μπουμπουλίνα.
- ΝΟΤΑΡΑΣ:** 'Αλλη καπειάνισσα κι αυτή. 'Αλωνίζει το 'Αργος και τα νησιά.
- ΖΑΪΜΗΣ:** 'Αλλάζουν οι καιροί, ανακατώνεται ό κόσμος.
- ΛΟΝΤΟΣ:** 'Αστο αυτό το μοιρολόι, κύρ 'Αντρέα, το ξέρουμε: «Τούτη ή γης που την πατούμε όλοι μέσα θε να μπουμε». Μα όσο να μπώ έγώ μες στη γης, θα το κάμω το δικό μου, όπως έμαθα από το σπίτι μου και θα τη διαφεντέψω την κληρονομιά μου. ('Ακούγεται καβαλλάρης). Καβαλλάρης ήρθε· ξεπέζεψε· μπορεί να ναι ό Ζαφειρόπουλος.
- ΝΟΤΑΡΑΣ:** Δυό μέρες τώρα τον καρτεράμε να γυρίσει και τέσσερες μέρες που ξεκίνησε απ' τη Ζάκυνθο.
- ΥΠΗΡΕΤΗΣ:** (Μπαίνει). 'Η ευγενεία του ό Ζαφειρόπουλος.
- ΛΟΝΤΟΣ:** Φέρτον έδω.
- ΚΡΕΒΑΤΑΣ:** Τι χαμπέρια να μας φέρνει από τον Μαίτλαντ.
- ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ:** (Μπαίνει). 'Αρχοντες καλώς σας ήδρα.
- ΟΛΟΙ:** Καλωσόρισες.
- ΝΟΤΑΡΑΣ:** 'Ε, πώς τα πέρασες; τι μας φέρνεις;
- ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ:** Το σακκούλι μου άδειο.
- ΛΟΝΤΟΣ:** Τι δέ δέχεται;
- ΝΟΤΑΡΑΣ:** Δέ δέχεται ή 'Αγγλία να ρθει να πιάσει το Μωριά, που της τον παραδίνουμε;

ΛΟΝΤΟΣ: Τι σοῦ εἶπε ὁ Μαίτλαντ;

ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ὁ Μαίτλαντ σᾶς χαιρετάει ὄλους καὶ σᾶς εὐχαριστάει γιὰ τὴ μεγάλη ἐχτίμηση ποῦ τοῦ ἔχετε γιὰ νὰ προτείνετε σ' αὐτὸν ἓνα τέτοιο σοβαρὸ ζήτημα. Ὁ Μαίτλαντ ἐδιάβασε τὸ γράμμα καὶ φάνηκε νὰ εὐχαριστήθηκε πολὺ καὶ μοῦ εἶπε πὼς θὰ τὸ μελετήσῃ τὸ ζήτημα, θὰ συνεννοηθεῖ μὲ τὴν κυβέρνησή του...

ΝΟΤΑΡΑΣ: Ἄμα σοῦ 'πε θὰ συνεννοηθεῖ, θὰ εἶπει πὼς δὲ συνεννογιέται. Ἐνα μῆνα ἔκαμες ἐκείπερα καὶ δὲν πρόφτασε νὰ συνεννοηθεῖ;

ΛΟΝΤΟΣ: Τοῦ ξήγησες νὰ τὸ καταλάβῃ πὼς τὸ δικό μας τὸ συμφέρο τῶν κοτζαμπάσηδων καὶ τῆς Ἀγγλίας τὸ συμφέρο εἶναι νὰ τὸν πάρῃ ἢ Ἀγγλία τὸ Μωριᾶ, ἀφοῦ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι οἱ τρανοὶ τοῦ τόπου στέργουμε νὰ τῆς τὸν παραδώσουμε;

ΝΟΤΑΡΑΣ: Δὲν τοῦ 'πες πὼς εἶναι εὐκαιρία καὶ τέτοιο κελεπούρι δὲν τὸ ξαναβρίσκει;

ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ὅλα τοῦ τὰ 'πα καὶ τοῦ ἐξήγησα καὶ τὸν κίντυνε νὰ πάρῃ ἐδῶ τὴν ἐξουσία στὰ χέρια του ὁ λαὸς μὲ τοὺς κλεφτοκαπεταναίους σὰν τὸν Κολοκοτρώνη, τὸ Δυσσέα Ἀντροῦτσο...

ΝΟΤΑΡΑΣ: Λοιπὸν, λοιπὸν;

ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ἐκεῖνος, καθὼς σᾶς εἶπα ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή, φάνηκε πολὺ νὰ εὐχαριστήθηκε.

ΛΟΝΤΟΣ: Ὅχι παίζουμε!

ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ: Ἡ συνεννόηση μὲ τὴν κυβέρνησή του ἔγινε κιόλας ἀπὸ τὴ δεύτερη βδομάδα, γιὰ αὐτὸς ἔστειλε ἀμέσως καράβι μὲ τὸ κατευθεῖαν στὴ Λόντρα καὶ μὲ τὸ ἴδιο πῆρε τὴν ἀπάντηση ποῦ γύρισε στὴ Ζάκυνθο ἀρχὲς Ἰουνίου. Κι ἐνῶ περίμενα, ἔλο μοῦ τὰ μάσαγε καὶ μὲ χασομέραγε κι ἄξαφνα πρὶν τέσσερες ἡμέρες μὲ καλάει καὶ μοῦ λέει πὼς πρὸς τὸ παρὸν δὲ μπορεῖ ἢ Ἀγγλία νὰ κάμῃ τέτοιο κίνημα, δὲν εἶναι ἢ κατάλληλη στιγμή, μοῦ ἐξήγησε. Ἐγὼ τὸν ἐπίεζα νὰ μοῦ εἶπῃ περισσότερα. Μὲ τὰ πολλὰ ποῦ τὸν ἐτριξα μοῦ λέει: «Μὰ τώρα κάνει ἐκστρατεία ὁ Δράμαλης». «Ἴσια ἴσια, τοῦ λέω, νὰ τὸν προλάβετε».

ΝΟΤΑΡΑΣ: Μπράβο, καὶ τί σοῦ ἀπάντησε;

ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ: «Πρέπει νὰ ἰδοῦμε πρῶτα»! Ἐκεῖ ἀκούστηκε πὼς ὁ Δράμαλης ξεκίνησε μὲ πολὺ στρατὸ γιὰ τὸ Μωριᾶ κι ὄλοι ἐκεῖ, ἐχθροὶ μας καὶ φίλοι μας, μᾶς κλαῖνε. Ὅλοι, μ' ἔσους ἐκουδέντιασα, τὴν ἔχρουνε πιά χαμένη τὴν ὑπόθεση. Πάει, λένε, ἔσβησε κι αὐτὸ τὸ κίνημα. Κι ὄλοι κλαῖνε τὸ Μωριᾶ, πὼς πολὺ θὰ κακοπάθει. Εἶδα πὼς δὲν εἶχα πιά τίποτ' ἄλλο νὰ κάνω στὴ Ζάκυνθο κι εἶπα νὰ γυρίσω.

ΝΟΤΑΡΑΣ: Δὲ μᾶς μένει παρὰ νὰ σκύψουμε τὰ κεφάλια καὶ νὰ τὰ σιάξουμε μὲ τὸ δοβλέτι.

ΚΡΕΒΑΤΑΣ: Ἐ ὄχι, ἄρχοντα Νοταρᾶ! Ἐγὼ μὲ τὸ δοβλέτι πίσω δὲν πάω κι ἄς χαθῶ: Τ' ὀρκίστηκα, δὲν ξαναπροσκυνᾶω.

ΛΟΝΤΟΣ: Μὴ λές μεγάλο λόγο.

ΚΡΕΒΑΤΑΣ: Τὸν λέω καὶ σᾶς χαιρετάω.

ΛΟΝΤΟΣ: Γιὰ ποῦ, ὦρες καλές;

ΚΡΕΒΑΤΑΣ: Γιὰ τὴν Κόρθο καὶ βλέπουμε. (Βγαίνει).

ΝΟΤΑΡΑΣ: Ἐχει τὸν Μυστρᾶ αὐτὸς καὶ τὴ Μάνη, δὲν εἶναι ἀνοιχτὸς ὅπως ἐμεῖς.

ΛΟΝΤΟΣ: Πές ἓνα λόγο, κύρ' Ἀντρέα.

ΖΑΪΜΗΣ: Σᾶς τῶχα εἶπει καὶ πρὶν νὰ μὴ στέλναμε τὸ γράμμα στὸν Μαίτλαντ, σᾶς τὸ λέω καὶ τώρα. Ἡ Ἀγγλία δὲ μπορεῖ τώρα νὰ πατήσῃ τὸν Μωριᾶ, γιὰ πατάει κι ὁ Μόσκοβος ἄλλοῦ. Τὸ συμφέρο τῆς Ἀγγλίας εἶναι νὰ στέκεται τὸ δοβλέτι. Τῶμαθε πὼς ξεκίνησε ὁ Δράμαλης μὲ πολὺ στρατὸ γιὰ νὰ δάλει κάτω τὸν Μωριᾶ, τρίβει τὰ χέρια τῆς καὶ περιμένει.

ΝΟΤΑΡΑΣ: Καί μεις τί κάνουμε;

ΖΑΪΜΗΣ: Ὅ,τι κάναμε πάντα καί πάντα μᾶς βγήκε σέ καλό: πολιτική.
(Σηκώνεται) Καλές ἀντάμωσες.

ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΣ: Στὸ δρόμο ποῦ ἐρχόμουνά ἐμάθα, ἂν δὲν τὸ ξέρετε, πῶς ὁ Κολοκοτρώνης ἔλυσε τὴν πολιορκία τῆς Πάτρας καί τράβηξε γιὰ τὴ Ντρομπολιτσά.

ΛΟΝΤΟΣ: Τὸ ξέρουμε.

ΖΑΪΜΗΣ: Ἀνακατώνεται ὁ κόσμος. Καλὸ βράδυ. (Βγαίνει— Ἀλλαγὴ)

ΕΞΗΓΗΤΗΣ: Στὸ Ἄργος τώρα ἄς πᾶμε. Ἐκεῖ συνεδριάζουν

τὸ Ἐχτελεστικό, καθὼς λεγόταν τότε
ἢ μιὰ ἀπὸ τίς πολλές κυβέρνησες, ποῦ ἐγέναν
στῆς λευτεριάς τὴν πρώτη ἀνάσα, τι ὅλοι θέλαν
νάχει ὁ καθένας δάχτυλο στῆς ἐξουσίας
τὸν ἀραμπᾶ, καθένας μὲ δικό του δρόμο,
ἄλλοι καλόπιστοι, ἄλλοι ἀνήξεροι, ἄλλοι ἀνόητοι,
ἄλλοι ναι τυχοδιώχτες, ἄλλοι τσαρλατάνοι,
ἄλλοι βαλτοῖ ἀπὸ ξένες δύνამες, καί μόνον
ἢ ἐλπίδα γιὰ τὸ διάφορο τοὺς συντροφιάζει·
κι ὅσο τοὺς φοβερίζει: κίντυνος, σωμαίνου
γιὰ λίγο, ὡς νὰ περάσει, καί ξανά τὰ ἴδια,
σὺν βαθρακοῖ στὴ λούτσα, ὅλοι μαζὶ φωνάζουν:
ἀκούγονται μαζὶ, καταλαβαίνουν χώρια.

Σκηνὴ 5η. Ἄργος. Αἴθουσα συνεδριάσεων τοῦ Ἐχτελεστικοῦ.

(Ἐψηλάντης, Κανακάρης, Νέγρης, Κωλέτης, Βούλαρης, Μεταξᾶς, ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, Κωνσταντᾶς καί ἄλλοι.)

ΙΩΣΗΦ: Πρέπει νὰ κάμωμεν νόμον αὐστηρότατον, νὰ ἐπιβάλλει ποινὴν ἀτιμίας καὶ δήμευσιν εἰς ὅλους αὐτοὺς οἱ ὅποιοι φεύγουν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ πλούσιοι, κύριοι ἐκτελεσταί, ὅσοι ἔχουν ρευστὸν χρήμα ἢ πωλοῦν κτήματα καὶ ἀποκτοῦν χρήμα, φεύγουν καθημερινῶς εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ ἂν οἱ πλούσιοι πάντοτε πλούσιοι εἶναι, δηλαδὴ οἱ κατηραμένοι τοῦ Εὐαγγελίου, ἐν τούτοις ἡμεῖς πρέπει νὰ τοὺς ἐξαναγκάσωμεν διὰ τῆς βίας νὰ δείξουν πατριωτισμόν: ἂν φύγουν, ἄς φύγουν, ἀλλὰ τὰ ἀκίνητά των ποῦ ἀφήνουν ἐδῶ, νὰ γίνουν κτήματα τῆς πατρίδος καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι νὰ γραφοῦν εἰς τὸν πίνακα τῆς ἀτιμίας, οὕτως ὥστε νὰ μὴ δύνανται εἰς τὸ μέλλον, οὔτε οἱ ἀπόγονοὶ των, νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν ὁποῖαν τώρα τόσο ἀσχερῶς προδίδουν.

ΚΩΛΕΤΗΣ: Συμφωνῶ μὲ τὸν μινίστρον τῆς θρησκείας ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης κύριον Ἰωσήφ καὶ ὑπενθυμίζω τὸ προκῦψαν ζήτημα τοῦ Στρατηγοῦ Κολοκοτρώνη. Σᾶς λέγω ὅτι εἶναι ὁμοίας φύσεως, φύσεως πειθαρχικῆς. Ἄν οἱ πλούσιοι παίρνουν τὰ χρήματά των καὶ φεύγουν ὁμοίως καὶ οἱ καπεταναῖοι παρατοῦν τὴν θέσιν των, παίρνουν τὸ σπαθὶ των καὶ φεύγουν.

ΜΕΤΑΞΑΣ: Ὁ Κολοκοτρώνης δὲν ἔφυγε οὔτε ἀπ' τὴν Ἑλλάδα, οὔτε ἀπ' τὸν Μωριά.

ΝΕΓΡΗΣ: Εἰδικῶς εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Κολοκοτρώνη δὲν συμφωνῶ μὲ τὸν μινίστρον τῶν ἐσωτερικῶν καὶ τοῦ πολέμου κύριον Κωλέτην. Δὲν ἐγκρίνω νὰ τιμωρηθεῖ ὁ Κολοκοτρώνης, διὰ λόγους πολιτικῆς σκοπιμότητος. Ἡ ἐξουσία μας εἶναι ὀλίγη καὶ ἐφόσον δὲν ἔχομεν τὴν δύναμιν νὰ ἐπιβάλωμεν τὴν

θέλησιν τῆς ἐξουσίας, πρέπει νὰ εἶμεθα ἐλαστικοὶ καὶ νὰ κάνωμεν καὶ στρα-
βά μάτια, ποὺ λέει ὁ λόγος.

ΚΩΛΕΤΗΣ: Ἡ κυβέρνησις εἶναι κυβέρνησις καὶ δὲ μπορεῖ νὰ κάνει πάτα
μὲ ληστές.

ΦΩΝΕΣ: Ληστής, ὁ Κολοκοτρώνης!

ΚΩΛΕΤΗΣ: Ὁ ἐκλαμπρότατος ἀρχιγραμματέας καὶ μινίστρος τῶν ἐξωτερικῶν
κύριος Θεόδωρος Νέγρης θέλει καὶ τὸν σκύλο χορτάτο καὶ τὸ καρδέλι ἀκέ-
ριο. Ὁ στρατηγὸς Κολοκοτρώνης δὲν εἶναι πλέον κλεφτοκαπετάνιος παρ'
εἶναι στρατιωτικὸς καί, ὡς στρατιωτικὸς δπου εἶναι, ἔχει ἀνώτερόν του τὸν
μινίστρον τοῦ πολέμου καὶ πρέπει χωρὶς ἀντίρρησην νὰ τὸν ὑπακούει.

ΜΕΤΑΞΑΣ: Μ' αὐτὰ τὰ μυαλὰ νὰ πᾶς νὰ γίνεις μινίστρος στὰ Γιάννενα, κύ-
ριε Κωλέτη, στὸν μακαρίτη Ἀλήπασα, ὄχι ἐδῶ.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ: Ἐδῶ ἔχομε καράβι στὴ θάλασσα καὶ ὁ καπετάνιος πρέπει νὰ
ἔναι καπετάνιος καὶ ν' ἀκούγεται. Ἡ Ὑδρα ποτὲ δὲ θὰ παραδεχτεῖ πάνω
ἀπ' τὸ κεφάλι τῆς οὔτε κλεφτοκαπεταναίους, οὔτε Καρβονάρους καὶ ξε-
βράκωτους.

ΜΕΤΑΞΑΣ: Θέλετε νὰ τοὺς ξεκάνετε ἔλους ἔσοι θυσιάστηκαν καὶ θυσιάζον-
ται γιὰ τὸ κοινὸν συμφέρον.

ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ: Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ λάβω τὸν λόγον διὰ νὰ καυτηριάσω
τὴν τάσιν πρὸς τὴν ἀπειθαρχίαν. Ναί, ἀναπνέομεν τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας.
Κυκλοφοροῦμεν ζωσμένοι τὴν Ἑλληνικὴν σπάθην καὶ ὁ Κιαμήλμπεης, ὁ τύ-
ραννος καὶ περιφρονητὴς μας, ὁ ὅποιος πρὶν δὲν μᾶς ἠξίωνε οὔτε νὰ μᾶς
κοιτάξει, εὐρίσκεται δέσμιος εἰς Ἀκροκόρινθον, ὑπὸ τὴν αὐστηρὰν ἐπαγρύ-
πνησιν τοῦ νέου Ἀχιλλέως. Ὁμολογῶ ὅτι οἱ στρατιωτικοὶ εἰς τὴν παρα-
μικρὰν διαφωνίαν, σύρουν τὴν σπάθην. Ὁ στρατηγὸς Κολοκοτρώνης, τοῦ
ἐποίου τὰς ἐκδουλεύσεις εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα πάντες ἀναγνωρίζομεν, δὲν
εἶναι δυνατὸν νὰ διατάσσεται ὡς εἰς ἀπλοῦς στρατιώτης. Ἄν θέλει νὰ δια-
λύσει τὴν πολιορκία τῶν Πατρῶν, πρέπει νὰ μελετηθεῖ τὸ πρᾶγμα.

ΙΩΣΗΦ: Παρακαλῶ τὸ Ἐκτελεστικὸν ν' ἀκούσει τὸν ἐδῶ παρόντα πρίγκηπα
Ἵψηλάντην.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ: Ν' ἀκούσωμεν, ἐκλαμπρότατε, ἀλλ' ὑπενθυμίζω εἰς τὸ
Ἐκτελεστικὸν ν' ἀφήνωμεν κατὰ μέρος τοὺς πομπώδεις τίτλους. Δὲν ἔχο-
μεν ἐδῶ οὔτε πρίγκηπες οὔτε κόντηδες.

ΜΕΤΑΞΑΣ: Ποῦν' ὁ ψευτοπρίγκηπας ὁ Μαυροκορδάτος νὰ σὲ δάλει πόστα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ: Πρίγκηπας καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, κόντες καὶ τοῦ λόγου σου.

ΝΕΓΡΗΣ: Ὁ πρίγκηψ Ἵψηλάντης ἔχει τὸν λόγον.

ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ: Τὸ ἔμβλημα τοῦ ἀγῶνος μας, ὅπως αὐτὸ ἐξηγγέλθη ἀπὸ τὸν
ἀδελφόν μου Ἀλέξανδρον εἶναι: «μεταξὺ ἡμῶν εἰς τὸ ἐξῆς εὐγενέστερος
εἶναι ἐκεῖνος ὅστις ἀνδρειωτέρως ὑπερασπιστεῖ τὰ δίκαια τῆς πατρίδος καὶ
ὠφελιμοτέρως τὴν δουλεύσει». Ἐναν ἔχομεν Κολοκοτρώνην, δὲν ἔχομεν
πολλοὺς καὶ ἕναν Ὀδυσσεῖα Ἀνδρουῦτσον. Ὁ Ἀνδρουῦτσος δυὸ πρὸς αὐτὸν
ἀπεσταλμένους τῆς κυβερνήσεως διὰ νὰ τοῦ πάρουν τὴν ἐξουσίαν, τοὺς ἐφό-
νευσε καὶ κατεδικάσθη εἰς θάνατον· μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔλαβεν ἀμνηστίαν
καὶ θὰ γελάει εἰς δᾶρος τῆς γελοίας κυβερνήσεως. Ἄς μὴ προχωρῶμεν
εἰς τοιαύτας ἐπικινδύνους καὶ γελοίας ἀποφάσεις καὶ πράξεις. Ἡ ἐξουσία
μας δὲν εἶναι διὰ νὰ καταργήσῃ τοὺς ἥρωας τῆς πατρίδος, παρὰ ἀπεναν-
τίας διὰ νὰ τοὺς βοηθήσῃ νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸ ἔργον. Σεῖς διαίρειτε τὸ
στράτευμα, ἀντὶ νὰ κάμετε τὸ ἐναντίον. Τὸ «διαίρει καὶ βασίλευε» προ-
σπαθεῖτε νὰ ἐφαρμόσετε, ἐνῶ μόνον ἡ ἔνωσις θὰ μᾶς σώσει. Ὁ ἱερός ἡμῶν
ἀγῶν κινδυνεύει ἀπὸ τὰς ραδιουργίας.

ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ: Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιβληθῶμεν ὡς κυβέρνησις, πρὸς τοῦτο
πρέπει πρῶτον ἡμεῖς οἱ ἴδιοι νὰ εἶμεθα ἀφοσιωμένοι...

ΝΕΓΡΗΣ: Εἰς ποῖον;

ΜΕΤΑΞΑΣ : 'Ο ένας θέλει στήν 'Αγγλία, ὁ ἄλλος...

ΙΩΣΗΦ : 'Αλλ' ἐν ὄνοματι τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος σᾶς λέγω νά ὑπακούσωμεν εἰς τὸ συμφέρον τοῦ ἔθνους. 'Η 'Αγγλία εἶναι ἡ Δύναμις, ἥτις εἶπεν ὅτι ἀλευθερία τῆς 'Ελλάδος θὰ ἦτο πολιτικὴ συμφορά». 'Η Γαλλία εἶναι ἡ δύναμις ποὺ δράζει ἀπὸ ἐπανάστασιν. ἐπανάστασιν τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν ἀρχόντων, ἐπανάστασιν ἀπαράδεκτον.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ : Μὰ τί, σεβασμιώτατε, ἐφανταστήκατε ἐπανάστασιν τῶν ἀρχόντων ἐναντίον τοῦ λαοῦ; Πρωτάκουστον! (Γέλια)

ΚΑΝΑΚΑΡΗΣ : Πρέπει νά δώσωμεν εἰς τὸν κόσμον καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὴν 'Ιερὰν Συμμαχίαν νά ἐννοήσῃ καλῶς ὅτι ὁ ἀγὼν μας εἶναι ἀγὼν ἱερός, ἀγὼν ἐνὸς ἔθνους ἐναντίον τῆς ξένης βαρβάρου τυραννίας καὶ οὐχὶ ἀγὼν τοῦ λαοῦ ἐναντίον τῶν φυσικῶν αὐτοῦ ἀρχόντων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ : Τί κάνεις Γιάννη; Κουκιά σπέρνω.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ : 'Εσὺ Θεσσαλέ, νά μὴ μιλάς!

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ : Γιατί, ἐκλαμπρότατε κύριε Βούλγαρη;

ΙΩΣΗΦ : Παρακαλῶ, διὰ τὴν ἀγάπην τῆς τιμῆς, στοχασθεῖτε τὸ μὲ προσοχήν. Μὴ σᾶς παραπλανήσουν τὰ ταξίματα τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐπιτρόπων τῶν ξένων βασιλείων... Κάλλιον ἓνας σεισμός νά μᾶς ἀφανίσῃ ὄλους τοὺς 'Ελληνας, παρὰ νά ὑποκύψωμεν πλέον εἰς ξένον σκῆπτρον. Διατί, 'Ελληνες ἀγαπητοί μου, νά προσμείνωμεν νά μᾶς δανείσῃ ἄλλος, ἐκεῖνο ποὺ ἡμεῖς ἔχομεν;... Αὐτά, κύριοι, τὰ λόγια τῆς 'Ελληνικῆς Νομαρχίας πρέπει νά ἔχομεν κατὰ νοῦν...

ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ : Σᾶς ἐξορκίζω νὰ φήσετε τὰ λόγια καὶ νά ἔλθετε εἰς ἔργα. Νά χαλάσωμεν τὰ τζαμιά, τοὺς μιναρέδες, νά μαζώξωμεν μολύβι, καθὼς μᾶς συμβουλεύει ὁ Κολοκοτρώνης. Νά κάμωμεν στρατολογία καὶ νά γυμνάσωμεν στρατιώτας. 'Η Πόρτα ἡτοίμασε καὶ στέλνει δύναμιν ἐναντίον μας καὶ ἡμεῖς ἐδῶ πολιτικολογοῦμεν καὶ ραδιουργοῦμεν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΑΣ : 'Ολοι κατακρένουμε τὰ καπτανιλίκια καὶ ὁ καθένας πολεμáει νά γίνῃ καπετάνιος καὶ νά καθαλλήσῃ τοὺς ἄλλους. 'Ο ἐξοχώτατος μινίστρος τῶν ναυτικῶν, ἐπειδὴ εἶναι ἀπὸ τὴν 'Υδρα, θέλει νά μιλάει ἐδῶ σὰ νά 'ναι βασιλιάς.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ : Τὴν 'Υδρα νά μὴν τὴν πιάνεις στὸ στόμα σου, γιατί ὄλοι ἀπὸ τὴν 'Υδρα περιμένετε καὶ ἂν δὲν εἶταν τὰ 'Υδραλῖκα καράβια στοὺς Μύλους...

ΜΙΑ ΦΩΝΗ : Καὶ τὰ Σπετσιώτικα.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ : Τὰ 'Υδραλῖκα καὶ τὰ Σπετσιώτικα στοὺς Μύλους, δὲ στεκόσαστε ἐδῶ μέσα. Κάθε μέρα ἀπὸ παντοῦ μᾶς ἔρχονται γράμματα καὶ ἀποσταλμένοι καὶ μᾶς παρακαλᾶνε νά τοὺς βοηθήσουμε. Δὲν ἔρχονται δῶ στὸ 'Εχτελεστικό, στήν κυβέρνησιν, οὔτε στὴ Γερουσία τῆς Ντρομπολιτοῦσας πᾶνε, παρὰ ἔλα τὰ παρακάλια στήν 'Υδρα καὶ ὄλοι ἔλα τὰ περιμένουν ἀπὸ τὴν 'Υδρα. (Στὸν γραμματικὸ του) Διάβασε ρὲ τὸ γράμμα ποὺ μοῦ 'φερες πρίν.

ΦΩΝΕΣ : 'Εχομε ἄλλο ζήτημα τώρα.

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ : 'Οχι θὰ διαβάσει! (Στὸν γραμματικὸ του). Διάβασε τὸ γράμμα.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ : (Διαβάσει) 'Απαξ καὶ δις καὶ πολλάκις...

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ : Παρακάτω.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ : Μετὰ θερμῶν δακρῶν... τὴν ταπεινὴν μας παράκλησιν...

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ : Παρακάτω.

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ : 'Η 'Ελλάς καὶ αἱ νῆσοι καὶ ἔλα τὰ μέρη τῶν Χριστιανῶν σᾶς κηρύττουν εὐεργέτας καὶ θερμοὺς προστάτας...

ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ : Τ' ἀκούτε; Τ' ἀκοῦμε. Παρακάτω.

(Στὸ ἐπόμενον ἢ συνέχεια)

ΤΟ ΖΑΚΥΝΘΙΝΟ ΛΑΪΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Του Κ. ΠΟΡΦΥΡΗ

ΟΙ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ του «Ερωτόκριτου» στον Έθνικό Κήπο κι' οι απόπειρες για τή δημιουργία λαϊκού θεάτρου, ξαναφέρνουν σ' επικαιρότητα τὸ ζακυθινὸ λαϊκὸ θέατρο. Γιατὶ στὸ ὠραῖο νησί του Ἰονίου, πού θρηνεῖ σήμερα ἀπάνου στὰ ἐρείπιά του, ἀναπτύχθηκε, ἀπὸ ἐδῶ καὶ 350 χρόνια, ἓνα λαϊκὸ θέατρο, πού γι' αὐτὸ λίγα πράματα εἶναι γνωστὰ πέρα ἀπὸ τὸ νησί καὶ λίγοι εἶναι ἐκεῖνοι πού ἀσχολήθηκαν μ' αὐτὸ κι' ἄς βαστοῦσε ἢ παράδοσή του μέχρι τὰ τελευταῖα προπολεμικὰ χρόνια.

ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ

Γιὰ τὴν προέλευση τοῦ ζακυθινοῦ λαϊκοῦ θεάτρου δὲν ξέρομε συγκεκριμένα πράματα. Ὑπάρχουν μερικοὶ πού πιστεύουν πὼς εἶναι συνέχεια τῶν Διονυσιακῶν γιορτῶν τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ ἀποψη αὐτὴ δὲν εἶναι σωστὴ καὶ γι' ἄλλους πολλοὺς λόγους, μ' ἀκόμα καὶ γιατί γύρω στὰ τέλη τοῦ 15ου αἰῶνα ἢ Ζάκυνθος εἶχε ἐρημωθεῖ ὀλότελα ἀπὸ τοὺς πολέμους καὶ τίς ἐπιδρομές. Οἱ κάτοικοι τῆς εἶχαν ξεκληριστεῖ ἢ εἶχαν φύγει, τὰ χωράφια ἔμεναν ἄσπαρτα, ἢ ζωὴ εἶχε σβῆσει. Κι' ἂν ὑπῆρχε ἀκόμα—πρᾶμα τόσο ἀπίθανο—ἢ ἀρχαία παράδοση, κόπηκε ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ. Ὅταν ἐπῆραν τὸ νησί οἱ Βενετσιάνοι ἔβγαλαν προκήρυξη ὅσοι ἤθελαν, ἀπ' ὅπου κι' ἂν ἤθελαν, νὰ πᾶνε νὰ κατοικήσουν τὸ ἐρημωμένο νησί. Τοὺς ὑποσχόντανε γῆ καὶ προνόμια. Ξεκίνησαν τότες ἀπὸ τὰ τέσσερα σημεία ἀνθρωποὶ κάθε λογῆς, ξεπεσμένοι εὐγενεῖς τῆς Δύσης, παλιοὶ βυζαντινοὶ ἄρχοντες πού ἔφευγαν τὸν Τούρκο, ἀνθρωποὶ ξεσπιτωμένοι καὶ ξεριζωμένοι, δίχως ἡλίου μοῖρα. Ἦρθαν κι' ἐγκαταστάθηκαν στὸ ἐρημωμένο νησί κι' ἄρχισαν μιὰ νέα ζωὴ. Γύρω στὸ Βενετσιάνο Προβλεφτὴ (Διοικητὴ τοῦ νησιοῦ), πού κατοικοῦσε στὸ κάστρο, συγκεντρώθηκαν οἱ εὐγενεῖς (nobili). Οἱ τεχνίτες κατέβηκαν στὸν «αἰγιαλὸ» κι' ἐκεῖ δημιουργήθηκε ἢ νέα πολιτεία. Στὸ καρναβάλι ἢ καὶ σ' ἄλλεςσχόλες, οἱ εὐγενεῖς γιὰ νὰ σκοτώνουν τὴν ἀνία τους, ὀργάνωναν θεατρικὲς παραστάσεις μέσα στὰ «παλλάτσα» τους. Οἱ τεχνίτες τοῦ «Αἰγια-

λοῦ» θέλησαν νάχουν κι' αὐτοὶ τίς δικές τους διασκεδάσεις—γιατὶ βέβαια δὲν εἶχαν τὸ δικαίωμα νὰ μποῦν στ' ἀρχοντικά καὶ νὰ διασκεδάσουν μαζί μὲ τοὺς ἀρχόντους. Καὶ ἢ Συντεχνία φαίνεται πὼς ἔπαιξε κι' ἐδῶ σημαντικὸ ρόλο. Αὐτὸ τοῦλάχιστον ὑποστηρίζει ὁ ζακυθινὸς ἱστοριοδίφης κ. Ντίνος Κονόμος («Ἑπτανησιακὰ Φύλλα» Δεκέμβριος 1953, σελ. 47) καὶ ἔχει δικιο. Ἡ Συντεχνία, ὅπως δημιούργησε τὴ δική της ἐκκλησία, γιὰ τὰ μέλη τῆς, δημιούργησε καὶ τὴ διασκέδαση: τὴν ὑπαίθρια παράσταση. Ὑπῆρχαν γι' αὐτὸ πρόχειρα τὰ ἰταλικά πρότυπα. Πολλοί, ἄλλωστε, τεχνίτες, ἦταν ἰταλοὶ. Εἶχαν δεῖ στὴν πατρίδα τους παραστάσεις τῆς «Κομέντια ντελλ' ἄρτε». Ἔτσι, κάτου στὸν «Αἰγιαλὸ», ξεκίνησε τὸ ζακυθινὸ λαϊκὸ θέατρο. Κάθε καρναβάλι ἢ Συντεχνία ὀργάνωνε ὑπαίθριες παραστάσεις. Ἐμειναν γνωστὲς μὲ τὸ ὄνομα «Ὀμιλίες». Στὴν ἀρχὴ φαίνεται πὼς ἔπαιζαν βουβά, ἓνα εἶδος μπουφόνικης παντομίμας. Μέχρι τελευταῖα ἄλλωστε, πολλὲς χρονιές, ὅταν δὲν στεκόταν μπορετὸ νὰ συγκροτηθεῖ πλήρης ὄμιλος γιὰ νὰ παίξει «ὄμιλία», ἔκαναν παντομίμες. Ἀργότερα προστέθηκε ὁ λόγος. Ἔτσι ἴσως μπορεῖ νὰ ἐξηγηθεῖ καὶ ἢ ὀνομασία τῆς «Ὀμιλίας». Ἡ «Ὀμιλία» ἦταν παράσταση μὲ λόγο, μὲ διάλογο, ὄχι βουβή, ὅπως προηγούμενα. Κάνω μιὰ ὑπόθεση, χωρὶς νὰ τὴν θεωρῶ ἀναμφισβήτητη.

Φαίνεται μιὰ φορά, πὼς μεγάλη ὤθηση στὴν ἀνάπτυξη τοῦ ζακυθινοῦ λαϊκοῦ θεάτρου ἔδωσαν οἱ Κρήτες πρόσφυγες, πού ἦρθαν στὸ νησί ὕστερα ἀπὸ τὸ πάριμο τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1669). Αὐτοὶ κουβάλησαν μαζί τους καὶ τὰ ἔργα τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου. Οἱ Ζακυνθινὲς Συντεχνίες τὰ ἐπῆραν κι' ἄρχισαν νὰ τὰ παρασταίνουν τὸ καρναβάλι. Τᾶκαναν «ὄμιλίες». Ἀπάνου στὰ πρότυπα αὐτὰ ἄρχισαν νὰ γίνονται καὶ ντόπια ἔργα, συμφωνότερα πρὸς τίς ἀπαιτήσεις τῆς ὑπαίθριας παράστασης. Ἡ διάρκειά τους ἦταν μικρὴ (δὲν κρατοῦσαν πάνου ἀπὸ μισὴ ὥρα) καὶ δὲν εἶχαν ἀνάγκη ἀπὸ στήσιμο πάλκου γιὰ νὰ παιχτοῦν—μποροῦσε ὁ ὄμιλος νὰ πᾶει χωρὶς κανένα ἐμπόδιο ἀπὸ τὴ

μιά συνοικία στην άλλη και να παραστήσει. Μερικά πάντως από τὰ έργα αὐτά, ἔχουν ἔντονη τὴν ἐπίδραση τοῦ κρητικοῦ θεάτρου, ἀκόμα καὶ στὴ γλῶσσα («Κρίνος καὶ Ἄνθια», «Μερτίλλος καὶ Δάφνη»).

ἩΘΟΠΟΙΟΙ, ἜΡΓΑ

Οἱ ἠθοποιοὶ ἦταν ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ: χαμάληδες, καρολόγοι, τσαγκα-

κύριο λόγο, ἔργα σὲ δεκαπεντασύλλαβο φτιαγμένα γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ, ἀπὸ ἄγνωστους λαϊκοὺς ποιητές. Τὰ πιὸ γνωστὰ ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτά εἶναι οἱ «Ὀμιλίες» τοῦ «Κρίνου καὶ τῆς Ἄνθιας», τοῦ «Μερτίλλου καὶ τῆς Δάφνης», τοῦ «Ἀλέξη καὶ τῆς Χρυσουγῆς», ἢ «Κακάβα», ἢ «Γαΐδουροκαβάλλα», ὁ «Χάσης» τοῦ Γουζέλη ποῦ φαίνεται πὼς γράφτηκε γιὰ «Ὀμι-

Παράσταση «Ὀμιλίας» σ' ἓνα δρόμο τῆς Ζακύνθου (Σχέδιο Π.)

ράδες, χασάπηδες κτλ. Ἡ κάθε συντεχνία φαίνεται πὼς ὀργάνωνε «Ὀμιλίες» με ἠθοποιούς ἀπὸ τὰ μέλη της. Τελευταῖα ἀκόμα οἱ διάφοροι ὄμιλοι ποῦ ἔπαιζαν «Ὀμιλίες», εἶχαν κάποια ἐπαγγελματικὴ ὁμοιογένεια, πρᾶγμα ποῦ δείχνει πὼς παλιότερα, ὅταν ἡ Συντεχνία ἦταν στὴν ἀκμὴ της, ὑπῆρχε ἀποκλειστικότητα. Μὲ τὸν καιρὸ, πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς λαϊκοὺς ἠθοποιούς, ποῦ ἔπαιζαν συμπτωματικά, ἄρχισαν νὰ εἰδικεύονται. Τὰ τελευταῖα χρόνια ἦταν στὴ Ζάκυνθο ὁ Σπύρος καὶ Νιδνίος ἀδελφοὶ Μυλωνόπουλοι ἢ Γρηγόρη εἰδικευμένοι στὶς «Ὀμιλίες». Κάθε χρόνο αὐτοὶ τίς ὀργάνωναν κι' ἔπαιζαν κι' αὐτοὶ καὶ τὰ παιδιὰ τους.

Τὸ ρεπερτόριο τοῦ ζακυθινοῦ λαϊκοῦ θεάτρου τὸ ἀποτελοῦσαν, κατὰ

λία» καὶ πάντως μπῆκε πολὺ ἔνωρίς στὸ ρεπερτόριο τοῦ ζακυθινοῦ λαϊκοῦ θεάτρου καὶ παιζόταν ἀκόμα τὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου. Ὑστερα ἦταν τὰ ἔργα τοῦ Κρητικοῦ θεάτρου: ὁ «Ρωτόκριτος», ἢ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ», ἢ «Ἐρωφίλη», ποῦ παιζόνταν εἴτε ὀλόκληρα, εἴτε διασκευασμένα ἀνάλογα με τίς ἀπαιτήσεις τοῦ ὑπαίθριου θεάτρου. Τέλος τὰ τελευταῖα χρόνια μπῆκαν στὸ ρεπερτόριο καὶ ἄλλα ἐξωζακυθινὰ ἔργα (ἢ «Γκόλφω», ὁ «Ἀθανάσιος Διάκος»).

Τὸ περιεχόμενο τῶν ἔργων ἦταν συνήθως ἐρωτικό. Δὲν ἔλειπε ὅμως καὶ τὸ σατιρικὸ καὶ περιπαιχτικὸ στοιχεῖο. Ἡ Κα Μαριέττα Γιαννοπούλου (Ἐπτανησία), δημοσίευσε στὸ περιοδικό της «Ἰόνιος Ἀνθολογία» (1934) τὸ κείμενο τριῶν Ὀμιλιῶν (Κρίνος,

Μερτίλλος, Ἀλέξης) καὶ ὁ κ. Κονόμος εἶχε βρεῖ τὸ κείμενο καὶ ἄλλων (Κακάβα) μὰ χάθηκαν μαζί με τὸ ἀρχεῖο του στὴν καταστροφή τῆς Ζακύνθου τοῦ 1953.

Κρίνω σκόπιμο νὰ δώσω ἐδῶ περίληψη μιᾶς ἀπὸ τίς πιὸ δημοφιλεῖς ὁμιλίες: τοῦ «Κρίνου καὶ τῆς Ἀνθίας». Ὁ Κρίνος, ἕνας νέος τοῦ λαοῦ, ἀγαπάει τὴν Ἀνθία, τοῦ βασιλιᾶ τῆ θυγατέρα ποὺ τὸν ἀγαπάει κι' αὐτὴ. Κλέβονται, μὰ ὁ βασιλιᾶς στέλνει στρατιῶτες νὰ τοὺς πιάσουν. Δίνει ἐντολή:

Στρατιῶτες μου ἐμπιστότατοι, γραμματικοὶ
[καὶ δοῦλοι
χάμου νὰ τόνε βάλετε καὶ δέστε τόνε οὔλοι

Ὁ Κρίνος ὅταν βλέπει τοὺς στρατιῶτες, λέει στὴν Ἀνθία:

Τὰ κόκκαλά μου ἀνοίγουνε ἐτούτηνε τὴν
[ὄρα
βλέπω στρατιῶτες βιαστικούς κι' ἔρχονται
[ἀπὸ τὴ χώρα.

Οἱ στρατιῶτες πιάνουν τοὺς δυὸ ἐρωτευμένους καὶ τοὺς ὀδηγοῦν στὸ βασιλιᾶ. Συγκροτεῖται δικαστήριον, ποὺ κρίνει δίκτσια καὶ χωρὶς νὰ ἐπηρεαστεῖ ἀπὸ τὸ γεγονός πῶς ἔχει νὰ κρίνει μιὰ βασιλοπούλα:

Τὸ Δικαστήριον σήμερον δὲ βλέπει μεγαλεῖα
κι' ἀδιάφορο ἂν εἶσαι ἐσὺ τοῦ βασιλέως
[ἢ Ἀνθία.

Οὔλα τὰ βασιλόπουλα σίντας (=δταν) ἐγ-
[κληματίσουν
πρέπει νὰ πᾶν στὴ φυλακὴ δυὸ ὄρες νὰ
[καθίσουν.

Μὰ τὸ γεγονός πῶς ὑπάρχει ἡ ἀγάπη ἀνάμεσα στοὺς δυὸ νέους, κάνει τὸ δικαστήριον νὰ βγάλει ἀθωωτικὴ ἀπόφαση. Οἱ θεατὲς χειροκροτοῦν κι' ἡ «ὁμιλία» πάει νὰ παίξει σ' ἄλλη συνοικία.

ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ

Οἱ παραστάσεις γινόντανε στὸ ὕπαιθρον, τίς ἡμέρες τοῦ Καρναβαλιοῦ. Ὁ ὁμιλος στεκόταν σ' ἕνα φαρδὺ δρόμον ἢ σὲ μιὰ πλατεῖα κι' ἐπαιρνε διάταξη κυκλικὴ ἢ αὐγοειδῆ μετὰ διάμετρο καμμιὰ δεκαριά μέτρα, ἀνάλογα μετὰ τὴ σκηρικὴ οἰκονομία τοῦ ἔργου. Στὸν «Κρίνον» π. χ. ἡ διάταξη ἦταν μακρόστενη. Στὴ μιὰ ἄκρη στεκόταν ὄρθιος ὁ βασιλιᾶς, ἡ βασίλισσα κι' οἱ σύμβουλοί τους. Στὴ μέση ἐπαιζε ὁ Κρίνος. Ὅταν ἐκλεβε τὴν Ἀνθία τὴν πῆγαινε στὴν ἄλλη ἄκρη. Ἐκεῖ ἐπιάναν τοὺς ἐρωτευμένους οἱ στρατιῶτες καὶ τοὺς μεταφέρανε ἐκεῖ ποὺ στεκόταν ὁ βασιλιᾶς, ὅπου γινόταν καὶ τὸ δικαστήριον. Ἡ ἔναρξη γινόταν

μὲ μιὰ προσφώνηση στοὺς θεατὲς:

Σωπάστε κύριοι τὸ λοιπὸν τὴν ὁμιλία νὰ
[ποῦμε
νὰ τὴν ἀκούσει ὁ λαὸς καὶ νὰ εὐχαριστή-
[θοῦμε.

Κι' ὁ ἴδιος ἠθοποιός, — «ἀφηγητὴ» θὰ τὸν ἐλέγαμε σήμερον, — συνέχιζε κι' ἔδινε μερικὲς «πληροφορίες» γιὰ τὴν ὁμιλία ποὺ ἐπρόκειτο νὰ παιχτεῖ, μὰ ποὺ ἦταν... οἱ ἴδιες γιὰ ὅλες τίς ὁμιλίες:

Στὸ ἔτος τὸ πεντηκοστὸ τὸ ἐνενήντα τρία
ἐτότες ἱστορήθηκε ἐτούτη ἡ ὁμιλία.

Οἱ θεατὲς στεκότανε γύρω-γύρω καὶ στὰ παράθυρα. Οἱ ἠθοποιοί, ὅταν δὲν ἔπαιζαν ἀνακατευόντανε μετὰ τοὺς θεατὲς.

Τὰ σκηρικὰ ἢ ἦταν τελείως ἀνύπαρκα ἢ ἦταν ὑποτυπώδη (π.χ. ἕνα κλαδί ἀπὸ δέντρο). Οἱ ἠθοποιοί εἶχαν κερῖνες μάσκες. Οἱ φορεσιῆς τους ἦταν πολύχρωμες, χωρὶς ἐνότητα χρονικὴ. Ὁ νέος ἐρωτευμένος (Κρίνος, Ρωτόκριτος, Μερτίλλος) φοροῦσε συνήθως καπέλλο μετὰ πολύχρωμες κορδέλλες, ἕνα μαντήλι γύρω στὸ λαιμό, ἄσπρο πουκάμισο, κόκκινο ζωνάρι, μαῦρο παντελόνι. Ὁ βασιλιᾶς φοροῦσε πολύχρωμη στολὴ (ὅπως οἱ ρηγάδες τῆς τράπουλας) καὶ χάρτινο στέμμα στὸ κεφάλι. Δὲν ἦταν ὅμως δύσκολο νὰ φοράει καὶ στολὴ ἀξιωματικοῦ τοῦ... ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ σύμβουλος τοῦ βασιλιᾶ φοροῦσε... βελάδα! Οἱ γυναῖκες ἦταν ντυμένες μετὰ μακρυὲς πολύχρωμες φοῦστες καὶ ζιπούνια. Ἡ «βγάγια» καμμιὰ φορὰ παρουσιαζόταν μετὰ φορεσιὰ σύγχρονης ὑπηρέτριας, μετὰ ἄσπρη ποδιὰ καὶ κορδελλάκια.

Τοὺς γυναικείους ρόλους τοὺς ἔπαιζαν ἄντρες. Προτιμοῦσαν γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ νέους ἢ καὶ παιδιὰ, ποὺ εἶχαν ψιλὴ φωνή.

Ἡ ἀπαγγελία τῶν στίχων δὲν ἦταν νατουραλιστικὴ. Γινόταν μισοτραγουδιστὰ, Τόνιζαν τὴ λέξη ἐκεῖ ποὺ ἀπαιτοῦσε τὸ μέτρο καὶ ἔσερναν τὴ φωνή τους. Ἡ βάση τοῦ δευτέρου στίχου ἦταν μισὸν τόνο πιὸ χαμηλά ἀπὸ τοῦ πρώτου:

Τα μάθες Ἄαα—ρετούσα μούουου—τα
[θλίβεροάαα—μανιάτα
Ὁ κύρης σουουου—μ' ἐξόρισσέεε—στῆς
[ξένιτειασσᾶς—τὴ σιράτα

Ἄν ὑποθέσουμε πῶς ἡ φωνὴ τοῦ ἠθοποιοῦ ποὺ ἀπάγγελλε τὸ στίχον ὄρχιζε σὲ λά, στὸ δεύτερον στίχον κατέβαινε σὲ σὸλ δίεση. Πάντως μόνον μετὰ τὸ στόμα μπορεῖ νὰ ἀπεδοθεῖ ἡ ἰδιότυπη αὐτὴ μισοτραγουδιστὴ ἀπαγγελία.

Οἱ ἠθοποιοί ὄχι σπάνια αὐτοσχεδίαζαν. Οἱ αὐτοσχεδιασμοί εἶχαν σατιρικὸ κυρίως χαραχτήρα, πολλὲς φορὲς γιὰ

νά πειράξουν κάποιον από τους θεατές, πού κι' αυτός βέβαια δέν παράλειπε ν' ανταποδώσει τὸ πείραγμα. Καί τὸ συνηθέστερο πείραγμα τῶν θεατῶν στοὺς ἠθοποιούς ἦταν νά τοὺς ποῦν :

—Τί ὀμιλία μωρὲ εἶναι εὐτούνη πού κάνετε; Δέν πᾶτε ν' ἀκούσετε τὴν ἄλλη;

Γιατί δέν ἦταν σπάνιο νά ὑπάρχουν κάθε ἀποκριάτικη περίοδο τρεῖς καί τέσσεροι ὄμιλοι πού νά κάνουν τὴν ἴδια ὥρα ὀμιλίες σὲ διάφορες συνοικίες τῆς πόλης.

Ἔτσι παιζόντανε οἱ ὀμιλίες στὴ χώρα. Ὁ ὄμιλος μετακινιόταν ἀπὸ συνοικία σὲ συνοικία κι' ἕνας ἠθοποιὸς ἔβγαζε δίσκο.

Στὰ χωριά ὁμοίως, προτιμοῦσαν ἔργα πού κρατοῦσαν πολλές ὥρες. Ἐπαιζαν π.χ. τὸ Ρωτόκριτο ὀλόκληρο καί χρησιμοποιοῦσαν καί ἄλογα στὴν κονταρομαχία. Οἱ ὄμιλοι τῶν χωριῶν ἔδιναν συνήθως μιὰ ἢ δυὸ παραστάσεις (τὴν Ἀπόκρια καί τὴν Τυρινὴ) καί πολλές φορές πῆγαιναν νά ἐπιδείξουν τὴν ὀμιλία τους καί στὴ χώρα (τὴν Πέμπτη ἢ τὴν Κυριακὴ τῆς Τυρινῆς τὸ ἀπόγευμα). Στὶς ὀμιλίες τῶν χωριῶν μαζεῦόταν πολὺς κόσμος, ἀπὸ ὅλα τὰ γύρω χωριά*.

Εἶναι λαϊκὸ θέατρο;

Περιγράψαμε ὅσο σύντομα μπορούσαμε τίς παραστάσεις τοῦ ζακυθινοῦ λαϊκοῦ θεάτρου. Καί τώρα γεννιέται τὸ ἐρώτημα: Ἦταν πραγματικὰ λαϊκὸ θέατρο;

Εἶναι ἀλήθεια, πῶς δέν δημιούργησε ξεκάθαρους θεατρικοὺς τύπους, ὅπως ἡ Κομέντια ντελλ ἄρτε ἢ ὁ Καραγκιόζης. Μὰ μέσα στὰ καθαυτὸ ἔργα τοῦ ζακυθινοῦ λαϊκοῦ θεάτρου διαγράφηκαν κυρίως τρεῖς χαραχτήρες: οἱ δυὸ νέοι πού ἀγαπιοῦνται. Ἀνήκουν σὲ διαφορετικὲς κοινωνικὲς τάξεις. Μὰ τοὺς ἐνώνει ὁ ἔρωτας. Τὴ στιγμή πού ἡ κοινωνικὴ διάρθρωση τοῦ νησιοῦ ἔβαζε ἀξεπέραστα σύνορα ἀνάμεσα στὶς κοινωνικὲς τάξεις, τὸ γκρέμισμα τῶν κοινωνικῶν διακρίσεων κι' ἡ ἔνωση τῶν δυὸ νέων, εἶχε λαϊκὸ περιεχόμενο. Ἀντιμέτωπος τῶν δυὸ νέων στέκεται ὁ πατέρας τῆς νέας, ὄχι σπάνια καί τοῦ νέου. Αὐτὸς ἀντιπροσωπεύει τὴν παλιὰ τάξη πραγ-

μάτων, πού ἀνατρέπεται. Τὸ περιεχόμενο λοιπὸν τῶν ἔργων τοῦ ζακυθινοῦ λαϊκοῦ θεάτρου εἶναι λαϊκὸ.

Μὰ δέν εἶναι μόνον αὐτό. Οἱ παραστάσεις τοῦ ζακυθινοῦ λαϊκοῦ θεάτρου εἶχαν στενὴ ἐπαφή μὲ τὸ θεατὴ—λαό. Ὁ ἠθοποιὸς ἦταν ἕνα κομμάτι τοῦ λαοῦ. Ὁ θεατὴς τὸν ἤξαιρε ἀπὸ τὴν καθημερινὴ του ζωὴ. Ἀπάνου στὴν παράσταση, ὁ λαϊκὸς ἠθοποιὸς πείραζε τὸ θεατὴ καί ὁ θεατὴς τὸν ἠθοποιό. Αὐτὸ πού λέμε ἐπαφή ἠθοποιῶν καί κοινοῦ ὑπῆρχε ἕκατὸ τὰ ἕκατὸ στὸ ζακυθινὸ λαϊκὸ θέατρο. Ὅσοι παρακολούθησαν τὴν παράσταση τοῦ Ἐρωτόκριτου στὸν Κῆπο, θὰ τοὺς ἔκανε ἐντύπωση ἡ ἀπόσταση κοινοῦ καί θεάματος, κυρίως στὶς σκηνὲς τῆς «γκιόστρας». Στὸν Ἐρωτόκριτο, ὅπως τὸν ἔπαιζαν στὴ Ζάκυνθο, θεατὴς τῆς «γκιόστρας» ἦταν οἱ ἴδιοι οἱ θεατὴς τῆς «ὀμιλίας». Αὐτοὶ ἐνθάρρυναν μὲ τίς φωνές τους τοὺς κονταρομάχους, πού ἀγωνίζονταν ἀπάνου στ' ἄλογά τους, ἀνάμεσα στοὺς θεατὴς. Κι' αὐτοὶ στὸ τέλος ζητωκραύγαν ἀυθόρμητα τὸν ἀσπροντυμένον Ἐρωτόκριτο, ὅταν ἔβγαине νικητὴς.

Εἶναι λοιπὸν τὸ ζακυθινὸ λαϊκὸ θέατρο πραγματικὰ λαϊκὸ: Γιατί τὸ περιεχόμενό του εἶναι λαϊκὸ. Γιατί οἱ ἠθοποιοὶ εἶναι ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ. Γιατί οἱ ὀμιλίες παίζονταν γιὰ τὸ λαὸ κι' ὑπῆρχε στενὴ ἐπαφή τοῦ κοινοῦ—λαοῦ μὲ τοὺς λαϊκοὺς ἠθοποιούς.

Σήμερα πού γίνονται τόσες προσπάθειες γιὰ δημιουργία λαϊκοῦ θεάτρου δέν θὰ πρέπει ν' ἀγνοηθεῖ ἡ πείρα κι' ἡ παράδοση τοῦ ζακυθινοῦ λαϊκοῦ θεάτρου.

Κ. ΠΟΡΦΥΡΗΣ

* Σημειώνω γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ζακυθινοῦ λαϊκοῦ θεάτρου τίς ὀμιλίες πού ἔγιναν στὴ Ζάκυνθο στὴ δεκαετία 1924—1934: Ὁ «Ρωτόκριτος» (ὀλόκληρος) στὸ χωριὸ Σκουλικάδο. Ὁ νέος πού ἔπαιζε τὸ Ρωτόκριτο εἶναι σήμερα σφῆρ στὴν Ἀθήνα). Ἡ «Γκόλφω» στὸ χωριὸ Λιθακιά. Ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» (τὸ παιδί πού ἔπαιζε τὸν Ἰσαάκ εἶναι σήμερα τραμβαγιέρης στὴν Ἀθήνα). ὁ «Χάσης» (παίχτηκε ἀπὸ ἑβραϊκὸ ὄμιλο), ὁ «Κρίνος», ὁ «Μερτίλλος», ὁ «Ἀθανάσιος Διάκος», ὅλες αὐτὲς στὴν πόλη.

Ο ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΕΝΔΟΤΗΣ Ο ΖΑΚΥΝΘΙΟΣ

ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ (1784)

(ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΑΠΟ ΤΑ ΔΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ)

Του ΓΕΩΡ. ΛΑΪΟΥ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ χελιδόνη της ελληνικής δημοσιογραφίας κυνηγήθηκε επί Τουρκοκρατίας σαν επικίνδυνο ξυπνητήρι του πνεύματος και του λαού.

Έπί Σουλτάνου 'Αβδούλ Χαμίτ του Α' ο Μέγας Βεζύρης εκάλεσε μια μέρα του 'Ιουνίου του 1784 τον Πρεσβευτή της Αυστρίας βαρώνο φόν Χέρμπερτ και τον έρωτησε αν ήταν εν γνώσει του ότι στη Βιέννη έκαινοποιήθηκε ή έκδοση μιας ελληνικής έφημερίδας.

Μετά την άρνητική απάντηση του αυστριακού Πρεσβευτού ο Μέγας Βεζύρης αξίωσε να απαγορευθ ή άμέσως ή έκδοση μιας τέτοιας έφημερίδας, γιατί είχε τ ή γνώμη ότι ή 'Υψηλή Πύλη «πρέπει να κρατ ή τ ό λαό στην άγνοια, να αποτρέπη τ ήν προσοχή του από τ ής κρατικές υποθέσεις και να του κρύβη κάθε τι, που συζητείται στην Εύρώπη για τ ό Τουρκικό Κράτος, για τούς Κυριάρχους του και για τούς 'Υπουργούς του».

Ο πρεσβευτής υποσχέθηκε ότι θά κάμη τ ό π άν για τ ό ζήτημα αυτό. Έπακολούθησε έπίσημη και άνεπίσημη άλληλογραφία του με τόν Πρωθυπουργό Κάουνιτς και τόν άντιπρόεδρο Κόμπεντζλ, ή όποια έπροκάλεσε μέσα στην αυστριακή πρωτεύουσα άλλη υπηρεσιακή άλληλογραφία μεταξύ του πολιτικού γραφείου και τών υπηρεσιών που ήταν άρμόδιες για τόν τύπο. 'Από τ ήν άλληλογραφία αυτή βγαίνουν πολλά συμπεράσματα για πρόσωπα και πράγματα, και συγκεκριμένα τ ά ακόλουθα :

Οι 'Έλληνες, ό κυριώτερος φορέας του έμπορίου μεταξύ 'Ανατολής και Κεντρικής Εύρώπης, είχαν ανάγκη από ένα δικό τους δημοσιογραφικό όργανο για τ ά έμπορικά συμφέροντά τους και για τ ής έθνικές και πολιτικές επιδιώξεις τους.

Η Αυστρία άφ' έτέρου είχε ανάγκη από ένα τέτοιο ζωντανό έμπορικό στοιχείο, που έξυπηρετούσε τ ά συμφέροντά της και τ ής βαλκανικές βλέψεις της. Έπομένως ή έγκριση τ ής ελληνικής έφημερίδας από τ ής αυστριακές άρχές δέν προήλθε από ρομαντικό και άνιδιοτελή φιλελληνισμό, παρά από τ ό μερκαντιλισμό και τ ό «φιλοβαλκανισμό», που έχαρακτήριζε τ ήν πολιτική του αυτοκράτορα 'Ιωσήφ του Β' και του Πρωθυπουργού του Κάουνιτς.

Τό ελληνικό στοιχείο χρησιμοποιούσε έπίσης και ή τσαρίνα Αίκατερίνη ή Β' για τ ήν πραγματοποίηση του περιφήμου «έλληνικού σχεδίου» της, που στην πραγματικότητα ήταν και θά έπρεπε να όνομαζόταν «βαλκανικό σχέδιο». Στ ής διαπραγματεύσεις για τ ό διαμελισμό τ ής Τουρκίας Ρωσία και Αυστρία παρουσιάζονται σύμφωνοι και σύμμαχοι, αλλά στ ής διαθέσεις και διεκδικήσεις ήταν δεινοί άντιζήλοι. 'Ο Κάουνιτς μάλιστα είχε στ ής επιδιώξεις του όριζόντια κατεύθυνση, ήθελε τ ή Μολδοβλαχία και τ ή διέξοδο π ρός τ ή Μαύρη Θάλασσα, ένώ ό 'Ιωσήφ ό Β' ήταν συνδιαλλακτικώτερος άπέναντι τ ής συμμάχου του και τράβηξε κάθετο γραμμή π ρός τ ά δυτικά Βαλκάνια και τ ή Μεσόγειο. Αύτών τών άντιζήλων επιδιώξεων καρποί ήταν τ ά άλλεπάλληλα προνόμια π ρός τούς 'Έλληνες έκ μέρους τ ής Ρωσίας και τ ής Αυστρίας. 'Ισως μάλιστα τ ό έμπορικό σύμφωνο του 1784 μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας, που έπρόκειτο να δώση νέα προώθηση στην άνάπτυξη του ελληνικού έμπορίου, να μ ήν είναι άσχετο με τ ή γέννηση τ ής πρώτης ελληνικής έφημερίδας.

Ο Μέγας Βεζύρης όμως άνησύχησε τρομερά από τ ήν είδηση αυτή και στ ής επανειλημμένες παραστάσεις του π ρός τόν αυστριακό πρεσβευτή έτόνισε ότι μια τέτοια έφημερίδα δέν μπορούσε «παρά να δώση άφορμή για παρεκτροπές μέσα στο Τουρκικό Κράτος» και γι' αυτό έζήτησε τ ή ρητή άπογόρευση τ ής έκτύπωσης κάθε παρόμοιου ελληνικού έντύπου, γιατί μόνο μια τέτοια άπαγόρευση θά έξασφάλιζε «τ ήν ήσυχία του Τουρκικού Κράτους». 'Από τ ήν προσωρινή άναστολή τ ής έκδοσης τ ής έφημερίδας δέν Ικανοποιήθηκε πλήρως ό Μέγας

Βεζύρης, αλλά ούτε και έτόλμησε να άπευθύνη σχετικό υπόμνημα άπ' ευθείας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὅπως τοῦ ὑπεδείχθη, γιατί ἤξερε καλά τις διαθέσεις και τοὺς νόμους τοῦ Ἰωσήφ Β' περί ελευθεροτυπίας. Τῆ χάρη γιά τὴν τελειωτική άπαγόρευση τῆς ἑλληνικῆς ἑφημερίδας τὴν ἐζήτησε προσωπικά ἀπὸ τὸν Χέρμπερτ και τὸ ἐπέτυχε!

Ὁ αὐστριακὸς Πρεσβευτῆς ἐζύγισε τὰ ὑπὲρ και τὰ κατὰ, και ἀπὸ τὸ ἀντιζύγισμα ἔβγαλε τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ ἀνώτερα συμφέροντα τοῦ Κράτους ἐπιβάλλουν νὰ μὴ διαταραχθοῦν οἱ ἀγαθὲς σχέσεις μὲ τὸ Μεγάλο Βεζύρη· οἱ ὠφέλειες, ποὺ θὰ προκύψουν ἀπὸ τις φιλικὲς αὐτὲς σχέσεις, εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερες ἀπὸ τὰ δημόσια εἰσοδήματα, ποὺ θὰ ἔφερνε ἡ πώληση τῆς ἑφημερίδας στὸ ἐξωτερικό, δηλαδή στις χῶρες τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Τὰ ἔξοδα, ποὺ στὸ μεταξὺ εἶχαν κάμει οἱ ἐκδότες και ἡ ζημιὰ, ποὺ πρόκειται νὰ ὑποστοῦν ἀπὸ τὴν άπαγόρευση, δὲν πρέπει νὰ ληφθοῦν στὰ σοβαρὰ ὑπ' ὄψιν· ὅσο γιά τὴν κατάφωρο παραβίαση τοῦ νόμου περί ελευθεροτυπίας ἡσυχάζει κανεὶς τῆ συνείδησή του, πρὸ παντὸς ὁ πολιτικός, ἅμα ἐπικαλεσθῆ τὸ ρητό: «οὐδεὶς κανὼν ἄνευ ἐξαιρέσεως»!

Ἄπὸ τις 25 Νοεμβρίου τοῦ 1784 δὲν γίνεται πιά λόγος γιά τὴν ἑλληνικὴ ἐκείνη ἑφημερίδα. Ἡ στενὴ ἀντίληψη ἡ ὁ ὄχι ἀδέκαστος χαρακτήρας τοῦ Χέρμπερτ κατάφεραν νὰ κόψουν τὰ φτερά τοῦ προοδευτικοῦ και ἐπιχειρηματικοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ποὺ ξεπετάχτηκε ἀπὸ τὴν ἀτμόσφαιρα μὲ τὴν εὐρύτερη οἰκονομική και πολιτικὴ προοπτικὴ, ποὺ ἐδημιούργησαν ὁ Ἰωσήφ ὁ Β' και ὁ Κάουνιτς. Ἐδῶ φαίνεται ὁ ἀνασταλτικὸς ἡ ὁ προοδευτικὸς ρόλος, ποὺ παίζουν ὀρισμένα πρόσωπα κατὰ τὴν ἐμφάνιση και τὴν ἐξέλιξη τῶν διαφόρων κοινωνικῶν φαινομένων.

Ἄλλὰ ἡ ἀλληλογραφία αὐτὴ ἔχει και εἰδικώτερη ἱστορικὴ σημασία. Μᾶς ἐπιβάλλει τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀναθεωρήσουμε τὴ μέχρι τώρα ἀντίληψη γιά τὴν πατρότητα και τὴ γέννηση τῆς πρώτης ἑλληνικῆς ἑφημερίδας και νὰ θεωρήσουμε ὄχι τὸ 1790 παρά τὸ 1784 γιά τὸ γενέθλιο ἔτος, και ὄχι τοὺς Μαρκίδες Πούλιου, παρά τὸ Γεώργιο Βενδότη* γιά πατέρα τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας. Μᾶς ἐπιβάλλει ἀκόμα τὴν ὑποχρέωση νὰ ἀξιολογήσουμε τὴ μέχρι τώρα παραγνωρισμένη πληροφορία τοῦ Γ. Ζαβίρα («Νέα Ἑλλάς» σ. 245), ποὺ λέει σύντομα, παραστατικά και πονετικά τὰ ἔξῃς γιά τὸ Βενδότη: «Πρῶτος ἐχρημάτισεν εἰς τὸ γένος ἡμῶν ὁποῦ ἐξέδοτο ἑφημερίδας εἰς τὴν γλώσσαν μας και Καλενδάρια τοιαῦτα ὁποῦ οὐδέποτε εἶχε πρότερον τὸ γένος μας· γείμας δὲ ἔμεινε ἀδιαλείπτως μοχθῶν και κοπιάζων ὑπὲρ τῆς ἐπιδόσεως τοῦ γένους ἡμῶν εἰς συγγραφὴν. και ἐκδόσεις διαφόρων βιβλίων ἀλλ' οὐκ οἶδα ποῖα φθονερά ἄτροπος ἐβιάσθη νὰ κόψη τόσον ταχέως και ἄωρως τὸν μίτον τῆς ζωῆς τοῦ κοινωφελοῦς και χρησίμου ἀνδρὸς και νὰ τὸν ἀρπάξη βιαίως ἀπὸ τὰς ἀγκάλας τοῦ γένους ἡμῶν και ἐμοῦ τοῦ εἰλικρινοῦς αὐτοῦ φίλου».

Βιέννη, 5 Ἰουνίου 1955

ΓΕΩΡ. ΛΑΪΟΣ

Ἄκριβῆ εἰκόνα και λεπτομερῆ ἐκθεση αὐτῆς τῆς σπουδαίας σελίδας τῆς ἑλληνικῆς δημοσιογραφίας και τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας παρέχουν τὰ κατωτέρω ἔγγραφα, τὰ ὁποῖα δίνουμε μεταφρασμένα στὴ δημοσιότητα:

Ὁ πρεσβευτῆς βαρῶνος φὸν Herbert—Rathkeal

Πρὸς τὸν καγκελλάριον πρίγκιπα φὸν Kaunitz—Rittberg

Μπουγιούκ-ντερέ, Ἰουνίου 1784

Ἐκλαμπρότατε!

Ὁ Μέγας Βεζύρης ἔχει τὴν ὑποψία, δὲν ξέρω ἀπὸ ποιά αἰτία, ὅτι στις καισαροβασικὲς χῶρες πρόκειται νὰ ἐκτυπωθῆ μιὰ ἑλληνικὴ ἑφημερίδα, και γι' αὐτὸ ἀπευθύνθη πρὸς ἐμὲ μὲ τὴν πιὸ ἐνθερμὴ παράκληση νὰ ἐμποδίσω τὴν ἐκτύπωσή της. Φαίνεται ὅτι ἀποδίδει μεγάλη σημασία στὸ γεγονός αὐτὸ και μιὰ ἀρνητικὴ ἀπάντηση ἀσφαλῶς θὰ τὸν

*Ὁ Γεώργιος Βενδότης (1757-1798), Ζακυνθινὸς τὴν καταγωγή, ὑπῆρξε μιὰ ἀπὸ τις πιὸ ἀξιόλογες φυσιογνωμίες τοῦ νεοελληνικοῦ διαφωτισμοῦ, ποὺ σύνδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὴν προῖστορία τοῦ ἑλληνικοῦ τύπου και τῆς ἑλληνικῆς τυπογραφίας. Εἶταν δημοκρατικὸς στις ἰδέες και διώχτηκε γι' αὐτές. Στὰ 1796, μένοντας στὴ Βενετία, πιάστηκε ἀπὸ τοὺς Αὐστριακοὺς μαζί μὲ τὸ Βηλαρά και ἄλλους γιά δημοκρατικὴ δράση και γλύτωσαν χάρη στὴν εὐτυχῆ συγκυρία τῆς κατάληψης τῆς πόλης ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Βοναπάρτη. [σ. τῆς «Ε.Τ.»]

ἔθιγε προσωπικῶς ἐνῶ ἀντιθέτως θὰ ἦταν εὐγνώμων στήν περίπτωση πού ἡ ὑψί-
στη Αὐλή θὰ ἔδειχνε προθυμία νά ἐκπληρωθῇ ἡ ἐπιθυμία του σχετικῶς μέ τήν
ὑπόθεση αὐτή, τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον ἔχει τήν πεποίθησι, ὅτι ἡ Τουρ-
κική Κυβέρνησις πρέπει νά προσπαθῇ νά κρατῇ τὸ
λαὸ στήν ἀγνοία, νά ἀποτρέπῃ τήν προσοχή του ἀπὸ
τις κρατικὰς ὑποθέσεις καὶ νά τοῦ κρύβῃ κάθε τι,
πού συζητεῖται στήν Εὐρώπη γιά τὸ Τουρκικὸ κρά-
τος, γιά τοὺς Κυριάρχους του καὶ γιά τοὺς ἐπιση-
μοτέρους ὑπουργοὺς του· ἀποσιωπῶν πιά τήν ἀνησυ-
χία πού ἔχει ἐξ αἰτίας τοῦ ὅτι οἱ τολμηροὶ καὶ
ἀνάρμοστες φράσεις, ἀπὸ τις ὁποῖες βρίζουν οἱ
ἐφημερίδες μας, ἀφήνουν ὀρισμένους ἀνεξίτηλους ἐν-
τυπώσεις στό λαό.

Ἐπειδὴ μοῦ εἶναι ἐντελῶς ἀγνωστο ἂν πραγματικὰ ἔγινε λόγος ἢ ὄχι γιά
μιὰ παρόμοια ἐπιχείρησι, καὶ χωρὶς νά θέλω νά ὑπεισέλθω στοὺς νόμους μας
περὶ ἐλευθεροτυπίας, οἱ ὅποιοι ὁποσδήποτε σὲ κάθε γενική καὶ εἰδική περίπτωση
ἀφοροῦν τοὺς ὑπηκόους μας καὶ τήν ἐγγῶριον ἀστυνομία, γι' αὐτὸ λαμβάνω τὸ
θάρος νά ὑποβάλω εὐσεβάστως στήν πριγκιπική Σας Ἐκλαμπρότητα τήν πρό-
τασι ἂν δὲν θὰ ἦταν φρόνιμο νά ἀπαγορευθῇ ἡ τυχὸν ἐκδοσι
αὐτῆς τῆς ἐφημερίδας, ἢ τοῦλάχιστο νά ἀνασταλῇ μέχρι τῆς
προσεχοῦς πρωθυπουργικῆς ἀλλαγῆς, πρᾶγμα πού συνήθως δὲν ἀργεῖ ἐδῶ νά συμβῇ.
Πάντως αὐτὴ ἡ καλωσύνη θὰ προξενούσε μιὰ πολὺ εὐχάριστη ἐντύπωση στό
Χαμίτ-Πασᾶ.

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ
Βαρῶνος φὸν Χέρμπερτ-Ράτκελ ἰ. χ.

Ἐξοχότητι πρὸς τὸν Κόμπεντζλ

Μπουγιούκ - ντερέ, 25 Ἰουνίου 1784

.....

- Ἐπειδὴ ἀπὸ τῆ συνομιλία μας γιά ἀπειλὰς πρέπει νά σᾶς μιλήσω καὶ γιά
φιλοφροσύνης, καὶ στήν κατηγορία αὐτὴ ὑπάγεται ἡ χάρις πού μοῦ ζήτησε ὁ
Μέγας Βεζύρης σχετικῶς μέ τήν ἐλληνική ἐφημερίδα. Δὲν
πιστεύω οἱ γενικοὶ κανόνες νά φέρνουν κανένα ἐμπόδιο στό ζήτημα αὐτό, γιὰτι
1ο τὸ ρητὸ «οὐδεὶς κανὼν ἄνευ ἐξαιρέσεως» εἶναι τόσο ἀρχαῖο ὅσο καὶ ἀληθινό.
Στήν πολιτικὴ καὶ στή διακυβέρνησι οἱ ἐξαιρέσεις εἶναι καὶ πρέπει νά εἶναι
τόσο πολλὰς ὅσες καὶ οἱ νόμιμες περιπτώσεις· μάρτυς ἡ πλημμύρα τῶν ἐγκυ-
κλίων, πού ἀκολουθοῦν κάθε μεταρρυθμιστικὸ διάταγμα.
2ο δὲν πρόκειται γιά τελειωτικὴ παύσι αὐτῆς τῆς δῆθεν ἐλληνικῆς ἐφημερίδας,
παρὰ γιά μιὰ ἀνακοπὴ τόσο σύντομη, ὥσπου νά περάσῃ ἡ κρατικὴ ἐξουσία
αὐτοῦ τοῦ Βεζύρη καὶ
3ο ἐλευθερία τοῦ τύπου σὲ μᾶς δὲν ὑπάρχει, καὶ δὲν μπορεῖ νά ὑπάρξῃ, γιὰτι
καὶ μεῖς οἱ ἴδιοι δὲν εἴμαστε ἐλεύθεροι. Λοιπὸν παρ' ὅλες τις μεταρρυθμί-
σεις πού ἔχουν γίνει, δὲν ἔχω βρεῖ ὅτι ἔχει γίνει ἔστω καὶ ἓνα βῆμα πρὸς
αὐτὴν τὴν ἐλευθερία, δὲν λέω τὴ δημοκρατικὴ παρὰ καὶ τὴ συνδυασμένη μέ
τὴ συνταγματικὴ μοναρχία καὶ ἀχώριστη ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ μεσάζοντος (κοινο-
βουλευτικοῦ) σώματος...

Ἐξοχότητι πρὸς τὴν Ἐνωμένη (βοημικὴ καὶ
αὐστριακὴ) αὐλικὴ Καγκελλαρία καὶ αὐλικὴ Οἰκονομικὴ ὑπηρεσία.

Βιέννη, 12 Ἰουλίου 1784

Ὅπως πληροφοροῦμεθα, πρόκειται αὐτὸν τὸν καιρὸ νά ἐκδοθῇ ἐδῶ μιὰ
ἐβδομαδιαία ἐλληνικὴ ἐφημερίδα.

Διάφορες περιστάσεις, πού ἔχουν σχετικῶς δημιουργηθῇ, μᾶς παρακινοῦν
νά παρακαλέσουμε τὴν ἀξιότιμη καισαροβασιλικὴ Ἐνωμένη (βοημικὴ καὶ αὐστριακὴ)
αὐλικὴ Καγκελλαρία καὶ αὐλικὴ οἰκονομικὴ ὑπηρεσία, νά διακόψῃ προσωρινῶς
αὐτὴν τὴν ἐκδοσι καὶ ἔπειτα νά λάβῃ τὴν καλωσύνη νά μᾶς ἀνακοινώσῃ ἂν καὶ
ποιὲς περιστάσεις ἀντίκεινται στήν πλήρη παύσι αὐτῆς τῆς ἐφημερίδας.

Ἐξοχότητι πρὸς τὸν Βαρῶνο φὸν Χέρμπερτ

Βιέννη, 17 Ἰουλίου 1784

Σχετικῶς μέ τὴν παράκλησι τοῦ Μεγάλου Βεζύρη πρὸς τὴν Ἐξοχότητά
σας ἔνεκα τῆς ἐπικειμένης ἐκδοσης μιᾶς ἐλληνικῆς ἐφημερίδας ἐδόθη ἐν τῷ

μεταξύ ή εντολή της προσωρινής διακοπής της στην
άρμοδια αύλική υπηρεσία...

Ὁ Κόμπεντζλ πρὸς τὸν Χέρμπερτ

Βιέννη, 17 Ἰουλίου 1784

...Διέταξα ἀμέσως τὸ σταμάτημα τῆς ἑλληνικῆς ἔφη-
μερίδας περιμένοντας νὰ μάθω περὶ τίνος πρόκειται καὶ ποιῆς ὑποχρεώσεις
ἀνελήφθησαν ἀπέναντι τῶν ἐκδοτῶν. Ἀλλὰ ἀφοῦ ὁ Μέγας Βεζύρης κατεθορυ-
βήθη τόσο πολὺ, ἡ εὐχαρίστηση νὰ τὸν ὑποχρεώσω μοῦ ἀρκεῖ γιὰ νὰ κάμω πᾶν
ὄ,τι ἐξαρτᾶται ἀπὸ μένα γιὰ τὴν τελειωτικὴ παύση της...

Ἡ Ἐνωμένη Καγκελλαρία πρὸς τὴν Καγκελλαρία τοῦ Κράτους

Ἐκθεση

Ἀπὸ τῆ συνημμένη ἐκθεση τῆς Διοίκησης τῆς Κάτω Αὐστρίας θὰ λάβη
τὴν καλωσύνη ἢ ἀξιότιμη καισαροβασιλικὴ μυστικὴ αύλικὴ καὶ κρατικὴ Καγκελλα-
ρία νὰ ἰδῆ περισσότερες λεπτομέρειες, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἐβδομαδιαία ἐκδοση τῆς ἑλ-
ληνικῆς ἔφημερίδας σύμφωνα μὲ τὴν ἐντολὴ τῆς 12ης τοῦ περασμένου μηνὸς πρα-
γματικὰ διεκόπη, ἐν τούτοις ὁμῶς ἐκφράζεται ἡ ἐπιθυμία νὰ διατηρηθῆ τὸ δι-
καίωμα τῆς ἐπανεκδόσεως τῆς πρὸς χάριν τῶν ἐδῶ εὐ-
ρισκομένων Ἑλλήνων ἐμπόρων. Παρ' ὅλα αὐτὰ ἐπαφίεται στὴ
φωτισμένη κρίση τῆς ἀξιότιμης καισαροβασιλικῆς Κρατικῆς Καγκελλαρίας νὰ ἀπο-
φασίσῃ, ἂν τὰ ἄγνωστα σὲ μᾶς ἐξωτερικὰ συμφέροντα τοῦ Κράτους ἐπιβάλλουν
τὴν παύση τῆς ἑλληνικῆς ἔφημερίδας, καὶ ἐπ' αὐτοῦ παρακαλεῖται νὰ μᾶς ἀνα-
κοινώσῃ σχετικῶς. Ἐξ ἄλλου ὁ τυχὸν ἐνδοιασμός, ὅτι ἡ ἔφημερίδα αὕτη, ἢ ὁποία
θὰ ἔφτανε καὶ μέχρι τὴν Τουρκία, θὰ μπορούσε νὰ περιέχῃ κάτι, ποὺ θὰ ἐπέ-
συρε τὴν προσοχὴ τῆς Τουρκικῆς Αὐλῆς ἢ θὰ ἔδινε ἀφορμὴ γιὰ παράπονα, μπορεῖ
νὰ παρακαμφθῆ, εἰάν εἰς τὴν ἐδῶ λογοκρισίᾳ τοῦ τύπου δοθῆ ἢ ἀνάλογη ὁδηγία
καὶ συγχρόνως ἡ ἐντολὴ νὰ μὴ δημοσιευθῆ εἰς τὰ φύλλα τῆς ἑλληνικῆς ἔφημερί-
δας ἀπολύτως τίποτε, ποὺ νὰ ἀφορᾷ τὴν Τουρκία.

Βιέννη, 2 Αὐγούστου 1784

Κόλοβρατ ἰ. γ.

*Ὁ βαρῶνος φὸν Χέρμπερτ—Ράικελ πρὸς τὸν Καγκελλάριο
Πρίγκιπα φὸν Κάουνιτς*

Μπουγιούκ-ντερς 9 Αὐγούστου 1784

Ἐκλαμπρότατε !

- α. Στὸ Μεγάλου Βεζύρη ἀνεκοίνωσα ἀμέσως τὴν πληροφορία τῆς Ἐκλαμπρότη-
τός σας περὶ προσωρινῆς διακοπῆς τῆς ἐπικειμένης ἐκδοσης μιᾶς ἑλληνικῆς
ἔφημερίδας. Ὁ πρωθυπουργὸς αὐτὸς ἐδέχθη μὲ μεγάλη εὐχαρίστηση αὐτὴν
τὴν εἶδηση καὶ μὲ παρεκάλεσε νὰ ἐκφράσω στὴν Ἐκλαμπρότητά σας τὴν εὐ-
γνωμοσύνη του γιὰ τὴν καλωσύνη σας ἀπέναντί του, καὶ ἐπανελάβε τίς
ἐντονες παραστάσεις του γιὰ τὴν τελεία παύση
τῆς ἔφημερίδας, ἢ ὁποία κατὰ τὴ γνώμη του δὲν μπο-
ρεῖ παρὰ νὰ δώσῃ ἀφορμὴ γιὰ παρεκτροπὲς μέσα
στὸ Τουρκικὸ Κράτος...

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

Βαρῶνος φὸν Χέρμπερτ—Ράικελ ἰ. γ.

Ὁ Καγκελλάριος Κάουνιτς πρὸς τὸν Βαρῶνο φὸν Χέρμπερτ

Βιέννη, 18 Αὐγούστου 1784

Σχετικῶς μὲ τὴν παράκληση τοῦ Μεγάλου Βεζύρη, τὴν ὁποία διεβίβασε ἡ
Ἐξοχότης σας, περὶ διακοπῆς τῆς ἐδῶ ἐκδιδομένης ἑλληνικῆς ἔφημερίδας, ἀπευ-
θύνην πρὸς τὴν ἀρμοδιαὺν υπηρεσίᾳ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ συνημμένο ἔγγραφο.
Πρὸς τὸ παρὸν βέβαια ἡ ἐκδοση ἀνεστάλη, παρουσιάζεται ὁμῶς τὸ ζήτημα ὅτι,
εἰάν ἡ κυκλοφορία αὐτῆς τῆς ἔφημερίδας, ἢ ὁποία ἔχει πιά παντοῦ
γνωστοποιηθῆ, ἀπαγορευθῆ τελείως, οἱ συντάκτες
τῆς θὰ ὑποστοῦν μιὰ ζημίᾳ ἀπὸ πολλὰς ἑκατοντά-
δες φλωρίνια. Ἡ Ἐξοχότης σας λοιπὸν παρακαλεῖται νὰ ἀνακοινώσῃ
αὐτὴν τὴν περίπτωσιν μὲ τὴν προσθήκην ὅτι, γιὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ κανεὶς τοὺς συν-

τάκτες έκτεθειμένους σέ μιά τέτοια ζημία, θά έπρεπε νά έπιτρέψη τήν εξακολούθηση αὐτῆς τῆς έφημερίδας, ἀλλά συγχρόνως νά ληφθῆ ἡ πρόνοια ὡστε στήν έφημερίδα αὐτή νά μὴ παρεμβληθῆ τίποτα, πού νά ἔχη ἄμεση σχέση μέ τήν Τουρκία. Ἐάν ὁμως ὁ Μέγας Βεζύρης παρ' ὅλα αὐτά ἐπιμένῃ στήν ἀξίωσή του γιὰ πλήρη παύση αὐτοῦ τοῦ φύλλου, τότε θά πρέπει νά ὑποβάλλῃ εἰδική αἴτηση καί θά πρέπει νά ἀκουσθῆ ἡ γνώμη τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος...

Ἄ Ο Χέρμπερτ πρὸς τὸν Κόμπεντζλ

Μπουγιούκ-ντερέ, 10 Σεπτεμβρίου 1784

Πρὸς θεοῦ, σὰς καθικετεύω, καθυστερῆστε ὅσο μπορεῖτε τήν ἐκτύπωση τῆς ἑλληνικῆς έφημερίδας. Θά προσπαθῶ ὡστε ὁ Μέγας Βεζύρης νά μὴ θέσῃ ζήτημα τιμῆς τήν πλήρη ἀπαγόρευση. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν ἔλαβα ἀκόμη ἀπάντηση στήν ἀνακοίνωση, πού τοῦ διεβίβασα μέ τὸν Μετουπτοῦ, ἀναβάλλω τὴ σχετικὴ έκθεσή μου μέχρι τὸ ἐπόμενο ταχυδρομεῖο. Ἄντιο.

Ἄ Βαρῶνος φὸν Χέρμπερτ πρὸς τὸν Πρίγκιπα φὸν Κάουνιτς

Ἐκλαμπρότατε!

Σύμφωνα μέ τήν εὐμενέστατα ἀποσταλεῖσαν σεβαστὴν διαταγὴν τῆς 13ης τοῦ περασμένου μηνὸς ἀνήγγειλα εἰς τὸν Μέγαν Βεζύρη, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ έφημερίδα ἀμέσως μετὰ τὴν πρώτη αἴτησή του διεκόπη, ἐπειδὴ ὁμως ὁ ἐκδότης ὑπέβαλε ἔντονες διαμαρτυρίες, ἀφ' ἑνὸς μὲν γιὰ νά διατηρηθῆ τὸ δικαίωμα τῆς έκδοσης, πού τοῦ παρεχωρήθη πρὶν ἀπὸ τίς παραστάσεις τοῦ Βεζύρη, ἀφ' ἑτέρου δὲ γιὰ νά ἐξασφαλισθῆ ἀπὸ κάθε ζημία. ἐπῆρα τὴ διαταγὴ νά διαβεβαιώσω τὸν κύριο Πρωθυπουργό, ὅτι δὲν ἔχει νά φοβηθῆ οὔτε τὴν ἐλάχιστην παρεκτροπὴ ἀπὸ τὴν έκδοση αὐτῆς τῆς έφημερίδας καί ὅτι ἡ ὑψίστη Αὐλὴ θά ἐπαγρυπνῆ, ὡστε νά μὴ εἰσχωρήσῃ στήν έφημερίδα αὐτὴ οὔτε τὸ ἐλάχιστο, πού θά μπορούσε νά ἔχη ἔμμεση σχέση μέ τὸ Τουρκικὸ Κράτος.

Ἄ Ο Μέγας Βεζύρης μοῦ ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνην του τόσο γιὰ τὴν διακοπὴ τῆς έφημερίδας, ὅσο καί γιὰ τὴν εὐγενῆ προθυμίαν μου, ἀλλὰ συγχρόνως ἐξέφρασε τὴ γνώμη ὅτι ἡ μόνη του ἀπαίτηση εἶναι ἡ τελεία παύση αὐτῆς τῆς έφημερίδας, γιὰ τὴν αὐτὸ τὸ θεωρεῖ ὡς τὸν ἀπαραίτητο ὄρο γιὰ τὴν ἡσυχία τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους. Γιὰ τὴν ἐπίτευξη ὁμως αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ ἔλαβε τὴν ἀπόφαση νά ἀπευθυνθῆ ὄχι πρὸς τὴν ὑψίστην Αὐλὴν, παρὰ κατ' εὐθείαν καί προσωπικῶς σέ μένα, μέ τὴν παράκληση νά προκαλέσω μιὰ ρητὴ ἀπαγόρευση γιὰ τὴν ἐκτύπωση παρομοίων ἑλληνικῶν έφημερίδων στίς χῶρες μας, καί αὐτὸ θά μοῦ τὸ γνωρίζῃ προσωπικῶς ἡ χάρη.

Σ' αὐτὸ συνίσταται, Ἐκλαμπρότατε, ἡ σχετικὴ ἀπάντησις τοῦ Μεγάλου Βεζύρη, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας, ὅπως θά εὐδοκῆσῃ ἡ Ἐκλαμπρότης Σας νά παραδεχθῆ, δὲν μπορούσα πλέον νά ἐπιμείνω στὴ ζημία ἀπὸ μερικὲς ἑκατοντάδες φλωρίνια, πού πρόκειται νά ὑποστῆ ὁ ἐκδότης, καί ἐπομένως πρέπει νά ἀναμείνω εὐσεβάστως τὴν ὑψίστην ἀπόφαση τῆς Αὐτοῦ Μεγαλειότητος γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ πού ὁ κύριος Πρωθυπουργὸς τὸ ἔχει πάρει τόσο κατάκαρδα, καί ἡ ταπεινὴ μου γνώμη ἐπ' αὐτοῦ εἶναι νά ἀποφύγω κάθε ἄλλη περαιτέρω ἀπάντησις, χωρὶς νά δώσω καμμιά ἄλλη ὑπόσχεση, καί ἐν τῷ μεταξύ νά ἐπιμείνω νά ἀρκεσθῆ στήν ἀπλὴ διακοπὴ μέχρι τῆς προσεχοῦς παραιτήσεώς του.

Μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

Βαρῶνος φὸν Χέρμπερτ—Ράτκελ

Μπουγιούκ - ντερέ, 25 Σεπτεμβρίου 1784

Ἄ Η κρατικὴ Καγκελλαρία πρὸς τὴν Ἐνωμένην Αὐλικὴν Ἐπηρεσία

Βιέννη, 8 Ὀκτωβρίου 1784

Ἐκθεση

Μαζὶ μέ τὴν εὐγνωμόνα ἐπιστροφὴν τοῦ ἀπὸ 2ας Αὐγούστου κοινοποιηθέντος καί ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πρὸ ὀλίγου ἐπιστραφέντος ἐγγράφου σχετικῶς μέ τὴν προσωρινὴν διακοπὴ τῆς ἐδῶ ἑλληνικῆς έφημερίδας, λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νά παρατηρήσωμεν, ὅτι ὁ Μέγας Βεζύρης ἐπιθυμεῖ διακαῶς τὴν τελείαν παύσιν της. Ἐν τούτοις ὁ Βαρῶνος Χέρμπερτ θά εἶναι εἰς θέσιν μέ τὸ ἐπόμενο ταχυδρομεῖο νά ἐκφράσῃ τὴν γνώμη του ἐπὶ τοῦ ζητήματος αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἐπίσης ἐγκαίρως θά Σας διαβιβασθῆ.

Γκρόσκοφ Ι. χ.

Ἡ Ἐνωμένη Αὐλικὴ Ὑπηρεσία πρὸς τὴν Καγκελλαρίαν τοῦ Κράτους

Πρὸς τὴν ἀξιότιμη καισαροβασιλικὴ αὐλικὴ καὶ κρατικὴ Καγκελλαρία ἐκφράζουμε τὰς εὐχαριστίας μας γιὰ τὴν ἐπιστροφή τῆς ἀναφορᾶς τῆς Διοίκησης τῆς Κάτω Αὐστρίας σχετικῶς μὲ τὴ διακοπὴ τῆς ἑλληνικῆς ἐφημερίδας καὶ συγχρόνως βεβαιοῦμε, ὅτι ἡ γνώμη τοῦ Βαρόνου φὸν Χέρμπερτ ἀναμένεται ἐπειγόντως, καθότι ἡ διακοπὴ αὐτῆς τῆς ἐφημερίδας ἐξακολουθεῖ ἀκόμη, καὶ ἐὰν δὲν τὸ ἐπιβάλλουν ἐξαιρετικὰ σοβαροὶ λόγοι, καλὸ θὰ ἦταν νὰ μῆ σὲ κυκλοφορία αὐτὴ ἡ ἐπιχείρηση, πού πρόκειται νὰ ἀυξήσῃ τὴν εἰσροὴ ξένου νομίσματος.

Βιέννη, 14 Ὀκτωβρίου 1784

Κολοβράτ Ι. γ.

Ἡ Καγκελλαρία τοῦ Κράτους πρὸς τὸν Βαρόνο φὸν Χέρμπερτ

Βιέννη, 3 Νοεμβρίου 1784

Ἡ ἀκόλουθη ἐκθεσὴ τῆς Ἐνωμένης Αὐλικῆς Ὑπηρεσίας καὶ ἡ συνημμένη αἴτηση τοῦ Γεωργίου Βενδότη περιέχουν νέες διαμαρτυρίαι, σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες ἡ ἐπιβληθεῖσα διακοπὴ τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐδῶ ἑλληνικῆς ἐφημερίδας πρέπει ἐπιτέλους νὰ ἀρθῇ. Βέβαια ἐκοίταξα νὰ κρατήσω τὴν ὑπόθεσιν ἐν παλιᾷ κατάστασιν, πρὸ παντὸς γιὰ νὰ μὴ προκαλέσουμε τὴ δυσμένειαν τοῦ Μεγάλου Βεζύρη καὶ δυσκολέψουμε τὴν πορείαν τῶν ἐκκρεμῶν ὑποθέσεων μας μὲ τὴν Πύλην. Ἐὰν ὅμως ὑστερα ἀπὸ ἓνα χρονικὸ διάστημα φανῇ ὅτι ἡ προθυμία μας καὶ ἡ προσωπικὴ χάρις πρὸς τὸν Τούρκον πρωθυπουργὸν δὲν ἀσκεῖ καμμιά εὐνοϊκὴ ἐπίδραση, τότε δὲν μπορῶ νὰ κάμω ἄλλοιῶς παρὰ νὰ ἀφήσω τὴν ὑπόθεσιν νὰ πάρῃ τὸ φυσικὸ δρόμον τῆς, τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον εἶναι πολὺ σωστὴ ἢ ἀποψη ὅτι αὐτὴ ἡ ἐπιχείρησις θὰ μποροῦσε νὰ ἀυξήσῃ τὴν εἰσροὴν ξένου νομίσματος.

Ὁ Βαρόνος φὸν Χέρμπερτ πρὸς τὸν Κάουνιτς

Ἐκλαμπρότατε!

Τὴ σεβαστὴ διαταγὴ τῆς 3ης μαζὶ μὲ τὰ τρία ὑστερόγραφα καὶ τὴν ἐγκύκλιον τῆς 2ῆς Ὀκτωβρίου τὴν ἔλαβα τῆ 17ην αὐτοῦ τοῦ μηνός. Γιὰ τὶς φωτεινὰς ὁδηγίας, πού περιέχει, ἐκφράζω σὴν Ἐκλαμπρότητά Σας τὶς ὀφειλόμενες εὐχαριστίαι μου, καὶ Σᾶς παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε τὴ διαβεβαίωσίν μου ὅτι ἡ μόνη μου ἐπιθυμία πού μὲ ἀπασχολεῖ μέρα καὶ νύχτα εἶναι νὰ ἐκτελῶ ἀκριβέστατα τὶς διαταγὰς τῆς Ὑψίστης Αὐλῆς καὶ νὰ ἀξιωθῶ τῆς ἀνεκτιμήτου ἐγκρισέως τῆς. Ἐπειδὴ τὰ περισσότερα ζητήματα θὰ τὰ πραγματοποιθῶ σὲ ἰδιαίτερα ὑστερόγραφα, δὲν ἀπομένει γιὰ τὴν τελειωτικὴν ἐκτέλεσιν τῶν τελευταίων σεβαστῶν διαταγῶν, παρὰ νὰ προσθέσω τὰ ἀκόλουθα σχετικῶς μὲ τὴν ἑλληνικὴν ἐφημερίδα.

Βέβαια δὲν μπορῶ παρὰ εὐσεβᾶτως νὰ ὑποβάλλω ἐκ νέου σὴν Ἐκλαμπρότητά Σας τὶς προηγούμενες παρακλήσεις μου γιὰ τὴν παράτασιν τῆς διακοπῆς, γιατί εἶμαι ἀπολύτως βέβαιος ὅτι ἡ ἐκ νέου ἐκδόσις τῆς θὰ προκαλοῦσε πολὺν δυσμενῆ διάθεσιν ἐπὶ Μεγάλου Βεζύρη, ἀφ' ἑνὸς γιὰ τοὺς λόγους πού εὐσεβᾶτως ἔχω ἤδη ἐκθέσει σὴν Ἐκλαμπρότητά Σας καὶ ἀφ' ἑτέρου γιατί θὰ τὸ ἐπαιρνε ζήτημα προσωπικῆς φιλοτιμίας. Αὐτὴ ἡ φιλοφροσύνη ἐκ μέρους μας μοῦ φαίνεται πὼς ἔχει τὴ θέσιν τῆς τοσοῦτο μᾶλλον καθόσον ὁ πρωθυπουργὸς αὐτὸς σὲ ὅλες τὶς σπουδαῖες ὑποθέσεις, παραδείγματός χάριν σὴν ὑπόθεσιν τῆς Κριμαίας, σὲ ὑποθέσεις μας μὲ τοὺς Μπαρμπαρίνους καὶ σὲ τὶς ἐμπορικὰς μας ὑποθέσεις ἐφάνηκε συγκαταβατικώτατος ἀπέναντι σὲ τὶς ἀπόψεις τοῦ Ὑψίστου Θρόνου. Ὅχι ὀλιγώτερο ἐκλίνε ἀρχικῶς νὰ μᾶς ικανοποιήσῃ ἐπίσης καὶ ἐπὶ τὸ ζήτημα τῶν συνοριακῶν ἀπαιτήσεων μας, ἀλλὰ ἄρχισε νὰ μετριάσῃ τὴν ὑποχωρητικότητά του, ὅταν ἔμαθε τὶς διαθέσεις τῶν Οὐλεμάδων καὶ πρὸ παντὸς τὴν πεισματώδη ἀντίστασιν τῶν Βοσνίων. Ἀλήθεια, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι κανένας Μέγας Βεζύρης δὲν εὐνόησε περισσότερον τὰ συμφέροντά μας ὅσο αὐτός....

Ἐκτὸς ἀπ' αὐτὰς τὶς δύο περιπτώσεις οἱ διπλωματικὲς συνεννοήσεις μου μαζὶ τοῦ ὑπῆρξαν, ὡς γνωστόν, πάντοτε ἀρμονικώτατες. Ὁ ἴδιος μοῦ ἔδειξε σὲ κάθε εὐκαιρίαν πολλὴ ἐμπιστοσύνη καὶ τὸν εὐρήκα σὲ ὅλα τὰ ζητήματά μας πάντοτε πρόθυμο. Ἐπομένως τὸ ὕψιστον ὑπηρεσιακὸν συμφέρον δὲν ἐπιτρέπει, νομίζω, νὰ διαθέσουμε δυσμενῶς αὐτὸν τὸν πρωθυπουργὸν γιὰ ἓνα τόσο ἀσήμαντον πράγμα, ὅπως εἶναι ἡ ἑλληνικὴ ἐφημερίδα ἀπὸ κάθε ἀποψη-

διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ

Βαρόνος φὸν Χέρμπερτ—Ράτκελ

Ι. γ.

Πέραν, 25 Νοεμβρίου 1784.

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ

Η ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ

Ἡ προσπάθεια ἐπιβολῆς προληπτικῆς λογοκρισίας στὸ θέατρο, πού ἐπιχειρεῖται ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση, εἶναι ἓνα βῆμα πέρα πέρα στὸ διωγμὸ τοῦ πνεύματος πού ἄρχισε ἀπὸ καιρὸ στὴ χώρα μας. Ὁ κόσμος τοῦ θεάτρου—ἐπιχειρηματίες, ἠθοποιοί, συγγραφεῖς, μουσικοί, τεχνικοί—οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτευσεως καὶ ὅσοι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων ἐνίωσαν τὴ σοβαρότητα τοῦ κινδύνου μὲ τὶς προσεχτάσεις του, ὁλόκληρος ὁ τύπος ἀπηχώντας τὴν δμόφωνη διαμαρτυρία τῆς κοινῆς γνώμης, ἐκδήλωσαν μὲ κατηγορηματικὸ τρόπο τὴν ἀποδοκιμασία τους στὴν καταπληκτικὴ νεκρανάσταση κατοχικοῦ νόμου πού τὸν εἶχε ἐμπνεύσει ἡ «ἐλευθερία» τοῦ Γκαϊμπελς. Πολὺ σωστὰ κατανόησαν καὶ τὴν πραγματικὴ σημασία τοῦ νόμου καὶ τὸν προσβλητικὸ του συμβολισμό.

Ἔσπερα ἀπὸ τὴ γενικὴ κατακρυψὴ ἡ Κυβέρνηση δὲν ἀνακάλεσε τὴν ἀπόφασή της ἀλλὰ οὔτε καὶ ἐφαρμόζει τὸ νόμο. Ὅμως αὐτὸ δὲν εἶναι ἀρκετό. Ὅχι μόνο ὁ ἀμαρτωλὸς νόμος πρέπει νὰ ἐπιστρέψει ὀριστικὰ στὰ τάρταρα ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀνασύρθηκε, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν εὐκαιρία ὁ πνευματικὸς μας κόσμος νὰ ἀπασχοληθεῖ μὲ τὸ θέμα τῶν πνευματικῶν ἐλευθεριῶν πού καταργοῦνται ἢ ὑποκλύπτονται μία-μία σχεδὸν ἀδιαμαρτύρητα. Εἶναι αὐταπόδεικτη ἀλήθεια ὅτι πνεῦμα καὶ βία εἶναι ἔννοιες τέλεια ἀσυμβίβαστες. Εἰδικὰ μάλιστα ἡ λογοκρισία εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς ἀπεχθέστερες μορφές τῆς ἀντιπνευματικῆς βίας. Ἄς θυμηθοῦμε τὸν Κοραῖ πού ταπεινώσε μὲ τὴν ἄρνησή του ἓναν ὁλόκληρο Βοναπάρτη ὅταν ὁ τελευταῖος τοῦ πρόσφερε τὴ θέση τοῦ γενικοῦ λογοκριτῆ σὰν ἀνταμοιβὴ γιὰ τὶς ὑπηρεσίες πού ὁ Ἕλληνας λόγιος πρόσφερε στὸ γαλλικὸ Πνεῦμα.

ΑΠ' ΤΗ ΧΙΡΟΣΙΜΑ ΣΤΗ ΓΕΝΕΥΗ

Οἱ καμπάνες τῆς Χιροσίμα καὶ τοῦ Ναγκασάκι χτύπησαν πένθιμα στὴ δεκάτη ἐπέτειο ἀπὸ τὴν ἡμέρα πού οἱ δυο αὐτὲς τραγικὲς γιαιπωνέζικες πόλεις, δοκίμασαν τὴ φρίκη τοῦ ατομικοῦ πολέμου. Μὰ οἱ πένθιμες δονήσεις τους δὲν ἔφεραν, ὅπως τὰ προηγούμενα χρόνια, τὴν ἀνατριχίλα στὶς ψυχές τῶν ἀνθρώπων. Οἱ πένθιμες δονήσεις τους σταμάτησαν ἐφέτος στὸν περίγυρο τῆς Γενεύης, ὅπου μπῆκαν οἱ βάσεις γιὰ μιὰ διαρκῆ Εἰρήνη καὶ γιὰ τὴν καταδικητὴ τοῦ πολέμου σὰν μέσου ἐπίλυσης τῶν διεθνῶν διαφορῶν.

Μὰ ἡ αἰσιοδοξία πού ξεπήδησε ἀπὸ τὶς τελευταῖες διεθνεῖς ζυμώσεις, τὶς διασχέψεις καὶ τὶς φιλικές συναντήσεις τῶν ὑπευθύνων παραγόντων τῶν κρατῶν, δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκοιμίσει τὴ δραστηριότητα τῶν ἀπλῶν ἀνθρώπων γιὰ τὴν εἰρήνη. Οἱ ἀνθρωποὶ ὅλης τῆς γῆς καὶ πρῶτα ἀπ' ὅλα οἱ ἀνθρωποὶ τοῦ πνεύματος, ξαίρουν πῶς στοὺς ὤμους τους πέφτει τὸ βάρος τῆς υπεράσπισής της. Στὴ Γενεύη ἔγιναν τὰ πρῶτα βή-

ματα. Μὰ ὑπάρχουν ἀκόμα ἄπειρα ἐμπόδια καὶ πολλὲς δυσκολίες πού πρέπει νὰ ὑπερπηδηθοῦν. Καὶ θὰ συνεχίσουν τὶς προσπάθειές τους, γιὰ νὰ γίνῃ πράξη, σ' ὅλη τὴ γῆ, ἡ εἰρηνικὴ ἐφαρμογὴ τῆς ατομικῆς ἐνέργειας κι' ἀπὸ παράγοντας ὀλέθρου νὰ γίνῃ παράγοντας εἰρήνης καὶ εὐτυχίας ὅλων τῶν λαῶν. Μέσα σ' ἓνα τέτοιο κλίμα θὰ μπορέσει νὰ ἀνθίσει ἓνας πραγματικὰ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς.

ΤΙΜΗ ΣΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΠΝΕΥΜΑ

Στὴ Βαρσοβία συγκεντρώθηκαν τὰ νειᾶτα ὅλης τῆς γῆς σ' ἓνα χαρούμενο πανηγύρι, γιὰ νὰ διαδηλώσουν τὴν πίστη τους στὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπότητας. Οἱ Ἕλληνες πού προσκλήθηκαν νὰ πάρουν μέρος, μὰ δὲν μπόρεσαν νὰ πάνε, ἔστειλαν φλογερὸ μήνυμα κι' ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποιητές μας, ὁ Γιάννης Ρίτσος, ἀπάντησε στὴν πρόσκληση μ' ἓνα τραγούδι, πού εἶναι ἓνας ὑπέροχος ὕμνος στὴν Εἰρήνη:

Καὶ μέσα στὴν καρδιά τοῦ λουλουδιοῦ
τρεῖς νέ—τρεις νέοι—γιά σας ἀδέρφια μου

ὁ κίτρινος, ὁ μαῦρος, ὁ ἄσπρος,
τρεις νέ—τρεις νέοι χαιρετώντας τὴν εἰρήνη
τρεις νέοι γνέφοντας με τὸ μαντήλι τους
[πάνω ἀπ' τὰ σίνορα
τρεις νέοι σέρνοντας τὸν καλυματιανὸ
μέσα στ' ἄλωνι τοῦ ἡλίου καὶ μέσα στὴν
[καρδιά μας.

Τὰ ἑλληνικὰ μηνύματα διασταυρώ-
θησαν μετὰ τὴν ἀπάντηση τῆς Βαρσοβίας:
ἔδωσαν τὸ πρῶτο ποιητικὸ βραβεῖο
σ' ἓναν ἄλλον ἑλληνα ποιητὴ, τὸν Τά-
σο Λειβαδίτη, γιὰ τὸ φιλειρηνικὸ του
βιβλίο «Φυσάει στὰ σταυροδρόμια τοῦ
κόσμου». Συγχαίρουμε ἀπὸ μέσα ἀπὸ
τὴν καρδιά μας τὸ φίλο ποιητὴ, καὶ
χαιρόμαστε γιὰ τὴν τιμὴν αὐτὴν ἀντανα-
κλᾶ στὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα, ποῦ ἀνάμεσα
ἀπὸ δυσκολίες καὶ ἐμπόδια στέκεται
στὴν πρώτη γραμμὴ τοῦ ωραίου ἀγώνα
γιὰ τὴν Εἰρήνην.

Η ΑΣΤΕΓΗ ΣΤΕΓΗ

Ἡ ταλαίπωρη «Στέγη Γραμμάτων
καὶ Τεχνῶν», ἀφοῦ δοκίμασε τὴν τύχη

τοῦ ἀποδιοπομπαίου τράγου ἀπὸ τὰ οἰ-
κήματα ποῦ τῆς εἶχε παραχωρήσει—με
πόση ἀπροθυμία!—τὸ κράτος, βρῖσκεται
τώρα σὲ δικαστικούς ἀγῶνες μετὰ τὸν
ἰδιοκτήτη τοῦ σημερινοῦ τῆς οἰκῆματος.
Ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ἂν στέκεται νομι-
κᾶ ἢ ἔξωση ποῦ τῆς κάνουν, τὸ γεγονὸς
ὅτι ἓνα πνευματικὸ ἴδρυμα δὲν βρῖσκει
ἡλίου μοῖρα στὴ χώρα μας, δὲν βρῖσκει
μιὰ στέγη νὰ μπεῖ μόνιμα, δείχνει τὴν
ἀρνητικὴν στάση ποῦ παίρνει τὸ κράτος
ἀπέναντι στὸ πνεῦμα καὶ τοὺς Ἐργάτες
του. Σὲ καμμιά ἄλλη χώρα τοῦ κόσμου
δὲν εἶναι νηητό, ἓνα τέτοιο ἴδρυμα, κά-
θε λίγο καὶ λιγάκι νὰ τὸ πετοῦν στὸ
δρόμο, σὰν τὸν πρῶτο φουκαρᾶ ἀνεργο,
γιὰ τὴν «πρέπει» τὸ οἶκημα νὰ χρησιμοποιο-
ῖται δι' ἄλλον, σκοπιμώτερον, προορι-
σμόν. Ἡ κατηγορία ποῦ βαρύνει τὸ
κράτος μ' αὐτὴν τὴν ἀστοργίαν εἶναι
μεγάλῃ. Καὶ ὁ μόνος τρόπος νὰ τὴν ἀ-
ποσείσει ἀπὸ τοὺς ὤμους του εἶναι νὰ
παραχωρήσει τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας
μόνιμη στέγη στὸ μέχρι τώρα ἄστεγο
κατ' οὐσίαν καὶ φερέοικο πνευματικὸ
ἴδρυμα.

Ο ΚΟΣΜΟΣ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΚΑΤΑΔΙΚΑΖΕΙ ΤΗ ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ

(Ἔρευνα)

Τὸ θέμα τῆς προληπτικῆς λογοκρι-
σίας στὸ θέατρο, δὲν ἐκλείσει μετὰ τὴν δὴ-
λωσὴν πὼς προσωρινὰ δὲν θὰ ἐφαρμο-
σθεῖ ὁ νόμος ποῦ ἀνασύρθηκε ἀπὸ τὸ
σκοτάδι. Ἀντίθετα παραμένει ἀνοιχτὸ
καὶ θὰ παραμένει μέχρι νὰ καταργηθεῖ
ὁ κατοχικὸς νόμος.

Ἀπευθυνθήκαμε στὸν κόσμον τῶν
Γραμμάτων καὶ τοῦ Θεάτρου. Ὅλοι
ἀνεξαιρέτως καταδικάζουν τὸ μέτρο καὶ
τὸ θεωροῦν ἀσυμβίβαστο μετὰ τὴν Ἐλευ-
θερίαν καὶ τὴν Δημοκρατίαν.

Ὁ Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἐταιρίας Ἑλ-
λήνων Λογοτεχνῶν κ. ΑΓΙΣ ΘΕ-
ΡΟΣ μᾶς ἐδήλωσε:

Εἶναι μεσαιωνικὸν μέτρον τὸ ὁποῖον
εἰς τὰς σημερινὰς συνθήκας ἀπαγο-
ρεῦεται ἀπὸ τὸ Διεθνὲς κλίμα νὰ ἐ-
φαρμοσθῇ.

Κατόπιν τῆς ἐξεγέρσεως τοῦ καλλι-
τεχνικοῦ κόσμου καὶ πιστεύω καὶ τοῦ
λογοτεχνικοῦ ἐντὸς ὀλίγου, ἢ θὰ ἀνα-
γκασθοῦν οἱ ἀρμόδιοι νὰ ὑπαναχω-
ρήσουν.

Εἶναι ἀπαράδεκτον κατοχικὸς νό-
μος τέτοιας μορφῆς νὰ ἐπανέλθῃ εἰς
τὴν ἐπιφάνειαν, χωρὶς κανὼν σοβαρὸν
λόγον, ἐξ αἰτίας. ὅπως μανθάνω, σα-
τιρισμοῦ πολιτικοῦ προσώπου.

Ὁ διωγμὸς τοῦ πνεύματος πάν-

τοτε ὑπῆρξε ἀφορμὴ δυσφημῆσεως
τῶν χωρῶν οἱ ὁποῖες τὸν διενεργοῦν.
Ὁ σκηνοθέτης καὶ κριτικὸς κ. ΣΩΚΡ.
ΚΑΡΑΝΤΙΝΟΣ:

Δυσκολεύομαι νὰ καταλάβω ποῖον
καὶ τί ἐξυπηρετεῖ. Σὲ κάθε περίπτω-
ση βρῖσκω πὼς προσβάλλει κάθε ἔν-
νοια ἀξιοπρέπειας ἠθικῆς καὶ πνευμα-
τικῆς καὶ νὰ συζητᾶει ἀκόμα κανεὶς
τὸ θέμα τῆς λογοκρισίας στὸ θέατρο.
Καὶ νὰ τὸ θέτει ἀκόμα.

Ἡ Πρωταγωνίστρια, θιασάρχης καὶ
Ἀντιπρόεδρος τῆς Πανελληνίου Ἐ-
νώσεως Ἐλευθέρου Θεάτρου Κα-
ΚΑΤΕΡΙΝΑ:

Εὐθὺς μόλις ἀνακινήθηκε τὸ ζήτη-
μα τῆς ἐπιβολῆς προληπτικῆς λογο-
κρισίας στὸ θέατρο, ἐδήλωσα σὲ συν-
τάκτας τοῦ ἡμερησίου τύπου ὅτι ἐγὼ
σὰν καλλιτέχνης καὶ ἀντιπρόεδρος
τῆς Π.Ε.Ε.Θ. δὲν θὰ δεχόμουν ποτέ
νὰ λάβω μέρος στὴν Ἐπιτροπὴ Λογο-
κρισίας, γιὰ τὴν θεωρῶ τὸ μέτρο αὐτὸ
ἐντελῶς ἀνελεύθερο καὶ καταστρε-
πτικὸ γιὰ τὴν πρόοδο τοῦ θεάτρου
μας καὶ γενικώτερα τοῦ νεοελληνικοῦ
πολιτισμοῦ μας. Ἐχω ἄλλωστε, προ-
σωπικᾶ, πικρὴ πείρα ἀπὸ παρόμοια
μέτρα στὴν κατοχὴ καὶ στὴν ἐποχὴ

της Τετάρτης Αύγουστου. Θυμάμαι, ανάμεσα σέ πολλά κωμικοτραγικά έπεισόδια πού δείχνουν τήν νοοτροπία και τήν άμάθεια μερικῶν λογοκριτῶν και τὸ γεγονός ὅτι κάποιος αξιωματικός τῆς χωροφυλακῆς, ἐπὶ Τετάρτης Αύγουστου, στὰ Χανιά τῆς Κρήτης, λογοκρίνοντας τοὺς «Φοιτητάς» τοῦ Γρ. Ξενοπούλου δέν ἔκοβε μονάχα φράσεις ἀπὸ τὸ ἔργο ἀλλὰ πρόσθετε κιόλας δικές του γιὰ νὰ διαφημίσει κάποια ἔφημερίδα «Νεοέλληνα» πού ἔβγαине τότε. Ἔτσι ὁ περίφημος τύπος τοῦ Γρ. Ξενοπούλου, ὁ Μπαρμπαγιώργης, ἀντὶ νὰ διαβάσει τὸ «Σκρίπ» ἔπρεπε νὰ διαβάσει τὸν «Νεοέλληνα», και μὴ χειρότερα. Ἐνα ἄλλο περιστάτικὸ τῆς κατοχῆς πολὺ σοβαρὸ αὐτῆ τῆ φορά ἦταν, ὅταν ἀνεβάσαμε τὸ ἔργο ἢ «Καλὴ Ἑλπίδα» πού εἶχε κάποια ἀχτίδα ἀνασασμοῦ γιὰ τὸν θεατὴ στὰ μαῦρα ἐκεῖνα χρόνια. Ἐνῶ κατορθώσαμε νὰ περάσουμε τὸ ἔργο ἀνεπαφο ἀπὸ τὴν γερμανικὴ λογοκρισία, τὴν ἄλλη μέρα τῆς πρεμιέρας ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας λογοκριτὰς ἐπέπεσε λαῦρος, πετσόκοψε τὸ ἔργο κι ἀφήρεσε και τὴν Μασαλιώτιδα πού τραγουδιότανε σέ κάποιο σημεῖο. Αὐτὸ δείχνει πόσο στενὰ βλέπουν τὸ ρόλο τους πολλοὶ λογοκριταὶ και γίνονται βασιλικώτεροι τοῦ βασιλέως.

Νομίζω πὼς ἡ Κυβέρνηση θὰ καταλάβει ἐγκαίρως πόσο ἄκαιρη ἦταν ἡ σκέψη τῆς νὰ ἐφαρμόσει τὸν κατοχικὸ νόμο τῆς λογοκρισίας και θὰ σταματήσει τὴν ἐκτέλεσή τῆς.

Ὁ πρωταγωνιστῆς τοῦ ἐλληνικοῦ θεάτρου και θιασάρχης κ. Μάνος Κατράκης μᾶς εἶπε τὰ ἑξῆς :

Πιστεύω πολὺ στὸν ἠθικὸ και πολιτιστικὸ ρόλο τοῦ θεάτρου ὥστε νὰ θεωρῶ ἀπαράδεκτη κάθε τάση νὰ φιμωθεῖ. Ἡ ἔννοια τῆς τέχνης εἶναι ταυτόσημη σχεδὸν μέ τὴν ἔννοια τῆς ἐλευθερίας και συνεπῶς δέν εἶναι νοητὴ χωρὶς ἐλευθερία. Εἰδικὰ γιὰ τὸ ἐλεύθερο θέατρο νομίζω ὅτι ἀρκετὰ περιστέλλουν τὴν «ἐλευθερία» του οἱ ἀντίξοες οἰκονομικὲς συνθῆκες, τὸ γενικὸ ἀντιπνευματικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς, τόσοι ἄλλοι παράγοντες. Ἐνα τέτοιο κτύπημα, σὰν τὴν προληπτικὴ λογοκρισία, θὰ ἀποβεῖ μοιραῖο. Πανελλήνιο πνευματικὸ αἴτημα εἶναι σήμερα ἀκριβῶς περισσότερη ἐλευθερία, κατανόηση και ἐνίσχυση ἀπὸ τὸ Κράτος. Εἶναι λοιπὸν πολὺ κακῆς ἔμπνευσης ἢ ἰδέα τῆς ἐπιβολῆς λογοκρισίας στὸ θέατρο και πιστεύω ὅτι ἐνωμένος ὁ πνευματικὸς κόσμος θὰ πείσει τὴν Κυβέρνηση νὰ μὴν ἐπιμείνει. Σὰν καλλιτέχνης ἔχω νὰ μεταδώσω μέ τὴ συγκίνηση στὸ κοινὸ ἰδέες, συναισθήματα, προβλήματα πού θὰ

βρουν ἀπήχηση ἀνάλογα μέ τὴν ποιότητά τους, τὸ ἠθικὸ τους περιεχόμενο. Ὅποιαδήποτε ἄλλη ἐπέμβαση εἶναι ἀπαράδεκτη. Αἰσθάνομαι λοιπὸν τὴν ἀνάγκη νὰ διαμαρτυρηθῶ και νὰ τονίσω ὅτι δέν δέχομαι νὰ παρασιωπήσω ἢ νὰ παραχαράξω τίποτα ἀπὸ ἕνα ἔργο, ἐπειδὴ τὸ θέλει ἢ σκοπιμότητα μιᾶς λογοκρισίας και τὸ ἀνεύθυνο κριτήριό τοῦ λογοκριτῆ.

Ὁ λογοτέχνης και θεατρικὸς κριτικός, Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἑταιρίας Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν κ. ΛΕΩΝ ΚΟΥΚΟΥΛΑΣ :

Ἡ ἐπιβολὴ λογοκρισίας στὰ λογοτεχνικὰ κείμενα και στὸ θέατρο εἶναι ἕνα ἀνελεύθερο μέτρο, πού ὄχι μόνο ἀντιτίθεται στὸ Σύνταγμα, μὰ θίγει κι ὅλας τὸ ἔθνικό μας γόητρο, ἀφοῦ ἢ Ἑλλάδα θεωρεῖται γενικὰ και ὑπῆρξε, πράγματι, ἢ κοιτίδα τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψης και τοῦ λόγου σ' ὅλες τὶς ἐποχὲς στάθηκε γνώρισμα ἢ ἔκφραση τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν. Φτάνει νὰ θυμηθεῖ κανεὶς ὅσα ἀναγράφει ἢ ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας σχετικὰ μέ τὴ μεγαρικὴ και τὴν ἀττικὴ κωμῶδια, πού ἦταν οὐσιαστικὰ κωμῶδια πολιτικὴ και ἔδινε τὸ δικαίωμα στοὺς κωμικοὺς ποιητὲς ἀκόμα και «ὄνομαστὶ κωμῶδειν» τὰ πολιτικὰ πρόσωπα τῆς ἡμέρας.

Περιορισμοὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψης και τοῦ λόγου ἐπιβληθήκανε στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα μέ τὴ μακεδονικὴ κυριαρχία, στὴ δὲ ἀρχαία Ρώμη μέ τὴν κατάργηση τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος.

Μὰ και ὅσα ξέρουμε ἀπὸ τὴ νεώτερη ἱστορία σχετικὰ μέ τὸ θέμα τῆς λογοκρισίας τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων, δείχνουν ὀλοφάνερα πὼς μόνο σέ ἀπολυταρχικὰ καθεστῶτα διώχθηκε και διώκεται ἢ ἐλευθερία τῆς σκέψης και τοῦ λόγου.

Ὁ σκηνοθέτης και διευθυντῆς τοῦ Θεάτρου Τέχνης κ. ΚΑΡ. ΚΟΥΝ :

Εἶμαι ἐναντίον κάθε λογοκρισίας, ὅπως πιστεύω πὼς εἶναι κάθε πνευματικὸς ἄνθρωπος. Ὅσο γιὰ τὶς χυδαιότητες πού πολλές φορές ὑπάρχουν στὰ ἔργα, ἂν ὑπάρχει πολιτισμὸς στὸν τόπο, μόνο του τὸ κοινὸ θὰ τὶς μποῦκοτάρει. Ἐν πάλι δέν ὑπάρχει πολιτισμὸς ἢ λογοκρισία εἶναι περιττὴ.

Ὁ παλαιμάχος ἠθοποιὸς κ. ΜΗΤΣΟΣ ΜΥΡΑΤ :

Οὔτε στὰ Βενιζελικὰ και τὰ Βασιλικὰ ἐπὶ Μαρούδα πού σπάγανε τὰ θεάτρα και γινότανε και ξυλοδαρμὸς δέν ἐφηρμόσθη ἢ λογοκρισία.

Φαντάζομαι ότι ούτε στο Πακιστάν υπάρχει.

Ἡ ΚΑ ΚΑΤΙΝΑ ΠΑΞΙΝΟΥ καὶ ὁ
κ. ΑΛΕΞΗΣ ΜΙΝΩΤΗΣ :

Ἐμεῖς, ἀπὸ τὸ ἴδιο μας τὸ ἐπάγγελμα, εἴμαστε βέβαια ἀντίθετοι μαζί με ὄλο τὸν ἄλλο θεατρικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ κόσμο στὸ μέτρο τῆς λογοκρισίας καὶ θεωροῦμε ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς σκέψης καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς ἔκφρασης, ὅταν πράγματι πρόκειται γιὰ καλλιτεχνικὴ ἔκφραση, εἶναι ἀπὸ τις βασικὲς προϋποθέσεις μιᾶς δημοκρατικῆς πολιτείας. Εἰδικὰ στὴν περιοχὴ τῆς τέχνης πιστεύουμε ὅτι περισσότερο ἀπ' ὅλες τις ἄλλες ἐκδηλώσεις τοῦ πολιτισμοῦ μιᾶς χώρας ἡ ἐλευθερία εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἴδια τῆς τὴν ὑπαρξή. Μὲ ἓνα λόγο καὶ ἡ κατάχρηση ἀκόμα τῆς ἐλευθερίας εἶναι προτιμότερη ἀπὸ τὴν ἄρση τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς τοῦ Πανελληνίου Μουσικοῦ συλλόγου καὶ μουσικός-κριτικός κ. ΒΑΣ. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ :

Ἡ λογοκρισία στὸ θέατρο εἶναι συνέχεια καὶ ὀλοκλήρωση τοῦ πνευματικοῦ διωγμοῦ ποὺ ἄρχισε στὴν Ἑλλάδα πρὶν ἀπὸ 2 χρόνια (κατασχέσεις καὶ ἀπαγορεύσεις βιβλίων, φυλακίσεις συγγραφέων καὶ ἐκδοτῶν κτλ.). Ἡ λογοκρισία στὸ θέατρο ἀποβλέπει οὐσιαστικὰ νὰ καταπνίξει καθὲ φωνὴ διαμαρτυρίας ἔστω κι' ἂν ἐμφανίζεται ὑπὸ τύπον σάτιρας στὴν Ἐπιθεώρηση, γιὰ τὰ κακῶς κείμενα. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἀποτελεῖ κίνδυνο γιὰ τὸ πνεῦμα καὶ κανένας πνευματικὸς ἄνθρωπος δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀδιαφορήσει.

Ὁ θεατρικὸς συγγραφέας καὶ κριτικός κ. Μ. ΣΚΟΥΛΟΥΔΗΣ :

Βρίσκω ὄχι μονάχα ἀνελεύθερο ἀλλὰ καὶ κωμικὰ ἀντιφατικὸ τὸ μέτρο τῆς προληπτικῆς λογοκρισίας σ' ἓνα κράτος ποὺ καμαρώνει γιὰ τὴ δημοκρατικὴ καὶ γιὰ τὸ φιλελευθερισμὸ του. Νομίζω, ἄλλωστε, ὅτι γιὰ τὴν σάτιρα, ὅταν ξεπερνᾷ τὰ ὄρια τῆς καὶ μπαίνει στὴν περιοχὴ τῆς δυσφήμισης ἢ τῆς συκοφαντίας,

ὑπάρχουν πάντα ἀρκετοὶ νόμοι γιὰ νὰ τὴν ἐπαναφέρουν στὴ θέση τῆς. Ἔτσι εἶναι παράλογο ἴσως νὰ ζητοῦμε τὴν προληπτικὴ λειτουργία αὐτῶν τῶν νόμων καὶ μάλιστα σὲ μιὰ χώρα ὅπου, ἄλλοτε, ὕψωσε τὸ σατιρικὸ του φραγγέλιο ἐπὶ δικαίων καὶ ἀδίκων ἕνας Ἀριστοφάνης. Τί διάβολο! Πάψαμε ξαφνικὰ νὰ εἴμαστε ἀπόγονοι τῶν «ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων» :

Ὁ θεατρικὸς συγγραφέας καὶ τέως Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας Θεατρικῶν Συγγραφέων κ. Θ. ΣΥΝΑΔΙΝΟΣ :

«Εἶναι ἡ ἀνηθικώτερη πράξις τοῦ Συναγεροῦ. Οἱ δικαιολογίες τις ὀποῖες ἐφεῦρε ὁ ἀρμόδιος ὑφυπουργὸς ποὺ δυστυχῶς γιὰ τὰ Γράμματα, εἶναι καὶ δημοσιογράφος, εἶναι ἀνάξιες λόγου γιὰτὶ οὐδέποτε ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς ἠθοποιούς θὰ ἔλειπε ἡ προθυμία νὰ συμμορφωθοῦν μὲ προφορικὰς ὑποδείξεις τοῦ κ. ὑφυπουργοῦ.

Μὲ βίαια καὶ ἀνελεύθερα μέσα δὲν ἐπιβάλλονται καταστάσεις».

Ὁ λογοτέχνης κ. Γ. ΦΤΕΡΗΣ :

Οἱ ἔννοιες τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς κάθε λογῆς Λογοκρισίας εἶναι ἀπόλυτα ἀσυμβίβαστες. Δὲν ὑπάρχει γιὰ τοῦτο ἀμφιβολία, εἰδικότερα μάλιστα ἢ προληπτικὴ λογοκρισία στὰ θεατρικὰ ἔργα ἔχει τὴν ἀποτρόπαιη ἰδιότητα νὰ ξαναφέρνει στὸν ἑλληνικὸ κόσμο τὴ φοβερὴ αἴσθησις τῆς Κατοχῆς, δηλαδὴ τῆς σκλαβιάς. Καθὲ ἄνθρωπος λοιπὸν ποὺ πιστεύει στὴ Δημοκρατία καὶ στὸ γεγονὸς ὅτι ἐβγήκαμε ἀπὸ τὸ κλίμα τοῦ πολέμου, ἔχει χρέος νὰ πάρει μιὰ θέση, νὰ πεῖ τὴ γνώμη του, ἄσχετα μὲ τὸ ἀποτέλεσμα ποὺ θάχει. Ἀλλοίμονο ἂν συνηθίσουμε νὰ σιωπᾶμε, μιὰ ποὺ ξαίρομε ἄλλωστε ὅτι ἡ σιωπὴ στίς περιπτώσεις τῆς λογοκρισίας, ἀνοίγει τὴν... ὄρεξη τῆς λογοκρισίας, γιὰ ἄλλα μέτρα χειρότερα. Ὅσο γιὰ τις ὑπερβολές ὅπου μπορεῖ νὰ φτάνει κάποτε ἡ ἐλευθερία τοῦ Τύπου ἢ τῆς Σκηνῆς, ἓνα εἶναι κατὰ τὴν ἀντίληψή μας τὸ φάρμακο : ἡ παραχώρηση ἀκόμη μεγαλύτερης ἐλευθερίας.

ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΑΝΑΜΝΗΣΙΣ*

Τοῦ ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΟΪΔΑ

Ἡ ἀπὸ τριμηνίας ἀπόφασις τῆς λαοπροβλήτου κυβερνήσεως νὰ προνοήσῃ, πλὴν τῶν ἄλλων, καὶ τῆς ἠθικοποιήσεως τοῦ ἡμετέρου θεάτρου διορίζουσα ἐπιτροπὴν πρὸς ἐκτίμησιν τῆς σεμνότητος τῶν δραματικῶν ἔργων, ἐξήγειρεν εἰς τὸ βάθος τῆς μνήμης μου παλαιωτάτην ἀνάμνησιν ὁμοίας ἐν Ἰταλίᾳ ἀποπείρας. Ἀφορμὴ τῆς ἐξεγέρσεως ταύτης δὲν εἶναι βεβαίως οἰαδήποτέ τις σχέσις ἢ ἀναλογία τῆς τυραννικῆς ἐκείνης λογοκρισίας πρὸς τὴν ἀνώδυνον ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡμετέραν, ἀλλὰ μόνον τὸ τυχαῖον γεγονός ὅτι ἐν ἓκ τῶν μελῶν τῆς κορδορικῆς ἐπιτροπῆς, ὁ ἀξιότιμος κ. Μιστριώτης, συμβαίνει νὰ ὁμοιάζῃ ὡς δίδυμος ἀδελφός, μὲ τὸν πανοσιώτατον Ἀββᾶν Ρώσσην, τὸν πρόεδρον τῆς λειτουργούσης ἐν Λιβόρνῳ κατὰ τὴν μακρὰν περίοδον τῆς ἀντιδράσεως, ἣτις ἐπῆλθεν μετὰ τὰ ἐπαναστατικὰ κατορθώματα τοῦ Γουεράτζη καὶ τοῦ Γαριβάλδη. Τὸ περίεργον εἶναι ὅτι δὲν περιορίζεται εἰς μόνον τὸ πρόσωπον καὶ τὸ ἀνάστημα ἢ μεταξὺ τῶν δύο λογοκριτῶν ὁμοιότης, ἀλλ' ἔχουσιν ἀμφότεροι κοινὴν καὶ τὴν γνώμην ὅτι λαλοῦντες εἰς ὑψηλὰ πρόσωπα πρέπει νὰ μεταχειρίζονται γλῶσσαν τελείως ἀκατάληπτον εἰς τοὺς ταπεινοὺς.

Ἡ πρὸς τὸν Δοῦκα τῆς Τοσκάνης ἐπανερχόμενον ἐκ τῆς ἐξορίας προσλαλιά τοῦ Ἀββᾶ Ρώσση ἀπομένει μνημεῖον ρητορείας ἐπίσης ἀπροσίτου εἰς τὴν κοινὴν ἀντίληψιν ὅσον καὶ ἡ πρὸς τὸν Δοῦκα τῆς Σάρτης προσφώνησις τοῦ ἡμετέρου καθηγητοῦ.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ὁμοιότητος δὲν ἔλειπον οὐδ' αὐταὶ αἱ ὑσπληγγες ἦτοι «Le vibranti corde del coimmosso cuore». Ἡ μόνη διαφορὰ ἦτο ὅτι τὸ ἰταλικὸν κοινὸν ἀπεδείχθη πολὺ ἰκανώτερον τοῦ ἡμετέρου πρὸς ἐκτίμησιν τῆς μοναδικῆς τοῦ καλλιτεχνήματος πρωτοτυπίας. Ἐνῶ τοῦ ἕλληνοσ προσφωνητοῦ ἡ ἐπιτυχία περιορίσθη εἰς τὴν πρόσκλησιν εὐαρίθμων μειδιαμάτων, ὁ ἀντίζηλος αὐτοῦ κατώρθωσε νὰ γίνῃ ἀπὸ μίας εἰς ἄλλην ἡμέραν δημοτικώτατος ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς Τυρρηνίας. Ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἐκόσμησε τὴν πρώτην σελίδα πάντων τῶν σατυρικῶν φύλλων μετὰ τῆς πιστοποιήσεως ὅτι δὲν εἶνε γελοιογραφία· δύο ζαχαροπλάσται ἐκέρδισαν πολλὰ χρήματα τυπώσαντες τὴν πολύκροτον προσλαλίαν ἐπὶ τῶν χαρτίνων σάκκων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἐπῶλουν τὰ ζαχαρικά των καὶ φιλόμουσος τραπεζίτης ἐπροκήρυξεν ἀμοιβὴν διακοσίων σκούδων εἰς τὸν ἰκα-

νὸν νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς γρίφους τοῦ Ἀββᾶ Ρώσση. Τίς ὅμως παρ' ἡμῖν ἐπονοκεφάλησε νὰ μαντεύσῃ τί ἠθέλε νὰ εἰπῇ εἰς τὸν διάδοχον τοῦ ἑλληνικοῦ στέμματος ὁ κ. Πρύτανις τοῦ Πανεπιστημίου; Τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι εἰς τοὺς πολιτισμένους τόπους δύσκολον εἶνε νὰ παρέλθῃ ἀπαρτήρητος ἢ νὰ μείνῃ ἀβράβευτος μία οἰαδήποτε ἐκτακτος ἰδιοφυΐα, ἐνῶ ἐκ τῶν ἡμετέρων γριφοπλόκων οὐδεὶς ἄλλος πλὴν τοῦ μακαρίτου Ἐξαρχοπούλου ἠτύχησε νὰ γίνῃ δημοτικός.

Ὁ μετ' ὀλίγον διορισμὸς τοῦ τοιαύτην χαιρόντος δημοτικότητα Ἀββᾶ ὡς προέδρου τῆς λογοκριτικῆς ἐπιτροπῆς, ἐπόμενον ἦτο νὰ κορυφώσῃ τὴν ἰλαρότητα τῶν φύσει εὐθύμων καὶ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἀγανάκτησιν τῶν σπληνικῶν. Κριτῆς φιλολογικῶν ἔργων, ἄνθρωπος ἀνίκανος νὰ συρράψῃ δύο φράσεις καταληπτῶς! Τοῦτο ἦτο ἐκ τῶν ἀνηκούστων. Πρέπει ὅμως καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι οἱ Ἰταλοὶ δὲν ἦσαν ὡς ἡμεῖς διὰ μακρᾶς συνηθείας θωρακισμένοι κατὰ πάσης συγκινήσεως ἐξ ἀλλοκότου διορισμοῦ. Τοῦτο ἀναφέρομεν μόνον διὰ νὰ μὴ φανῇ ἀπίστευτον ὅτι ἠδυνήθη νὰ προκαλέσῃ τόσον ἀσήμαντον δι' ἡμᾶς πρᾶγμα τοσοῦτον ἐν Ἰταλίᾳ ἐρεθισμὸν.

Πρῶτον ἔργον τοῦ Ἀββᾶ ὑπῆρξεν ἡ ἐκδοσις ἐγκυκλίου διὰ τῆς ὁποίας παρείχετο εἰς τοὺς συγγραφεῖς καὶ τοὺς δραματοποιούς πλήρη ἐλευθερία νὰ γράψωσιν ὅ,τι θέλουσιν, ἀπηγορεύετο δὲ μόνον εἰς αὐτοὺς πᾶσα ἄμεσος ἢ ἔμμεσος ἐπίθεσις κατὰ τῆς ἠθικῆς, τῆς θρησκείας, τοῦ κλήρου, τῆς διοικήσεως, τῶν συντηρητικῶν ἀρχῶν, τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ Πάπα, τῶν αὐλικῶν, τῆς Χάβρας, τῆς Αὐστρίας, τῆς ἀστυνομίας καὶ δὲν ἐνθυμούμεθα πόσων ἄλλων δυναμένων νὰ συνοψισθῶσιν εἰς τὸ ἀληθιμότητον δίστιχον τοῦ μακαρίτου Σούτζου:

«Εἶν' ἐλεύθερος ὁ τύπος
Φθάνει μόνον νὰ μὴ γράψῃς» (1).

* Δημοσιεύτηκε στὴν «Ἐφημερίδα» 1—2 Νοεμβρίου 1895 γιὰ νὰ σατιρῆσῃ τὴν προληπτικὴ λογοκρισία ποῦ ἐπεβλήθη τότε ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση Δεληγιάννη.

1. Τὸ ποίημα τοῦ Σούτζου ἀρχίζει ἔτσι:
Ἐνας γεροισιαστής μας με τὸ σιόμα γε-
/λαστό
Σοῦτσο' ἐλεύθερε, με εἶπε, συγχαρίκια σε
/ζητῶ
Πρόβαλα ὑπὲρ τοῦ Τύπου δεκατέντε ἄρ-
/θρα νόμου.
Καὶ αὐτὸ τὸ σχέδιό μου,

Οὐδὲ περιορίσθη εἰς μόνον τὸν τύπον, τὰ δράματα καὶ τὰς κωμωδίας ἢ αὐστηρότης τῆς ἐπιτροπῆς, ἣτις ἐθεώρησε κατεπείγουσαν τὴν περιφρούρησιν τοῦ καθεστῶτος καὶ κατὰ τῶν παρεκτροπῶν τῆς μουσικῆς. Οἱ «Οὐγενότοι», ἢ «Ἐβραία», ὁ «Φάουστ», ὁ «Κουρεὺς τῆς Σεβίλλης», ὁ «Γουλιέλμος Τέλ» καὶ πλείστα ἄλλα ἀριστουργήματα ἀπηγορεύθησαν ὡς ἀνήθικα καὶ ἀνατρεπτικά, τῆς δὲ «Φαβορίτας» ἢ παράστασις ἐπετράπη μόνον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετατεθῆ ἢ σκηνῇ τῆς τελευταίας πράξεως ἀπὸ τοῦ Μοναστηρίου εἰς Θεραπευτήριον καὶ νὰ μετενδυθῶσιν οἱ καλόγηροι εἰς νοσοκόμους.

Καὶ αὐτὰ τὰ μπαλέτα, ἀπλούμενα ἐπὶ προκρουστικῆς κλίνης, ὑπεβάλλοντο εἰς ἀσπλάχνους ἀκρωτηριασμούς. Ἄλλ' ὁ μᾶλλον ἐρεθίσας τὴν κοινὴν γνώμην νεωτερισμὸς ἦτο ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιτροπῆς, καθ' ἣν τὸ κλασικὸν σαρκόχρουν χρῶμα τοῦ βρακίου τῶν χορευτριῶν ἐπρεπε νὰ ἀντικατασταθῆ διὰ λευκοῦ : «διὰ νὰ μὴ ὁμοιάζωσιν αἱ φέρουσαι ταῦτα πρὸς γύναια ἀναιδῶς γυμνωμένα, ἀλλὰ μᾶλλον πρὸς σεμνὰ ἀγάλματα ἐκ μαρμάρου», ὡς ἔλεγεν αἰτιολογῶν τὴν ἀντικατάστασιν ὁ φιλάρχαιος Ἀββᾶς. Τὴν πρώτην ὁμως φορὰν καθ' ἣν ἐνεφανίσθησαν τὰ λευκὰ ταῦτα ἀγάλματα ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἢ συναυλία τῶν συριγμῶν ἀντήχησε τόσον ὀξεῖα, ὥστε ἐδέησεν ἢ παράστασις νὰ διακοπῆ, τὰς δὲ ἐπομένους ἡμέρας τὸ ζήτημα τοῦτο συνετάρασεν ὀλόκληρον τὸν τύπον, τὸν εὐλόγως ἀποροῦντα πῶς ἐτόλμα θερμὸς ὑπέρημαχος τῶν συντηρητικῶν ἀρχῶν ν' ἀσεβήσῃ κατὰ τοῦ καθεστῶτος, ἀνταλλάσσων τὸ καθιερωθὲν διὰ γεροῦ παραδόσεως χρῶμα τῶν χορευτικῶν βρακίων.

Ἡ ἔρις εὐρίσκετο εἰς τὸ ὄξύτατον αὐτῆς σημεῖον ὅταν ἔτυχε, μετὰ θριαμβευτικὴν περιοδείαν εἰς τὰς μεσημβρινὰς ἐπαρχίας, νὰ προσορμισθῆ πρωίαν τινὰ εἰς Λιβόρνον ἢ κλεινὴ Ρόζα Γαλέττη, ἢ θεωρουμένη ὡς ἡ πρώτη χορεύτρια καὶ πλὴν τούτου ἡ ὠραιότερα γυνὴ τῆς Ἰταλικῆς Χερσονήσου. Ὁ ἐργολάβος, τὸν ὅποιον ἐκινδύνευον τὰ λευκὰ ἀγάλματα νὰ χρεωκοπήσουν, ἔσπευσεν εἰς τὸ ἀτμόπλοιον νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὴν ἀνάλογον τῆς φήμης τῆς ἀμοιβῆν διὰ δέκα ἐπὶ τοῦ θεάτρου τοῦ ἐμφανίσεις. Τὴν λέμβον αὐτοῦ παρηκολούθει πλῆθος ἄλλων, τῶν ὁποίων ἐπέβαινε, μετέχουσα τῆς πρεσβείας, ὀλόκληρος τῆς πόλεως ἢ χρυσῇ νεολαία. Πλὴν τού-

*Εἶν' ἐλεύθερος ὁ Τύπος, φθάνει μόνον νὰ
[μὴν βλάβῃς]*

*Τῆς Ἀρχῆς τοὺς Ὑπαλλήλους,
Τοὺς Κριτὰς, τοὺς Ὑπουργοὺς μας καὶ
[τῶν Ὑπουργῶν τοὺς φίλους.*

*Εἶν' ἐλεύθερος ὁ Τύπος, φθάνει μόνον
[νὰ μὴ γράψῃς.*

τῶν ὁμως ἀπητεῖτο καὶ ἡ ἄδεια τῆς ἐπιτροπῆς. Ἡ Γαλέττη τῆς ὁποίας ἐφάμιλλον τοῦ κάλλους ἦτο τὸ πνεῦμα καὶ ἡ πονηρία, κατελήφθη ὑπὸ ἀκρατήτου γέλωτος ὅταν ὁ γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὴν τὸν ἀπαραίτητον ὄρον τοῦ λευκοχρόου σπαργανώματος τῶν κνημῶν τῆς.

Ἀντὶ τούτου ἀντεπρότεινεν εἰς αὐτὸν ἔτι σεμνοτέραν περιβολὴν, νὰ χορεύσῃ δηλ. φέρουσα ποδῆρη χιτῶνα, ὡς τοῦ ἀρχαίου ἀγάλματος τῆς Πολυμνίας. Καὶ τοιαύτη τῷ ὄντι ἐνεφανίσθη τὴν ἐπομένην ἑσπέραν εἰς τὸ ἐκπληκτικὸν κοινόν, τὸ ὅποιον ὑπέλαβε τὸ ὑπέρσεμον τοῦτο ἔνδυμα ὡς σάτυραν τῆς ὑπερβολικῆς τοῦ Ἀββᾶ αἰδημοσύνης. Αἱ συνέχουσαι ὁμως τὸν ἀρχαῖον χιτῶνα καρφίδες δὲν ἦσαν, ὡς φαίνεται, ἱκανῶς στερεαί. Μετὰ τινα πηδήματα κατέπιπτε πᾶς πέπλος καὶ ἐθάμβωνε τοὺς θεατὰς ἡ ὀπτασία ἀπαραμίλλου γυναικείου σώματος, λάμποντος ὑπὸ σαρκόχρουν σπάργανον διαφανές ὡς κρύσταλλος τῆς Βοημίας. Ὁ ἐνθουσιασμός ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος καὶ πυκνὴ ὡς χάλαζα ἢ πρὸ τῶν ποδῶν τῆς Γαλέττης πτώσις ἀνθοδεσμῶν. Τὴν ἐπιούσαν ὁμως ἐπροσκαλεῖτο νὰ μεταβῆ κατεπειγόντως εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ κ. προέδρου τῆς λογοκρισίας. Τί συνέβη ἐκεῖ δὲν δυνάμεθα ἀκριβῶς νὰ γνωρίζωμεν, διότι ἦσαν μόνοι καὶ ἡ θύρα ἦτο κλειστή. Πασίγνωστον ἀφ' ἑτέρου ἦτο ὅτι οὐδεὶς ὑπῆρχεν ὁ δυνάμενος ν' ἀντισταθῆ εἰς τὸ βλέμμα τὸ ὅποιον ἐτόξευαν οἱ μαῦροι τῆς Γαλέττης ὀφθαλμοὶ καὶ ὅτι πρὸ διετίας ὁ ἐν Φλωρεντία ἠγούμενος τοῦ τάγματος τῶν Καπουζίνων, εἰς τὸν ὅποιον ἐξωμολογεῖτο τὰς ἀμαρτίας τῆς, ἐγονυπέτησε πρὸ αὐτῆς προσφέρων ὡς ἀντάλλαγμα ἑνὸς φιλήματος τῆς ψυχῆς τοῦ τὴν σωτηρίαν.

Ὅπως δὴποτε βέβαιον φαίνεται ὅτι ἡ χορεύτρια ὑπεσχέθη νὰ μὴ ἐμφανισθῆ πλέον μὲ σαρκόχρουν σπάργανον ἐπὶ τῆς σκηνῆς, καὶ ὅτι τὴν ἑσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐθεάθη ὁ θαλαμηπόλος τοῦ Ἀββᾶ εἰσερχόμενος εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ὅπου κατέλυε καὶ ἐγγχειρίζων εἰς αὐτὴν βελουδίνην θήκην καὶ ἐπιστολήν.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἀνηγγέλλετο ἡ παράστασις τοῦ μυθολογικοῦ μπαλέτου «Μελέαγρος» μὲ πρωταγωνίστριαν τὴν Γαλέττην. Αἱ κυκλοφοροῦσαι ποικίλαι διαδόσεις εἶχον κορυφώσει τὴν περιέργειαν τοῦ κοινοῦ καὶ τὸ θέατρον ἦτο πλήρες μέχρις ἀσφυξίας. Οὐδεὶς ὁμως ἐπρόσεχεν εἰς τὴν παράστασιν τοῦ μελοδράματος οὐδὲ κἂν ἤξιωσε νὰ ὑποδεχθῆ διὰ τῶν συνήθων συριγμῶν τὴν προσέλευσιν τῶν νοσοκόμων τῆς Φαβορίτας. Τὸ μέγα ζήτημα ἦτο ἡ ἐκβασίς τοῦ μεταξὺ τῆς χορευτρίας καὶ λογοκρισίας ἀγῶνος, τὸ χρῶμα δηλ. τοῦ σπαργάνου ὑπὸ τὸ ὅποιον ἠθέλεν ἐμφανισθῆ

ἐπὶ τῆς σκηνῆς. Αἱ γινώμαι ἦσαν διηρη-
μένοι καὶ σπουδαῖα συνήπτοντο στοιχή-
ματα ὑπὲρ τοῦ σαρκόχρου ἢ τοῦ λευκοῦ.
Οἱ μὲν ἰσχυρίζοντο ὅτι ἡ Γαλέττη εἶχε
πωλήσει εἰς τὸν Ρώσσην ἀντὶ ἀδαμαντί-
νου κοσμήματος τὴν ὑποταγὴν τῆς
εἰς τὸ θελήματός του, οἱ δὲ ἀνεκέρυττον
τοῦτο μαύρην συκοφαντίαν. Ἡ μετὰ
πυρεσσοῦσης ἀνυπομονησίας ἀναμενομέ-
νη ἐμφάνισις αὐτῆς δὲν ἔλυσεν ἀμέσως
τὴν διαφορὰν. Ἀντὶ οἰουδήποτε σπαρ-
γανου ἔφερε μακρὰν ἑλληνικὴν χλαμύδα
καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ μαντεύσῃ τί ὑ-
πεκρύπτετο ὑπὸ τὰς πτυχὰς αὐτῆς. Τὴν
χλαμύδα ταύτην ἐπέμεινε νὰ φορῇ μέχρι
τῆς τελευταίας σκηνῆς, ὅτε δ' ἐπὶ τέ-
λους ἀπετίναξεν αὐτήν, ἐφάνη φέρουσα
πράσινον στηθόδεσμον, βραχὺ λευκὸν
φουστάνιον καὶ ἐρυθροῦ χρώματος πε-
ρισκελίδα, τελείαν δηλ. τρίχρουν Ἰτα-
λικὴν σημαίαν. Ἡ ἔμψυχος αὕτη σημαία
ἤρχισε νὰ χορεύῃ, ὅχι ὁμῶς ἐπὶ πολὺ,
διότι τοὺς ἤχους τῆς ὀρχήστρας ἀπέ-
πνιξαν αἱ φρενιτιώδεις τοῦ πλήθους ἐ-
πευφημίαι. Οὐδὲ περιωρίσθησαν εἰς τὰ
συνήθη brava, bravissima αἱ κραυ-
γαί, ἀλλ' εἰς ταῦτα ἀνεμίχθησαν τὰ
Viva! Italia! Viva Garibaldi! Καὶ
τέλος ἐξώρμησεν αὐτόματος ἐξ ὑπερχι-
λίων στομάτων ὁ Ἐθνικὸς Ὑμνος.

Alla patria immenso amore
Odio immenso allo stranier!

Κατὰ τὴν ἐξοδὸν ἀπεξεύχθησαν οἱ
ἵπποι τοῦ ὀχήματος τῆς Γαλέττης, ἀντι-
κατασταθέντες ὑπὸ λογικῶν ὄντων, τὰ
ὅποια μετέβαλεν εἰς ἄλογα ὁ ἐνθουσια-
σμός. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὸ ξε-

νοδοχεῖον αὐτοσχεδιάσθη μέγα δειπνον
διακοπὴν ὑπὸ τῆς προσελεύσεως τοῦ
στρατιωτικοῦ διοικητοῦ ἐρχομένου νὰ
ζητήσῃ λόγον τοῦ ἀπρεπεστάτου πραξι-
κοπήματος τῆς χορευτρίας.

Εἰς τὰς ἐπιτιμήσεις αὐτοῦ ἀντέταξε
μετὰ θαυμαστῆς ἀπαθείας ἡ Γαλέττη
ὅτι ἐνεδύθη τὴν τρίχρουν στολὴν τῇ ἐγ-
γράφῃ ἀδείᾳ τοῦ πανοσιωτάτου Ἀββᾶ
Ρώσση, ἐπιδεικνύουσα πρὸς πίστωσιν
τῶν λόγων τῆς τὴν ἐπιγραφὴν καὶ τὴν
ὑπογραφὴν ἰδιοχείρου αὐτοῦ ἐπιστολῆς.
Ὅταν ὁμῶς ὁ διοικητὴς ἠθέλησε νὰ
λάβῃ γινώσιν καὶ τοῦ περιεχομένου αὐ-
τῆς, ἠρνήθη τοῦτο εἰς αὐτὸν ἰσχυρίζο-
μένη ὅτι οἱ κανόνες τῆς ἠθικῆς δὲν ἐ-
πέτρεπον τὴν ἀνακοίνωσιν ἐπιστολῆς,
ἄνευ προηγουμένης ἀδείας τοῦ γράψαν-
τος αὐτήν. Ἐστάλη τότε ἀγγελιοφόρος
εἰς τὸν Ἀββᾶν παρακαλούμενον νὰ στεί-
λῃ τὴν ζητουμένην ἀδειαν αὐθωρεῖ. Πῶς
ὁμῶς ἠδύνατο νὰ πράξῃ τοῦτο ὁ δυστυ-
χῆς Ἀββᾶς, ἀφοῦ εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἐ-
κείνην περιείχετο λυρικωτάτη περιγρα-
φὴ τῆς πυρκαϊᾶς τὴν ὁποίαν ἤναψεν
εἰς τὸ στήθος του τὸ θεῖον κάλλος τῆς
χορευτρίας συνοδευομένη μὲ τὴν προσ-
φορὰν τῆς καρδίας του καὶ ἀδαμαντίνων
ἐνωτίων.

Τὴν ἐπιούσαν ὠδηγεῖτο ἡ Γαλέττη
εἰς τὰ σύνορα ὑπὸ συνοδείαν χωροφυλά-
κων, ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀββᾶς Ρώσσης διε-
τάσσετο νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ Μοναστήριον
τῆς Ἁγίας Μαρίας Νοβέλλης νὰ σπου-
δάσῃ ἐπὶ διειδίαν πῶς κατασκευάζεται
τὸ Ἀλκέρμες διὰ τῆς ἀποστάξεως τῶν
κερασίων.

ΕΜΜ. ΡΟΪΔΗΣ

ΟΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΑΞΙΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ

(στὴ συνειδητὴ καὶ δημιουργικὴ προβολὴ τους, σὰ συμβολὴ στὴν
πνευματικὴ διαμόρφωση τοῦ Νέου Κόσμου).

I

Ἄν ὑπάρχει ἑκάποιο, μὲ εἰδικό βάρ-
ρος, νόημα στὴν ἐποχὴ μας, (καὶ λέ-
γοντας «ἐποχὴ μας» θέλω νὰ συμπερι-
λάβω καὶ τὴ διαφαινόμενη συνισταμέ-
νη τῶν δυνατοτήτων ποὺ προκύπτουν
ἀπὸ τὴν, ἔστω καὶ ἀσαφῆ ἀκόμη, δια-
γραφὴ τῆς ἀλλοίωσης τῶν παραγωγι-
κῶν σχέσεων ἀπὸ τὴν ἀτομικὴ ἐνέρ-
γεια) αὐτὸ δὲ μπορεῖ νὰ εἶναι ἄλλο
ἀπὸ τὴν πάλη γιὰ τὴν ἀνερεύνηση τῶν
ὀρίων καὶ τὴν τιθάσευση ὄλων τῶν
πραγματιστικῶν προϋποθέσεων ποὺ θὰ
ὀδηγήσουν στὴν πλήρη καὶ οὐσιαστικὴ
«Ἀπελευθέρωση τοῦ Ἀνθρώπου».

Ἀνῆκω στὴν κατηγορίαν ἐκείνων ποὺ
ὑποστηρίζουν πῶς ἑκάποιο εἶδος σοσια-
λισμοῦ (ὅχι σὰν ἀπλὴ ἔκφραση τῆς τά-
σης πρὸς τὸ στείρο εὐδαιμονισμό, ἀλ-
λά σὰν ἀνώτατη βαθμίδα κατάκτησης

ποῦ ὀδηγεῖ, σὰν προϋπόθεση, στὸ γνή-
σιο πολιτισμὸ) περιέχει τὶς δυνατότη-
τες ποὺ ἡ ἐκκόλαψή τους θὰ σημάνει
αὐτὴ τὴν «Ἀπελευθέρωση».

Ὡς ἐκ τούτου ὁ μόνος τρόπος ὀλο-
κλήρωσης «ἠθικῆς προσωπικότητας» βρί-
σκεται στὴν τάση ποὺ ἀποβλέπει στὴν
ταύτιση μὲ τὴν κίνηση, ποὺ ἴσως μπο-
ρούσαμε νὰ ὀνομάσομε «Ὀλικὴ Ἐγερ-
ση». Μὲ τὴν ἐννοία τῆς ἀένας ἐπιτέ-
λεσης «Πράξης», ποὺ θὰ ὑπέθαλπε τὴν
«ἱστορικὴ» παρουσία αὐτῆς τῆς θέσης.

II

Τίθεται τὸ ἐξῆς ζήτημα: Ὑπάρχουν
πολιτιστικὲς ἀξίες ποὺ μ' ὄλο ποὺ πῆ-
γασαν ἀπὸ ἑκάποιο ὀρισμένο χρόνον μέ-
σα στὴν ἀτελεύτητη περιδίληση τῆς ζωῆς
καὶ σὰν ἀνταύγεια προσδιοριστικῶν
στοιχείων ποὺ ἀφῆτηρία τους εἶχαν τὸν
ἐκάστοτε συσχετισμὸ τῶν παραγωγικῶν

δυνάμεων, πού νά διατηροῦν δύναμη καί ἰσχύ ἔξω ἀπό τὸ χρόνο πού τις προσδιόρισε; (καί ἴσως νά ἐμφυσοῦν δημιουργική πνοή στο αἶτημα τῆς «Ὀλικῆς Ἑγερσης»);).

Ἐάν ναί, ὁ μόνος τρόπος ἐπαφῆς καί χρησιμοποίησης αὐτῶν τῶν ἀξιών, «σάν πολύτιμη κληρονομιά» ἀλλὰ καί σάν ἐνεργὸ συμπάρασταση, δέν θά πῆγαζε ἀπὸ τὸ συνειδησιακὸ χῶρο τοῦ ὑποκειμένου; Μιά ὁποιαδήποτε μετάθεση πού θά σήμαινε τὴν ἐπιβίωση αὐτῶν τῶν ἀξιών στο ἐνστικτο ἢ στο «αἰώνιο αἶμα» ἢ σάν «κίνηση ζωῆς», δέ θά εἶταν κατὰ κάποιον τρόπο παραίσθηση ἐπαφῆς μ' αὐτές τις ἀξίες καί οὐσιαστικὰ ἀγνόησή τους; Καί ὑπάρχουν καί ἄλλοι τρόποι γιὰ τὴ συνειδητή καί συγκεκριμένη προβολή αὐτῶν τῶν ἀξιών ἐκτὸς ἀπὸ τὴν χρησιμοποίηση συμβόλων; (ἐννοῶ εἰδικὰ στὴν ποίηση). Καί ἐάν ὑπάρχουν γιὰ νά εἶναι ἀπαράδεχτος κι αὐτὸς ὁ τρόπος;

III

Ἐντοπίζω τὸ ζήτημα: Οἱ πολιτικές ἀξίες τοῦ ἑλληνικοῦ παρελθόντος (ἀπὸ τὸν Ὅμηρο καί τὴν Πολιτεία τοῦ Πλάτωνα—«αὐτὸς ὁ μεταφυσικός, ὁ πρῶτος θεωρητικὸς τοῦ ἀπόλυτου κάλλους, ὑπῆρξε ἐπίσης ὁ πρῶτος ὑπέρμαχος μιᾶς τέχνης «ρεαλιστικῆς καί κοινωνικά προσανατολισμένης», ὅσοι χτύπησαν μὲ δριμύτητα αὐτὴ τὴν ἀποψη βλέποντας σ' αὐτὴν μιὰ φοβερὴ καινοτομία, ἔδειξαν μονάχα τὴν ἀμάθειά τους» Henry LeFebvre—ὡς τὸ Διγενὴ καί τὸ Δημοτικὸ τραγούδι) διατηροῦν δημιουργικὰ στοιχεῖα καί μποροῦν νά συμβάλουν στὴν εὐρύνηση τῶν ὀρίων θεωρήσεως τῆς «Ὀλικῆς Ἑγερσης»;

Ἐάν ναί, μιὰ τέχνη, εἰδικὰ μιὰ ποίηση, πού θά ἔτεινε νά συμπεριλάβει τις ἤδη ὑπερχρονικὲς αὐτές ἀξίες, προβάλλοντας σύμβολα σὲ παράλληλους συσχετισμοὺς θά εἶταν ἐκ τῶν προτέρων καταδικασμένη; (ὄχι μόνον σάν ἀλύθητικὸ ἐπίτευγμα ἀλλὰ καί σάν πνευματικὴ ἔφεση);).

Δέν διατείνομαι πῶς αὐτὴ ἡ θέση θά μποροῦσε νά ἰσχύσει α ἰσχυροί καί ὑποχρεωτικὰ γιὰ ὅποια μορφή αἰσθητικῆς ἔκφρασης πού θά πῆγαζε ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς «Ὀλικῆς Ἑγερσης», κάτι πού θά βρισκόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν ἴδια τὴν ὑφή τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Ἀλλὰ σὲ περίπτωση πού ὑπάρξει ἔστω καί ἀπόπειρα αἰσθητικῆς ἔκφρασης—μὲ τὴ μορφή τῆς ποίησης—αὐτῶν τῶν συλλογισμῶν, θά πρέπει αὐτὴ ἡ ποίηση νά θεωρηθεῖ ἐκ τῶν προτέρων, ἀπαράδεκτη καί «αἰρετική»;

Καί σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση δέ θά

κινδυνεύαμε νά περιτυλιχτοῦμε στὴν ἐλάχιστη δημιουργικὴ περιδίνηση ἐνὸς ἀμείλιχτου καί στεῖρου πνευματικοῦ «σεχταρισμοῦ»;

IV

Ὁ φίλτατος ποιητὴς Γιάννης Ρίτσος μὲ τὴ μελέτη του γιὰ τὸν Ἐλυάρ, μοῦ ἔδωσε τὴν ἐντύπωση, μὲ τὴν ἀπολυτότητα τουλάχιστον μερικῶν ἀφορισμῶν του, πῶς ἡ παρεμβολὴ συμβόλων στὴν ποίηση, «ἀπὸ τὴν ἱστορία καί τὴ μυθολογία». (ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν τρόπο—γιατί δέ γίνεται διαχωρισμὸς) ἐπενεργεῖ ἀρνητικὰ στὴν παρουσία ἐνὸς ποιητῆ μέσα στο χῶρο τῆς «Ὀλικῆς Ἑγερσης». (ἄλλωστε γιὰ τὴ σύμπτωση αὐτῆς τῆς ἀπολυτότητας ἀνέφερα τὸν κ. Κουλουφᾶκο). Παραθέτοντας τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Γληνοῦ, δέν ὑπονοοῦσα πῶς θά ἔπρεπε ὑποχρεωτικὰ νά συμφωνεῖ μ' αὐτὸ ὁ Ρίτσος. Ἦθελα κυρίως νά προβάλλω τὴ δυνατότητα τῆς ἀφειτηρίας διαφορετικῶν αἰσθητικῶν κατευθύνσεων. Γιατί βέβαια στὰ βασικά ἐρωτήματα πού ἔθεσα πάρα-πάνω, καταφάσκει τὸ ἀπόσπασμα τοῦ Γληνοῦ. Μὲ τὴν ἐπιστολὴ μου εἶχα ἀκόμη τὴν ἀπατηλὴ ἐλπίδα πῶς θά μπορούσε νά διεξαχθεῖ μιὰ γόνιμη συζήτηση. Λυποῦμαι πού εἶμαι ὑποχρεωμένος νά χρησιμοποιήσω τὸν ἐπιθετικὸ προσδιορισμὸ «ἀπατηλή».

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΔΟΥΚΑΡΗΣ

Τὸ βιβλίο

Ο ΠΕΖΟΣ ΛΟΓΟΣ

Δυὸ μυθιστορήματα μὲ τὴν ἴδια θέση.

Ρόδη Προβελέγγιου: Χρονικὸ μιᾶς σταυροφορίας. Α' Ἡ ρίζα τοῦ Μύθου, Ἀθήνα 1954:

Θ. Δ. Φραγκόπουλου: Τειχομαχία, Νέα Τέχνη, Ἀθήνα.

Δέν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ τυχαῖο γεγονός ἡ ἐκδοσὴ μέσα σὲ λίγους μῆνες δυὸ βιβλίων(*) τόσο συγγενικῶν μεταξὺ τους, μὲ τὸ ἴδιο θέμα, τὴν ἴδια θέση, τὰ ἴδια πρόσωπα καί τὴν ἴδια ψυχολογία, ὅσο κι ἂν συμπτωματικοὶ παράγοντες ἐπεμβαίνουν σ' αὐτό. Τὸ πρῶτο πού χτυπάει στο μάτι εἶναι ἡ ὁμοιογένεια τῆς κοινωνικῆς προέλευσης τῶν συγγραφέων. Τί ζητᾶνε οἱ νεαροὶ μπλαζέ τῶν ἰδεῶν μὲ τὴν ξαφνικὴ τους ἐφόρ-

(*) θά μπορούσαμε νά μιλήσουμε γιὰ τρία συγγενικά βιβλία, προσθέτοντας καί τὸ μυθιστόρημα τοῦ κ. Νίκου Κασδαγλη «Τὰ δόντια τῆς μυλόπετρας», ἀλλὰ τὸ τελευταῖο ἔχει ἀρκετὲς διαφορὰς καί θά κριθεῖ σὲ ἰδιαίτερο σημεῖωμα.

μηση στις προθήκες των βιβλιοπωλείων;

Φαίνεται πώς ούτε λίγο ούτε πολύ φιλοδοξούν να στήσουν ένα μύθο για να τον προτείνουν στη γενιά μας. Θέλουν να βρουν ένα τύπο ήρωα, ένα ιδεώδες. (Είναι καιρός που η αστική διάνοηση αναζητάει εις μάτην έναν αρχηγό—ήρωα, ένα σύμβολο, μα η αστική πράξη αναδειχνει μόνο μικρόψυχους αριβίστες μικροαστούς και κάποτε προλετάριους). Στο τέλος γίνονται απλούστατα απολογητές της συνεργασίας με τον κατακτητή.

Η κατοχή και η θέση απέναντι στον κατακτητή είναι η περιοχή ακριβώς όπου δοκιμάστηκε και κρίθηκε τελειωτικά το ηθικό περιεχόμενο και η ιδεολογία των μεγάλων κοινωνικών σχηματισμών. Γι' αυτό οι λέξεις Αντίσταση και Συνεργασία δεν δηλώνουν μόνο την εθνική ή άντεθνική στάση ατόμων σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίπτωση, αλλά ορίζουν δυναμικά σα θέση—άρνηση τη διαλεκτική εξέλιξη της νεοελληνικής κοινωνίας.

Οι ιδεολογικοί αντιπρόσωποι της άρνησης, τουλάχιστον στον τομέα της Τέχνης, επί μια δεκαετία μετά τον πόλεμο απόφυγαν το θέμα της κατοχής με χαρακτηριστικό σύμπλεγμα ένοχης. Τους τράβηξαν πάλι ξαφνικά τα ταξίδια, η ιστορία, ο κοσμοπολιτισμός κι ο Φρόυντ. Έλάχιστοι που ένιωσαν την ανάγκη να περάσουν το έργο τους μέσα από την τετραετία, διάβηκαν με άγγελική άφηρημάδα, μίλησαν με χαριτωμένη αριστολογία ή γενικούς αφορισμούς. Το πολύ—πολύ έστρεψαν με άξιόπαινο ζήλο όλη τους την παρατήρηση στις λεπτεπίλεπτες ψυχολογικές αντιδράσεις του πεινασμένου ή του μελλοθάνατου, αποφεύγοντας συστηματικά τις μεγάλες συγκρούσεις και την αίτιοκρατία τους. (Α. χ. Βενέζης).

Είναι καταπληκτικό και μόνο με το σύμπλεγμα ένοχης που αναφέραμε εξηγείται το φαινόμενο ένα τέτοιο υλικό τιτανικών συγκρούσεων, έσωτερικών και έξωτερικών, ν' αφήσει αδιάφορους σχεδόν τους ευαίσθητους—υποτίθεται—ψυχικούς δέκτες, τη στιγμή που μια ψυχρή επιστήμη, ή ψυχοπαθολογία, έπωφελήθηκε από την πλούσια παρατήρηση που το υλικό αυτό της πρόσφερε.

Χρειάστηκε να περάσουν δέκα χρόνια για να βγουν στην επιφάνεια οι απωθημένες παρουσιάσεις της «χρυσής νεολαίας» μας από την κατοχή. Οι συγγραφείς μας—που ταυτίζονται με τους ήρωές τους—είναι νεαροί φοιτητές, φανατισμένοι αντιδραστικοί από ταξική συνείδηση ανήκουν στην πάστα που στελεχώνει τα τάγματα έφόδου όλων των φασισμών και την ιδεολογία τους. Γνήσιοι νιτσεικοί μιλάνε με κυνισμό που ναρκισσεύεται για άρρενωπή παρρησία,

δεν κρύβουν το μίσος τους για τη μάζα των κοινών θνητών, δεν κρύβουν ούτε τη συνεργασία τους με τον κατακτητή. Είναι άπιστευτο, αλλά οι άνθρωποι που θεωρούν άπαράγραπτο δικαίωμά τους την ηγεσία του έθνους δεν έχουν να αναφέρουν ούτε μια πράξη αντίστασης κατά των κατακτητών. Αντίθετα, βλέπουν την αντίσταση έντρομοι και συμμαχούν «ακόμα και με το διάβολο», όπως λέει ένας ήρωας του κ. Φραγκόπουλου. (Έγκαινιάζουν δηλαδή τον έμφύλιο πόλεμο με έχθρούς εκείνους που έσφαζαν οι Γερμανοί στα θυσιαστήρια). Το δράμα της πείνας και της σφαγής του λαού μας τους είναι άκατανόητο και αποκρουστικό. Αυτοί ψυχαναλύονται εξαντλητικά μεταξύ τους κρατώντας ένα ποτήρι εκλεκτό κρασί στο ένα χέρι και μια πίπα στο άλλο ή γλεντάνε με κορίτσια που τους θαυμάζουν ή γράφουν στίχους ή παίζουν κακόγουστο αστυνομικό δράμα.

Μα σε όλες τους τις εκδηλώσεις το στοιχείο που προβάλλεται σκόπιμα είναι η αισθητική έκφραση και όχι η ουσία της πράξης. Τα καλόπαιδα αυτά κρατάνε πιστόλια—με άδεια όπλοφορίας των αρχών κατοχής, όμολογεί ο κ. Θ. Φ. και αποσιωπά ο κ. Ρ. Π.—δέρνουν και δέρονται στο Πανεπιστήμιο, μα δεν τους λείπει το καλοσιδερωμένο κοστούμι, το τσιμπούκι, το χιούμορ και το εκλεπτυσμένο στυλ.

Και σηκώνουν στους τρυφερούς ώμους τους το βάρος του οδυνηρού στοχασμού που έχουν αναλάβει για λογαριασμό της ανύποπτης ανθρωπότητας αυτοί οι όλίγοι εκλεκτοί, οι βασιλικοί φιλόσοφοι, οι στοχαστές της πλατωνικής πολιτείας. Αυτή είναι η μοίρα των προικισμένων, που τη δέχονται με συγκινητική ατεπίγνωση.

“Οι” αυτά έχουν όλοφάνερη την καταγωγή τους από πρώιμα διαβάσματα Νίτσε, Λεμπόν, Καρλάουλ, και μεταφυσικών αισθητικών. Το δεύτερο σκέλος της φιλοσοφικής συγκρότησης των συγγραφέων μας είναι ο μυστικισμός. Η μπεργκσονική ενόραση είναι το όργανο που πασπατεύουν στα χέρια τους αναζητώντας την κατανόηση της ουσίας των πραγμάτων. Η ίδια τυλίγει με μυστικιστική όμιχλη τον κεντρικό ήρωα (Μιχαήλ λέγεται στο βιβλίο του κ. Ρ. Π. και Διγενής ή «Αυτός» στον κ. Θ. Φ.), του αποδίδει ανεξήγητη δύναμη επιβολής, προφητική αϊγλή και ηθικό μεγαλείο και τον σφαγίζει με μια μοίρα θανάτου που την αποδέχεται μυστικά και οδεύει σ' αυτή σα μια τελείωση της ύπαρξής του.

* *

Μα πέρα από το κοινωνιολο-

γιακὸ καὶ φιλοσοφικὸ ἰσοδύναμο τοῦ μύθου πού μᾶς δίνουν οἱ νέοι συγγραφεῖς, πρέπει νὰ ἀξιολογηθοῦν καὶ οἱ καθαρὰ αἰσθητικὲς τους ἐπιτεύξεις σὲ συσχετισμὸ μὲ τὰ παραπάνω.

Ὡριμότερος καὶ στοχαστικότερος ὁ κ. Ρ. Προβελέγγιος παρουσιάζει ἐντονότερα τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ τοῦ ἄλλου, τὶς πεζογραφικὲς ἀρετὲς καὶ τὶς ἀδυναμίες του.

Λοιπὸν καὶ ἡ Ρίζα τοῦ μύθου καὶ ἡ Τειχομαχία εἶναι βιβλία καλογραμμένα. Τὸ ὕφος τους εἶναι μετρημένο καὶ λιτό, οἱ συλλογισμοὶ ἀρκετὰ διαυγεῖς, ἡ εὐαισθησία στὴ σύλληψη ψυχολογικῶν ἀποχρώσεων, ἰδιαίτερα στὸ πρῶτο, ἀρκετὰ ἀκονισμένη. Μιὰ ἐλαφρότατη λυρική πνοὴ τέλος τὰ διαπερνάει. Ὁ κ. Π. εἶναι πιὸ βαθύς, ἐνῶ ὁ κ. Φ. σὲ ἀντίμετρο πιὸ μετρημένος καὶ πιὸ εἰλικρινής. Ἡ κάποια τάση πρὸς τὰ σύμβολα πού κουβαλάει ἀπὸ τὴν ποίηση ὁ κ. Φ. δὲν εἶναι κυρίαρχη καὶ πετυχαίνει πρὸς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου του σημαντικὴ ὑποβολή.

Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει πὼς πρόκειται γιὰ καλὰ μυθιστορήματα ἢ χρονικά. Ἀντίθετα μάλιστα, εἶναι κακὰ μυθιστορήματα καὶ δὲν μπορούσε παρὰ νὰ ἦταν τέτοια. Καὶ ὑποστηρίζοντας τὴν ἄποψη αὐτὴ δὲν τὴν περιορίζουμε καθόλου στὴν τεχνικὴ τους πού ὑστερεῖ ὀλοφάνερα. Θὰ μπορούσε πραγματικὰ νὰ καταλογίσει κανεὶς τὸ παθητικὸ τους —ἰδιαίτερα τοῦ κ. Ρ. Π.—ἐλλειπέστατη διαγραφὴ τύπων μὲ συνέχεια καὶ συνέπεια, συναρμογὴ τῶν ἐπιπέδων δράσης—στοχασμοῦ τεχνητὴ χωρὶς φυσικὲς μεταβάσεις, ὑπερβολικὴ φλυαρία σὲ βάρος τῆς ἰσορροπίας μὲ τὴ δράση κ.τ.λ. Μὰ τὸ οὐσιαστικὸ δὲ βρίσκεται ἐδῶ, γιατί τότε θὰ μπορούσε καὶ νὰ διορθωθεί μὲ καθαρὰ τεχνικὴ ἐπεξεργασία. Γιατί λοιπὸν εἶναι ἀποτυχημένα τὰ μυθιστορήματα αὐτά;

Γιὰ ν' ἀπαντήσουμε πρέπει νὰ ὑποβάλουμε τὰ πρόσωπα καὶ τὶς ιδέες τους στὸ ἀμείλιχτο κριτήριον τῆς πραγματικότητας. Δικαιώνονται ἀπ' τὴ ζωὴ, φέρνουν καμιὰ ἀλήθεια μέσα τους, μπορούν νὰ διαρκέσουν; Ἡ ἀπάντηση εἶναι ἀδίστακτα: ὄχι. Θὰ τὸ ἐξηγήσουμε.

Συμβαίνει στὴ λογοτεχνία αὐτὸ τὸ παράξενο ἀπὸ πρῶτη ἄποψη φαινόμενο, πρόσωπα πραγματικά. Ἱστορικά, νὰ μὴ μπορούν νὰ μᾶς πείσουν γιὰ τὴν ἀλήθεια τῆς ὑπαρξῆς τους. Στὴν συγκεκριμένη περίπτωσιν αὐτὸ εἶναι εὐκολοεξήγητο. Οἱ συγγραφεῖς δραματοποιοῦν μιὰ ὑπόθεσιν μὲ πολὺ ἄσχημη ὁσμὴ πού τὸ πραγματικὸ τῆς ὄνομα εἶναι ἀπουσία ἀπὸ τὸν ἐθνικοαπελευθερωτικὸ ἀγῶνα, ἀντίδραση σ' αὐτὸν καὶ συνεργασία μὲ τὸν κατακτητὴ. Στὴν προσπά-

θειά τους λοιπὸν νὰ μᾶς τὴν κάνουν ἐλκυστικὴ, τὴ μακιγιάρουν μὲ πολὺ στρῶμα ψευτιᾶς καὶ ἐπιτήδευσης πού εἶναι φυσικὸ νὰ μὴν ξεγελάει κανένα. (Ἡ προσπάθεια λ. γ. νὰ δικαιολογηθεῖ ἡ συνεργασία σὰν ἀντίδραση στὴ μονοπώλησιν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνα ἀπὸ τὸν ἀντίπαλο, ἀνατρέπεται μὲ τὸ πρῶτο φύσημα τῆς αὐτόματης λογικῆς ἀπορίας: Γιατί δὲν τὸν μονοπωλοῦσε ἡ ἄλλη παράταξις τὸν ἀγῶνα, γιατί δὲν εἶχε συνθήματα πού νὰ συγκινοῦν;).

Τὰ πρόσωπα πάλι προκαλοῦν ἀπέχθεια ὄχι μόνον μὲ τὴν εἰδικὴ στάσιν τους ἀλλὰ μὲ ὅλη τους τὴν ὑπόστασιν, τὶς πράξεις τους, τὸν κυνισμό τους, τὶς ἐξεζητημένους πόζες τους, καὶ τὴν ἐπίδειξιν πολυμάθειας καὶ πνευματικῆς καλλιέργειας. Γιὰ νὰ τὰ σώσουν οἱ συγγραφεῖς μας, γιὰ νὰ τοὺς δώσουν ἓνα ἠθικὸ βᾶθρο, τὰ ἐξωραίζουν, ἀφαιρώντας ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ τους κάθε τι χυδαῖο ἢ ἔστω μέτριο, δίνοντάς τους στοχαστικὴ ὠριμότητα ἀταίριαστη μὲ τὴν ἡλικία τους καὶ προπαντὸς ἐμφυσώντας τους ἔκφραση παθιασμένα αἰσθητικῆς. Ὁ ἐστειτισμὸς εἶναι ὄχι μόνον ἔκφρασις μὰ καὶ οὐσία τῆς ὑπαρξῆς τους. Μ' αὐτὸν συνδυάζεται ἡ φιλοσοφία τῆς βίας, τὸ ἀντιλαϊκὸ μῖσος τους.

Νὰ τί λέει λ. γ. ὁ Στέφανος, ἀπὸ τὰ κύρια πρόσωπα τοῦ κ. Ρ. Π. «...Θέλω τὴν ἡσυχία μου καὶ δὲν θ' ἀνακατευόμουν σὲ τίποτα ἂν δὲ μ' ἐνοχλοῦσε αὐτὸς ὁ βρωμερὸς ὄχλος πού θέλει σώνει καὶ καλὰ νὰ μοῦ λέει πὼς πρέπει νὰ σκέπτομαι καὶ νὰ γράφω. Ἐξω ἀπ' αὐτό, πιστεύω ὅτι οἱ φάτσες τῶν περισσότερων κομμουνιστῶν θ' ἄπρεπε νὰ καταργηθοῦν γιὰ λόγους δημόσιας αἰσθητικῆς...»

Κι ὁ Μιχαήλ, ὁ ἥρωας-πρότυπο τοῦ ἔργου λέει:

«Τὸ πεινασμένο προλεταριάτο εἶναι τὸ ἴδιο ἀποκρουστικὸ μὲ τοὺς χοντροὺς τραπεζίτες. Ἡ σημερινὴ κοινωνία μ' ἐνοχλεῖ αἰσθητικὰ, ἂν θέλεις, ὅπως ἐσένα σ' ἐνοχλεῖ ἓνα κακοεπιπλωμένο καὶ ἀκατάστατο σπίτι». Κι ὁ Δίων σοκάρεται γιατί ἡ σύγχρονη κωμωδία δὲν σατιρίζει πιά τὸν ἄξεστο χωριάτη ὅπως σὲ «ὑγιέστερους πολιτισμοὺς», γιατί ὁ «μικρὸς ἄνθρωπος» νὰ ἔχει γίνῃ τὸ μεγάλο εἶδωλο. «Γιατί ὁ πρῶτος τυχαῖος ἐργάτης», ρωτᾷ, «ἄξιζε πιὸ πολὺ ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἀριστούργημα πού λέγεται Ντίνος καὶ φτειάχτηκε ἀπὸ πολλὰς γενιᾶς γιὰ νὰ φτιάσει στὴν τελειότητα αὐτὴ τῆς κάθε κίνησης καὶ κάθε ἔκφρασης; Ὅλοι τους ἦταν μολυσμένοι ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀρρώστεια: τὸ σεβασμὸ γιὰ τὸ πλῆθος, γιὰ τὴν εὐτυχία τῶν πολλῶν, γιὰ τὴν ἰσότητα τῆς γνώμης ὅλων...»

Ὁ Ντίνος αὐτὸς ἀντιπροσωπεύει τὴν αἰσθητικὴ τελείωσιν, εἶναι μιὰ ἀρ-

σενική παρθένα των βράχων, προβάλλεται δίπλα στο Μιχαήλ σαν ή εσχάτη βιολογική επεξεργασία της έκλεκτης κάστας των κυρίων. Ο Μιχαήλ πάλι αντιπροσωπεύει τη σύνθεση της ζωϊκής δύναμης και της αισθητικής ιδέας, είναι ο ηγέτης τους. Ο συγγραφέας αφήνει να φανεϊ καθαρά πως και για το Μιχαήλ ο αγώνας είναι μια αίσθητική ή άναγκη.

Οι νεαροί ήρωες των δύο έργων έχουν μεγαλώσει μέσα σε αστικά σπίτια κι αυτό διαμορφώνει την ψυχολογία τους. Η σιγουριά της αστικής ζωής και ή ρουτίνα της είναι δυο αντίθετες όψεις της ίδιας πραγματικότητας. Η ρουτίνα, ή συμβατικότητα των αστικών αξιών αηδιάζει τους νέους πού, αν τύχει νάχουν κάποια εύαισθησία μεγαλωμένη στην οδυνηρή περίοδο της έφηβείας, ψάχνουν με αγωνία για διεξοδο. Τότε ανακαλύπτουν στην πατριική βιβλιοθήκη τον κόσμο των ιδεών. Αναρχισμός, ουτοπικός σοσιαλισμός, μαρξισμός, Φρόυντ, Νίτσε. Συνήθως, αφού πλανηθούν στον αναρχισμό, ξαναγυρίζουν απογοητευμένοι στην αφιλοσόφητη αλλά ηδονική στην τεμπελιά της σιγουριά της ρουτίνας. Σαν ανάμνηση μένει μόνο μέσα τους ή φιλοσοφική Ατλαντίδα πού δεν ανακάλυψαν ποτέ.

Σε περιόδους όμως πού ή αστική σιγουριά κλονίζεται, όπως στην κατοχή, ή αναζήτηση γίνεται αγωνιώδης και οδηγεί κατ' ευθείαν στη φιλοσοφία της βίας, αυτή πού αποτέλεσε το θεωρητικό θεμέλιο όλων των φασισμών. Αυτό ακριβώς συμβαίνει στην περίπτωση πού έχουμε μπροστά μας. οι νεαροί γίνονται έστэт της φασιστικής ιδεολογίας. Ο πιο ανήσυχος απ' αυτούς, ο Μιχαήλ-Διγενής, περνάει από το μαρξισμό (για να «σώσει το όνειρο»), αλλά δεν μπορεί ν' ανεχτεί τον όχλο και επιστρέφει στην τάξη του βρίσκοντας ότι ο σοσιαλισμός πρόδωσε την ίδια του την ιδέα. Πώς είναι δυνατόν να συγκροτήσει ζεντρικό ήρωα μυθιστορήματος αυτός ο έξιδανικευμένος άπίθανος τύπος πού άσκει τέτοια άκαταμάχητη γοητεία σε άρσενικούς και θηλυκούς μόνο και μόνο επειδή «του δόθηκε» να τήνάσκει με την αϊθέρια παρουσία του;

Ο αναγνώστης δέν γοητεύεται όσο φαίνεται να είναι γοητευμένος ο συγγραφέας, απλά και μόνο επειδή αυτό επιδιώκει ο τελευταίος. Γιατί καθόλου δέν δικαιολογείται από τα ίδια τα πράγματα, άκόμα και όπως τα παρουσιάζουν τα δυο βιβλία, (αν υποθεθεί έστω ότι διαβάζονται από έναν αναγνώστη άκατατόπιστο, πού δέν έχει καμιά έμπειρία από την περίοδο εκείνη).

Κάναμε όλη αυτή την αναδρομή για να επανέλθουμε στον αρχικό μας ισχυρισμό, ότι και ή αισθητική αξία των βι-

βλίων είναι άμφισβητήσιμη, ότι πέρα από τις αποκρουστικές τους ιδέες και σα μυθιστορήματα είναι άποτυχημένα. Ο συγγραφέας δέν μπορεί με καμιά έξιδανίκευση να κάνει συμπαθή τα πρόσωπά του. Αντίθετα, ή έπιτήδευση πού καταφεύγει τον προδίνει άνελέητα.

Γεννιέται όμως ένα γενικότερο έρώτημα: Δέν μπορεί τάχα ένας αντιδραστικός συγγραφέας να δώσει ένα άληθινό μυθιστόρημα; Στην περίπτωση μας το έρώτημα μπορεί να τεθεί και άλλιώτικα: Τα ίδια αυτά πρόσωπα, αφού είναι ύπαρκτά, δέν μπορούσαν τάχα να περάσουν στη λογοτεχνία με πειστικότητα, να έπιζήσουν; Και βέβαια μπορούσαν, αν ένας συγγραφέας — δέν λέμε με μεγαλύτερο ταλέντο — τα έδινε ρεαλιστικά, άποκαλύπτοντάς τα και όχι συγκαλύπτοντας την άσκήμια της ήθικης τους στάσης. (Το παράδειγμα του αντιδραστικού αλλά ρεαλιστή στην τέχνη του Μπαλζάκ, πού δίνει άληθινούς και γι' αυτό αιώνιους πίνακες της κοινωνίας της εποχής του, είναι κλασσικό).

Ο κ. Ρ. Π. κατεβαίνει κάποτε στη φτηνή φιλολογία — άσυγχώρητο άμάρτημα για έναν έστэт — όταν θέλει να κινήσει τη συμπάθειά μας άναδείχνοντας το ανθρώπινο βάθος των ήρώων του. Σ' ένα σημείο λ. χ. ο Στέφανος παίρνει έντολή από το «λογαρό» να πεί στο Μάρκο να φιλιέται με τη Λένα μέσα στο ταξί πού θα μεταφέρει τα όπλα για λόγους... συνωμοτικούς. Και ή Λένα έχει προδώσει τον έρωτα του Στέφανου για χατήρι του Μάρκου... Τί σπαραγμός, να πρέπει να δώσει ο ίδιος τη διαταγή στον αντίζηλό του! Τί σύγκρουση καθήζοντας και καρδιάς!

Το εύρημα είναι άντάξιο άμερικάνικου κατασκοπευτικού ρομάντσου. Κάπου άλλου πάλι, από τυχαία έκφυρσοκρότηση περιστρόφου τραυματίζεται στο δάχτυλο ένας από τους νεαρούς. Ο άκούσιος δράστης τότε παίρνει ένα ξυ-

ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΕΧΝΗΣ

Ο 1ος τόμος (τεύχη 1—6)

με *Εύρετήριο Περιεχομένων*

ΣΕ ΥΠΕΡΠΟΛΥΤΕΛΗ

ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

ΠΩΛΕΙΤΑΙ

ΣΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΜΑΣ (*Γαμβέτα 6*)

ράφι και κόβει αρκετά βαθιά τὸ δάχτυλό του γιὰ νὰ δικαιολογηθοῦν τὰ αἵματα στους δικούς του... (καὶ ὁ πυροβολισμός;) Ἄλλὰ δὲ σταματᾷ ἐδῶ ὁ συγγραφέας. Ἀναρωτιέται μήπως ὑπῆρχαν καὶ ἄλλα ἐλατήρια. «Μήπως ἦταν κάποιο σκοτεινὸ αἶσθημα ἐνοχῆς πὺν ἀπαιτοῦσε νὰ πληρωθεῖ, συμβολικά, μὲ δικό του αἷμα ;»

Θὰ μπορούσε νὰ μιλήσει κανένας πολὺ γιὰ τὴν ψευτιά τοῦ μύθου πὺν μᾶς διηγοῦνται ὁ κ. Ρ. Π. καὶ ὁ κ. Δ.Φ. στὰ δίδυμα μυθιστορήματά τους. Γιατὶ καὶ τὰ δυὸ ἀποτελοῦν τὴν ἐπιβεβαίωση τῆς βασικῆς ἀλήθειας τοῦ σοσιαλιστικοῦ ρεαλισμοῦ ὅτι εἶναι ἀδύνατο μιὰ ὄχι ἀληθινὴ ἰδέα νὰ γεννήσει ἕνα ἀληθινὸ ἔργο τέχνης, ὅποια καὶ ἂν εἶναι τὰ προσόντα τοῦ καλλιτέχνη.

Μ. ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΣ

Η ΠΟΙΗΣΗ

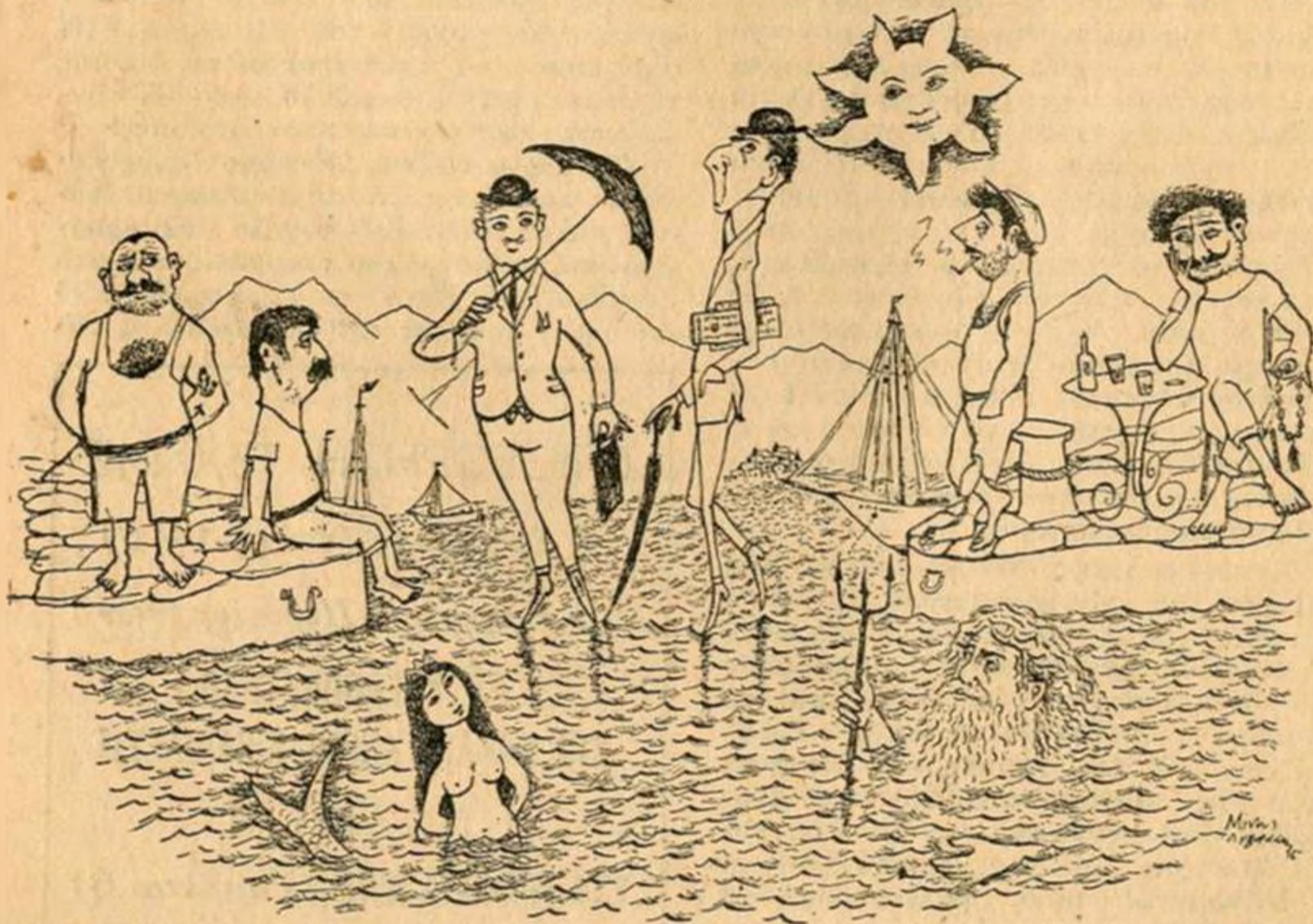
Ἄριστον Ἀβαρικιώτη: «Σκόρπια ροδοπέταλα», ποιήματα.

Ὁ κ. Ἀβαρικιώτης κάνει «εὐκόλη ποίηση». Συναισθηματικὰ τραγουδάκια μικρῆς πνοῆς χωρὶς κανένα βαθύτερο προβληματισμὸ μήτε γιὰ τὴν οὐσία μήτε γιὰ τὴν ἔκφραση.

Οἱ κοινωνικὲς εἴτε οἱ ψυχολογικὲς καταστάσεις πὺν ἀντιμετωπίζει ἕνας ἄνθρωπος, ὅταν συμμετέχει στὴ ζωὴ τῆς ἐποχῆς του, μένουν ὀλότελα ἔξω ἀπὸ τὸ χῶρο τοῦ βιβλίου. Ὁ κόσμος τοῦ κ. Ἀβ. εἶναι περιορισμένος σὲ μιὰ κάπως ἀπλοϊκὴ αἰσθηματικὴ ἀνάλογος ἵνα καὶ ὁ ἔκφραστικός χειρισμὸς τῶν θεμάτων. Ὁλόκληρο τὸ βιβλίο κινεῖται στὸ συνηθισμένο μονοπάτι τῆς «ἀπλῆς», ἀναλυτικῆς μελωδίας καὶ συχνὰ ὁ τόνος του γίνεται γλυκερός. Ἐπειτα, οἱ πολλὲς χασμωδίες, κάποιοι στίχοι πὺν χωλαίνουν, οἱ πρόχειρες καὶ εὐκόλες ρίμες καθὼς καὶ ἡ τέλεια ἀπουσία καὶ τοῦ παραμικροῦ ευρήματος μειώνουν τὴ δουλειὰ τοῦ κ. Ἀβαρικιώτη. Ὡστόσο, δὲ θᾶθελα νὰ κλείσω τὸ σημείωμα τοῦτο χωρὶς ν' ἀναφέρω τὸ ποίημα «Μὲ τὸ Νοτιά» πὺν ξεχωρίζει, (καὶ σὲ ἀρκετὴ ἀπόσταση μάλιστα) ἀπ' ὅλα τὰ ἄλλα, τόσο χάρη στὸ στρωτὸ ρυθμὸ του ὅσο καὶ χάρη στὴ ζουμερὴ λιτότητα τῆς ἔκφρασης. Κρίμα πὺν καὶ τ' ἄλλα δὲν βρίσκονται στὸ ἴδιο ἐπίπεδο, γιατί φυσικὰ ἕνα μόνο καλὸ ποίημα δὲν ἀρκεῖ γιὰ ἕνα ὀλόκληρο βιβλίο.

Κ. ΚΟΥΛΟΥΦΑΚΟΣ

Γελοιογραφία τοῦ Μῆνα

ΜΙΝΟΥ ΑΡΓΥΡΑΚΗ

Ἀγγλικὲς διακοπὲς στὰ Ἑλληνικὰ νησιά

Τὸ θέατρο

Ριάλτο: «Ὁ θάνατός σου ἢ ζωὴ μου». — *Γκλόρια*: «Τρεῖς πετεινοὶ σ' ἔνα κοιτέτσι». — *Περοκέ*: «Κόκα—Κόλα». — Ὁ «Φιλοκτήτης» τοῦ Σοφοκλῆ ἀπὸ τὸν «Ὀμιλο Ἀρχαίας Τραγωδίας», στὴ *Μύκονο*.

Δυὸ ἑλληνικὲς κωμωδίες καὶ μιὰ σατιρική ἐπιθεώρηση ἀνέβασαν στὸ μῆνα πού μᾶς πέρασε οἱ ἀθηναϊκὲς σκηνές. «Ὁ θάνατός σου ἢ ζωὴ μου», τοῦ κ. Ἀλ. Σακελλάριου στὸ «Ριάλτο», «Οἱ τρεῖς πετεινοὶ σ' ἔνα κοιτέτσι» τοῦ κ. Ν. Τσεκούρα στὴ «Γκλόρια» καὶ ἡ «Κόκα—Κόλα» τῶν κ. κ. Α. Γιαλαμά, Γ. Θίσβιου καὶ Κ. Πρετεντέρη, στὸ «Περοκέ». Ὅποιος θὰ δεῖ καὶ τὰ τρία αὐτὰ ἑλληνικὰ ἔργα θὰ φτάσει σὲ μιὰ θλιβερὴ διαπίστωση γιὰ τὸ θέατρο πρόζας καὶ τοὺς συγγραφεῖς του. Χωρὶς οἱ κωμωδίες πού ἀνεβαίνουν νὰ ξεφεύγουν ἀπ' τὴν ἀμεση ἐπικαιρότητα καὶ χωρὶς ἡ ποιότητά τους νὰ ξεπερνάει στὸ γράψιμο τὴν ποιότητα τῶν πιὸ γνωστῶν μας ἐπιθεωρησιογράφων, τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι: τὸ θέατρο πρόζας μηχανεύεται ἕναν ὁποιοδήποτε μῦθο καὶ πάνω του πασχίζει νὰ σκαρώσει κωμικὲς σκηνές κι' εὐθυμοὺς διαλόγους, μὲ μοναδικό σκοπὸ νὰ χαρίσει στὸ θεατὴ τὶς περιβόητες «δυὸ ὧρες γέλιο», ἐνῶ ἀντίθετα ἡ ἐπιθεώρηση—κι' ἐφέτος ἔδωσε πολλὰ τέτοια δείγματα—προσπαθεῖ νὰ ἐκφράσει μὲ τὸν τρόπο τῆς φλέγοντα θέματα τῆς κοινωνικῆς μας ζωῆς. Ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ ἡ ἐπιθεώρηση παραμένει ἕνα γνήσιο λαϊκὸ θεατρικὸ εἶδος, ὀλοζώντανο κι' ὄχι μόνον συνδυάζει τὸ «τερπνὸν μετὰ τοῦ ὠφελίμου», ἀλλὰ προσφέρει κι' ἕναν πλατύτερον ὀρίζοντα, μιὰ κατεῦθυνση πού θᾶπρεπε καὶ θὰ μπορούσαν ν' ἀκολουθήσουν οἱ συγγραφεῖς τῆς πρόζας παρουσιάζοντας βέβαια συνθετικώτερα τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ μὲ τὰ τόσα τῆς προβλήματα. Ἐνα σύντομο κείμενο στὰ τελευταῖα πενήντα χρόνια τοῦ θεάτρου μας, εἶναι ἀρκετὸ γιὰ νὰ μᾶς βεβαιώσει πὼς μόνον ἡ ἐπιθεώρηση στάθηκε ὁ εὐαίσθητος δέχτης τῶν μικρῶν καὶ μεγάλων γεγονότων τῆς κάθε ἐποχῆς—ἐκτός κι' ἔβαζε φραγμὸ ἢ λογοκρισία. Τὰ ἑλληνικὰ ἔργα πρόζας, μὲ λίγες, ἐλάχιστες ἔξαιρέσεις, ἀνάσαιναν μέσα στὰ στενὰ πλαίσια τῆς ἠθογραφίας, τοῦ σκιτσαρισμένου θεατρικὰ εὐθυμογραφήματος, τῆς φάρσας. Καὶ τὸ κακὸ συνεχίζεται καὶ σήμερα κρατώντας ἀδικαιολόγητα πιά τὴν δραματικὴ μας παραγωγή, ὅση τέλος πάντων βλέπει τὸ φῶς τοῦ προσκηνίου, στὸ χαμηλότερο ἐπίπεδο. Δὲν τὴν ἀφήνει νὰ ἐξελιχθεῖ, νὰ ἐπιτελέσει τὸν προορισμό

τῆς. Ἢδη ἐκεῖ πού ἔφτασε τώρα, ὑποχρεώνεται στίς αὐτοεπαναλήψεις, μπουχτίσε τὸ κοινὸ κι' ὅλα τὰ σημάδια δείχνουν πὼς εἶναι καιρὸς ν' ἀλλάξει πορεία γιὰ νὰ δεῖ καλύτερες μέρες τὸ θέατρό μας.

* *

Ἡ «Κόκα—Κόλα» λοιπόν, ἡ νέα ἐπιθεώρηση τοῦ «Περοκέ» ἀγκάλιασε μὲ ζεστασιά, κέφι κι' ἀγάπη ὅ,τι ἀπασχολεῖ τὸν λαὸ μας. Ἔτσι μπόρεσαν οἱ συγγραφεῖς τῆς νὰ κοιτάξουν βαθύτερα τὰ ἑλληνικὰ προβλήματα καὶ νὰ δώσουν σατιρικὲς σκηνές ὅπως ὁ «Μεγαλέξαντρος», «Δὲν εἶναι κι' αὐτὸ Ἑλλάς;», «Ἡ μετανάστευση», «Πόσα παίρνεις καὶ πόσα δίνεις», «Τὸ ἑλληνικὸ Χάρλεμ», πού μένουν σὰν μιὰ ἐπιτυχημένη προσπάθεια νὰ ἐκφράσει ἡ ἐπιθεώρηση οὐσιαστικὰ θέματα, ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ κάθε προχειρότητα. Ἡ «Κόκα—Κόλα» παίζεται μ' ἀρκετὸ μπῆρο ἀπ' τὸ συγκρότημα τοῦ θεάτρου «Περοκέ» μ' ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς κ. κ. Κ. Στολίγκα, Κώστα Χατζηχρήστο, Βασ. Μεσολογγίτη καὶ τὴν Κα Ντιριντάουα. Ἐχει καὶ δυὸ καλοβαλμένες χορευτικὲς συνθέσεις τοῦ κ. Γιάννη Φλερὺ πού θὰ κέρδιζαν περισσότερο ἂν τὰ θέματά τους δὲν τὰ διαπότιζε ὀλόκληρα ἕνα πνεῦμα ἐξωτισμοῦ—ἀγιάτρευτη μανία τῶν χορογράφων μας νὰ νοθεύουν τὶς ἐμπνεύσεις τους μὲ λίγο ἢ πολὺ Χόλλυγουντ.

* *

Ἐποπτευόμαστε πὼς οἱ νόμοι τῆς κοινωνικῆς ζούγκλας καθὼς ἐπικρατοῦν ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη στὸν τόπο μας, ἔδωσαν τὸ θέμα τῆς νέας κωμωδίας τοῦ κ. Σακελλάριου «Ὁ θάνατός σου ἢ ζωὴ μου». Καὶ λέμε ὑποπτευόμαστε γιὰ τὸ χειρισμὸς τοῦ θέματος περιφρόνησε τὴν προσφορὰ ἐνὸς τόσο πλούσιου ὕλικου κι' ἀρκέστηκε νὰ σκαρώσει μιὰ κωμωδία σὰν κι' αὐτὲς πού τόσο μετριόφρονα χαρακτηρίζονται «κωμωδίες χοντροῦ ἢ πλούσιου γέλιου». Τὸ κύριο πρόσωπο εἶναι σκιτσαρισμένο μὲ ξεχειλίζουσα καλωσύνη, συντηρεῖ ἕνα γραφεῖο κηδειῶν καὶ φτάνει στὸ τέλος στὸ συμπέρασμα, ἐντελῶς σχηματικὰ, πὼς ὁ νόμος τῆς ἀλληλοεξόντωσης ἔχει καθιερωθεῖ σ' ὅλα τ' ἄλλα ἐπαγγέλματα ἐκτός ἀπ' τὸ ἐπάγγελμα τοῦ... «πεθαμενατζῆ». Πὼς τώρα ἕνα θέμα μὲ τόσες ἀναμφισβήτητες ἀλήθειες παρουσιάστηκε μὲ τόσες ἀφέλειες ἢ εὐθύνη βρίσκεται, νομίζουμε, στὴ νοοτροπία νὰ θέλουμε ὅλα νὰ τὰ ποῦμε μὲ τὸν εὐκολώτερο τρόπο καὶ στὴν ὑποτίμηση τῆς ὀριμότητος τοῦ κοινοῦ μας πού πιστεύουμε ὅτι «δὲν καταλαβαίνει πολλὰ πράγματα» καὶ δὲν κάνει νὰ τοῦ παραγεμί-

ζουμε τὸ κεφάλι ἢ νὰ τὸ ἐρεθίζουμε μὲ πολὺ τολμηρὲς ἰδέες. Ἀλλὰ κι αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔργο εἶναι στατικό, ἔχει μιὰ ὑποτυπώδη πλοκή, παρουσιάζει ἀρκετὰ κενά. Βέβαια, ὁ συγγραφέας του, δοκιμασμένος εὐθυμογράφος, δὲ δυσκολεύτηκε νὰ δημιουργήσῃ ἐδῶ κι ἐκεῖ διασκεδαστικὲς σκηνές πού τονισμένες ἀπὸ τὸν κ. Λογοθετιδῆ (τὴ κρίμα ἓνα τέτοιο μοναδικὸ ταλέντο ν' ἀποφεύγει τίς πιὸ οὐσιαστικὲς δημιουργίες) καὶ τὸν θιάσό του, δικαιώνουν ὡς ἓνα σημεῖο τὸν ὑπότιτλο τοῦ ἔργου: Κωμωδία. Τίποτα πάρα πάνω.

* *

Κι' ὁ κ. Νίκος Τσεκούρας περιορισμένος στὴ συνταγὴ τῶν θιάσων κινήσῃ τὴν προσφορὰ τοῦ «πλούσιου γέλιου». Ἔτσι ἔγραψε τὴ φάρσα «Τρεῖς πετεινοὶ σ' ἓνα κοιτέσι». Πρὶν ἀπὸ δέκα χρόνια ὁ κ. Τσεκούρας εἶχε παρουσιάσῃ τὸ «Ἄν δουλέψῃς θὰ φᾶς» κι' ἐκεῖ ἔδειξε τί μπορούσε νὰ κάνει ἄν καλλιεργοῦσετὸ εἶδος τῆς κοινωνικῆς σάτιρας. Οἱ περιστάσεις ὁμῶς κι' ἡ «παράδοση» τῶν ἐπιχειρηματιῶν νὰ ζητᾶνε «εὐκόλες ἐπιτυχίες» (πού καταντοῦν σιγά-σιγά δυσκολώτατες!) τὸν ὑποχρέωσαν νὰ προσαρμοστῇ μὲ τὸ «πνεῦμα» τους.

Ἐδῶ, στοὺς «Τρεῖς πετεινοὺς» παίρνει τὴν περίπτωσι ἑνὸς ἀγνοουμένου—ἦταν αἰχμάλωτος σὲ κάποιον στρατόπεδο—πού γυρίζει σπίτι του καὶ βρίσκει τὴν σύζυγο δικαίως καὶ νομίμως ξαναπαντρεμένη. Δραματικὴ εἶναι ἡ βάση τοῦ ἔργου, ἀλλὰ εἶπαμε: Ὁ ἀντικειμενικὸς σκοπὸς θέλει νὰ γυρίσουν ὅλα στὴ φάρσα. Καὶ γυρίζουν. Αὐτόματα. Μηχανικά. Χωρὶς νὰ προετοιμαστοῦν καν. Τί νὰ γίνῃ; Ἡ φάρσα δικαιολογεῖ ὅλες τίς ἀυθαιρεσίες. Ὡστόσο κι' ἔτσι νὰ δοῦμε τὸ ἔργο, δὲν διαθέτει τίς ἀπαραίτητες ἐκπλήξεις, τὰ ζωηρὰ ἀπρόοπτα. Ὁ μῦθος του μᾶλλον προχωρεῖ ὁμαλὰ κι' ἡ πείρα μόνο τοῦ συγγραφέα καταφέρνει νὰ τὸν γεμίσει μὲ διάφορα «τυπικά» ἐπεισόδια, μὲ καλαμιούρια, μὲ σοῦρτα φέρτα τῶν προσώπων, μὲ δυὸ-τρεις τύπους γιὰ νὰ κρατηθοῦν οἱ τρεῖς πρόξεις.

Ὁ κ. Λάμπρος Κωνσταντάρης, ἢ κ. Μιράντα κι' ὁ κ. Διον. Μήλας (δημιουργεῖ σχεδὸν ἀπ' τὸ τίποτα ἓναν ἀπολαυστικὸν τύπον ἀφελοῦς συζύγου) ἦταν προσαρμοσμένοι στὸ εἶδος, ἔπαιξαν μὲ κέφι, ἄνεση κι' ἐνίσχυσαν ὅσο μπορούσαν τίς κωμικὲς καταστάσεις τοῦ ἔργου.

* *

Μιὰ νέα ἐκδήλωσι τῆς δραστηριότητος πού παρατηρεῖται τελευταία γύρω ἀπ' τὸ Ἀρχαῖο Δρᾶμα εἶναι κι' οἱ ἐμφανίσεις τοῦ «Ὀμίλου Ἀρχαίας

Τραγωδίας» μὲ τὸν «Φιλοκτήτη» τοῦ Σοφοκλῆ στὴ Μύκονο, στὴν Πάτρα, στὴν Αἴγινα κ. ἄ. Ὁ κ. Λειβαδέας, ἐμψυχωτῆς τοῦ «Ὀμίλου» προβάλλει μιὰ καινούργιαν ἀποψη γιὰ τὴν ἔρμηνεία τῆς Τραγωδίας: Ἐπιδιώκει νὰ τὴν κάνει, ὅπως λέει, «προσιτὴ στὸ κοινόν, μὲ ἀπλὰ ἐκφραστικὰ μέσα». Ἀλλ' ὡς ἔρθουμε ἀπ' τὴ θεωρία στὴν πράξι: Ἡ μετάφρασι τοῦ «Φιλοκτήτη» ἔγινε ἀπ' τὸν νέο λογοτέχνη κ. Σπύρο Ἀλεξίου στὸν πεζὸν λόγον. «Ἀπέφυγα, δηλώνει σ' ἓνα σημείωμά του ὁ μεταφραστῆς, τὴν ἀπόδοσι σὲ στίχους γιὰτὶ δὲν ἔχω τὴν ἀφέλεια νὰ πιστεύω ὅτι μεταφέροντας ἓνα ἀρχαῖον κείμενον στὴ σημερινὴ μας ὀμιλία εἶναι δυνατόν ν' ἀποδώσει κανεὶς τὴν ἀρμονία καὶ τὴν ὁμορφιά τῶν στίχων». Ἐδῶ νομίζουμε παρανοεῖται ὁ ρόλος τοῦ μεταφραστῆ ἑνὸς ποιητικοῦ κειμένου. Κι' εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ πού ἀρνεῖται νὰ δεχτεῖ ὁ κ. Ἀλεξίου: Νὰ μεταφέρει δημιουργικὰ τὴν ἀρμονία καὶ τὴν ὁμορφιά τοῦ ἀρχαίου λόγου στὴ γλῶσσα μας. Μόνον τότε κάνει μετάφρασι. Τὸ ἄλλο εἶναι παραποίηση τῆς μορφῆς—παρωδία τοῦ ἔργου. Ἐπειτα ὁ ποιητικὸς λόγος δὲν ἀποτελεῖ διακοσμητικὸ στοιχεῖον στὴν τραγωδία. Ἐκφράζει τὴν ἔντασι τῶν δραματικῶν δυνάμεων. Ὄταν λείπει, γίνῃ «ρεαλιστικὸς»—πεζός, ἀναπόφευκτα μειώνει καὶ τὴ βάση τοῦ δράματος. Καὶ τέλος, κάθε ἄλλο παρά ὁ ἀληθινὰ ποιητικὸς λόγος κάνει ἀπρόσιτα στὸ κοινόν τὰ κείμενα. Πρόκειται γιὰ παρεξήγησι ὅπως εἶναι παρεξήγησι (ἀσυγχώρητη) νὰ πιστεύουμε πῶς τὸ Ἀρχαῖον Δρᾶμα πρέπει νὰ κατέβῃ ἀπ' τὸ ὕψος τῆς τραγωδίας (μεταφραστικά, σκηνοθετικά, ὑποκριτικά) στὴν μορφὴ τοῦ ἀπλοῦ δράματος μὲ τὴ σημερινὴ ἔννοια τῆς λέξης, γιὰ νὰ κερδίσει τὴ δεχτικότητά μας.

Δὲν νομίζουμε πῶς ἐκεῖ ἐπιδιώκει νὰ καταλήξῃ ὁ κ. Λειβαδέας ἄν κι' ὅπως παίχτηκε ὁ «Φιλοκτήτης» στὴ Μύκονο μπορούσε νὰ τὸ μαντέψῃ κανεὶς γιὰτὶ μὲ τὴν πρώτη του ἐμφάνισι σ' ἓνα ἔργο πού ὁ χορὸς ἔχει δευτερεύουσα σημασία κι' ἐντελῶς περιορισμένη ἔκτασι, δὲν μᾶς δόθηκαν ὀλοκληρωμένες οἱ ἀπόψεις τοῦ σκηνοθέτη. Ἴσως μάλιστα ἐπιτηδες νὰ διαλέχτηκε ὁ «Φιλοκτήτης» στὸ ξεκίνημα τοῦ «Ὀμίλου», ὥστε τὸ μεγάλο τόλμημα νὰ γίνῃ μὲ κάποια σύνεσι. Ὅπωςδὴποτε πρέπει ν' ἀναγνωριστεῖ πῶς ἡ παράστασι πέρα ἀπὸ τίς ἀντιρρήσεις καὶ τίς ἐπιφυλάξεις μας, εἶχε καὶ θερμὴ κι' ἐνότητα, ὁ χορὸς σχολίαζε τὰ γεγονότα σκόρπιος γύρω στὰ πρόσωπα μὰ ἐκφραστικά, (δὲν ἀναφέρουμε μερικὲς ἀδυναμίες πού ὀφείλονταν στίς ἀντικειμενικὲς συνθήκες τοῦ ἀνεβά-

σματος σ' έναν δρμο τής Μυκόνου) και τὰ κύρια πρόσωπα, Φιλοκτήτης (Κ. Λειβαδέας), Νεοπτόλεμος (Ν. Δενδρινός) και Ὀδυσσεύς (Κ. Γεννατάς) ἀνταποκρίθηκαν με κατανόηση στο ρόλο τους, —νοιώσαμε τὸν πόνο τοῦ Φιλοκτήτη ὅταν τὸ γενικὸ συμφέρον δὲν ἀφήνει καιρὸ γιὰ αἰσθήματα μιὰ κι' ἡ ἀνάγκη κυβερνάει, ἐνῶ δυσκολεύεται ὁ ἴδιος νὰ πέσει ἔστω ἡρωϊκὸ θῦμα τῆς, νὰ καταλάβει τὸ χρέος του νὰ θυσιάσει κι ἐγώισμούς και πάθη. Τελιώνοντας πρέπει νὰ τονίσουμε πόσο πολῦτιμος συνεργάτης τοῦ «Ὀμίλου» στάθηκε ὁ ζωγράφος και σκηνογράφος κ. Γ. Βακαλό πού με τὰ τόσο ἀπλά και ταιριαστά με τὴν περίσταση κοστοῦμια του ἀφησε σὲ ὅλη τὴν ἐργασία τῶν νέων, τὴν καλλιτεχνική του σφραγίδα.

Γ. ΣΤΑΥΡΟΥ

Γ.Γ.—Στὸ περασμένο τεῦχος διέφυγαν ὀρισμένα τυπογραφικὰ λάθη. Οἱ συμβατικοὶ νόμοι τοῦ θεάτρου, ἔγιναν «συμβολικοί». Ἐπίσης ἡ φράση «στὴν προσπάθεια ν' ἀποκολλήσουμε τὸν ἀντίστοιχο ὑποκριτὴ τῆς ἀρχαιότητας», νὰ διαβαστεῖ «στὴν προσπάθεια ν' ἀναπολήσουμε κλπ.».

Γ. Σ.

Ἡ μουσική

Ἔργα σὲ πρώτη ἀκρόαση ἀπ' τὴν Κρατικὴ Ὀρχήστρα.

Ἡ «6η Συμφωνία τοῦ Πήτερ Μένιν», ἡ σουίτα «Σεμπάστιαν» τοῦ Τζιάν Κάρλο Μενότι, «Ἡ γῆ πού τραγουδᾷ» τῆς Ἑλινορ Ρήμιε Γουῶρρεν, τὸ συμφωνικὸ ποίημα τοῦ Τζῶρετζ Γζέρσουϊν «Ἐνας ἀμερικανὸς στὸ Παρίσι», και τὸ μπαλλέτο «Pulcinella» τοῦ Στραβίνσκυ, εἶναι τὰ ἔργα πού ἡ Κρατικὴ Ὀρχήστρα παρουσίασε σὲ πρώτη ἀκρόαση κατὰ τὸ τελευταῖο διάστημα στὸ Θέατρο Ἡρώδη τοῦ Ἀττιζοῦ. Ἐκτός ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Στραβίνσκυ, τὰ ὑπόλοιπα ἀντιπροσωπεύουν τέσσερους ἀμερικανούς συνθέτες, πού ἀπ' αὐτούς περισσότερο γνωστοὶ μᾶς εἶναι ὁ Μενότι και ὁ Γζέρσουϊν. Ὁ τελευταῖος ἀναμφισβήτητα εἶναι ὁ πλέον ἀξίος και ὁ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸς συνθέτης τοῦ Νέου Κόσμου. Προικισμένος με θαυμαστὸ μουσικὸ τάλεντο ἀσχολήθηκε συνειδητὰ με τὴ νέγρικη μουσική, ἀγκαλιάζοντας με ἀληθινὴ ἀγάπη και κατανόηση τὴ λαϊκὴ αὐτὴ δημιουργία. Δὲν εἶναι ὁ συνθέτης πού ξεκινάει ἀπὸ μιὰ ἀπλὴ ἠθογραφικὴ διάθεση—ὅπως τόσοι ἄλλοι—γιὰ νὰ δώσει ἕνα ἔργο ἐπιφανειακὸ χρησιμοποιώντας στοιχεῖα λαϊκῆς μουσικῆς. Εἶναι ὁ δημιουργὸς πού πιασρίζει νὰ συλλάβει τὸν πυρήνα και τὴν πραγματικὴ λαογραφικὴ οὐσία και τὴ σημασία τῆς.

Ὅπως εἶναι γνωστὸ ὁ Γζέρσουϊν ξεκίνησε σὰν συνθέτης ἐλαφρᾶς μουσικῆς, γιὰ ν' ἀκολουθήσει ἀργότερα τὸ δρόμο τῆς σοβαρῆς τέχνης, παρουσιάζοντας ἔργα με ἀξιώσεις ὅπως ἡ «Rhapsody in Blue» τὸ «Κοντσέρτο σὲ Φά», τὸ συμφωνικὸ ποίημα «Ἐνας ἀμερικανὸς στὸ Παρίσι», ἡ ὄπερα «Πόργκυ και Μπές»—μπολιάζοντας τὴν ἐντεχνὴ μουσικὴ με τὸ ἰδιότυπο στοιχεῖο τῆς τζάζ. Βέβαια τέτοιους πειραματισμούς βρίσκει κανεὶς και σ' ἄλλους συνθέτες—ὅπως στὸ Ραβέλ, στὸ Στραβίνσκυ—ὅμως σ' αὐτούς τὸ στοιχεῖο τῆς τζάζ ἐμφανίζεται ἐντελῶς ἐπεισοδιακὰ, δίχως νὰ συνδέεται ὀργανικὰ και βαθύτερα με τὴν ὅλη σύνθεση, ὅπως στὰ ἔργα τοῦ Γζέρσουϊν.

Εἶναι κριμα πού ὁ Γζέρσουϊν χάθηκε τόσο πρόωρα δίχως νὰ προφτάσει νὰ ὀλοκληρώσει τὴ μουσικὴ του προσωπικότητα. Τὸ συμφωνικὸ τοῦ ποίημα πού ἀκούσαμε φανερώνει και τὰ μειονεκτήματα πού, γενικώτερα, ἐμφανίζουν τὰ ἔργα τοῦ ἀμερικανοῦ συνθέτη. Ἡ λιγοστή, σχετικὰ, θητεία τοῦ Γζέρσουϊν στὴν ἐντεχνὴ μουσικὴ, εἶναι ἴσως ἐκεῖνο πού ἐξηγεῖ τὶς ἀδυναμίες του στὸ ἀρχιτεκτονικὸ σχέδιο, στὴν ἔλλειψη καλῆς τεχνικῆς κ.λ.π. Ὅμως ὅλ' αὐτὰ καλύτερονται με τὴ ζωντάνια πού παρουσιάζουν οἱ μουσικῆς του εἰκόνας—πού κυρίως βασίζονται στὴ μελωδία—με τὴ ζωντὴ ρυθμικὴ πλοκή, και με τὴ δύναμη τοῦ συνθέτη στὸ νὰ ἐκφράζει τὶς ιδέες του με μεγάλη ἀνεση και με τὸ φυσικώτερο τρόπο. Στὸ «Ἐνας ἀμερικανὸς στὸ Παρίσι» τὸ κυριώτερο μελωδικὸ θέμα τοῦ ἔργου εἶναι ἕνα νοσταλγικὸ τραγούδι «μπλουζ» (blues) και μαζί μ' αὐτὸ και ἄλλες μικρότερες θεματικῆς ιδέες συγκροτοῦν μιὰ σύνθεση χαρακτηριστικὴ στὸ εἶδος τῆς.

Ὁ Τζιάν Κάρλο Μενότι, (1911) Ἰταλικῆς καταγωγῆς, εἶναι ἕνας ἀξιόλογος συνθέτης πού κυρίως ἔχει ἀναδειχθεῖ με τὰ σκηνικὰ του ἔργα. Ἡ μονόπρακτὴ κωμικὴ του ὄπερα «Ἡ Ἀμέλια πάει στὸ χορὸ», πού σημείωσε μεγάλη ἐπιτυχία στὴ μουσικὴ ἀκαδημία τῆς Φιλαδελφείας (1937), τὸ συγκινητικὸ μουσικὸ δράμα του «Ὁ Θεὸς τοῦ νησιοῦ», μιὰ ἄλλη κωμικὴ του ὄπερα γιὰ τὸ ραδιόφωνο «Ἡ γεροντοκόρη και ὁ κλέφτης» και ἡ ὄπερά του «Μέντιουμ» (1947) εἶναι τὰ ἔργα πού ἀνάδειξαν τὸ Μενότι και κατέστησαν τ' ὄνομά του γνωστὸ στὸ διεθνὲς μουσικὸ κοινό.

Στὸ μπαλλέτο τοῦ «Σεμπάστιαν» πού ἀκούσαμε, (ἡ ὑπόθεση τοῦ ἔργου γραμμὲν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ συνθέτη εἶναι ἕνας δραματικὸς μῦθος τῆς παλιᾶς Βενετίας), βρίσκει κανεὶς ὅλα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς τέχνης τοῦ Μενότι, πού στὸ βάθος και τὴν οὐσία παραμένει Ἰταλικὴ και φανερώνει τὴ μεσογειακὴ προέλευση τοῦ συνθέτη. Ἔρ-

γο απλό και χαριτωμένο ο «Σεμπάστιαν» —δίχως όμως με μεγάλες αξιώσεις—διανθισμένο με το δραματικό στοιχείο, γίνεται άμεσα κατανοητό και γοητεύει τον ακροατή.

Η προσφορά της Έλινορ Ρήμιζ Γουώρρεν στη σύνθεση είναι άρκετά αξιόλογη. Έχει γράψει πολλά έργα για τραγούδι, χορωδία, πιάνο, μουσική δωματίου καθώς και για ορχήστρα. Το έργο της «Η γη που τραγουδά» είναι γραμμένο για σόλο τραγούδι και ορχήστρα, πάνω σε ποιητικό κείμενο του Κάριλ Στάνμπεργκ. Έδώ ο άμερικανός ποιητής περιγράφει συμβολικά τις αλλαγές των εποχών και τις διάφορες φάσεις της ζωής που αναπτύσσονται και μεταβάλλονται. Η Γουώρρεν φαίνεται πως κατόρθωσε να εισδύσει στο βάθος της ποιητικής ιδέας, δίνοντας μάλιστα περισσότερο ακόμη με τη μουσική της μια εικόνα πιο ζωντανή και ολοκληρωμένη. Το έργο αυτό διακρίνεται για την αισιοδοξία που αποπνέει και τη στενή αλληλουχία των ιδεών, που συγκροτούν ένα ωραίο ήχητικό οικοδόμημα.

Στά 32 του χρόνια ο Πήτερ Μένιν έχει γράψει ήδη την 6η του Συμφωνία, πράγμα που βέβαια φανερώνει μια συνθετική ικανότητα, ένα ταλέντο μουσικό. Όμως είναι γνωστό το πόσο, πολλές φορές, η ποσοτική προσφορά γίνεται σε βάρος της ποιότητας, κι' αυτό θα είχε να παρατηρήσει κανείς στο έργο αυτό του Μένιν. Υπάρχει εδώ αναμφισβήτητα ένας πλούσιος αυθορμητισμός, μια νεανική ζωτικότητα, ένα αίσθημα βαθύ, που όμως χάνονται και διαφοροποιούνται κάτω από το καταθλιπτικό βάρος μιας τεχνικής έγκεφαλής.

Ο Στραβίνσκυ ύστερα από τις πρώτες του δημιουργίες—όπως το «Πουλί της Φωτιάς», ο «Πετρούσκα»—έμπνευσμένες από τις λαϊκές παραδόσεις του τόπου του—έργα που έφεραν αληθινή επανάσταση και άνοιξαν καινούργιους δρόμους στη μουσική στις αρχές του αιώνα μας—στράφηκε απότομα προς μια κλασικίζουσα μορφή τέχνης, όπου η απλότητα στα εκφραστικά μέσα, η διαύγεια και η λιτότητα της φόρμας είναι τα κύρια γνωρίσματά της. Η μουσική του 18ου αιώνα έμπνέει το Στραβίνσκυ που θέλγεται από την ευγένεια και το απέρριπτο αυτής της τέχνης. Έτσι στην «Pulcinella» χρησιμοποιεί μερικώς από τις πιο ωραίες και χαρακτηριστικές μελωδίες του Περγκολέζε, δημιουργώντας ένα πραγματικά άριστοτεχνικό έργο.

Ο μαέστρος κ. Α. Παρίδης παρουσίασε και τα τέσσερα έργα αμερικανικής μουσικής που αναφέραμε σε μια και μόνο συναυλία (25)7)55), έγχειρομα κάπως παρακινδυνευμένο. Παρά τοῦτο όμως ξεπερνώντας τις πολλαπλές δυσκο-

λίες, τεχνικές και ερμηνευτικές, δικαιώθηκε από το αποτέλεσμα.

Ο κ. Δημήτρης Χωραφάς, που η έκτακτη εμφάνισή του στο αναλόγιο του αρχιμουσικού χαιρετίστηκε με ένθουσιασμό από το φιλόμουσο κοινό, αστόχησε στην απόδοση της «Pulcinella» γιατί φαίνεται πως δεν υπολόγισε καλά στις δυνατότητες που παρέχει η Κρατική Ορχήστρα, όσον αφορά τους σολίστες των πνευστών οργάνων.

Β. ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ

Είκοστικές τέχνες

*Αίθουσα Γαλλικού Ίνστιτούτου :
Έκθεση Έρασμίας Μπερτσά.*

Στην αίθουσα του Γαλλικού Ίνστιτούτου παρουσίασε η Κα Έρασμια Μπερτσά Δανιηλίδη μια μεγάλη σειρά από έργα της. Τα έργα αυτά δεν φαίνεται να αντιπροσωπεύουν την πρόσφατη μόνο εργασία της. Άρκετά απ' αυτά είναι παλιά κι άλλα καινούργια, καμωμένα, όπως λέγει η ίδια, πάνω σε παλιότερα σχέδια της ζωγράφου. Η Κα Μπερτσά είναι απ' τους παλιότερα γνωστούς μοντέρνους καλλιτέχνες στον τόπο μας. Κι όσο κι αν η τέχνη της είναι υποκειμενική, και φαίνεται να της άρεσει αυτή της η ιδιότητα, όμως δεν είναι καθόλου πρωτότυπη. Μέσα στο έκτεταμένο έργο της φαίνονται, περισσότερο ή λιγώτερο έντονες, οι αναμνήσεις όλων σχεδόν των τελευταίων μοντέρνων τάσεων στη ζωγραφική. Ο γερμανικός Ιμπρεσιονισμός φαίνεται να ναι η τάση που επηρέασε περισσότερο την Κα Μπερτσά. Βέβαια ένα προσωπικό διάλεγμα των στοιχείων που παίρνει η ζωγράφος είναι φανερό σε αρκετά έργα της. Όμως θα πρέπει μάλλον να παραδεχτούμε πως η προσωπική αυτή προσφορά της ζωγράφου δεν είναι απ' τις θετικώτερες πλευρές της ζωγραφικής της. Κείνο που θα πρέπει να εξάρουμε περισσότερο είναι μια συγκίνηση, όσο και να την πείσ φευγαλέα και μικρή, που φαίνεται να υπάρχει σε μερικά της κομμάτια, και που, δυστυχώς, καταστρέφεται με μιάν έκζητηση της μορφής της, τόσο πολύ φτιαχτή που δεν είναι πια το αίσθημα που σε σταματά στους λιγοστούς αυτούς συγκινημένους πίνακές της, μα μια καθαρά διανοητική προσπάθεια να εξεύρει στοιχεία, που συχνά υποπτεύεται ο θεατής πως τα επιθυμεί από πριν να είναι μοντέρνα. Σε μια σειρά από πορτραίτα, που είναι και τα λιγώτερο απαιτητικά έργα της, η ζωγράφος αφήνει στον έαυτό της μια μεγαλύτερη ελκρικρία, και τα στοιχεία που θα

τήν έκφράσουν βγαίνουν περισσότερο άβίαστα. "Όμως τότε βλέπουμε πώς τήν τεχνική της δέν τήν έχει τελείως ύποτάξει, τόσο πού νά μπορεί νά τήν κάνει ό,τι θέλει, ώστε στηριζόμενη πάνω στην κατάχρησή της αύτη νά μπορεί νά προσθέτει τόν έαυτό της σιά πράγματα και άν τό θέλει και νά τά ξεπερνά, άπαραίτητο ουστατικό σέ κάθε ώριμο καλλιτέχνη. Βέβαια ή ταχτική πού άκολουθεί τής παρέχει τήν εύχέρεια νά μάς πεί πώς τίς λύσεις αυτές, τίς καταφανώς άδύνατες, τίς θέλησε τέτοιες. "Ο μοντερνισμός αφήνει μερικές τέτοιες δυνατότητες! Τό αποτέλεσμα όμως δέν δικαιώνει μιá τέτοιαν άποψη.

Μένει τώρα, πέρα άπ' αύτά πού άναφέραμε, ό κύριος όγκος του έργου τής ζωγράφου. Σ' έναν άρκετά μακρό πρόλογο, φορτωμένο φιλολογία γύρω άπό τήν τέχνη, πράμα πού δέ λείπει έξ άλλου ούτε άπό τό έργο της, ή καλλιτέχνης προσπαθεί νά δικαιολογήσει τό άφηρημένο έργο της μέ διάφορες θεωρίες και νά έξηγήσει τή στάση της αύτη. Είναι οι γνωστές κοινές άπόψεις όλων πού κάνουν τέχνη «ύποκειμενική». "Υποκειμενικότητα, λίγη ή πολλή, ύπάρχει άναμφισβήτητα σ' όλα τά έργα τής τέχνης σήμερα. "Όμως τό τί έκφράζει ό κάθε καλλιτέχνης είναι συνάρτηση τής τοποθέτησής του στή ζωή. Τό πώς βλέπει τή ζωή, του δίνει τά μέσα νά έκφραστεί και στό έργο του. "Απ' αύτη τήν κύρια σκοπιά τής τέχνης, δέν βγαίνει νά έχει τίποτα τό θετικό νά προσφέρει σήμερα, τό έργο τής Κας Μπερτσά. Βέβαια ή ίδια φαντάζεται πώς τό αίσθημά της είναι κείνο πού τής ύπαγορεύει τίς λύσεις της. Πιο πολύ όμως έντονη είναι ή παρουσία, καθώς είπαμε, ένός ψυχρού διανοητισμού. "Όμως ποιό είναι αύτό τό αίσθημα, πού χρειάζεται και δικά του μέσα για νά ολοκληρωθεί στό έργο τής ζωγράφου; Στά πολλά της έργα, και τά πιό χαρακτηριστικά, είναι μερικές μικρές ψυχικές καταστάσεις, ένα καταθλιπτικό συναίσθημα πλήξης πού ή Κα Μπερτσά τό είκονογραφεί στους πίνακές της καθισμένη στό σπίτι της σ' ένα παριζιάνικο προάστειο. "Ο άνθρωπος και ό σύγχρονος προβληματισμός του δέν άγγίζουν τουτες τίς στιγμές τής άνίας και τής κατάθλιψης, πού βρίσκει στίς στιγμές της αυτές νά έκφράσει ή ζωγράφος. "Όμως τά περισσότερα ακόμα έργα τής ζωγράφου είναι τεχνικοί πειραματισμοί, σκέτα όπτικά γυμνάσματα. "Εδω δέν ύπάρχει πιά ούτε τό μικρό αίσθημα πού ύπάρχει σ' άλλα έργα της. Βέβαια ή τέτοια ζωγραφική άποτελεί σήμερα τόν κύριο όγκο τής μοντέρνας τέχνης. Οι καλλιτέχνες μάλιστα αύτης τής τάσης της

παρακμής δέν τό κρύβουν πώς περιορίζουν τήν τέχνη τους σ' αύτό τό διακοσμητικό ρόλο, στην έλλειψη περιεχομένου, πού είναι αυτός ό ίδιος ό φορμαλισμός. "Η άξία τής ζωγραφικής αύτης μετριέται μέ τό άν και κατά πόσο πέτυχε άπλά νά βρει πετυχημένες ζωγραφικές άξίες. "Η Κα Μπερτσά στον πρόλογό της δέν φαίνεται νά δέχεται αύτό τό δόγμα, στό έργο της όμως τό έκφράζει άπλόχωρα. Σωστότερο νά πούμε πώς έπιχειρεί νά τό έκφράσει. Γιατί ή ύπαρξη τέτοιων πετυχημένων έστω φορμαλιστικών άξιων είναι δυσανάλογα περιορισμένη σχετικά μέ τόν όγκο του έργου της. Κι αύτοι οι λίγοι στους όποιους άπευθύνεται ή ζωγράφος, δέ μπορεί νά ναι εύχαριστημένοι άπ' τίς λύσεις της. Κι αύτη ή συνειδητή άναζήτηση χρωμάτων και σχημάτων καινούριων, πού δέν είναι παρμένα άπ' τήν πραγματικότητα, σπάνια φτάνουν σ' εύνοϊκά για τίς άπόψεις της άποτελέσματα. "Ετσι άπ' τή μιá ζημιώνεται άπ' τήν άπουσία κάθε ρεαλιστικής αντίληψης στό έργο της, κι άπ' τήν άλλη τό φανταστικό πού άποζητά, πού θά μπορούσε άν στηριζότανε στή ζωή νά πλουτίσει τό έργο της μέ καθολικώτερες και γι' αύτό διαρκέστερες άξίες, άποτυχαίνει άπό δυό μεριές. Μιά άπ' τό ότι καταντά έξωπραγματικό, τόσο πού τ' άποτέλεσμα γίνεται ένα όνειρο, ένα όραμα πού δέν ένδιαφέρει πιά κανέναν άλλον έξω άπ' τήν ίδια, είναι ό γνωστός ύποκειμενισμός τής ζωγράφου, και μιá γιατί είναι και μορφικά άποτυχημένο, ώστε νά μή δικαιολογιέται ή ύπαρξή του ούτε για τους πιστούς έστω του φορμαλισμού.

Αύτά είναι λίγα άπόσα θάχε νά πεί κανείς βλέποντας τό έργο τουτο. Για τόν πρόλογό της θάχα νά πώ πολύ περισσότερα. "Όμως ένας καλλιτέχνης όφείλει νά πλάθει σέ τέχνη τίς θεωρίες του. Γι' αύτό προτιμήσαμε νά δούμε παραπάνω τό έργο της παρά νά τήν άκολουθήσουμε στους άκροβατισμούς του προλόγου της. "Όπως και νά ναι μιá μεγαλύτερη ελκρίνεια, προσοχή και πρό παντός εύθύνη μπροστά στή ζωή και γι' αύτό και μπροστά στην τέχνη, δέν θά ζήμιωναν τή ζωγράφου, πού φαίνεται ν' άγαπά τήν τέχνη της, όμως διακατέχεται άπ' τήν πρόθεση νά πεί πράματα πού νά ναι τέτοια πού νά τραβάνε τήν προσοχή. Τό μεγάλο πράμα είναι νά ξεκαθαρίσει άν έχει νά πεί τίποτα και τί είναι αύτό. "Από κεί και κάτω τό ρούχο πού θά ντυθούν τά αίσθηματά της, θά βρεθεί άβίαστα και χωρίς ιδιαίτερη προσπάθεια. Γιατί τό προϋποθέτει αύτό τό αίσθημα πού έχει νά έκφράσει.

Γ. ΠΕΤΡΗΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ

Τὸ Ἑλληνικὸ Ἐθνικὸ Θέατρο στὸ Δεύτερο Διεθνὲς Φεστιβάλ Δραματικῆς Τέχνης.

Τὸ δεύτερο Διεθνὲς Φεστιβάλ Δραματικῆς Τέχνης, πού κράτησε σχεδὸν δυὸ μῆνες στὸ Παρίσι, φαίνεται ὅτι θὰ μείνει τελικὰ τὸ σπουδαιότερο καλλιτεχνικὸ γεγονός τοῦ φετεινοῦ καλοκαιριοῦ στὴ Γαλλία. Φέτος, δὲν συγκίνησε μοναχὰ τοὺς «ἐπαίοντες», ἀλλὰ καὶ τὸ πολὺ παρισινὸ κοινὸ πού γέμιζε κάθε βράδι τὰ θεάτρα «Σάρα Μπερνάρ» καὶ «Ἐμπερτό», γιὰ νὰ παρακολουθήσει μὲ ἀπληστία τις παραστάσεις τῶν ξενόγλωσσων θιάσων καὶ γιὰ νὰ δείξει πῶς δὲν μποροῦσε νὰ γίνει καλύτερη ἐκλογή ἀπὸ τὸ Παρίσι γιὰ ἔδρα τοῦ Διεθνοῦς θεάτρου, πού θὰ λειτουργήσει ἀπὸ τὸν ἐρχόμενο χειμῶνα. Χρέος μας καὶ χαρὰ μας, ἀρχίζοντας, νὰ κάνουμε τὴ διαπίστωση αὐτή, μιὰ πού συχνὰ καλοθελητὲς μίλησαν γιὰ τὸ ἄξενο περιβάλλον τῆς γαλλικῆς πρωτεύουσας.

Τρία θεάματα προκάλεσαν τὸν μεγαλύτερον ἐνθουσιασμό τοῦ κοινοῦ καὶ τοὺς ἀφθονώτερους ἐπαινοὺς τῆς κριτικῆς: πρῶτα - πρῶτα ἡ Ὀπερα τοῦ Πεκίνου καὶ τὸ Ἑλληνικὸ Ἐθνικὸ Θέατρο καὶ ὕστερα ὁ θίασος τοῦ ἀνατολικοῦ Βερολίνου, πού παρουσίασε τὸν «Κύκλο μὲ τὴν κιμωλία στὸν Καύκασο» τοῦ Μπρέχτ. Καὶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι, ἐνῶ τὸ ἔργο τῆς Κινέζικης Ὀπερας εὐκολυνόταν, μπροστὰ σ' ἓνα διεθνὲς κοινὸ, ἀπὸ τὴν μιμικὴ καὶ τὴν μουσικὴ (πολλὰ νούμερα ἦταν καθαρὰ ἀκροβατικά), οἱ παραστάσεις τοῦ «Οἰδίποδα Τύραννου» τοῦ Σοφοκλῆ καὶ τῆς «Ἐκάβης» τοῦ Ἐυριπίδη πού ἐκλείσαν τὸ φεστιβάλ, θὰ μείνουν ἀλησμόνητες, γιατί οἱ Ἕλληνες ἠθοποιοὶ κατόρθωσαν —ὅπως δηλώνουν οἱ γάλλοι κριτικοί— μὲ τὴν ἀριτώτατη καὶ συγκλονιστικὴ συνάμα ἐμφάνισή τους, νὰ γεφυρώσουν τὸ χάσμα τῆς διαφορᾶς τῆς γλώσσας. Σπάνια οἱ λέξεις «ἀποθέωση» καὶ «θρίαμβος», πού χρησιμοποίησαν μερικοὶ κριτικοὶ στοὺς τίτλους τῶν ἄρθρων τους (Οὐ-

μανιτέ, Κομπά, Φράνς Σουάρ), εἶχαν τόσο πραγματικὸ καὶ ἀληθινὸ ἀντίκρουσμα ὅσο τούτη τὴ φορά πού τις ἔγραφαν γιὰ τὸν ἑλληνικὸ θίασο.

Τὸ θέατρο «Σάρα Μπερνάρ» γεμᾶτο καὶ τις τέσσερες βραδιές, ἀπὸ ἓνα κοινὸ πού ἡ δεκτικότητά του δημιουργεῖ μιὰν ἀτμόσφαιρα ἄμεσης ἐπαφῆς ἀνάμεσα στὸν θεατὴ καὶ τὸν ἠθοποιό, ἀτμόσφαιρα ἐπαφῆς τῶν θεατῶν μεταξὺ τους, ἔτσι πού δὲν πρόκειται πιά γιὰ ἀπλὸ θέαμα, ἀλλὰ γιὰ κοινωνία, γιὰ μέθεξη σὲ κάτι πού ξεπερνάει καὶ τὸν θεατὴ καὶ τὸν ἠθοποιό, (στὴν τραγωδία τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ θεῖο πού θέτει ὁ Σοφοκλῆς καὶ τῶν σχέσεων ἀνθρώπου μ' ἄνθρωπο πού θέτει ὁ Ἐυριπίδης). Ἄλλως τε ἡ ἀρχαία κοινωνία σ' αὐτὸ τὸ ἐπίπεδο τοποθετοῦσε τὴ λειτουργία τῆς τραγωδίας, πού συναδέρφωνε τοὺς ἀνθρώπους «καθαίροντάς» τους.

Στὴν προκείμενη περίπτωση, οἱ Ἕλληνες ἐρμηνευτὲς πέτυχαν τὴν «κάθαρση» μὲ τὰ δικὰ τους μόνον μέσα (τὰ κορμιά, οἱ φωνές καὶ ἡ ψυχὴ τους ὑπῆρξαν σεμνὰ τὸ κείμενο τῶν ἀρχαίων τραγικῶν) καὶ κατόρθωσαν νὰ μειώσουν στὸ ἐλάχιστο τὴ σημασία τῆς διαφορᾶς τῆς γλώσσας γιὰ ἓνα κοινὸ ἀρκετὰ ἐτοιμασμένο. Γιατὶ ὅλοι σχεδὸν οἱ θεατῆς ἤξεραν ἀπὸ τὰ πρὶν τὸν μῦθο τοῦ «Οἰδίποδα» καὶ τῆς «Ἐκάβης», οἱ πῶς πολλοὶ εἶχαν διαβάσει τ' ἀπόγεμα τὸ ἔργο σὲ μετάφραση καὶ ὄχι λίγοι παρακολουθοῦσαν τὴν παράσταση μὲ τὸ κείμενο (μετάφραση ἢ πρωτότυπο) στὸ χέρι. Ὁ ἀπεγνωσμένος ἀγώνας τοῦ Οἰ-

Ἀπὸ τις παραστάσεις τοῦ Ἐθνικοῦ στὸ Παρίσι: «Οἰδίποδας»

(Σκίτσο Garcia)

δίποδα νὰ ξεφύγει τὴ μοίρα πού τοῦ γράψαν οἱ θεοὶ—σὲ μιὰν ἐποχὴ πού οἱ ἄνθρωποι πίστευαν σ' αὐτούς— ἢ σταθερὴ καὶ συνειδητὴ πορεία του γιὰ τὴν ἀναζήτηση τῆς ἀλήθειας, ἀκόμα καὶ ἂν ἡ κατάκτησή της θὰ σήμαινε τὴν αὐτοκαταστροφῆ του, τὸ μοιρολόι τῆς Ἐκάβης πάνω στοὺς νεκροὺς τῶν παιδιῶν της καὶ ὁ θρήνος της, μαζί μὲ τις Τρωαδίτισσες, γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τῆς κατάστασης τοῦ ἀνθρώπου πού κάνει

τούς βασιλιάδες δούλους και σκλάβους τούς ελεύθερους, ή αγέρωχη οτάση μιās νέας κοπέλλας, τής Πολυξένης, μπροστά στο θάνατο πού τόν δέχεται δίχως λιποψυχία. γιατί ή αγάπη της για τή λευτεριά κι' ή ανθρώπινη της αξιοπρέπεια δέν τής επιτρέπουν νά λυγίσει, ή άμείλικτη, άπεριττη και δίχως περιφράσεις τιμωρία του κακού, τέλος ή κραυγή και ή κατάρα του χορού ενάντια στον πόλεμο και τον Πάρη πού τόν προκάλεσε κι' έφερε στην Τροία μαζί με τούς έχθρους και τó ξεκλήρισμά της—και μάλιστα για λόγους προσωπικούς—, όλες αυτές οι ιστορίες και τά νοήματα ήταν γνωστά στο γαλλικό κοινό και τó βοήθησαν νά χαρεί, σχεδόν άπόλυτα, και νά εκτιμήσει τήν τόσο σοβαρή, τίμια και βαθύτατα ανθρώπινη εμφάνιση του συνόλου του έλληνικού θεάσους, πού κινήθηκε στη σκηνή μ' έναν άπαραμιλλο ρυθμό. Κι' αν καμμιά στιγμή ό τόνος της φωνής ύψώθηκε λίγο περισσότερο κι' έγινε λίγο ποιο ξαρός άπ' ότι τόν ήθελαν μερικά αυτιά (αυτό για τόν «Οιδίποδα»), αν ή φορεσιά του Κρέοντα και του Οιδίποδα δέν ήταν, ως τήν τελευταία της λεπτομέρεια, αυτό πού ήθελαν όλα τά μάτια, αν τά τραγουδημένα μέρη χορικών ξάφνιασαν μερικούς—κι' ανάμεσα σ' αυτούς και τόν Ανρί Μανιάν τής έφημερίδας «Λε Μόντ»—, αν ακόμα ό Ζ. Γκωτιέ τής έφημερίδας «Φιγκαρό» νοστάλγησε τó θέατρο τής Έπιδάουρου, φυσικό πλαίσιο τής αρχαίας τραγωδίας, σ' όλες αυτές τις αντιρρήσεις δέν στάθηκαν σοβαρά ούτε αυτοί πού τις εξέφρασαν.

Η ρεαλιστική, αλλά πειθαρχημένη και λιτή άπό τó τίμιο δούλεμα, έρμηνεία, έκανε τήν αρχαία τραγωδία νάρθει κοντήτερα στο σημερινό θεατή, σαν νάταν άνθρωπος πού ξέρει νά ζει έντονα τó παρόν και πού γι' αυτόν και τó χτες και τó σήμερα και τó αύριο είναι μόνον σήμερα. Έρμηνείες σαν τής Παξινού, του Μινωτή και του Κωτσόπουλου, τóση και τέτοια παρουσία του χορού κάνουν άκόμη πιο ανάγλυφη τήν αιώνια επικαιρότητα του μεγάλου έργου.

Ίδιαίτερα συγκίνησε ή τελειότητα εμφάνιση του χορού, πού συνδύασε τήν ελευθερία και τήν πειθαρχία άψογα κι' άληθινά, πού στάθηκε με τήν ένότητά του, πραγματικά «εις των υποκριτών», κι' ίσως ό καλύτερος. Είπαν πώς ζωντάνεψαν τ' αρχαία ανάγλυφα, κινήθηκαν, κατέβηξαν στη σκηνή και, μέσ' τήν κίνησή τους, όχι μόνον κράτησαν τις αναλογίες πού είχαν στις μετόπες των ναών, αλλά κέρδισαν σε άρμονία... Είπαν ακόμα πώς οι αρχαίοι θεοί μόνο μιá γλώσσα τóσο μουσική μπορούσαν νά μιλάνε... Ένα είναι βέβαιο : μιá πού ποτέ πιά δέν θά μπορούσαμε

νά αναπαραστήσουμε τις αρχαίες παραστάσεις ούτε νά δώσουμε τή μουσικότητα των αρχαίων φθόγγων, μιá πού —κι' αν ακόμα τó μπορούσαμε— αυτό θάχε ιστορική κι' όχι ουσιαστική σημασία, αν —όπως είναι βέβαιο— ή αρχαία έρμηνεία δέν ανταποκρινόταν στις αισθητικές ανάγκες του σημερινού θεατή, ένα είναι βέβαιο : ή αντίληψη τής έρμηνείας τής αρχαίας τραγωδίας, όπως μās τήν παρουσίασε τó Έλληνικό Έθνικό Θέατρο είναι άσφαλώς ή εγκυρότερη, για τήν εποχή μας. Κι' όλος ό θίασος έδωκε όλόκληρο τó μέτρο του, και τής καλλιτεχνικής και τής ανθρώπινης αλήθειας του. Ούτε δευτερόλεπτο δέν είχε κανείς τήν αίσθηση ύποκατάστατου τής αυθεντικότητας. Τά λόγια τής Ρενέ Σωρέλ στα «Γαλλικά Γράμματα» άπηχούν πιστά τήν όμόφωνη γνώμη όλων των γάλλων συναδέλφων της : «Η όμορφιά των παραστάσεων αυτών ήταν εξαιρετική, τó Έθνικό Θέατρο τής Αθήνας μās έδωκε ένα μεγάλο μάθημα. Αυτά τά δύο θεάματα, θαυμαστά άπό κάθε άποψη, θά έπρεπε νά θέσουν τέρμα στη διαμάχη πού ξαναγεννιέται, σαν τόν Φοίνικα, κάθε φορά πού ένας σκηνοθέτης μας έπιχειρεί νά ξαναδώσει ζωή στην αρχαία τραγωδία. Δείχνουν λαμπρά πώς ή έλληνική τραγωδία, δημιουργημένη έδω και δυόμιση χιλιάδες χρόνια, μπορεί νά συγκινήσει τέλεια τόν μοντέρνο θεατή, πώς μπορούμε νά φτάσουμε μ' αυτήν τó μεγαλείο, τήν Ιερή φρίκη, χωρίς άκαδημαϊσμό και χωρίς έμφαση, με τά φυσικά μέσα τής εξαιρετικής απλότητας, υπό τόν όρο ότι αυτή ή απλότητα θά είναι ό ώριμος καρπός τής ξεπερασμένης, τής μεταθεμένης γνώσης και τής άληθινής συγκίνησης». Φαίνεται, λοιπόν, ότι ή σκηνοθεσία του Μινωτή άποτελεί τó ουσιαστικότερο δίδαγμα.

Όμως ένα δίδαγμα πήραμε κι' εμείς : ή μοναδική μας, μέχρι σήμερα, σοβαρή και μελετημένη εμφάνιση έγινε άφορμή νά μιλήσουν έδω για τήν Ελλάδα, οι άνθρωποι στην καθημερινή τους κουβέντα κι' όλόκληρος ό τύπος άπό τήν «Ούμανιτέ» μέχρι τήν «Ωρόρ».

Παρίσι, Ιούλιος 1955

ΕΛΕΝΗ ΜΠΙΜΠΙΚΟΥ

ΔΙΕΥΚΡΙΝΙΣΗ

Οι σημειώσεις στη μελέτη του Μαγιακόφσκυ πού έχουν τά αρχικά Ε. Τ. είναι τής Έλσας Τριολέ.

Τό ποίημα «Στή γιορτή σου» στη σελ. 126 είναι του Σπ. Πάντζα.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

Άπό πληθώρα ύλης αναβάλλεται για τó άλλο φύλλο.

ΕΝΤΟΣ ΟΛΙΓΟΥ ΚΥΚΛΟΦΟΡΕΙ

ΓΙΑΝΗ ΚΟΡΔΑΤΟΥ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

—Για πρώτη φορά εκδίδεται η ιστορία της αρχαίας Ελλάδας γραμμένη απ' το μεγαλύτερο σύγχρονο Έλληνα ιστορικό ΓΙΑΝΗ ΚΟΡΔΑΤΟ.

—Το άρτιότερο ιστορικό έργο σε παγκόσμια κλίμακα.

—Τρείς τόμοι τῶν 500 σελ. ἕκαστος.

—ΠΡΟΣ ΔΙΕΥΚΟΛΥΝΣΙΝ ΤΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΩΝ ΘΑ ΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΕΙ ΣΕ ΤΕΥΧΗ

ΕΠΙΣΗΣ ΘΑ ΑΚΟΛΟΥΘΗΣΟΥΝ ΤΑ ΑΠΑΝΤΑ

ΤΟΥ κ. ΓΙΑΝΗ ΚΟΡΔΑΤΟΥ

—Μεταξύ τῶν ἔργων ποῦ θὰ κυκλοφορήσουν περιλαμβάνονται καὶ τὰ ἀνέκδοτα:

ΙΗΣΟΥΣ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ
Γ Λ Ω Σ Σ Ι Κ Ο Ζ Η Τ Η Μ Α
ΤΟ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

—Τὰ ἔργα τοῦ ΓΙΑΝΗ ΚΟΡΔΑΤΟΥ ποῦ θὰ κυκλοφορήσουν σὲ λίγες μέρες καλύπτουν ὀλόκληρη τὴν ἱστορικὴ περίοδο ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ 1950.

—ΠΛΗΡΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗ ΣΤΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ—ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ—ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ.

ΖΗΤΗΣΑΤΕ ΤΑ ΕΝΤΟΣ ΟΛΙΓΟΥ ΕΙΣ ΟΛΑ ΤΑ
ΠΕΡΙΠΤΕΡΑ-ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΑ ΚΑΙ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΠΩΛΕΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ "Ν. Κ." (Σοφοκλέους 47)

ΔΗΜΗΤΡΗ ΔΟΥΚΑΡΗ

ΠΡΟΣΕΥΧΕΣ ποιήματα 1950

ΚΑΛΛΙΣΤΗ ΘΗΡΑ ποιήματα 1953

ΠΑΛΙΝΩΔΙΑ » 1951

ΚΑΘΟΛΙΚΟΣ ΜΕΣΑΖΩΝ » 1955

Μερικές κρίσεις για την «ΚΑΛΛΙΣΤΗ ΘΗΡΑ»

«...» Αν δικαιολογεί κάτι τους ανώμαλους καιρούς μας, που πρακτικά (δέν μιλω για τὸ ἀπώτατο) μᾶς ἀποξένωσαν ἀπὸ τὴν ἀγάπη, εἶναι ἡ Πίστη στὴν Ἰδέα. Ἐκεῖ βρίσκεται κι ἡ ζωντάνια κι ἡ μόνη δυνατὴ κατάφαση... τὰ ποιήματά σας εἶναι μιὰ καλὴ ἀπόδειξη τοῦ ὅτι ἡ πείρα τῆς ζωῆς, σὲ μιὰ κομογονικὴ περίοδο σὰν αὐτὴ που ζοῦμε, πείρα ἐννοῶ ἐνεργὸς καὶ ἄμεση, ὅσο σκληρὴ, βάνουση ἢ παράλογη κι ἂν εἶναι (ἢ καὶ ἴσως-ἴσως ἐπειδὴ καὶ ἅμα εἶναι τέτοια) εἶναι ἓνα σπουδαῖο κίνητρο που ὀδηγεῖ, μετουσιούμενο, σὲ καθαρὴ ποίηση...»

Τ. Κ. ΠΑΠΑΤΖΩΝΗΣ

«...δέν μπορῶ νὰ μὴν ἀναφέρω τὰ ὄριμα ἔργα τοῦ Φραγκόπουλου, τοῦ Δούκαρη...»

ΓΙΑΝΝΗΣ ΡΙΤΣΟΣ

«...ἡ τελευταία ὀδυνηρὴ σου ἐμπειρία, σοῦ δίνει τὴ βάση γιὰ ἓνα μεγάλο ποιητικὸ ἔργο...»

ΜΙΜΙΚΑ ΚΡΑΝΑΚΗ

«... ἡ «Καλλίστη Θήρα» τοῦ κ. Δούκαρη εἶναι ἓνα βιβλίο μὲ ἰδιαίτερο προσωπικὸ ὄφος...»

ΑΣΤΕΡΗΣ ΚΟΒΒΑΤΖΗΣ

«... τὰ ποιήματά σας θ' ἀποτελέσουν μιὰν ἀνελέητη μαρτυρία εἰς βάρος αὐτῆς τῆς φριχτῆς καὶ ἀτιμωτικῆς γιὰ τὴν ἐποχὴ μας πραγματικότητος που ὀνομάζεται «στρατοπεδικὸ σύμπαν...»

ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ

«... ὅταν ὁμως ὁ ποιητὴς πολιτικολογεῖ μὲ στίχους, ζημιώνει τὴν ἀναμφισβήτητη ἐπίδοσή του που εἶναι πράγματι ἀνώτερης πνοῆς...»

ΤΑΚΗΣ ΔΟΞΑΣ

«Moderne de ton et d'expression, lourde de symboles, la poésie de Doucaris, traversé par la vision tragique de la guerre et de la souffrance humaine... elle se déroule à la façon d'un chemin de croix que le poète gravit en laissant à chaque station saigner une sensibilité d'une extrême profondeur...»

Gastou—Henry Anfrère

Μερικές κρίσεις γιὰ τὸν «ΚΑΘΟΛΙΚΟ ΜΕΣΑΖΩΝΤΑ»

«...» Ἀξίζει ἡ προφητικὴ μορφή τοῦ Γεμιστοῦ μιὰ τέτοια ἀναγωγὴ σὲ ζωοποιὸ σύμβολο καὶ γιὰ τὴ σημερινὴ ἐναγώνια περίοδο τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ στὴν ποίηση καὶ στὸν ἀγῶνα γιὰ τὸν ἐξανθρωπισμὸ τῆς κοινωνίας, —συνάμα, καὶ «στοὺς διάχρονους βωμοὺς τῶν οὐρανῶν» καὶ στὰ ἐπίγεια τρόπαια τῶν λαῶν—τὸ πνεῦμα τοῦ Γεμιστοῦ ἐπιβεβαιώνει δικαιωματικὰ τὴν ἠθικὴ ἀθανασία του...»

Κ. Ι. ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ

«... στὸν «Καθολικὸ Μεσάζοντα» ὑπάρχει πολλὴ γνησιότητα (συναισθήματος, πίστεως ἀπέναντι ὀρισμένων ἰδεῶν), ἀκόμη καὶ γνησιότητα γνώσης. Δέν πρόκειται λοιπόν, γι' ἀγυρτεία πνεύματος, συναισθήματος, ἤθους—συνήθους στοὺς ὀπαδοὺς τῆς στρατευόμενης τέχνης...»

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

«... νομίζω πὼς ὁ λυρισμὸς σας κερδίζει διαρκῶς καὶ σὲ ἔνταση καὶ σὲ βάθος καὶ πὼς ἐκεῖνο που χαρακτηρίζει ἰδιαίτερα τὴν ἀτομικὴ προσφορὰ σας εἶναι αὐτὴ ἀκριβῶς ἡ σκιά μιᾶς σταυρωμένης ἀνθρώπινης μορφῆς...»

ΤΑΚΗΣ ΒΑΡΒΙΤΣΙΩΤΗΣ

ΤΥΓΙΩΝΟΝΤΑΙ «ΤΑ ΠΡΟΣΩΠΑ ΤΟΥ ΠΥΡΓΟΥ»

HENDRIK W. VAN LOON

Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΕΡΔΙΖΕΙ ΤΟΝ ΕΑΥΤΟ ΤΟΥ

Μετάφραση Κώστα Κουλουφάκου
"Έκδοση «Έταιρίας Λογοτεχνικῶν Έκδόσεων»
Σελίδες 320

Ζητήσατέ το άπ' τὰ βιβλιοπωλεΐα καὶ τοὺς πλασιέ ΤΙΜΗ ΔΡΧ. 45

ΡΟΖΑΣ ΙΜΒΡΙΩΤΗ

ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

ΓΕΝΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΜΟΡΦΩΣΗ

Κυκλοφόρησε ή μελέτη τής παιδαγωγού Ρ. Ίμβριώτη «Ανθρωπιστική Παιδεία, Γενική και Πολυτεχνική μόρφωση».

Το έργο είναι καταστάλαγμα μακροχρόνιας πείρας και ώριμης σκέψης. Στηριγμένο στη θεωρία του Παυλώφ άνοίγει νέους όρίζοντες άπό άποψη ψυχολογική και παιδαγωγική. Έξετάζει τó πρόβλημα τής γενικής μόρφωσης συνδυασμένης με τήν πολυτεχνική για τή διάπλαση του όλόπλευρα καλλιεργημένου ανθρώπου. Δίνει τó νόημα τής ανθρωπιστικής παιδείας, που έργο της είναι νά μορφώσει «όλους τούς ανθρώπους», ώστε νά εξασφαλιστεί γενική άνοδο του επιπέδου τής ατομικής και τής εθνικής ζωής.

Τό έργο δέν είναι στενά εκπαιδευτικό. Τό περιεχόμενό του δίνει νέες άπόψεις στο νομοθέτη, στο δικαστή, στο γιατρό, στον πολιτικό και γενικά σε κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο που τόν άπασχολεί τó πρόβλημα τής άγωγής τής νέας γενεάς.

ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΓΙΑΒΑΧΑΡΛΑΛ ΠΑΝΤΙΤ

ΝΕΧΡΟΥ

Τό λογοτεχνικότερο βιβλίό του ΝΕΧΡΟΥ
μεταφρασμένο για πρώτη φορά στα έλληνικά
ΜΟΛΙΣ ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

"ΜΙΝΩΑΣ"

Ή πιο ζωντανή συμβολή που έχει κάνει μέχρι σήμερα Ίνδός στην πολιτική λογοτεχνία.

ΠΩΛΕΙΤΑΙ Σ' ΟΛΑ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ - ΤΙΜΗ : ΔΡΧ. 45

ΟΙ ΑΡΧΑΙΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ἡ Ἐπιστημονικὴ Ἐταιρεία τῶν Ἑλληνικῶν Γραμμάτων
«ΠΑΠΥΡΟΣ», συνεχίζουσα ἀνελλιπῶς τὸ ἐθνικὸν καὶ
μορφωτικὸν ἔργον τῆς, ἐκδίδει ταυτοχρόνως
τρεις (3) σειρὰς, ὡς ἀκολουθῶς.

1) Τὴν **ΔΕΥΚΗΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ «ΠΑΠΥΡΟΥ»**, τῆς ἑπταετίας οἱ
τόμοι περιλαμβάνουν εἰσαγωγὴν, ἀρχαῖον κείμενον, πιστὴν μετάφρα-
σιν παραλλήλως ἐκάστης σελίδος, καὶ σχόλια.

ΕΚΥΚΛΟΦΟΡΗΣΑΝ ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΟΝ 210 τόμοι :

Ἀθηναίου, Αἰσχύλου, Ἄννης Κομνηνῆς, Ἀριστοτέλους, Ἀριστοφά-
νους, Ἀρριανοῦ, Δημοσθένους, Ἐπικτήτου, Διογένηος Λαερτίου, Εὐριπί-
δου, Ἡλιοδώρου, Ἡροδότου, Ἡσιόδου, Θεουκυδίδου, Ἰπποκράτους, Ἰσο-
κράτους, Ἰωσήπου Δυσίου, Ξενοφῶντος, Ὀμήρου, Πausανίου, Πλάτω-
νος, Πλουτάρχου, Πλωτίνου, Πολυδίου, Πυθαγόρου, Σαπφύς, Σοφοκλέους,
Στράβωνος, Φίλοστράτου, Χρυσόστομου κ. ἄ.

Συνεχίζεται κατὰ ἰσὺς ἡμέρας ἢ ἐκδόσεις νέων τόμων.

Τιμὴ ἐκάστου τόμου δρχ. 2ῆ

2) Τὴν **ΝΕΑΝ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΩΝ ΜΕΤΑ-
ΦΡΑΣΕΩΝ**, οἱ τόμοι τῆς ὁπταετίας δὲν περιέχουν ἀρχαῖον κείμενον.
Ἐξεδόθησαν μέχρι σήμερον :

ΗΡΟΔΟΤΟΣ. Ὀλόκληρον τὸ ἔργον (καὶ αἱ 9 Μοῦσαι) εἰς νέαν λο-
γοτεχνικὴν μετάφρασιν Ἀδ. Θεοφίλου, ἐπιμελεῖα Ἀνδρ. Πουρνάρα, μὲ
εἰσαγωγὴν, σχόλια καὶ ἱστορικοὺς χάρτας.

Ἄδετ. δρχ. 100 Χρυσόδ. δρχ. 130

ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ. Ὀλόκληρον τὸ ἔργον (Βιβλία Α'-Η') εἰς νέαν λογο-
τεχνικὴν μετάφρασιν Φ. Παππᾶ καὶ Ν. Φίλιππα, ἐπιμελεῖα Ἀνδρ. Πουρνά-
ρα, μὲ εἰσαγωγὴν, σχόλια καὶ ἱστορικοὺς χάρτας.

Ἄδετ. δρχ. 100 Χρυσόδ. δρχ. 130

ΠΛΟΥΤΑΡΧΟΥ—ΒΙΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ. Ὀλόκληρον τὸ ἔργον ἔχει
ἐκδοθῆ εἰς 2 τόμους (καὶ αἱ 50 βιογραφίαι), εἰς νέαν λογοτεχνικὴν μετά-
φρασιν Ἀνδρ. Πουρνάρα, μὲ εἰσαγωγὴν καὶ ἱστορικά σχόλια.

Τόμος Α'. Ἄδ. δρχ. 100 Χρυσόδ. δρχ. 130

» Β'. » » 130 » » 160

ΠΑΥΣΑΝΙΟΥ—ΕΛΛΑΔΟΣ ΠΕΡΙΗΓΗΣΙΣ (κυκλοφορεῖ εἰς τεύχη δρχ. 5).
Ὀλόκληρον τὸ ἔργον, ἦτοι : Ἀττικά, Κορινθιακά, Λακωνικά, Μεσσηνιακά,
Ἡλειακά, Ἀρκαδικά, Ἀχαϊκά, Βοιωτικά, Φωκικά, διὰ πρώτην φοράν ἐν
Ἑλλάδι.

3) Τὴν **ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΝ ΣΤΕΡΕΟΤΥΠΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΕΙ-
ΜΕΝΩΝ**, εἰς τὴν ὁπταετίαν θὰ περιληφθῶσιν ὅλα τὰ κείμενα τῶν Ἑλ-
λήνων συγγραφέων καὶ ποιητῶν, χωρὶς μετάφρασιν.

Α. LALANDE—ΛΕΞΙΚΟΝ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Ἐκυκλοφόρησαν οἱ τόμοι 1—4

Σ Η Τ Η Σ Α Τ Ε Κ Α Τ Α Λ Ο Γ Ο Υ Σ

Ὅλα τὰ βιβλία τοῦ «ΠΑΠΥΡΟΥ» πωλοῦνται καὶ μὲ δόσεις (ἐκ
δρχ. 50 ἢ 100), χωρὶς ἐπιβάρυνσιν τῆς τιμῆς των.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ «ΠΑΠΥΡΟΣ»

Ἀθήναι, Λεωφ. Ἐλευθ. Βενιζέλου 46 (εἴσοδος «Ἰντεάλ») — Τηλ. 614-598

Το μεγαλύτερο έκδοτικό γεγονός της τελευταίας δεκαετίας

Ἡ πνευματικὴ κληρονομιά τοῦ Ἑθνους

ΓΙΑΝΝΗ ΨΥΧΑΡΗ

Α Π Α Ν Τ Α

Ἐπιμέλεια: ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΒΡΕΤΤΑΚΟΥ
(Ἐκδοση πολυτελείας)

Α΄.

ΤΟ ΤΑΞΙΔΙ ΜΟΥ Πρόλογος: ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

«Ὁ Ἑλληνικὸς πεζὸς λόγος δὲν παρουσίασε τίποτα ὡς γὰρ ποὺ νὰ ξεπέρασε «Τὸ Ταξίδι»... Μάσα σὲ «Ταξίδι» εἶναι ὁ Ψυχάρης, ὁ ἐπιστήμονας, ὁ λογοτέχνης, ὁ κριτικὸς, ὁ μαχητής, ὁ ἄνθρωπος. Μποροῦσε καὶ νὰ παθάνει ὑστερα ἀπ' αὐτό, χωρὶς νὰ χάσει τίποτα ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ του ρόλο».

ΔΗΜ. ΓΑΙΗΝΟΣ

(Βιογραφικὸ καὶ κριτικὸ σημεῖωμα στὸν Ψυχάρη)

Β.

Α Γ Ν Η Πρόλογος: ΔΗΜ. ΓΑΙΗΝΟΥ

«Θαρθαὶ καιρὸς—δὲν ξέρω ἂν γρήγορα ἢ ἀργά—ποὺ τὰ δόγματα Σολωμολατρίας, Δημοτικισμός, Ψυχαρισμός. Θὰ σημειώνονται ἀπὸ τὸν ἱστορικὸ σὰν τίτλοι τιμῆς καὶ σὰ συνθήματα μιᾶς ἀναγέννησης».

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

(Πεζοὶ Δρόμοι Γ'. Κάποιων νεκρῶν ἢ ζωῆ)

Κυκλοφοροῦν σὲ ἐβδομαδιαῖα τεύχη ἀπὸ 3ης Σεπτεμβρίου

Μία μνημειώδης ἔκδοσις—Ἐνα πραγματικὸ ἀπόκτημα
Ζητήσατε τὰ τεύχη σας ἀπὸ τὸν ἐφημεριδοπώλη σας, τὰ περίπτερα καὶ τὰ κατὰ τόπους Πρακτορεία Ἐφημερίδων.

Ἀποκλειστικὴ διάθεσις: «ΒΙΒΛΙΟΕΚΔΟΤΙΚΗ» Σωοδ. Πηγῆς καὶ Λόντου 2—Ἀθῆναι

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΑΪΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

ΑΛΣΟΣ - ΠΕΔΙΟ ΑΡΕΩΣ

ΜΑΝΟΣ ΚΑΤΡΑΚΗΣ

Δ. Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑ

“Ο ΑΓΑΠΗΤΙΚΟΣ ΤΗΣ ΒΟΣΚΟΠΟΥΛΑΣ,,

—Ἑλληνικὰ τραγούδια

—Ἑλληνικοὶ χοροὶ

Συμπράττουν τὰ ἑλληνικὰ λαϊκὰ μπαλλέτα τῆς

Κ^ας ΝΤΟΡΑΣ ΣΤΡΑΤΟΥ